

JUSTITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN TILL RIKSDAGEN

ÅR 1959

STOCKHOLM 1959
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERIAKTIEBOLAG

581891

INNEHÅLL

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse

	Sid.
Inledning	7
I. Redogörelse för ärenden rörande domstols- och åklagarväsendet	
<i>A. Åtal mot</i>	
1) t. f. biträdande stadsfiskalen T. Aldén för olaga anhållande (ämb.-ber. 1957 s. 13 och 1958 s. 12)	14
2) häradshövdingen H. Söderström för olämpligt uppträdande mot parter, ombud och vittnen, m. m.; tillika frågor om förordnande av försvarare åt underårig (s. 50) och om ledningen av förhör med parter och vittnen (s. 58)	15
3) F. Åhman och A. Wiberg för störande uppträdande vid plenum i riksdagens andra kammare	63
4) borgmästaren H. Baagøe för försummelse att tillse att erforderliga åtgärder vidtoges för att bringa vissa brottmål till avgörande inom rimlig tid	64
<i>B. Vissa ärenden som föranlett erinringar eller andra uttalanden</i>	
1) Fråga om omständigheterna i annat mål än tryckfrihetsmål varit sådana, att vittne bort utfrågas om han lämnat visst meddelande till tidningspressen	75
2) Fråga huruvida — i mål om fosterfördrivning — laga skäl funnits för domstolen att avkunna domen inom stängda dörrar och att giva förbud mot dess utlämnande	92
3) Frågor om tillämpningen av reglerna om utlännings förvisning ur riket	96
4) Åsidosättande av regeln i 10 kap. 10 §, jämfört med 17 § första stycket 4., RB om forum för tvist rörande skyldighet för hyresgäst att ersätta hyresvärd för reparation, som hyresvärderna verkställt	103
5) Om förfarandet, då domstol skall skilja sig från brottmål, där tilltalad icke före preskriptionstidens utgång fått del av stämning	108
6) Föribesende vid granskning av delgivningsbevis, i följd varav treskodom kommit att meddelas mot person, som icke blivit behörigen stämd	112
7) Är kostnad för kungörande av klandertalan mot utdelningsförslag i konkurs att anse såsom konkurskostnad eller att hänföra till den klandrande partens rättegångskostnader?	117
8) Bör in-teckningskontrollstämpel åsättas vid anteckning om innehav av skuldebrev, som å samma inskrivningsdag in-tecknats eller varit föremål för annan in-tecknings-åtgärd?	122
9) Fråga om olaga anhållande m. m. Tillika fråga om förundersökningsledares befo-genhet att lämna uppgifter till pressen	126

	Sid.
10) Sedan av tullåklagare framställt yrkande om förverkande av viss i beslag tagen egendom (automobil) lämnats utan bifall av domstolen, vilken tillika hävt beslaget, har åklagaren — i samband med fullföljd av talan i målet — ånyo tagit egendomen i beslag. Fråga bland annat om befogenheten härav	157
11) Om samordning av bestämmelserna om anhållande och om handräckning för omhändertagande enligt barnavårdslagen	168
12) Innebörden av stadgandet i 8 § straffverkställighetslagen om att tillfalle såvitt möjligt skall beredas den dömda att samråda med sin försvarare under den betänketid, efter vars utgång nöjdförklaring må äga rum	172
13) Frågor om tillämpning av reglerna om tvångsförvaltning av fast egendom	177
14) Förmyndares vägran att tillhandahålla myndling, som var intagen å sinnessjukhus, pengar för resa i samband med permission från sjukhuset	183

C. Framställningar till Konungen

1) Framställning angående lösenskyldighet i visst fall för hovrätts beslut	186
2) Framställning angående åtgärder för underlättande av delgivning med sjömän	189
3) Stadgandet i 31 kap. 1 § RB om skyldighet för tilltalad, som faller till ansvar i mål vari åklagare för talan, att till statsverket återgälda kostnaden för hans hämtande till rätten har icke ansetts tillämpligt i fråga om kostnader för häktads inställande vid rätten. Framställning till Konungen om ersättning till den som förpliktats ersätta statsverket kostnad av sistnämnda art	193
4) Framställning om förtydligande av stadgandet i 22 § andra stycket lagsökninglagen om rätt för borgenär till ersättning för kostnad i mål om betalningsföreläggande	199
5) Framställning om samordnande av domstolarnas och barnavårdsnämndernas verksamhet beträffande lagöverträdare, som fyllt 18 men ej 21 år	207

II. Redogörelse för ärenden rörande de administrativa myndigheterna

A. Åtal mot

1) landssekreteraren R. Magnusson och landsfogden N. L. Eklund för försummelser vid handläggning av beredskapsärende (åmb.-ber. 1958 s. 156)	220
2) t. f. polismästaren G. Rosenqvist i fråga om olaga omhändertagande av alkoholmissbrukare (åmb.-ber. 1958 s. 182)	220
3) landshövdingen R. Wagnsson och landssekreteraren G. Hanning för felaktigt förfarande vid tillämpning av 3 § lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom	221
4) taxeringsintendenten F. Psilander för försummelse att tillse att till honom överlämnade remisser besvarades inom tillbörlig tid	245

B. Vissa ärenden som föranlett erinringar och andra uttalanden

1) Innebörden av regeln i 4 § tredje stycket expropriationslagen om att, då rätt till expropriation blivit sökt, tillfälle skall lämnas bland andra fastighetens ägare att yttra sig över ansökningen	287
2) Om anställningsförhållandena för extra polisman, beträffande vilken tvivel uppkommit huruvida hans medborgerliga inställning är sådan, att han kan antagas komma att städe tillförlitligen fullgöra sin tjänsteplikt	292
3) Förhör i ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare	300

	Sid.
4) Fråga om förutsättningarna för och förfarandet vid återkallelse av vapenlicens	307
5) Må beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran bringas i verkställighet. fastän lång tid förflutit efter beslutets fattande?	321
6) Om förutsättningarna för och förfarandet vid polismyndighets omhändertagande av körkort	330
7) Beslut om återkallelse av körkort må grundas på brott — medhjälp till rattfylleri — som begåtts före körkortets utfärdande. Tillika fråga om tolkningen av 80 § 2 mom. vägtrafikkungörelsen i vad avser skyldighet för domstol att till körkortsregistret översända avskrift av dom, varigenom körkortsinnehavare ådömts straff för anstiftan eller medhjälp till rattfylleri eller s. k. rattonykterhet	338
8) Anstånd med erläggande av skatt för skattskyldig som anfört besvär rörande sin taxering	341
9) Innebörden av bestämmelsen i 8 kap. 6 § andra stycket föräldrabalken om skyldighet för polismyndighet att biträda barnvårdsman för underhållsskyldigs efterforskande och hörande	350
10) Är tingsnotarie, som förordnats att tjänstgöra såsom ordförande i hyresnämnd, jävig att handlägga hyresmål, däri härads hövdingen är part?	357
11) Fråga om befogenhet för lokal tullmyndighet att utfärda anvisningar rörande tullklarering vid resandetrafik	359
12) Fråga om fattigvårdsstyrelsens befogenhet att såsom ersättning för åtnjuten fattigvård uppbära och tillgodogöra sig understödstagares folkpension, vilken belöpte å tid då denne var intagen på sjukvårdsinrättning för vård, som betalades icke av fattigvårdssamhället utan av allmän sjukkassa	362
13) Förutsättningarna för hittelön i visst fall	368
14) Omfattar JO:s tillsynsbefogenhet ordförande i stadsfullmäktige?	369

C. Framställningar till Konungen

1) Framställning angående behovet av förtydligande bestämmelser rörande begreppet tättbebyggt område i vägtrafikförordningen	370
2) Framställning angående ändrade bestämmelser rörande tillkännagivande av beslut om tjänstetillsättning	379
3) Framställning angående dels ersättning åt distriktsläkaren Sigrid Nygren på grund av mot henne vidtagna åtgärder för förment vårdslös deklARATION, dels ock utfärdande av föreskrifter till förebyggande av att åtgärder mot skattskyldiga grundas på okontrollerat eller eljest otillförlitligt material	391
4) Framställning angående statliga myndigheters befogenhet att med sina tjänstemän sluta avtal med avseende å rätten till eventuella framtida uppfinningar av tjänstemännen	421
5) Framställning om sådan ändring av 40 § uppbördsförordningen, att löntagare, för vilken preliminärt skatteavdrag bör göras med mera än 25 procent, icke kan genom underlåtenhet att avlämna debetsedel begränsa skatteavdraget till 25 procent och därigenom förskaffa sig en ej avsedd skattekredit	437
6) Framställning angående behovet av ändring i 8 § lagen om tillsyn över stiftelser i syfte att undvika att stiftelse, i vars styrelse landshövdingen eller avdelningschef vid länsstyrelsen ingår som ledamot, skall stå under tillsyn av samma länsstyrelse	440
7) Framställning angående behovet av närmare bestämmelser rörande jäv med avseende å föreningsombud och revisorer inom Konungariket Sveriges stadshypotekskassa samt Svenska bostadskreditkassan m. m.	447

	Sid.
III. Framställning till riksdagen om ändring av bestämmelsen i 24 § andra stycket instruktionen för riksdagens ombudsmän	465

Bilaga

Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1958 och vari under år 1958 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling	468
--	-----

Senast upprättade sakregister är intaget i 1957 års ämbetsberättelse.

Till RIKSDAGEN

Jämlikt 18 § i den för riksdagens ombudsmän gällande instruktionen får jag härmed avlämna berättelse angående justitieombudsmansämbetets förvaltning under år 1958.

Härvid får jag till en början meddela, att jag begagnat mig av semester under tiderna den 31 mars—den 12 april, den 16—den 29 maj och den 29 september—den 31 oktober samt åtnjutit ledighet för utförande av mig anförtrott offentligt uppdrag under tiderna den 2—den 7 juni och den 1—den 6 september. Under nämnda tider har min av riksdagen utsedde ställföreträdare, hovrättsrådet Ulf Lundvik förestått ämbetet. För att få tillfälle att ägna erforderlig tid åt de ur principiell synpunkt viktigaste ärendena och för att nedbringa förefintlig arbetsbalans har jag vidare med stöd av 24 § andra stycket instruktionen för riksdagens ombudsmän uppdragit åt Lundvik att under tiderna den 25—den 31 augusti, den 7—den 21 september och den 1 november—den 23 december förrätta å ämbetet ankommande göromål med avseende å ärenden, vilkas avgörande jag icke själv förbehållit mig.

I fråga om den ordinarie personalen vid justitieombudsmansexpeditionen har annan förändring icke inträffat än att e. o. hovrättsfiskalen T. E. Löfstedt på egen begäran entledigats från sin befattning som sekreterare vid expeditionen samt att i hans ställe till sekreterare i lönegrad Ar 24 från och med den 16 oktober 1958 förordnats e. o. fiskalen i hovrätten för Västra Sverige C. O. A. Börjeson.

Utöver den ordinarie personalen har för beredning av vissa ärenden antalts även vissa domstolsjurister och andra.

På sätt framgår av ämbetsberättelsen till 1958 års riksdag uppgick antalet av de från år 1957 till 1958 balanserade, under handläggning härstädes varande ärendena till 298

Antalet under år 1958 diarieförda ärenden har uppgått till 1 020 (mot 1 009 under år 1957 och 704 under år 1956). Av dessa avsågo 13 justitieombudsmansämvetets organisation och dylikt. Av återstående 1 007 under år 1958 diarieförda ärenden ha anhängiggjorts

genom klagomål	818
på grund av tidningsartiklar	23
på grund av anmärkning vid inspektion eller eljest	166
Summa balanserade och inkomna ärenden	1 305

Tabell över de verksamhetsområden som berörts av de under år 1958 diarieförda ärendena¹

Verksamhetsområden	Klagomål	JO:s initiativ	Summa
<i>Domstolsväsendet</i> (utom förvaltningsdomstolar) . .	142	87	229
<i>Åklagarväsendet</i>	101	18	119
<i>Polisväsendet</i>	151	16	167
<i>Exekutionsväsendet</i>	39	11	50
<i>Fångvården</i>	84	8	92
<i>Medicinalväsendet: sinnessjukvården</i>	109	2	111
i övrigt	27	4	31
<i>Nykterhetsvården</i>	9	5	14
<i>Barna- och ungdomsvården</i>	6	4	10
<i>Byggnadsväsendet</i>	6	2	8
<i>Hysesregleringen</i>	19	—	19
<i>Lantmäteriet</i>	8	1	9
<i>Skolväsendet</i>	12	—	12
<i>Taxeringsväsendet</i>	19	8	27
<i>Administrationn i övrigt</i> (avseende andra ärenden än de ovan nämnda)			
centrala statliga verk och nämnder	51	6	57
länsstyrelser	32	15	47
andra lokala organ	47	8	55
<i>Statens affärsdrivande verk</i>	5	—	5
<i>Kyrkliga myndigheter</i>	7	—	7
<i>Kommunala myndigheter</i> (i övrigt)	60	2	62
Kungl. Maj:t och riksdagen	17	—	17
Enskilda sammanslutningar och personer	42	—	42

¹⁾ Åtskilliga ärenden ha avsett flera verksamhetsområden.

Av ovan berörda 1 305 ärenden ha under år 1958:

1) till annan myndighet överlämnats	25
2) såsom återkallade avskrivits	14
3) utan åtgärd avskrivits	159
4) efter vederbörandes hörande eller efter annorledes verkställd utredning avskrivits	532
5) till åtal hänvisats (7 åtal i 8 ärenden)	8
6) föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning	1
7) föranlett 12 framställningar till Kungl. Maj:t (i 13 ärenden)	13
8) föranlett rättelse, påpekande, erinran eller annan åtgärd	203
och äro vid 1958 års slut:	
9) i avbidan på infordrad förklaring, påminnelse avgivande eller annan utredning vilande	112
10) i avbidan på domstols eller myndighets beslut vilande	35
11) på prövning beroende	203

Summa 1 305

För nedan angivna fel eller försummelse i tjänsten har under år 1958 förordnats om åtal mot:

- 1) en häradshövding för kränkande yttranden till parter och vittnen (se s. 15 o. f.);
- 2) en taxeringsintendent för dröjsmål med handläggning av skattemål (se s. 245 o. f.);
- 3) en förste kriminalassistent för det han i samband med förundersökning till enskild person utlånat en bandinspelningsapparat för upptagande av visst telefonsamtal (Bollnäs domsagas häradsrätt har i dom den 22 oktober 1958 funnit förfarandet felaktigt men ej vara av beskaffenhet att föranleda ansvar; mot häradsrättens friande dom har talan fullföljts av mig);
- 4) en e. o. landsfiskal för obehörig tvångsförflyttning av ett zigenarsällskap (Västerberglags häradsrätt har i dom den 25 oktober 1958 ogillat åtalet; mot domen har talan fullföljts av mig);
- 5) en borgmästare för dröjsmål med handläggning av mål (se s. 64 o. f.);
- 6) en borgmästare för dröjsmål med färdigställande av dom; samt
- 7) en komminister för obehörigt nedrivande av affischer.

Vidare har åtgärd för disciplinär bestraffning vidtagits mot en läkare för bristande noggrannhet vid utfärdande av läkarintyg (medicinalstyrelsens disciplinnämnd har genom beslut den 18 december 1958 meddelat läkaren varning; beslutet har icke vunnit laga kraft).

De till Kungl. Maj:t under år 1958 avlåtna framställningarna ha avsett

- 1) behovet av förtydligande bestämmelser rörande begreppet tätbebyggt område i vägtrafikförordningen;
- 2) fråga om lösenkyldighet i visst fall för hovrätts beslut;
- 3) behovet av ändrade bestämmelser rörande tillkännagivande av beslut om tjänstetillsättning;

4) ersättning åt viss läkare på grund av mot henne vidtagna åtgärder för förment vårdslös deklARATION ävensom behovet av föreskrifter till förebyggande av att åtgärder mot skattskyldiga grundas på okontrollerat eller eljest otillförlitligt material;

5) behovet av åtgärder för underlättande av delgivning av stämningar med sjömän;

6) rätten till statstjänstemäns uppfinningar;

7) ersättning till viss å sinnessjukhus intagen, straffriförklarad person, från vilken ersättning felaktigt uttagits till gäldande av kostnader för verkställighet av häktningsbeslut;

8) behovet av att förtydliga stadgandet i 22 § andra stycket lagsökninglagen för att göra det möjligt att i mål om betalningsföreläggande fastställa ersättning för kända rättegångskostnader, oaktat kostnaderna icke specificerats;

9) behovet av viss ändring av bestämmelserna i 40 § uppbördsförordningen för att förekomma att bestämmelserna av löntagare missbrukas i syfte att erhålla otillbörlig skattekredit;

10) behovet av ändrade bestämmelser för att åstadkomma en mera ändamålsenlig samordning av domstolarnas och barnavårdsnämndernas verksamhet med avseende å lagöverträdare, som fyllt 18 med ej 21 år;

11) behovet av ändring i 8 § lagen om tillsyn över stiftelser i syfte att undvika att stiftelse, i vars styrelse landshövdingen eller avdelningschef vid länsstyrelsen ingår som ledamot, skall stå under tillsyn av samma länsstyrelse; samt

12) behovet av närmare bestämmelser rörande jäv med avseende å förningsombud och revisorer inom Konungariket Sveriges stadshypotekskassa samt Svenska bostadskreditkassan; framställningen innehåller tillika redogörelse för vissa påstådda missförhållanden inom kassorna.

Därjämte har jag i anledning av vad som framkommit vid inspektioner skrivit till statsrådet och chefen för finansdepartementet och — för beaktande vid övervägande av hithörande spörsmål inom departementet — fäst hans uppmärksamhet på att gällande bestämmelser om anstånd med inbetalning av skatt i vissa hänseenden synas otillfredsställande.

Vidare har jag avgivit yttrande till riksdagens bevillningsutskott i anledning av motion II:400 med hemställan om utredning angående rätt för ledamöter av kammarrätten att med tjänsten förena privata skatteuppdrag och uppdrag i underordnad skatteinstans.

I fråga om förefintlig arbetsbalans får jag hänvisa till vad i det följande härom anföres i samband med särskild framställning till riksdagen om sådan ändring av instruktionen för riksdagens ombudsmän, att JO får ökad befogenhet att uppdraga åt sin ställföreträdare att förrätta å JO ankommande göromål (se s. 465).

Under år 1958 har jag inspekterat

länsstyrelserna i Kronobergs, Örebro och Kopparbergs län samt landsfogdarna, länsnykterhetsnämnderna och lantbruksnämnderna i samma län ävensom länsarkitekterna i Kopparbergs och Örebro län samt länsbostadsnämnden i Örebro län;

rådhusrätterna, magistraterna och överexekutorerna i Falun, Växjö och Örebro;

Falu, Karlskoga, Lindes och Nora, Mellersta Väreuds, Nedansiljans, Sunnerbo, Västernärkes, Västra Väreuds, Östernärkes samt Östra Väreuds domsagor;

stadsfiskalen-stadsfogden i Falun samt stadsfiskalerna i Växjö och Örebro; stadsfogdarna i Nora, Växjö och Örebro;

landsfiskalerna i Alvesta, Askersunds, Fellingsbro, Glanshammars, Hallsbergs, Karlskoga, Kinnevalds, Kumla, Lekebergs, Leksands, Lidhults, Lindesbergs, Ljungby, Nora, Norrvinge, Rättviks, Stora Kopparbergs, Svärdsjö, Sätters samt Tingsryds distrikt;

landsfiskalen-utmättningsmannen samt landsfiskalen-åklagaren i Borlänge; poliskammaren i Örebro;

kommunalborgmästarna i Askersund, Kumla och Nora;

skyddskonsulenten i Örebro distrikt;

kronokamrerarna i Falun, Växjö och Örebro;

häradskrivarna i Allbo, Falu, Hallsbergs, Kinnevalds och Norrvinge, Konga, Kumla, Nora, Uppvidinge samt Örebro fögderier;

distriktslantmätarna i Sunnerbo och Örebro västra distrikt;

bilinspektören i Växjö;

barnavårdsnämnderna och nykterhetsnämnderna i Alvesta, Falun, Ljungby och Växjö;

högre allmänna läroverken i Falun och Växjö;

S:t Sigfrids sjukhus i Växjö, Sätters sjukhus och Västra Marks sjukhus i Örebro;

fångvårdsanstalterna i Falun, Växjö och Örebro samt fångvårdskolonier i Eleonora i Växjö, Hinseberg i Frövi och Älgberget i Leksand;

erkända vårdanstalterna för alkoholmissbrukare Ryds brunn i Ryd, Åsbrohemmet i Åsbro och Älvgården i Hedemora; samt

Långmora arbetshem i Dala-Husby.

Tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik har under år 1958 inspekterat

rådhusrätten och magistraten i Eskilstuna;

Hedemora, Livgedingets, Näs och Malungs, Oppunda och Villåttinge, Ovansiljans samt Västerbergslags domsagor;

stadsfiskalerna och stadsfogdarna i Eskilstuna och Katrineholm;

landsfiskalerna i Hedemora, Ludvika, Malungs, Mora, Orsa, Rekarne och Sigtuna distrikt;

polismästaren i Eskilstuna och polismyndigheten i Katrineholm; samt kommunalborgmästarna i Hedemora, Katrineholm och Ludvika.

Inspektionsverksamheten har sålunda omfattat 123 myndigheter och anstalter, vilket innebär en avsevärd utvidgning i förhållande till tidigare (motsvarande antal utgjorde 23 år 1957 och 43 år 1956). Särskild uppmärksamhet har härvid ägnats frågor rörande administrativa frihetsberövanden, därvid inspektionerna utsträckts till att omfatta jämväl myndigheter och anstalter, vilka före den i maj 1957 genomförda grundlagsändringen rörande verksamhetsområdet för riksdagens ombudsmän icke varit underkastade JO:s tillsyn. Sålunda ha under år 1958 — förutom statliga organ som handha hithörande ärenden, t. ex. länsstyrelser och sinnessjukhus — jämväl barnavårds- och nykterhetsnämnder ävensom arbetshem och erkända vårdanstalter för alkoholmissbrukare blivit föremål för inspektion. Även i övrigt har, såsom av den förut intagna uppräknigen av inspekterade myndigheter framgår, kretsen av inspektionsobjekt ytterligare vidgats. Beträffande inspektionerna av vissa högre allmänna läroverk må särskilt nämnas, att granskningen härvid huvudsakligen avsett principerna för intagning av lärjungar i realskola och gymnasium. I detta sammanhang vill jag även framhålla, att en intensifiering av tillsynen över förvaltningen synes böra ha avseende jämväl å den centrala administrationen och icke begränsas till enbart de lokala instanserna. Då emellertid tillsynen i första hand synes böra inriktas på de sistnämnda, har jag, med hänsyn till rådande arbetsförhållanden, måst låta anstå med inspektion av centrala verk och myndigheter.

I fråga om förvaltningen av justitieombudsmansämbetet under år 1958 får jag i övrigt hänvisa till ämbetets diaries och registratur, vilka jämte protokollen över inspektioner och hållna förhör komma att överlämnas till vederbörande utskott.

Beträffande ärenden av mera allmänt intresse får jag hänvisa till efterföljande redogörelser, däri intagits även samtliga framställningar till Kungl. Maj:t.

Beträffande tidigare berättelser har tillämpats den principen att redogörelse för åtal och åtgärder för disciplinär bestraffning upptagits i berättelsen för ett tilländalupet ämbetsår, om vid tiden för berättelsens färdigställande det framställda ansvarspåståendet blivit föremål för prövning i första instans, men att med redogörelsen eljest fått anstå i avbidan på att sådan prövning förelegat. Om ansvarspåståendet vid nyssangivna tidpunkt blivit prövat i första instans, har i den då aktuella berättelsen en mer eller mindre ingående redogörelse lämnats för vad i ärendet ditintills förekommit, varefter redogörelse för utgången av eventuell prövning i högre instans eller instanser upptagits i berättelsen för det ämbetsår, varunder den högre instansens avgörande tillkommit. — Samma princip har tidigare tillämpats även i militieombudsmannens ämbetsberättelser.

Efter överläggning ha militieombudsmannen och jag den 3 februari 1958 i fråga om vartdera ämbetets berättelser enats om följande ändringar i den sålunda tillämpade ordningen:

1. Åtals- eller disciplinärende, vari det framställda ansvarspåståendet vid tiden för berättelsens färdigställande ännu icke blivit prövat i första instans, omnämnes i korthet i hithörande avsnitt av berättelsen, därvid — utan angivande av den sakfördes namn — i regel endast återgives i ansvarspåståendet ingående gärningsbeskrivning, brottsbeteckning och lagrum.

2. Har vid tiden för berättelsens färdigställande ärendet blivit prövat av domstol eller disciplinär myndighet men föreligger ännu ej lagakraftvunnet avgörande i saken, begränsas redogörelsen regelmässigt till — utöver vad under 1. angives — det slut vartill domstolen eller den disciplinära myndigheten kommit vid sin prövning av saken.

3. Först efter det lagakraftvunnet avgörande i saken föreligger upptages i berättelsen den mera ingående redogörelse för ärendet som finnes vara av omständigheterna påkallad.

I enlighet härmed har i efterföljande redogörelse icke upptagits de åtalsärenden, i vilka lagakraftägande dom ännu icke föreligger. I sammanhang härmed vill jag nämna, att Stockholms rådhusrätt i dom den 28 maj 1958 ogillat det i föregående ämbetsberättelse omnämnda, av mig mot ett f. d. hovrättsråd väckta åtalet för det han vid avgivande av infordrad förklaring till JO ärekränkt viss enskild person. Med hänsyn särskilt till att sistnämnde person, som förklarat sig vilja föra målsägandetalan, avlidit efter åtalets väckande, ansåg jag mig böra underlåta att fullfölja talan mot domen. Talan mot domen fullföljdes däremot av hovrättsrådet i vad ett av honom vid rådhusrätten framställt yrkande om ersättning för rättegångskostnad genom domen lämnats utan bifall. Svea hovrätt har i dom den 30 december 1958 ej funnit skäl att göra ändring i rådhusrättens dom, såvitt nu var i fråga. Tiden för fullföljd av talan mot hovrättens dom har ej utgått. Redogörelse för detta mål kommer därför att lämnas först sedan även kostnadsfrågan blivit slutligt avgjord.

Ordföranden i nedre justitierevisionen har på förfrågan uppgivit, att under år 1958 någon förklaring av lag, i den ordning § 20 regeringsformen bestämmer, icke blivit av Kungl. Maj:t meddelad.

Jag kommer att i särskild ordning till riksdagen överlämna förteckningar över dels vilka av föregående riksdagar fattade beslut och gjorda framställningar, som blivit under det sistförflutna året av Kungl. Maj:t gillade och föranlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, dels ock vilka beslut och framställningar som icke blivit för Kungl. Maj:t föredragna eller av Kungl. Maj:t prövade.

I. Redogörelse för ärenden rörande domstols- och åklagarväsendet

(Omfattar även exekution och straffverkställighet.)

A. Åtal

1. Olaga anhållande

I 1957 års ämbetsberättelse (s. 13 o. f.) och 1958 års ämbetsberättelse (s. 12 o. f.) redogöres för ett av justitieombudsmannen Folke Rudewall, efter klagomål av docenten Erik Karlmark, anbefallt åtal mot t. f. biträdande stadsfiskalen Ture Aldén för olaga anhållande. Av redogörelsen framgår, att Stockholms rådhusrätt i dom den 21 december 1955 lämnat den av statsåklagaren i Stockholm utförda talan mot Aldén utan bifall samt förordnat, att statsverket självt skulle vidkännas den ersättning, 2 006 kronor, som tillerkänts advokaten Bengt Landahl för försvaret av Aldén. Svea hovrätt hade genom dom den 10 december 1956, med ändring av rådhusrättens dom, dömt Aldén jämlikt 15 kap. 10 § och 25 kap. 5 § strafflagen för olaga anhållande att till kronan utgiva 25 dagsböter å 25 kronor ävensom förpliktat Aldén att av den Landahl tillerkända ersättningen till statsverket återgälda 1 000 kronor. Därjämte hade hovrätten, som för försvaret av Aldén i hovrätten tillerkänt Landahl arvode av allmänna medel med 1 000 kronor, förpliktat Aldén att av detta belopp till statsverket återgälda 500 kronor samt slutligen ålagt Aldén att ersätta Karlmark vad denne visade sig ha erlagt för hovrättens dom. — Mot hovrättens dom hade Aldén fullföljt talan.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 11 oktober 1958 ej funnit skäl att meddela prövningstillstånd, i följd varav hovrättens dom skulle stå fast. Aldén förpliktades att ersätta Karlmark hans kostnader å målet hos Kungl. Maj:t med 200 kronor. För det biträde Landahl i egenskap av offentlig försvarare lämnat Aldén vid målets fullföljd hos Kungl. Maj:t tillerkändes Landahl arvode av allmänna medel med 600 kronor, och förpliktades Aldén att till statsverket återgälda detta belopp.

2. Olämpligt uppträdande av häradshövding mot parter, ombud och vittnen. Tillika frågor om tillämpningen av reglerna för rättegångsförfarandet, bl. a. om förordnande av försvarare åt underårig (se s. 50) och om ledningen av förhör med parter och vittnen (se s. 58)

I skrivelse den 7 november 1956 till styrelsen för Sveriges advokatsamfund anförde advokaten Arne Gullack i Borås, att de i Borås och Ulricehamn verksamma advokaterna vid upprepade tillfällen haft anledning till avsevärt missnöje med det sätt, på vilket häradshövdingen Hugo Söderström i Kinds och Redvägs domsaga i Ulricehamn handlagt där anhängiga mål, och kanske framför allt mot det sätt, på vilket han behandlat parter, vittnen och ombud. I skrivelsen redogjorde Gullack närmare för Söderströms handläggning av två åklagarmål, det ena mot hemmansägaren Per Olof Pettersson och det andra mot tyska medborgaren Marlies Stegemann. Gullack hemställde, att styrelsen måtte inhämta upplysningar om Söderström från advokaterna i vissa angivna städer samt — därest erforderligt material ansåges föreligga för en framgångsrik aktion mot Söderström — i advokatkårens intresse och därmed i den rättssökande allmänhetens intresse med det sålunda tillgängliga materialet vidtaga lämpliga åtgärder.

Härefter införskaffade styrelsen för samfundets västra avdelning på samfundsstyrelsens hemställan ytterligare upplysningar rörande Söderströms sätt att handlägga mål och behandla parter, ombud och vittnen.

Härvid inkommo till samfundets styrelse skriftliga yttranden från advokaterna B. G. Heijl, Gunnar Lagerberg och Göran Linnander, samtliga i Borås.

Vid ärendets behandling i samfundets styrelse lämnade suppleanten i styrelsen, advokaten Per Tham i Jönköping, vissa uppgifter om iakttagelser, som han personligen gjort. På styrelsens begäran lämnade Tham styrelsen en skriftlig redogörelse för dessa uppgifter.

I en den 22 maj 1957 hit inkommen skrift, vid vilken den till samfundets styrelse sålunda inkomna utredningen var fogad, anförde styrelsen, att den på grund av den förebragta utredningen kommit till den uppfattningen att Söderströms sätt att handlägga mål och behandla parter, ombud och vittnen företedde så anmärkningsvärda drag, att styrelsen icke ansett sig kunna underlåta att påkalla JO:s medverkan för att få en ändring till stånd. Styrelsen hemställde därför, att JO måtte föranstalta om utredning av förhållandena samt vidtaga de åtgärder, som kunde befinnas erforderliga för avhjälpan av de missförhållanden som syntes föreligga.

I anledning härav lät jag genom landsfogden i Älvsborgs län verkställa förhör med ett antal personer, varjämte landsfogden Curt d'Orchimont lämnade vissa upplysningar.

Sedan Söderström avgivit infortrat yttrande, företog jag den 23 och den 24 september 1957 inspektion av domsagan. I samband härmed hörde jag Söderström rörande de påtalade förhållandena. Därjämte införskaffade jag upplysningar genom samtal med tingsnotarierna i domsagan, samtliga därstädes tjänstgörande landsfiskaler, ett antal nämndemän samt vissa advokater. Vidare bevistade jag allmänna tinget den 24 september med domsagens häradsrätt å tingsstället i Svenljunga.

Härefter lät jag genom landsfogden verkställa viss ytterligare utredning. Dessutom lät jag genom min expedition och genom särskilda remisser höra fyra tidigare tingsnotarier i domsagan.

Styrelsen för advokatsamfundet inkom härefter med påminnelser.

Tillfälle bereddes härefter Söderström att taga del av vad i ärendet förekommit med anmodan att — i anslutning till en inom expeditionen upprättad promemoria över vissa fall, däri Söderström ansågs ha åsidosatt sin ämbetsplikt — i yttrande angiva den ytterligare utredning han ansågs sig böra påfordra ävensom anföra vad han eljest aktade nödigt.

Söderström inkom härefter med slutligt yttrande.

De genom utredningen framkomna anmärkningarna mot Söderström avsågo dels hans uppträdande mot parter, ombud och vittnen och dels hans sätt att tillämpa reglerna om rättegångsförfarandet. I det följande upptages till behandling vad som framkommit i förstnämnda hänseendet samt beträffande Söderströms handläggning av målet mot Marlies Stegemann.

I denna del av ärendet är följande att anteckna.

1. Yttranden av Söderström vid vittnesförhör den 5 oktober 1954

Den 5 oktober 1954 ägde huvudförhandling rum vid häradsrätten å tingsstället i Svenljunga i mål mellan dåvarande landsfiskalen Jacob Björnberg, å tjänstens vägnar, ävensom handelsbolaget under firma Viktor Johansson och Söner såsom målsägande, å ena, samt ingenjören Thord Bertil Tobiasson, å andra sidan, angående vårdslöshet i trafik. Rättens ordförande var Söderström och protokollförare tingsnotarien Jan Thunberg. Försvare för Tobiasson var advokaten Bo Redgard i Borås. Målsäganden företrädde av advokaten Albert Nilson i Ulricehamn. Vid förhandlingen hördes bland andra — på begäran av Tobiasson — lagerbiträdet Lars-Olof Larsson och disponenten Sven Anders Hall såsom vittnen.

Vid samtal med mig den 24 september 1957 uppgav Redgard bland annat följande: I samband med förhöret av ett av vittnena, troligen Larsson, hade Söderström frågat: "Hur mycket har Ni fått för det här?" Han hade även frågat vittnet: "Känner Ni inte, hur det luktar här?" Såväl Hall som Larsson hade under hemfärden från Svenljunga varit synnerligen upprörd över den behandling Söderström utsatt dem för.

Vid polisförhör, som landsfogden härefter på min begäran lät hålla, framkom följande.

Björnberg berättade till en början, att han mindes att han för några år sedan åtalat Tobiasson för någon trafikförseelse och att Söderström troligen lett förhandlingarna i målet; däremot kunde Björnberg icke minnas vad som sagts vid tillfället.

Sedan Björnberg underrättats om vilka yttranden Söderström enligt Redgards uppgifter skulle ha fällt, förklarade Björnberg, att han icke hade något som helst minne av dessa yttranden.

Även Albert Nilson uppgav sig icke ha något minne av händelsen. Sedan han blivit upplyst om vad Söderström enligt Redgard skulle ha yttrat vid tillfället i fråga, förklarade Albert Nilson, att han icke erinrade sig att Söderström fällt något sådant yttrande. Söderström brukade använda kraftfulla uttryck. Eftersom Albert Nilson vore van härvid, vore det möjligt att han icke fäst sig vid om ett sådant uttryck använts även vid detta tillfälle. Albert Nilson ansåge dock, att han borde ha lagt ett så pass allvarligt yttrande på minnet. Om han likväl glömt det, kunde detta bero på att man icke alltid kunde taga Söderströms yttranden på allvar. Denne brukade nämligen ibland vara skämtsam.

Tobiasson berättade bland annat följande.

När målet den 5 oktober 1954 förekom vid rätten, hade de av Tobiasson åberopade vittnena, Larsson och Hall, inkallats av rätten. Det fanns vid detta tillfälle intet att anmärka på Söderströms uppträdande gentemot Tobiasson. Tobiasson hörde dock Söderström fråga Larsson, huru mycket denne fått för att vittna som han gjorde, samt yttra att det "luktade lögner lång väg".

När Hall vittnade, uppgav han, att han trodde, att Tobiasson bromsat genom att växla ner, men att han inte var fullt säker härpå, eftersom han möjligen sammanblandat detta med något tidigare tillfälle, då han åkt med Tobiasson. Söderström yttrade då i försmädlig ton till Hall, att det var tur att han nu inte stod och upprepade samma lögner, som han sagt vid polisförhöret.

Larsson uppgav följande.

När Larsson vittnade, var det Söderström som skötte förhöret. Larsson fick genast en känsla av att Söderström uppträdde bryskt. Han "gormade och röt" för att Larsson inte talade tillräckligt högt. Under vittnesmålet frågade han Larsson, huru mycket denne fått för att vittna på det sätt, som han gjort. Han frågade honom vidare, om han inte kände hur det luktade lögner. Redgard reste sig då upp och protesterade mot Söderströms sätt att yttra sig. Därefter lugnade sig Söderström något. Larsson blev synnerligen illa berörd av att Söderström gjort antydningar om att Larsson vittnat falskt. Det vittnesmål han avgav hade han icke blivit påverkad att avgiva på visst sätt. Han berättade om hur allt enligt hans mening tillgätt vid olyckan.

Söderström uppträdde också bryskt mot åklagaren, vilken han klandrade för att utredningen inte var bra. Larsson tyckte att Söderström uppträdde som en vresig militär. Eftersom Larsson vid den tidpunkten fullgjorde militärtjänst, gjorde han denna jämförelse.

Hall berättade följande.

Hall hördes som sista vittne och vet därför inte vad som förekommit vid rätten före hans vittnesmål. När Hall hördes av polisen i anledning av olyckan, uppgav han att han hade för sig, att Tobiasson bromsat bilen genom att lägga in en växel, men att det kunde vara möjligt, att han sammanblandat detta med något tidigare tillfälle, då han åkt med Tobiasson. Vid sitt vittnesmål lämnade han samma uppgifter och påpekade även då, att han möjligen sammanblandat sina iakttagelser med något tidigare tillfälle. Söderström yttrade då i försmädlig ton något om, att det var tur att Hall tog tillbaka de felaktiga uppgifter, som han lämnat vid polisförhöret. När Hall senare under vittnesförhöret lämnade någon ytterligare uppgift, svarade Söderström i brysk ton: "Ni är inte här som advokat utan som vittne." Hall, som visste med sig att han vittnat om allt vad han sett och som han uppfattat händelsen, blev obehagligt berörd av Söderströms sätt att uppträda. Han fick en känsla av att Söderström trodde att han ljög under sitt vittnesmål.

Thunberg uppgav vid förhör å justitieombudsmansexpeditionen, att han icke hade något minne av vad som tilldragit sig under målets handläggning.

Söderström anförde i sitt slutliga yttrande i denna del följande.

Söderström minns ingenting av vittnesförhöret med Larsson eller av det mål, vari detta förhör ägde rum. Yttrandena till Larsson ha, därest de fällts, varit olämpliga. Någon avsikt att med dem kränka vederbörande har Söderström ej haft. Yttrandena utgjorde ett sätt att under vittnesmålet varna för mened. Fällde Söderström yttrandena, hade han naturligtvis ett starkt intryck av att Larsson talade osanning. Yttrandena väckte tydligen ingen uppmärksamhet, eftersom ingen i nämnden och icke heller Björnberg eller Albert Nilson minns dem.

2. Yttranden av Söderström vid huvudförhandling den 19 oktober 1954 i visst trafikmål

Från advokaten Ingemar Steier i Göteborg inkom i samband med den av landsfogden företagna utredningen en skriftlig redogörelse för Söderströms handläggning av ett mål, i vilket Steier var rättegångsombud. I denna redogörelse anförde Steier bland annat följande.

Den 19 oktober 1954 företrädde Steier på uppdrag av Försäkringsbolaget Trafik en bilförare vid namn Josefsson i ett mål angående ansvar och skadestånd vid häradsrätten i Svenljunga. Häradsrättens ordförande var Söderström. Det rörde sig om en relativt alldaglig kollision. Målsäganden hade därvid vissa skadeståndsanspråk och Steier hade från Försäkringsbolaget Trafik erhållit instruktioner vilka belopp som kunde vitsordas som skäligen, bland annat för att målsäganden under reparationstiden varit i avsaknad av bil. Steier vitsordade i sistnämnda hänseende ett visst belopp i enlighet med sina instruktioner. Efter viss diskussion sänkte målsäganden det yrkade beloppet något, dock icke till det av Steier vitsordade. Rättens ordförande uppmanade då Steier att under sådana omständigheter vitsorda ett högre belopp som skäligt, så att det hela kunde sammanjämkas. Steier genmälde, att han icke ansåg sig kunna höja beloppet, enär han var bunden av sina instruktioner från försäkringsbolaget. I detta sammanhang yttrade Söderström till Steier: "Ni är ju vettlös." Steier blev synnerligen överraskad, reste

sig upp och yttrade: "Rättens ordförande har betecknat mig som vettlös. Jag fordrar att detta yttrande omedelbart återtages och undanber mig i fortsättningen dylika tillmälen." Söderström påstod då, att det hade han aldrig sagt, varpå Steier replikerade att yttrandet fälldes alldeles nyss.

Någon vidare diskussion blev det inte. Handläggningen, som tidigare präglats av en viss irritation från ordförandens sida, blev betydligt lugnare, ehuru irritationen dock fortfarande var märkbar.

I sin slutplädering avbröts Steier vid olika tillfällen av Söderström. Då detta skedde andra eller kanske tredje gången yttrade Steier: "Jag vore tacksam om jag inte blev avbruten i pläderingen. Det försvarar onekligen att samla tankarna." Söderström genmålde då: "Här avbryter vi när vi vill. Det går bra att hålla tankarna samlade i alla fall."

Thunberg, som var protokollförare vid förhandlingen, förklarade vid det med honom hållna förhöret, att han icke hade något som helst minne av målet eller de av Steier angivna yttrandena av Söderström.

Söderström uppgav vid förhöret med honom följande.

Det kunde icke vitsordas, att Söderström betecknat Steier såsom vettlös. Möjligen hade Söderström sagt, att det icke vore vettigt att krångla om ett så litet belopp. Söderström kunde icke minnas, att han fällt uttrycket: "Här avbryter vi, när vi vill." Det vore mycket sällsynt, att Söderström avbröte en advokat under pågående slutplädering. Detta skedde endast om Söderström önskade upplysning om någon detalj eller om t. ex. ett vittnesmål refererats felaktigt.

3. Yttranden av Söderström vid första inställelse den 2 juni 1955

Vid första inställelse den 2 juni 1955 å tingshuset i Ulricehamn behandlade Söderström såsom ensamdomare ett faderskapsmål mellan sömmerskan Agda C och köpmannen Sven Ingvar Svensson. Parterna voro personligen tillstädes. Agda C biträdades av Heijl. Protokollförare var tingsnotarien Bertil Möller.

I sitt vid klagoskriften fogade yttrande anförde Heijl bland annat följande.

Redan i stämmningsansökningen hade Heijl uppgivit, att modern, som var 42 år, under konceptionstiden haft samlag både med svaranden och en broder till denne. Under handläggningen yttrade Söderström till modern följande: "Jaså, Ni är en så'n där, som lägger upp Er för vem som helst." Andra olämpliga yttranden förekommo antagligen också, men Heijl har icke lagt dem på minnet. Målet blev vilandeförklarat för blodundersökning. Senare ville modern återtaga sin talan. Heijl trodde, att detta berodde på påtryckningar eller hot från svarandens sida, vilket modern energiskt bestred. Heijl kunde icke förmå henne att fullfölja sin talan, vilken emellertid fullföljdes av Heijl såsom ombud för barnavårdsmannen. Omedelbart före fortsatt förhandling i målet den 17 november 1956 lyckades Heijl av modern, som var kallad till förhandlingen, få reda på, att hon nedlagt sin egen talan, därför att "domaren var så fräck". På fråga av Söderström under förhandlingen om anledningen till att modern icke fullföljde sin talan fick han av Heijl besked med moderns egna ord.

Vid förhör med anledning av Heijls uppgifter utröntes följande.

Agda C uppgav, att hon icke kunde minnas, att Söderström använt det av Heijl påtalade uttrycket eller eljest yttrat något, som kommit henne att känna sig kränkt eller illa berörd. Hon hade icke heller sagt till Heijl att hon nedlagt sin talan av den av Heijl uppgivna anledningen.

Svensson berättade följande.

Vid rätten blev det tal om att Agda C haft samlag med andra män förutom Svensson och bland annat även med en broder till Svensson. Söderström frågade då Agda C, om detta var riktigt. Agda C nekade till detta och Söderström yttrade då till henne någonting om att "Ni ser ut att vara en sådan människa, som lägger sig för vem som helst." I något annat sammanhang, som Svensson icke nu minnes, yttrade Söderström till Heijl: "Är kvinnan riktigt klok?" Om Agda C hörde detta, vet Svensson icke.

Den för Agda C:s barn förordnade barnavårdsmannen, poliskonstapeln Tage Pettersson, upplyste, att Heijl dagen efter första inställelsen i målet meddelat Tage Pettersson, att Söderström fällt det av Heijl påtalade yttrandet. Tage Pettersson hade icke varit närvarande, då Agda C nedlade sin talan; han trodde, att anledningen till hennes åtgärd vore, att Svensson övertalat henne därtill.

Möller uppgav i ett till mig avgivet remissyttrande följande.

Möller erinrar sig, att när uppgiften att Agda C haft samlag även med en broder till Svensson lämnades muntligt vid förhandlingen — jämte vissa upplysningar om platsen och tiden för samlagen — detta kom som en nyhet för Möller och berörde i vart fall honom ganska illa. På grund av den tid som sedan dess förlutit kan Möller icke exakt minnas vad som i anledning av upplysningarna därefter hände eller sades, men han har kvar ett bestående intryck av att Söderström därvid blev något upprörd, enligt Möllers uppfattning främst med anledning av uppgifterna om tiden och platsen för samlagen. Det är såvitt Möller kan minnas riktigt, att Söderström fällde ett yttrande av den ungefärliga innebörd som Heijl uppgivit. Om yttrandet hade den form av direkt påstående, som Heijl angivit, eller om det framställdes som en fråga, kan Möller icke minnas. Uppgiften att Söderström till Heijl ställde frågan: "Är kvinnan riktigt klok?" eller liknande är såvitt Möller minns riktig. Möller är i detta avseende av den uppfattningen att Agda C:s uppträdande vid tillfället faktiskt gav anledning till en sådan undran.

Heijl förklarade i yttrande, som var fogat vid påminnelserna i ärendet, att han icke kunde erinra sig huruvida Söderström fällt sistnämnda yttrande.

Söderström uppgav vid förhöret med honom följande.

Han hade icke något minne av att han sagt till Agda C: "Jaså, Ni är en så'n där, som lägger upp Er för vem som helst." Därest Söderström yttrat någonting i den stilen, hade det säkerligen föranletts av något uttalande från Svensson. Möjligen hade denne påstått, att Agda C vore "allmän". Under alla förhållanden vore det uppenbart, att Heijl skärpt yttrandet. Möjligt vore, att Söderström yttrat något liknande i frågande

form. Ordalagen kunde icke vitsordas. Han hade säkerligen icke formulerat det så där. Söderström hade varit skyldig att gå in på frågan. Det hade varit officialprövning i målet. Det vore tänkbart, att Söderström under handläggningen av målet vänt sig till Heijl och frågat: "Är den kvinnan riktigt klok?" Söderström ville minnas, att han önskat höra Agda C personligen men att hon endast suttit och stirrat utan att svara.

I sitt slutliga yttrande anförde Söderström följande.

Eftersom Agda C sagt sig icke ha något minne av att Söderström fällt kränkande eller opassande yttranden till henne, har yttrandet icke varit för henne kränkande. Yttrandet har säkerligen föranletts av Svensson och har skett i utredningssyfte. Det har ej väckt uppmärksamhet, eftersom det skulle ha förekommit vid muntlig förberedelse i närvaro endast av parterna, protokollföraren och Heijl.

4. Yttranden av Söderström vid första inställelse den 20 juni 1956

Vid första inställelse den 20 juni 1956 å tingshuset i Ulricehamn handlade Söderström ett faderskapsmål mellan Birgitta S och textilarbetaren Gunnar Wingårdh. Båda parterna voro personligen tillstädes, så ock barnavårdsmannen, Tage Pettersson. Birgitta S biträdde av Heijl. Protokollförare var tingsnotarien Carl Hanström.

I sitt yttrande till advokatsamfundets styrelse anförde Heijl.

Modern var i detta fall en 20-årig kvinna med förståndsgåvor varken under eller över medelmåttan. Vid ett tillfälle under förhandlingen råkade hon missförstå Söderström, vilket föranledde denne att till Heijl yttra följande: "Hör nu advokaten, är den flickan riktigt klok egentligen?" Heijl reste sig upp och yttrade i bestämd men hövlig ton följande: "Jag får an hålla, att häradshövdingen inte skrämmer den här flickan, för då kanske det går som i målet med Agda C." Heijls reaktion föranledde, att Söderström genast ändrade ton. Efter handläggningen tackade Tage Pettersson Heijl för att denne reagerat. På Heijls fråga, varför han tackade, svarade han, att han tyckte, att reaktionen var på sin plats, och att liknande reaktioner skulle behövas i andra mål, där Söderström var ordförande.

Vid förhör, som jag lät anställa i anledning av dessa uppgifter, framkom följande.

Birgitta S uppgav.

Vid rätten företeddes ett av Wingårdh skrivet och av Birgitta S under tecknat intyg om att Wingårdh icke kunde vara fader till hennes barn. Wingårdh hade under falska förespeglningar "narrat" henne att underteckna intyget. Innan intyget föredrogs i rätten, frågade Söderström Birgitta S, om hon var säker på att Wingårdh var fader till barnet, varpå hon lågmält svarade: "Ja." Söderström yttrade då i vanlig samtalston till henne: "Är hon riktigt klok, som inte kan tala högre." Heijl reste sig då upp och yttrade till Söderström, att han "fordrade, att hans klient skulle bli ordentligt bemött". Efter detta förekom icke något anmärkningsvärt vid förhandlingen. Birgitta S kände sig illa berörd av Söderströms yttrande till henne.

Wingårdh berättade.

Wingårdh uppgav bland annat inför rätten, att flera ynglingar "varit med" Birgitta S. Söderström frågade då Wingårdh, "om han ansåg, att Birgitta S var nattfjäril". I något annat sammanhang, som Wingårdh icke kan minnas närmare, yttrade Söderström: "Är den där flickan riktigt klok?" Huruvida detta yttrande var riktat till Birgitta S eller till Heijl, kan Wingårdh icke yttra sig om. Heijl bemötte yttrandet, men vad han sade, kan Wingårdh icke minnas.

Wingårdh begärde, att rätten skulle undersöka, hur en namngiven man "hade det ställt med Birgitta S". Härtill svarade Söderström: "Det är jag som frågar." Vid ett tillfälle tog Wingårdh fram papper och penna för att göra några anteckningar. Söderström sade då till honom, att "det behövs ingenting sådant". Wingårdh kände sig illa berörd av det sätt, på vilket han bemöttes av Söderström.

Tage Pettersson berättade följande.

Sedan Söderström läst upp det av Birgitta S omnämnda intyget, frågade han Birgitta S om hon skrivit under intyget. Birgitta S svarade jakande på frågan. Söderström yttrade då: "Är Ni egentligen riktigt klok?" Heijl ingrep omedelbart och vände sig till Söderström och yttrade något om att "vi löser icke problemet på det sättet", varjämte han tillade: "Om det varit riktat mot mej, hade jag inte brytt mig om det, men då det gäller min klient eller huvudman, så reagerar jag." Efter detta förflöt förhandlingen lugnt och sansat.

Hanström förklarade, att han vore säker på att Söderström med hänsyftning på Birgitta S frågat Heijl: "Hör nu advokaten, är den flickan riktigt klok egentligen?" Hanström tillade, att Söderström vid förhandlingar i faderskapsmål nästan alltid fällde olämpliga yttranden.

I yttrande till mig anförde Söderström i denna del.

Innan anledningen till Birgitta S:s åtgärd att underteckna det omfördämda intyget kom fram, fanns skäl att undra om hon var riktigt klok. Att denna undran föranleddes av att hon talade lågmält bestrides. Varför Wingårdh enligt vad han uppgivit vid polisförhör kände sig illa berörd av Söderströms sätt att bemöta honom anger han icke.

Vid förhöret med Söderström uppgav denne vidare.

Söderströms fråga hade sannolikt icke haft den uppstyltade form Heijl angivit. Genom frågan hade Söderström velat få reda på anledningen till att intyget utfärdats. Söderström medgäve, att det varit lämpligare, om han direkt frågat därom. Det kunde icke vitsordas, att Söderström frågat Wingårdh, huruvida denne ansåge Birgitta S vara "nattfjäril". Söderström hade icke använt ifrågavarande uttryck. Troligen hade han, därtill föranledd av Wingårdh, frågat, huruvida Birgitta S vore "allmän". Därest Söderström sagt till Wingårdh, att det vore Söderström som frågade, hade detta sannolikt föranletts av att Wingårdh frågat rätten om någonting. Söderström trodde icke det kunde vara riktigt, att han, med anledning av att Wingårdh tagit fram papper och penna för att göra anteckningar, sagt till denne, att ingenting sådant behövde göras.

5. Söderströms uppträdande vid huvudförhandling den 30 oktober
1956 i åklagarmålet mot Per Pettersson

I sin skrivelse till styrelsen för advokatsamfundet framställde Gullack åtskilliga anmärkningar mot Söderströms uppträdande vid en huvudförhandling den 30 oktober 1956 i mål mellan landsfiskalen Gösta le Grand, å tjänstens vägnar, å ena, samt Per Pettersson — för vilken Gullack var försvarare — å andra sidan, angående vårdslöshet i trafik och rattffylleri. Härvid påtalade Gullack, bland annat,

att Söderström — i anledning av att Gullack framhållit att en dikeskörning icke behövde vara orsakad av vårdslöshet — yttrat, att Gullack icke skulle tro, att man vid "den här domstolen" kunde beräknas bli frikänd från en dikeskörning, även om särskild vårdslöshet icke var visad,

att — sedan Söderström frågat ett vittne i målet, varför Per Pettersson kört i diket, och fått till svar att vittnet icke visste detta men att det kanske vore så att Per Pettersson tittat bort ett slag — Söderström yttrat: "Eller också satt han väl och drack ur flaskan.",

att Söderström före förhöret med de vittnen, som åberopats av Gullack, yttrat: "Jag skall höra vittnena själv utan inblandning från Petterssons advokat." samt

att Söderström i närmare angivet sammanhang yttrat till Gullack, att "Eder processkunskap skall vi tala om en annan gång".

Le Grand uppgav vid förhör inför landsfogden bland annat följande.

Något särskilt anmärkningsvärt förekom enligt vad le Grand kan minnas icke under handläggningen. Det rådde dock en viss irritation mellan Söderström och Gullack. Båda använde en arrogant ton. Några särskilda episoder eller uttryck kan le Grand icke erinra sig.

Vid mitt förhör med Söderström uppgav denne följande.

Söderström hade ej något minne av att han yttrat till ett vittne: "Eller också satt han väl och drack ur flaskan." Det vore dock möjligt, att han sagt något liknande, men i så fall hade yttrandet säkerligen varit motiverat. Söderström ville icke bestrida, att han förklarar sig ämna höra de av Gullack åberopade vittnena själv. Han kunde dock icke vitsorda, att han uttryckt sig på sätt Gullack gjort gällande, nämligen "att han skulle höra vittnena utan inblandning från Gullacks sida". Söderström ville icke bestrida, att han sagt, att Gullacks processkunskap finge diskuteras i ett annat sammanhang. Detta yttrande hade i så fall föranletts av att Gullack påstått, att det vore olagligt att inkalla ett vittne efter det slutanförendena hållits.

Vid förhör, som jag härefter lät hålla med Hanström — vilken varit protokollförare i målet — framkom i denna del följande.

Efter att ha erhållit uppgift om partsställningen i målet, vad målet rörde sig om och tiden för huvudförhandlingen, uppgav Hanström till en början, att han icke kunde erinra sig målet. Sedan tillfälle beretts honom att se domen, förklarade Hanström, att han erinrade sig målet samt att stäm-

ningen vid huvudförhandlingen varit "ganska hetsig". Det hade under en längre tid rått "viss spänning" mellan Söderström och Gullack, när den sistnämnde vore den ende som vågade opponera sig, då Söderströms handläggning bleve alltför diktatorisk. I det mål, varom nu vore fråga, hade Gullack nog varit en aning skarp i tonen, utan att han fördenskull uppträtt olämpligt. Gullack hade intagit en attityd av resignation över det sätt varpå målet handlagts. Söderströms handläggning av målet hade — liksom i fråga om flertalet andra mål, särskilt större mål med flera vittnen — varit brysk. Vid så gott som varje förhandling brukade Söderström säga något som vore "rätt olämpligt". I förevarande fall hade stämningen dock varit särskilt spänd.

Sedan Hanström erhållit del av vad Gullack gjort gällande därom, att Söderström — i samband med vittnesförhör angående Per Petterssons dikeskörning — sagt till vittnet, att Per Pettersson väl suttit och druckit ur flaskan, vitsordade Hanström, att Söderström fällt detta yttrande. Hanström kunde ej med bestämdhet erinra sig om Söderström före förhören med de av Gullack åberopade vittnena förklarar, att han skulle höra vittnena själva "utan inblandning från Petterssons advokat". Hanström erinrade sig, att Gullack givit uttryck för sitt missnöje med rättens förfarande att, sedan förhandlingen i målet mot Per Pettersson avslutats, låta inkalla ytterligare ett vittne. Han kunde icke erinra sig vad Söderström därvid sagt till Gullack, men det kunde mycket väl tänkas, att Söderström — såsom Gullack uppgivit — sagt något om att "Eder processkunskap kan vi tala om en annan gång". Hanström kunde icke heller minnas, att Söderström skulle ha förklarar att en dikeskörning i och för sig utvisade vårdslöshet.

6. Yttranden av Söderström vid första inställelse den 10 januari 1957

I mål mellan finska medborgaren sömmerskan Marjatta L och tvätteridkaren Alf Andersson angående faderskap till barn utom äktenskap höll Söderström såsom ensamdomare första inställelse den 10 januari 1957 å tingshuset i Ulricehamn. Därvid voro parterna personligen tillstädes. Marjatta L biträdades av Heijl och Andersson av juris kandidaten Trygve Egardt i Ulricehamn. Protokollförare var tingsnotarien Göran Odevall.

I sitt vid klagoskriften fogade yttrande anförde Heijl härom bland annat följande.

Förhandlingen varade nära två timmar och förflöt fullkomligt lugnt i alla avseenden. Söderström föreföll varken arg, irriterad eller jäktad. Till Heijls huvudman fälldes i detta mål inga otrevliga yttranden, men till den föregivne fadern yttrade Söderström vid olika skeden av förhandlingen följande, som Heijl omedelbart ordagrant antecknade på sin akt i målet: a) "Är Ni ett sådant mähä, att Ni låter henne bestämma, när Ni skall stiga av?" b) "Ligger man hos en jänta och stoppar in honom, får man ta sitt kast." c) "Det gör alla barnafäder, ljuger på det där sättet." d) "Av ren tjurighet vill han ha så'n där undersökning." (med syfte på yrkande om antropologisk undersökning).

Vid förhör i anledning härav framkom följande.

Marjatta L uppgav till en början.

Efter vad hon kan minnas, yttrade Söderström vid något tillfälle till Andersson: "Är Ni ett sådant mähä, att Ni låter henne bestämma, när Ni ska stiga av?" I vilket sammanhang detta yttrades kan Marjatta L icke uttala sig om. Hon kan icke heller säga, huruvida Söderström fällde några andra liknande uttryck. Söderström var vänlig mot henne och hon tyckte, att han var bra och rättvis.

Sedan Marjatta L vid förhöret fått del av Heijls uppgifter i saken, förklarade hon, att hon icke kunde minnas, att Söderström fällt några andra av de av Heijl omnämnda yttrandena än det ovan angivna. På grund av språksvårigheter hade Marjatta L haft svårt att följa med och förstå allt som yttrades vid förhandlingen.

Andersson berättade.

Inför rätten bestred Andersson faderskapet och förklarade, att han visserligen haft könsavgång med Marjatta L vid några tillfällen men att han icke kunde vara fader till barnet, därför att han icke i något fall fått fullbordat samlaget. Marjatta L hade nämligen puttats av honom, innan han fick sädesavgång. Söderström yttrade då till Andersson: "Och det tror Ni, stora starka karlen, att Ni ska inbilla mig, att Ni är ett sådant mähä, att Ni låter henne bestämma, när Ni skall stiga av." I något annat sammanhang, som Andersson icke nu kan erinra sig, yttrade Söderström till honom: "Ligger man hos en jänta och stoppar in den, så får man stå sitt kast." Då Andersson vidhöll, att han inte kunde vara fader till barnet, därför att han icke haft något fullbordat samlag med Marjatta L, sade Söderström till honom: "Ni gör väl som alla andra, Ni bara ljuger och försöker slingra Er." Andersson begärde, att antropologisk undersökning skulle göras, och hans begäran biträdades av Egardt. Söderström sade då: "Är det av ren tjurighet, som Ni vill ha en sådan undersökning?" Andersson kände sig illa berörd av Söderströms yttranden till honom, men han diskuterade icke saken med Egardt.

Egardt uppgav.

I anledning av Anderssons uppgift vid förhandlingen att han icke kunde vara fader till barnet, därför att Marjatta L vid varje tillfälle avbrutit samlaget innan Andersson fått sädesavgång, yttrade Söderström någon gång om att "är Ni så dum att fortsätta umgänget, när det ändå inte blir något av". Egardt kan icke minnas, att Söderström fällde yttrandet: "Ligger man hos en jänta och stoppar in den, så får man stå sitt kast." Han vill hålla för troligt, att Söderström vid något tillfälle sade till Andersson: "Ni gör väl som alla andra, Ni bara ljuger och försöker slingra Er", men i vilket sammanhang detta yttrades, kan Egardt icke säga. Huruvida Söderström nämnde ordet "tjurighet", kan Egardt icke erinra sig. Vid handläggningen voro inga andra närvarande än domstolens ledamöter samt parterna och deras ombud. Egardt märkte icke, att Andersson på något sätt blev illa berörd av Söderströms yttrande, och Andersson nämnde icke heller något därom till Egardt.

Odevall anförde i ett till mig avgivet remissyttrande, att han icke längre

hade något minne av ordalagen i de yttranden Söderström fällt under förhandlingen.

Söderström uppgav vid förhöret med honom följande.

Söderström ville icke bestrida, att han fällt det av Heijl anförda yttrandet: "Är Ni ett sådant mähä, att Ni låter henne bestämma, när Ni skall stiga av?" Såvitt Söderström kunde minnas hade yttrandet föranletts av att Andersson, som medgivit att han haft samlag med Marjatta L, ville göra gällande, att denna hindrat honom från att få sädesutgjutning. Söderström ville ej heller förneka, att han yttrat: "Ligger man hos en jänta och stoppar in honom, får man ta sitt kast." Att Söderström i detta sammanhang sagt: "Det gör alla barnafäder, ljuger på det där sättet" vore även tänkbart. Han kunde dock icke vitsorda, att han använt just den formuleringen. Det vore knappast troligt, att han yttrat, att alla barnafäder "ljöge". Sannolikt hade han använt uttrycket, att de "svängde sig" eller något liknande. Söderström kunde gå med på att han med anledning av Anderssons yrkande om antropologisk undersökning yttrat: "Av ren tjurighet vill han ha en så'n där undersökning." Det vidhölles, att yrkandet framställdes av tjurighet. Enligt Söderströms uppfattning kunde det ifrågasättas, huruvida de av honom använda uttrycken kunde betecknas såsom direkt olämpliga. Söderström hade svårt att förstå sig på det där "guldvägandet" av ord. Det vore ofta en smaksak, hur man uttryckte sig. Söderström vore dock införstådd med att i framtiden avhålla sig från alla yttranden, som kunde såra eller irritera parter och vittnen.

I sitt slutliga yttrande tillade Söderström.

Yttrandena väckte ingen uppmärksamhet, emedan de fälldes vid sammanträde för muntlig förberedelse. Yttrandena, vilka voro till sitt innehåll befogade för att få Andersson att inse, att spelet var för honom förlorat, hade naturligtvis bort formuleras på ett lämpligare sätt.

*7. Söderströms uppträdande vid huvudförhandling den 12 mars 1957
i åklagarmål mot lantbrukaren Claes-Göran Nilsson*

I sin ovannämnda redogörelse till styrelsen för advokatsamfundet anförde Tham följande.

Den 12 mars 1957 åhörde Tham delvis handläggningen av ett mål vid häradsrätten å tingsstället i Ulricehamn under ordförandeskap av Söderström. Parter voro landsfiskalen i Redvägs distrikt, åklagare, samt Claes-Göran Nilsson, tilltalad. Målet gällde bedrägeri. Försvarare var juris kandidaten Uno Eriksson å Lagerbergs advokatbyrå i Borås.

Under handläggningen uppmärksammade Tham följande omständigheter, vilka han omedelbart nedtecknade.

Sedan åklagaren framställt sitt ansvarsyrkande och detta bestritts av försvararen, angav försvararen på ordförandens anmodan de närmare grunderna för bestridandet. Härtill yttrade Söderström: "Det är märkvärdigt, att så fort jurister bli inblandade, skall allt krånglas till."

Efter ytterligare diskussion mellan rättens ordförande och försvararen angående grunderna för bestridandet yttrade ordföranden: "Det är ju osanning vad notarien säger."

Sedan försvararen ställt några frågor till målsäganden, yttrade ordföranden: "Är det slut på frågorna nu. Det får ju vara något vett."

Vid förhör, som jag lät anställa i anledning av dessa uppgifter, framkom följande.

Biträdande landsfiskalen Lars Wikstrand, vilken varit åklagare i målet, berättade.

Wikstrand kan inte minnas, att Söderström fällt de av Tham påtalade yttrandena till Eriksson. Med hänsyn till sina tidigare erfarenheter vill Wikstrand dock icke hålla för osannolikt, att Söderström kan ha yttrat sig på av Tham återgivet sätt.

Claes-Göran Nilsson uppgav.

Sedan åklagaren gjort sakframställningen, skulle Claes-Göran Nilsson avge sin berättelse. Då han berättat en del men långt ifrån allt om saken, avbröt Söderström med yttrandet: "Ja, ja, det där är en ny historia." Eriksson sade till Claes-Göran Nilsson, att "det är inte lönt att Nilsson yttrar sig vidare", och denne fick icke heller slutföra sin berättelse. I något sammanhang, då Eriksson yttrade sig, sade Söderström till Eriksson: "Så snart jurister är inblandade, så blir det så konstigt." Claes-Göran Nilsson kunde icke närmare angiva i vilket sammanhang detta yttrades. I något annat sammanhang förmenade Söderström, att Erikssons uppgifter icke voro riktiga, men ordet "osanning" använde Söderström icke i sammanhanget. Claes-Göran Nilsson förstod, att Söderström icke ville höra några längre berättelser, utan han ville tydligen endast ha korta svar på sina frågor. Vid ett tillfälle under förhandlingen skulle Claes-Göran Nilsson förete ett intyg för ett vittne. Då vittnet icke hade sina glasögon med sig, vände Claes-Göran Nilsson sig till rättens ledamöter och frågade, om möjligen någon av dem kunde låna vittnet ett par glasögon. Söderström yttrade då i skarp ton till Claes-Göran Nilsson: "Nilsson har en otrolig förmåga att uppträda inför rätta." Redan från första stund fick Claes-Göran Nilsson den uppfattningen, att han hade Söderström emot sig.

Eriksson berättade.

Sedan åklagaren föredragit stämningsansökningen, bestred Eriksson åtalet under motivering, att Claes-Göran Nilsson icke haft uppsåt att vilseleda målsäganden och att gärningen icke inneburit vinning för Claes-Göran Nilsson. Söderström yttrade då till Eriksson: "Det är märkvärdigt, att så fort jurister blir inblandade, skall allt krånglas till." I samband med att Eriksson redogjorde för Claes-Göran Nilssons inställning till saken kom Söderström med repliken: "Det är osanning, vad notarien säger." Vad Tham uppgivit om Söderströms yttrande i samband med Erikssons frågor till målsäganden är exakt återgivet av Tham.

Odevall, vilken tjänstgjort såsom protokollförare vid förhandlingen, anförde i sitt remissyttrande, att han icke längre hade något minne av ordalagen i de yttranden Söderström fällt under förhandlingen.

I avgivet yttrande anförde Söderström i denna del.

Den tilltalade var ytterst slingrig och påfrestande. Det var omöjligt att få honom att redogöra för förloppet och hålla sig till saken, utan Söderström måste fråga honom om vad som skett. Att Söderström använt ordet "osanning" till försvararen minns Söderström ej; Söderström har troligen ifråga-

satt någon uppgifts riktighet, möjligen uppgiften att den tilltalade ej haft ekonomisk vinning av brottet. Den tilltalade uppträdde oförsynt under målets handläggning; bland annat sökte han vid ett tillfälle då han stod framme vid domarbordet utan vidare taga Söderströms glasögon, som denne hade på sig, för att lämna dem till någon vid bordet, som ej kunde läsa en handling utan glasögon. Försvarens många frågor till målsäganden voro antingen redan besvarade eller meningslösa, varför Söderström småningom frågade om det var slut på frågorna.

Vid mitt förhör med Söderström uppgav denne ytterligare följande.

Det vore tänkbart, att Söderström vid handläggningen av målet yttrat: ”Det är märkvärdigt, att så fort jurister bli inblandade, skall allt kränglas till.” Söderströms yttrande hade icke haft någon generell innebörd och hade föranletts av att Eriksson kommit med några underliga invändningar. Yttrandet: ”Det är ju osanning vad notarien säger” kunde icke vitsordas av Söderström. Han hade icke något minne däraf. Det vore möjligt, att Söderström frågat Eriksson, huruvida det funnes fler frågor att framställa. Där emot kunde han icke vitsorda, att han — i enlighet med vad Tham gjort gällande — tillagt: ”Det får ju vara något vett.” Möjligen hade han sagt: ”Det får vara litet vettighet i det hela” eller något sådant. Det vore orimligt, att Söderström skulle behöva sitta och höra på en massa ”fnosk”.

8. Söderströms handläggning av åklagarmålet mot Marlies Stegemann

Marlies Stegemann är född den 11 april 1938.

Enligt en den 19 oktober 1956 till häradsrätten inkommen stämningssökans yrkade le Grand, å tjänstens vägnar, ansvar å Marlies Stegemann jämlikt 20 kap. 1 § strafflagen för stöld med påstående att hon, under anställning såsom hembiträde å Toarps säteri, ur olästa förvaringspersedlar därstädes tillgripit, vid något tillfälle under pingsthelgen den 19—den 21 maj 1956 en silverfemma, under första hälften av augusti 1956 ett nylonnattlinne, värt 30 kronor, samt under tiden den 17—den 22 i sistnämnda månad en större och fyra mindre dukar, tillsammans värda 50 kronor. Enligt uppgift i ansökningen hade Marlies Stegemann erkänt åtalade gärningarna.

Målet företogs av häradsrätten under ordförandeskap av Söderström till huvudförhandling å tingsstället i Ulricehamn den 30 oktober 1956. Efter som Marlies Stegemann — vilken anlant till Sverige under våren 1956 — icke var mäktig svenska språket, biträdades rätten vid förhandlingen av tolk. Genom dom samma den 30 oktober dömde häradsrätten — som fann, att tillgreppen av nattlinnet och dukarna innefattat stöld samt tillgreppet av myntet snatteri — Marlies Stegemann jämlikt 20 kap. 1 och 2 §§ strafflagen, jämfört med 4 kap. 1 och 2 §§ samma lag, för stöld och snatteri till straffarbete två månader, villkorlig dom. Vidare beslöt häradsrätten — enär det på grund av de av Marlies Stegemann förövalade gärningarnas beskaffenhet och övriga omständigheter kunde befaras att hon komme att här i riket fortsätta brottslig verksamhet — med stöd av 26 § utlänningslagen den 30

april 1954 förvisa Marlies Stegemann ur riket, varjämte förbud meddelades för henne att återvända till Sverige före den 1 januari 1967.

Efter domens avkunnande förklarade Marlies Stegemann sig inför häradsrätten nöjd med rättens avgörande i vad hon erhållit villkorlig dom och förvisats ur riket.

Offentlig försvarare var icke förordnad för Marlies Stegemann, som ej heller eljest biträdades av försvarare.

I sin ovannämnda skrivelse till styrelsen för advokatsamfundet riktade Gullack, vilken åhört huvudförhandlingen, vissa anmärkningar mot Söderström för dennes handläggning av målet. Härvid anförde Gullack bland annat följande.

Sedan åklagaren slutfört sin talan frågade Söderström denne, om han icke yrkade förvisning, vilket denne, troligen därtill föranledd av Söderströms fråga, bejakade. Söderström påpekade då för åklagaren, att då "måste hon ju dömas till straffarbete". Efter kort överläggning meddelade häradsrätten, att den dömde Marlies Stegemann till "två månaders straffarbete, villkorligt, och förvisade henne ur riket". Omedelbart herefter bad Söderström tolken fråga Marlies Stegemann, om hon var nöjd med domen. Söderström förklarade därefter bristfälligt domen för tolken, som uppgav på tyska till Marlies Stegemann, att om denna icke stal på två månader, så skulle hon slippa straff. Efter ytterligare något resonemang, under vilket det enligt Gullacks mening klart framgick, att Marlies Stegemann icke begrep innebörden av en nöjdförklaring, förklarade hon sig nöjd. Oavsett riktigheten av häradsrättens avgörande anser Gullack det upprörande, att en så ung flicka, som icke kan svenska språket, icke av häradsrätten hade försetts med offentlig försvarare, och än mer upprörande att en nöjdförklaring avkrävdes henne, då det icke kunde undgå rättens ordförande, att varken hon eller tolken hade klart för sig vad nöjdförklaringen innebar.

Slutligen upplyste Gullack, att han efter målets handläggning föreslagit åklagaren att klaga i målet, så att domen skulle bli omprövad, och att i samband med överklagandet tillse, att offentlig försvarare förordnades. Åklagaren hade dock förklarat sig icke villig därtill.

I skrivelse den 10 november 1956 till riksåklagarämbetet redogjorde Heijl för bland annat de av Gullack sålunda angivna omständigheterna samt lämnade vissa andra, av Heijl införskaffade upplysningar. Härvid uppgav Heijl bland annat, att Marlies Stegemann förklarat sig icke vilja eller våga för sin del överklaga domen eller söka nåd, eftersom hon fruktade att få undergå sitt straff, om hon vidtog någon åtgärd för att få domen ändrad, samt att Marlies Stegemann den 1 november 1956 avrest till Tyskland. I skrivelsen förklarade Heijl slutligen, att han velat bringa saken till riksåklagarämbetets kännedom, för den händelse ämbetet möjligen skulle finna anledning föreligga att genom vadetalan mot häradsrättens dom till Marlies Stegemanus fördel söka få brottet rubricerat som endast snatteri, straffet nedsatt eller i varje fall förvisningsbeslutet upphävt.

Genom beslut den 14 i samma månad beslutade riksåklagarämbetet —

sedan ämbetet tagit del av domstolsakten och samråd med åklagaren ägt rum — att åtgärd ej skulle vidtagas från ämbetets sida i saken.

Vid polisförhör, som landsfogden på min begäran lät hålla med tolken, sjuksköterskan Ulrike Kailer, uppgav denna bland annat följande.

Sedan Söderström avkunnat domen, förklarade han för Ulrike Kailer innebörden av straffet. Hon fattade saken så, att den villkorliga domen innebar, att om Marlies Stegemann icke gjorde sig skyldig till brottslig gärning här i landet under de två närmaste månaderna, så skulle hon helt slippa straff. I enlighet med denna uppfattning meddelade Ulrike Kailer domen för Marlies Stegemann. Vad förvisningen innebar var fullt tydligt för både Ulrike Kailer och Marlies Stegemann. Söderström bad sedan Ulrike Kailer fråga Marlies Stegemann, om hon var nöjd med domen. Ulrike Kailer förstod väl, vad nöjdförklaring innebar, och då hon talade med Marlies Stegemann härom, förklarade denna, att hon icke hade något att erinra mot domen utan var nöjd med utgången av målet. Marlies Stegemanns enda önskan var att bli skild från målet så snart som möjligt. Ulrike Kailer talade högtyska, då hon meddelade sig med Marlies Stegemann.

Le Grand uppgav vid polisförhör.

Le Grand erinrar sig detta mål väl. Under förundersökningen höll han själv förhör med Marlies Stegemann. Hon förklarade då på fråga, att hon icke önskade försvarare under förhöret. Däremot blev hon icke tillfrågad, om hon ville ha någon försvarare vid den kommande rättegången, eftersom le Grand ansåg, att gärningen, som erkändes, var av så enkel beskaffenhet, att försvarare icke erfordrades.

Den av häradsrätten anlitade tolken tycktes fullgöra sitt uppdrag på ett fullt tillfredsställande sätt. Såsom Gullack anført, tillfrågades le Grand av Söderström, huruvida han yrkade förvisning. Le Grand vill emellertid betona, att han oavsett Söderströms ingripande skulle ha framställt ett sådant yrkande.

Sedan domen avkunnats, redogjorde Söderström noggrant för innebörden av en nöjdförklaring och uppmanade därefter minst två gånger tolken att noga klarlägga detta för Marlies Stegemann. Le Grand fick den uppfattningen, att Söderström särskilt bemödade sig om att Marlies Stegemann skulle förstå innebörden av en nöjdförklaring och håller för troligt, att hon, då hon sedan avgav sådan förklaring, förstått meningen med denna.

Hanström, vilken tjänstgjort såsom protokollförare i målet, uppgav vid det med honom härstädes hållna förhöret följande.

Det hade icke förekommit någon diskussion mellan Söderström och Hanström angående frågan huruvida offentlig försvarare skulle förordnas för Marlies Stegemann. Söderström brukade icke diskutera med notarierna om sådana saker. Såvitt Hanström kunde erinra sig hade ej heller förekommit något samråd mellan Söderström och Hanström angående brottsrubriceringen. Hanström behärskade tyska språket i sådan utsträckning, att han kunnat följa med den tolkning mellan tyska och svenska språken, som ägt rum vid huvudförhandlingen. Han kunde icke erinra sig, huruvida domslutet översatts till tyska, då domen meddelats. Han hade ett minne av att Marlies Stegemanns nöjdförklaring ”kommit snabbt”, utan att domen dessförinnan översatts för henne. Hanström erinrade sig dock icke detta med full säkerhet. Ej heller kunde han med säkerhet erinra sig, huruvida Söder-

ström hade givit någon förklaring om vad en nöjdförklaring innebure. Troligen hade Söderström dock icke lämnat någon sådan förklaring. Frågan om förvisning av Marlies Stegemann hade troligen icke diskuterats vid huvudförhandlingen i målet. Hanström kunde icke erinra sig, huruvida Söderström frågat åklagaren om denne yrkade, att Marlies Stegemann skulle förvisas. I detta mål — liksom i andra mål, som handlades av Söderström — hade handläggningen lämnat mycket övrigt att önska. Handläggningen hade sålunda varit tämligen "diktatorisk" och stämningen i rättssalen "spänd". Liksom i andra mål hade dock Söderström i målet mot Marlies Stegemann varit mycket väl förberedd.

Tingsnotarien Sven Vikbladh upplyste vid min inspektion av domsagan, att han åhört handläggningen av målet, samt berättade härom följande.

Vid avkunnandet av domen hade Söderström tre gånger förklarat dess innebörd. Tolken hade till en början översatt felaktigt och hade tydligen icke fattat innebörden av domen. Sedan Söderström på nytt förklarat domen, hade tolken dock, såvitt Vikbladh kunnat förstå, varit på det klara med vad domen innebure. Vikbladh hade för sin del varit övertygad om att det icke förelegat något missförstånd.

I sitt i ärendet först avgivna yttrande anförde Söderström i denna del följande.

Marlies Stegemann var av rätten försedd med fullgod kvinnlig tolk. Hon var under 21 år och hade erkänt sina brott. Hon begärde ej förordnande av offentlig försvarare. Personer under 21 år, som kunna tänkas få frihetsstraff, skola lagligen erhålla offentlig försvarare, om det ej är uppenbart att försvarare ej erfordras. Rätten fann detta uppenbart. På Heijls initiativ har riksåklagaren inom klagotiden haft akten under granskning men tydligen ej funnit skäl att hos hovrätten klaga till Marlies Stegemanns förmån eller vidtaga annan åtgärd. Minst ett par gånger redogjorde Söderström för domens innehåll för tolken, varpå nöjdförklaring avgavs. Söderström krävde naturligtvis ej nöjdförklaring utan frågade endast, om Marlies Stegemann ville avge nöjdförklaring rörande den villkorliga domen och förvisningsbeslutet. Att tolken enligt vad hon vid polisförhör uppgivit i viss mån missförstod den villkorliga domens innebörd kunde Söderström icke veta. Detta missförstånd var för övrigt betydelselöst, eftersom tolken enligt vad hon uppgivit förstod förvisningsbeslutets innebörd. Till Gullacks och Heijls kännedom meddelas, att förvisningsbeslut ej förutsätter yrkande därom från åklagaren. Gullacks uppgift att Söderström förklarade domens innebörd bristfälligt vederlägges helt av le Grands vid polisförhör lämnade uppgifter, liksom ock Gullacks övriga för Söderström ofördelaktiga uppgifter om vad som förekom vid målets handläggning.

Vid förhöret med Söderström uppgav denne vidare.

Förordnande av offentlig försvarare hade icke varit erforderligt. Marlies Stegemann hade erkänt åtalade gärningarna och hade till sitt förfogande haft fullgod tolk. Enligt Söderströms uppfattning hade någon tvekan icke rätt angående rubriceringen av gärningarna. Av betydelse vid bedömandet av dessa hade varit det yrkesmässiga i Marlies Stegemanns förfarings sätt. Hon hade gått systematiskt till väga. Av polisrapporten hade för övrigt framgått, att hon varit misstänkt även för andra tillgreppsbrott än dem hon

blivit åtalad för. För att få förvisning till stånd — och detta hade Söderström ansett angeläget — hade det varit nödvändigt att bedöma åtminstone någon av gärningarna såsom stöld. Söderström hade ju måst se till, att det bleve straffarbete. Man finge laga efter läglighet. Vid huvudförhandlingen hade Söderström ex officio frågat, huruvida åklagaren påyrkade, att Marlies Stegemann skulle förvisas. Häradsrätten hade varit skyldig att taga upp denna fråga till prövning. Söderström ville minnas, att Marlies Stegemann genom tolken tillfrågats, hur hon ställde sig till yrkandet om förvisning. Vid avkunnandet av domen redogjorde Söderström utförligt för dess innehåll samt förklarade åtminstone två gånger för tolken vad den villkorliga domen och förvisningen innebure. För Söderström vore det ofattbart, hur tolken kunnat missförstå honom. Det hade icke varit fråga om något avkrävande av nöjdförklaring. Söderström hade endast berett Marlies Stegemann tillfälle att förklara sig nöjd.

I en inom justitieombudsmansexpeditionen upprättad promemoria, vilken tillställdes Söderström samtidigt som tillfälle lämnades honom att inkomma med slutligt yttrande, anfördes härefter följande.

Enligt stadganden i 5 §, jämförd med 3 §, lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig skulle offentlig försvarare för Marlies Stegemann ha förordnats, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest funnits uppenbart, att försvarare ej erfordrades. Eftersom det måste anses synnerligen tveksamt om tillgreppen voro att hänföra till stöld eller till snatteri och eftersom Marlies Stegemann riskerade förvisning, därest åtalade gärningarna rubricerades såsom stöld, torde — med hänsyn icke minst till hennes bristande kännedom om svenska språket och svenska förhållanden — undantagsbestämmelsen i 5 § icke ha varit tillämplig i detta fall. Behovet av offentlig försvarare synes tvärtom ha varit så påtagligt, att det måste anses, att Söderström, genom att icke — i betraktande av samtliga föreliggande omständigheter — förordna offentlig försvarare, gjort sig skyldig till tjänstefel.

I sitt yttrande häröver bestred Söderström, att det vore fråga om tjänstefel såsom han bedömt saken. En offentlig försvarare hade — anförde Söderström — i detta mål liksom i de flesta andra brottmål, däri erkännande föreläge, knappast kunnat inverka på rätten till meddelande av en dom med annat innehåll. Att domen blivit riktig visades av riksåklagarens passivitet.

9. Allmänt om Söderström och dennes sätt att uppträda mot parter, ombud och vittnen

I sina redogörelser till styrelsen för advokatsamfundet framförde Gullack, Heijl, Lagerberg och Linnander åtskilliga allmänna synpunkter på Söderströms ämbetsutövning i övrigt. Även vid samtal, som jag haft med andra advokater i Borås och Ulricehamn samt med dåvarande tingsnotarier, åklagare och nämndemän i domsagan, samt genom utredningen i övrigt framkommo synpunkter, vilka enligt min mening voro av betydelse för ett bedömande av vad som lagts Söderström till last.

a) *Uttalanden om Söderström av advokater och praktiserande jurister i övrigt*

Gullack anförde i sin skrivelse den 7 november 1956 inledningsvis, att de av honom närmare omnämnda målen mot Per Pettersson och Marlies Stegemann på intet sätt vore undantag utan snarare regel.

Gullack fortsatte.

Ehuru Gullack icke kan erinra sig detaljer, vågar han påstå, att vid nästan varje rättegångstillfälle från Söderströms sida uttryck och vändningar förekomma, vilka äro helt främmande för den värdighet, som skall prägla en domstolsförhandling. Någon kollega har vid samtal karakteriserat förhållandena vid domstolen som att det väl betraktas närmast som en försvarande omständighet att ha försvarare vid den domstolen. Gullack vet också, att Söderström så gott som alltid, då ett åtal bestrides, kommer ur balans, ibland har han i ovänlig ton sagt till vederbörande: "Jaså, Ni är en sådan där som bestrider."

Gullack som med den kännedom han har om Söderström — hos vilken Gullack fullgjort sin tingstjänstgöring — vitsorda, att Söderström har ett rättspatos och en sanningslidelse, som äro grundstenarna i hans domarverksamhet. Han vill till varje pris veta sanningen för att avgiva en riktig dom. De medel han använder för att nå sanningen äro emellertid helt förkastliga och man vet ju icke heller vad som är sanning. Gullack anser det icke riktigt, att förhållandena vid domstolen skola få förbli sådana de äro.

Heijl anförde följande.

Heijl — som är föreståndare för Älvsborgs läns södra rättshjälpsanstalt — har, sedan han senast år 1942 gjorde Söderströms personliga bekantskap, vid ett stort antal tillfällen uppvaktat i mål vid häradsrätten. Efter den 1 januari 1948 har Heijl företrädesvis uppvaktat vid första inställelser och andra förberedelser inför häradsrätten, där i regel någon allmänhet icke varit närvarande. Heijls erfarenhet av Söderströms uppträdande vid sådana förberedande förhandlingar är ganska omfattande, i all synnerhet i äktenskapsskillnads- och faderskapsmål. Däremot är hans erfarenhet av Söderströms uppträdande under egentliga huvudförhandlingar med nämnd rätt obetydlig.

Heijl har den bestämda uppfattningen, att Söderström är en skicklig jurist och att han i regel kommer till ett riktigt resultat i sina domar. Heijl har icke haft minsta anledning att överklaga av Söderström meddelade domar i större utsträckning än domar, som meddelats av andra domstolar. Heijl har av personer i Söderströms närmare omgivning erfarit, att Söderström skulle ha något slags "sanningslidelse". Denna uppfattning är antagligen väl grundad, i den mån den innebär, att Söderström har ett mycket ärligt uppsåt att i alla mål utreda vad som verkligen hänt. Hans metoder för att nå dessa resultat äro emellertid minst sagt diskutabla. Utom rätta har Söderström med fåtaliga och obetydliga undantag uppträtt korrekt och vänligt mot Heijl. Någon personlig fiendskap mellan Söderström och Heijl föreligger icke, men Heijl vill i ett så betydelsefullt sammanhang som det ifrågavarande gärna medge, att han tycker illa om Söderström. Såvitt en utomstående kan bedöma, är den Söderström anförtrödda domsagan mycket välskött. Det förekommer aldrig väntetider, när det gäller måls utsättande, expeditionen av protokoll och domar är påfallande snabb, och all

hänsyn tages till partsombuds önskingar beträffande tider för utsättande av förhandling.

I vad mån Söderström såsom ordförande i häradsrätten åsidosätter nya rättegångsbalkens bestämmelser, vill Heijl icke uttala sig om. Emellertid anser Heijl Söderströms eventuella åsidosättande i större eller mindre grad av bestämmelserna i rättegångsbalken vara av ringa betydelse jämfört med hans sätt att behandla parter och ombud. Antagligen behandlar Söderström även vittnen på ett anmärkningsvärt sätt, men därav är Heijls erfarenhet som torde framgå av det ovannämnda ringa.

Heijl har den bestämda uppfattningen, att Söderström i ett stort antal mål, där Heijl varit ombud, behandlat parterna illa, för att icke säga oförskämt. Han gör i sin handläggning intryck av att vara cynisk och hänsynslös. Det förefaller icke, som om Söderström förgår sig av uppbrusning eller i vredesmod, utan som om hans uppträdande vore anlingen ett utslag av hans natur eller sker uppsåtligen, utan att han dessförinnan råkat i affekt. När sexuella förhållanden äro i fråga, ådagalägger Söderström, som Heijl ser saken, ofta direkt råhet. Heijl kan icke nu erinra sig, att Söderströms uppträdande vid något tillfälle framkallat "scener" inför rätten i egentlig mening, men parterna bruka ofta bli upprörda och starkt generade. Efter handläggningen är det mycket vanligt, att parterna uttrycka sin indignation över Söderströms uppträdande. Även mot ombud är Söderström gärna brysk och ovänlig samt insinuant. Detta anser Heijl emellertid vara mindre farligt för rättsvården än hans uppträdande mot parter och vittnen. Heijl har även märkt, att Söderström lätt tillfälligt ändrar sitt uppträdande till det bättre, om man säger ifrån. Efter en alltför ofta återkommande otrevlig förhandling inför Söderström har Heijl icke kunnat märka någon ovilja från hans sida mot ombudet. Å andra sidan har Heijl aldrig varit med om något ursäktande yttrande heller. I så måtto måste man otvivelaktigt beteckna Söderström såsom "rättvis", att hans uppträdande mot viss part under förhandlingen icke hindrar honom att alldeles objektivt bedöma själva saken. Han är också såtillvida "rättvis", som Heijl icke kunnat förstå, att han med någon förkärlek behandlar vissa ombud bättre eller sämre än andra.

Heijl skulle kunna komma med ett tröttande stort antal exempel på Söderströms uppträdande och yttranden. De av Heijl anförda exemplen torde dock vara tillfyllest för att ge en bild av den anda, som tyvärr icke bara ofta utan oftast präglar förhandlingar i familjemål, där Söderström är ordförande. Tingsnotarierna ha ganska undantagslöst icke velat diskutera sin chefs uppträdande, för vilket de böra hållas räknning. Det har emellertid varit tydligt, att många tingsnotarier känt sig illa berörda av yttranden och händelser under förhandlingar. Några nämndemän, med vilka Heijl helt privat diskuterat samma förhållanden, ha icke dolt, att de ofta känt sig skamsna över Söderströms uppträdande och särskilt över hans ordval. Vid de relativt få tillfällen, då Heijl uppträtt inför Söderström och nämnd, har Heijl ibland kunnat iakttaga, att nämndemännen sett generade ut, tittat i golvet och reagerat såsom för obehag.

Vid samtal, som jag hade med Heijl i samband med inspektionen av domsagan, tillade denne.

Inom advokatkåren hade i många år talats om att göra anmälan mot Söderström, särskilt under 40-talets senare år. Heijl hade icke intrycket att han eller någon annan advokat haft särskilt mothugg hos Söderström. De

olämpliga uttalandena vore endast ett uttryck för Söderströms allmänna sätt. Sedan Söderström för några år sedan blivit hemskild, hade hans allmänna humör blivit bättre. Han bleve icke lika arg som tidigare men vore dock i stånd att ådagalägga samma cynism och råhet som förr. Heijl hade vid många tillfällen blivit upprörd på allmänhetens vägnar. Han hade dock bestämt sig för att icke anmäla Söderström. På advokatsamfundets anmodan hade han emellertid ansett sig böra tillhandahålla de uppgifter han hade.

Lagerberg anförde.

Personligen anser Lagerberg Söderström såsom en skicklig domare och god jurist i den bemärkelsen, att hans domar i allmänhet äro riktiga. Handläggningen av målen lämnar emellertid i allmänhet en hel del övrigt att önska. Lagerberg har vid flera tillfällen tidigare övertvägt att påtala vad som förekommit men låtit det bero, då han ej vid något tillfälle kunnat förmärka, att rättssäkerheten varit i fara, och även förstått, att bakom Söderströms uppträdande som domare alltid legat en ärlig vilja att få fram sanningen, även om han därvid många gånger begagnat sig av mycket olämpliga metoder och uttryckssätt.

Vid det polisförhör, som hölls med Egardt angående det ovan under 6 omnämnda målet, antecknades på Egardts begäran följande.

Egardt har under de gångna åren haft ett flertal mål vid häradsrätten. Han har därvid icke kunnat finna, att parter eller åhörare på något sätt kunnat stötas av yttranden, som fällt av Söderström. Enligt Egardts uppfattning är Söderström omutligt rättvis samt ytterst förekommande och hjälpsam.

Vid mitt samtal med Albert Nilson anförde denne följande.

Albert Nilson vore personlig vän med Söderström. Han hade icke velat ställa sig bakom advokatsamfundets anmälan. Denna hade enligt hans uppfattning icke något större fog för sig. Söderströms processledning vore hård, men den hade blivit lugnare under de sista fem à sex åren. Söderström ville gärna hålla i trädarna mer än som vanligtvis förekomme på andra håll. Albert Nilson kunde vitsorda, att Söderström ibland ginge för mycket in i detalj i målen. Sannolikt frågade han i alla faderskapsmål, huruvida kvinnan haft samlag med andra än den uppgivne fadern. Albert Nilson vågade dock icke med säkerhet säga, huruvida detta skedde utan föranledande av någon invändning från mannens sida.

Söderström kunde — fortsatte Albert Nilson — ibland bli irriterad och hade då lätt för att fälla mindre lämpliga uttryck. Framför allt gjorde sig en viss irritation lätt märkbar, då utsagor i brottmål avveke från vad förundersökningsprotokollet innehöller. Albert Nilson hade endast läst i tidningarna om anmälningen mot Söderström. Han hade känt igen ett av uttrycken, nämligen det om "flickan som lade upp sig för vem som helst". Söderström hade fällt ett liknande uttryck i ett mål, där Albert Nilson varit rättegångsombud. Det hade varit vid en förberedelse för flera år sedan. Såvitt Albert Nilson kunde minnas hade hans klient icke reagerat märkbart. Över huvud hade aldrig någon av hans klienter beklagat sig över Söderströms sätt att behandla dem. Söderströms uppträdande mot parter och vittnen vore dock många gånger icke trevligt. Han bleve mycket lätt irriterad, om hans cirklar rubbades på något sätt. Understundom vore han

nog för frispråkig. Det kunde även förekomma, att Söderström gjorde kommentarer till vad parter och vittnen yttrade. Hela Söderströms uppträdande bottnade dock med säkerhet i ett starkt rättspatos. Han vore ytterligt rätt-rådlig. Understundom kunde förekomma, att Söderström gäve reprimander i ganska tillspetsade ordalag. Albert Nilson hade råkat ut för sådana tillsägelse vid flera tillfällen. Även i samband med pläderingen ville Söderström gärna prata och diskutera. Han hade nog ord om sig att icke vara så trevlig, då han sutte i domstolen. Det kunde nog tänkas, att advokatsamfundets anmälan varit ett ord i rätten tid. Albert Nilson ville dock framhålla, att Söderström under senare år blivit mycket bättre. Kansliet sköttes exemplariskt. Söderström toge alltid kontakt, då det gällde att sätta ut mål, och beaktade regelmässigt de skäl som kunde åberopas såsom hinder mot en inställelse. Söderströms förhållande till nämnden vore gott. Albert Nilson hade en känsla av att nämndemännen stode bakom Söderström och att de uppskattade honom.

Advokaten Folke Odqvist i Borås lämnade vid samtal med mig bland annat följande upplysningar.

Linnander hade ringt runt till advokaterna i Borås och anmodat dessa att avge yttranden om Söderström. Odqvist hade icke haft lust att yttra sig skriftligt. Det vore icke så många anmärkningar han hade att göra mot Söderström. Det kunde ibland hända, att Söderström bleve något irriterad. Han kunde komma med en del skämtsamma eller klumpiga yttranden. Eljest uppträdde han enligt Odqvists mening fullt korrekt. Det hände dock stundom, att han kommenterade yttranden av parter eller ombud på ett vulgärt eller eljest olämpligt sätt. Detta skedde dock icke så ofta nu för tiden. Söderström hade aldrig uppträtt olämpligt mot Odqvist eller fällt något yttrande som sårat denne. Odqvist kunde ej heller minnas något flagrant fall, då någon part eller annan klagat över Söderströms uppträdande. Advokaterna hade till att börja med i allmänhet tyckt, att Söderström verkade att vara rätt irriterad av sig. Efter advokaten Glimstedts anmälan för en del år sedan (JO:s ärende nr 654/1949) hade Söderström blivit mycket bättre. Bekymmer med familjeförhållandena hade sannolikt pressat honom en del.

Advokaten Simon Haglund å rättshjälpsanstalten i Borås uppgav vid samtal med mig följande.

Haglund hade tidigare uppvaktat mycket vid tingssammanträdena i Ulricehamn och Svenljunga. Sedan ett par år tillbaka vore det emellertid mera sällan, eftersom denna uppgift enligt arbetsfördelningen närmast ankomme på Heijl. Söderströms handläggning av målen överensstämde icke till alla delar med rättegångsbalkens principer. Enligt Haglunds förmenande kunde man dock icke säga så mycket om detta förhållande. Söderström övertog ibland förhören själv. Dessa kunde vara pressande. Haglund hade ofta tyckt, att det varit synd om dem Söderström förhört. Söderströms domar vore som regel bra. Det funnes sällan anledning att klaga över dem. Expedieringen av handlingar vore föredömligt snabb.

Det första intryck Haglund fått av Söderströms uppträdande i rätten hade — fortsatte Haglund — varit, att Söderström vore ganska rå och brutal. Han vore icke särskilt snäll mot parter och vittnen. Då Söderström vore i sitt esse, tänkte han högt och kommenterade parters och ombuds

uppgifter. Vid handläggningen av barnamål och liknande mål kommenterade han gärna uppgifter om samlag och sådant. Eljest vore Söderström icke ovänlig mot parter och vittnen. Man kunde icke säga, att han i allmänhet vore brutal. Han saknade dock förmåga att välja sina uttryck, så att andra människor uppskattade det. Haglund hade själv icke varit med om några mera anmärkningsvärda förhållanden. Den allmänna meningen bland advokaterna i Borås vore, att Söderström vore "i överkant besvärlig" mot parter och vittnen. Flera advokater hade dragit sig för att processa inför Söderström. Inom advokat kåren hade man varit överens om att något borde göras. Söderström vore ofta på tapeten, då advokaterna talade sinsemellan. På en del håll hade man spårat en förbättring, sedan Söderström för något år sedan blivit hemskild.

Vid sitt samtal med mig anförde Redgard.

Under senare år hade Redgard icke haft så mycket att göra med Söderström. Han delade sina kollegers uppfattning om att det vore stor nitälskan att komma fram till sanningen, som låge bakom Söderströms handlings sätt. Advokat kåren kunde dock icke godtaga de metoder Söderström begagnade sig av för att nå fram till sanningen. Beträffande Söderströms sätt att handlägga mål måste den anmärkningen göras, att Söderström alldeles för mycket ingrepe i rättegången. Denna hackades därigenom sönder. I brottmål vore handläggningen som regel rent inkvisitorisk. Åklagare och tilltalade bleve under sådana förhållanden icke likställda parter. Man finge ofta uppfattningen, att Söderström hade en viss förutfattad mening och att han ville ha fram det som talade därför. Det mest anmärkningsvärda vore emellertid det sätt, varpå Söderström hörde parter och vittnen. Förhören vore synnerligen pressande för dessa. Det vore en fara, att de skulle taga för lätt på saken enbart för att komma ifrån obehaget. Stolparna enligt rättegångsbalken iakttoges nog. Det bleve emellertid bara till en början. Sedan hackades allt sönder. Redgard hade icke något minne av att Söderström lagt sig i pläderingen vid något tillfälle. Det vore under förhören med parter och vittnen processen bleve otrevlig. Referaten i tidningspressen gäve ofta ett visst löjligt skimmer över det hela. Även om parter i många fall icke överklagat Söderströms domar, kunde det icke bortses från att processen ofta kvarlämnat en otrevlig eftersmak. Parter och vittnen hade ofta tyckt sig vara illa behandlade. Själv hade dock Redgard icke blivit illa behandlad vid något tillfälle. Utöver det ovan under 1 berörda fallet vore Redgard icke i stånd att närmare redogöra för någon annan särskild händelse. Det vore mest allmänna intryck. Handläggningen av faderskaps- och övriga familjerättsmål vore icke speciellt anmärkningsvärd. Förhören med vittnen vore dock utomordentligt pressande i sådana mål. Redgard kände icke till någon advokat, som pressade vittnen på liknande sätt som Söderström gjorde. Redgards tidigare arbetsgivare, advokaten Erik Hedlund, hade i stort sett vägrat att uppträda inför Söderström. Frånsett de anmärkta förhållandena vore Söderström en god domare. Domsagans kansli sköttes ytterst föredömligt. Domar och andra handlingar expedierades synnerligen snabbt.

Advokaten Erik Sandin i Borås berättade.

Rent allmänt sett ville Sandin framhålla, att han ansåge det vara obehagligt att processa inför Söderström, särskilt i brottmål. Detta intryck, som framför allt grundade sig på det sätt på vilket Söderström framställde frågor, hade Sandin haft alltsedan han år 1947 började sin advokatverksam-

het. Sandin hade därför, i varje fall under senare år, i allmänhet avböjt uppdrag att uppträda i brottmål, som handlades av Söderström. Dennes handläggning vore enligt Sandins mening alltför inkvisitorisk. Detta gällde såväl brottmål som tvistemål.

Sandin framhöll vidare, att Söderström vore mycket noggrann och alltid väl insatt i målen samt att han utredde målen mycket ordentligt och dömde bra.

b) Uttalanden om Söderström av tjänstgörande och vissa tidigare tingsnotarier i domsagan

I samband med inspektionen samtalande jag med tingsnotarierna Vikbladh och Göran Olin.

Härvid lämnade Vikbladh bland annat följande upplysningar.

Vikbladh, som tjänstgjort i domsagan sedan den 18 juni 1956, hade av nämndemännen hört, att Söderström tidigare hade kunnat vara brysk och irriterad. Vid de tingssammanträden, då Vikbladh varit närvarande, hade intet anmärkningsvärt förekommit. Söderström hade icke fällt några olämpliga eller sårande yttranden. Parter, ombud och vittnen bleve bemötta som på andra ställen. Söderström kunde dock vid vissa tillfällen bli något irriterad, t. ex. då en person nekade till något som vore uppenbart. För utomstående vore dock Söderströms irritation vid sådana tillfällen knappast märkbar. Vid förberedelserna rådde alltid god stämning. Notarierna hade sinsemellan icke talat närmare angående Söderströms sätt att handlägga mål samt hans uppträdande mot parter och vittnen. Hanström hade dock för Vikbladh berättat, att han hört talas om att Söderström tidigare varit brysk i sitt uppträdande. Enligt Vikbladhs uppfattning vore det antagligt, att den irritation Söderström tidigare visat sin grund i familjeförhållanden. Då det gällde handläggningen av mål, som rörde intima förhållanden, hade Vikbladh för sin del uppmärksammat, att Söderström hade vissa svårigheter att uttrycka sig.

Olin, som tjänstgjort i domsagan sedan den 1 januari 1957, berättade.

Söderström kunde understundom bli lätt irriterad. Detta vore dock enligt Olin uppfattning fullt naturligt, när parter och ombud ofta hade svårt att hålla sig till sak. Då Söderström vore irriterad, kunde han vara litet brysk i sitt sätt. Det hade dock icke inträffat något allvarligare, och Olin kunde icke draga sig till minnes något särskilt anmärkningsvärt yttrande av Söderström. Olin hade ej heller hört vare sig någon åklagare eller någon advokat, som varit missbelåten. Det hade icke förekommit ofta, att Söderström varit irriterad, och efter det advokatsamfundets anmälan blivit offentliggjord hade det över huvud icke förekommit vid något enda tillfälle.

Beträffande Söderströms uppträdande i allmänhet mot parter, ombud och vittnen uppgav Thunberg, vilken tjänstgjort som notarie i domsagan under tiden oktober 1952—april 1955, vid det med honom hållna förhöret följande.

Söderström "hade temperament" och kunde ibland verka irriterad vid förhandlingar. Han kunde vara "rätt hetsig". Thunberg hade dock svårt att tänka sig, att Söderström skulle ha fällt de av Redgard påtalade yttrandena. Thunberg kunde icke erinra sig något anmärkningsvärt angående Söderströms uttryckssätt eller uppträdande i faderskapsmål. Enligt Thunbergs

uppfattning brukade Söderström i sådana mål ej gå längre än som vore påkallat ur utredningssynpunkt eller använda olämpliga uttryck vid förhör eller eljest. Thunberg önskade framhålla, att han hade mycket stor respekt för Söderström som domare och även som människa. Söderström toge domararbetet med stort allvar och vore omutligt rätträdig. Han brukade alltid förbereda sina mål ytterst noggrant.

Hanström lämnade vid förhöret med honom följande uppgifter.

Han hade tjänstgjort som notarie i domsagan under tiden den 20 oktober 1954—den 31 december 1956. Söderström hade icke någon som helst förmåga att umgås med den rättssökande allmänheten. Han hade även anmärkningsvärt svårt att behärska sig och sin indignation över olika personers beteenden. Han hade intet sinne för ordens valör utan vore ofta "rå i munnen". Han kunde "slänga ur sig saker och ting på ett rent vulgärt sätt". Hans nästan alltid burdusa och chikanerande uppträdande mot allmänheten skapade en otrevlig stämning. Efter Söderströms sjukdom år 1956 hade en viss förbättring inträtt i hans uppträdande, men detta hade enligt Hanströms uppfattning likväl icke blivit tillfredsställande. Bakom allt vad Söderström företog sig låge emellertid en strävan efter att utreda de mål han handlade. Söderström ansträngde sig "nästan överdrivet" att vara opartisk. Han besatte en stor sanningslidelse. Han vore vidare ytterst sparsam med statens medel. Söderström hade en utpräglad misstro mot advokater. Även om han hade en förutfattad, negativ inställning till advokaterna, brukade han likväl alltid genomgå deras arvodesräkningar med stor noggrannhet och ansträngde sig därvid att så objektivt som möjligt taga ställning till kostnadsyrkandena. Överhuvudtaget präglades Söderströms verksamhet av en "skoningslös" noggrannhet, varvid han ibland nästan ginge till överdrift. Slutligen ville Hanström framhålla, att Söderström enligt hans uppfattning vore ett föredöme i fråga om utbildningen av notarierna samt beträffande snabbhet och effektivitet i arbetet.

Möller anförde i sitt remissyttrande följande.

Under sin tid vid domsagan kom Möller mycket väl överens såväl med Söderström som med advokaterna Gullack, Heijl, Lagerberg och Linnander. Möller tror sig därför om att kunna se saken objektivt.

Under den tid Möller tjänstgjorde i domsagan men huvudsakligen under den allra första tiden förekom det otvivelaktigt, att Söderström vid handläggning av mål fällde yttranden till parter, vittnen eller ombud, vilka yttranden väl någon gång kunnat av vederbörande uppfattas såsom "olämpliga". Som exempel härpå kan nämnas i tämligen skarp ton hållna tillsägelser till parter och vittnen att hålla sig till sanningen, när de kommit med uppenbart orimliga påståenden, eller att fatta sig kort och hålla sig till saken. Väl har det också förekommit att tonen varit något irriterad. Huruvida dylika företeelser varit lämpliga eller olämpliga torde icke vara lätt att objektivt avgöra, men Möller kan nu icke erinra sig något bestämt mål, där han vill påstå, att ton eller fällt yttrande varit direkt olämpligt. Möller vill också nämna, att företeelser av här nämnd art under hans tjänstgöringstid snart blevo alltmer sällan förekommande.

Utifrån sin erfarenhet av handläggningarna och sin kännedom om Söderströms person vill Möller även framhålla, att om det också förekommit att Söderström vid handläggningar ibland yttrat sig något obehärskat och kanske även något bryskt, så har sådant ingalunda skett uppsåtligt. Det

är efter mer än två års nära personlig kontakt med Söderström Möllers bestämda uppfattning, att företeelser av den art Heijl omnämner endast ha sin förklaring i att Söderström har ett tämligen hetsigt temperament samt icke mycket tålmod med långrandighet, undanflykter eller slingerbultar. Att, såsom Heijl skriver, Söderström mot ombud vore "gärna brysk och ovänlig samt insinuant" är, såvitt Möller förstår, att framställa saken alltför onyanserat. Sådant uppträdande har, efter vad Möller kunnat förmärka, sällan varit utan orsak av t. ex. nyss nämnda art. Möller tror sig också kunna omnämna, att Söderström vid ett par tillfällen efter handläggningar för honom uttryckt sin stora ledsnad över att han ibland haft svårt att styra sitt temperament.

Möller vill slutligen för sin del vitsorda, att Söderström aldrig någonsin låtit ett tillfälligt missnöje med någon i förhandlingen deltagande i minsta mån inverka på ett fullt objektivt och sunt mänskligt bedömande av ett måls utgång.

Odevall förklarade i sitt remissyttrande, att det allmänna intryck han hade kvar av Söderströms handläggning av mål icke tilläte honom påstå, att Söderströms yttranden eller kommentarer vid förhandlingarna varit olämpliga.

c) Uttalanden om Söderström av åklagare

Vid överlämnande av viss av honom verkställd utredning i ärendet lämnade d'Orchimont följande upplysningar.

Landsfogdeassistenten Sten Malmström, vilken den 1 januari 1956 tillträdde sin befattning, har i ett flertal mål uppträtt som åklagare vid häradsrätten. Han har härom uppgivit följande. Han har endast goda erfarenheter från dessa rättegångstillfällen. Söderström har aldrig till honom fällt några kränkande eller eljest olämpliga yttranden. Tvärtom har Söderströms uppträdande alltid varit fullt korrekt och hans sätt vänligt och tillmötesgående. Såvitt Malmström kunnat bedöma, har Söderströms uppträdande även mot andra vid domstolen agerande personer varit anmärkningsfritt. Visserligen har det hänt, att Söderström gett någon part eller något vittne en reprimand, ibland i skarp ton, men detta torde då ha varit motiverat antingen av vederbörandes olämpliga uppträdande inför rätta eller av att Söderström funnit anledning uppmana någon person att tala sanning.

Själv har d'Orchimont — anförde han vidare — sedan dåvarande JO för några år sedan verkställde utredning rörande Söderströms ämbetsförvaltning endast ett fåtal gånger uppträtt inför häradsrätten, då Söderström tjänstgjort som ordförande. Härvid har Söderströms uppträdande mot parter och vittnen icke givit anledning till erinran.

I samband med inspektionen sammanträffade jag med samtliga inom domsagan verksamma landsfiskaler, nämligen Pontus Löthman, le Grand och Erik Hjerpe samt biträdande landsfiskalen Wikstrand.

Härvid upplystes, att Löthman, som vore landsfiskal i Ulricehamns distrikt sedan 1929, uppträtt vid häradsrätten under hela den tid Söderström varit häradshövding i domsagan, samt att le Grand och Hjerpe vore ordinarie landsfiskaler, le Grand i Tranemo distrikt sedan den 1 oktober 1948 och Hjerpe i Svenljunga distrikt sedan den 1 september 1955.

Beträffande frågan huruvida anmärkningar kunde göras mot Söderströms uppträdande i rätten framkom följande.

Löthman upplyste.

Söderström vore mycket nervös av sig. Som regel hade han noggrant tänkt sig in i handläggningen. Om denna avveke från vad han tänkt sig, bleve han lätt irriterad. Söderström kunde understundom vara litet kärv till sitt sätt, framför allt då tilltalade eller vittnen försökte svänga sig. Löthman visste dock icke med sig, att det förekommit någon utskällning från Söderströms sida inför sittande rätt. Det enda Löthman kunde draga sig till minnes vore, att Söderström vid ett tillfälle för flera år sedan yttrat till en tilltalad ungefär: "Vill Ni vi skall tro det här, eller är det fel i huvudet." Vederbörande advokat hade opponerat sig. Söderström hade varit besvärigare förr i tiden. Numera vore allt mycket bättre. De som varit indignerade över Söderström hade varit advokaterna, däremot icke deras huvudmän. Söderström vore i grund och botten försynt och hjälpsam.

Le Grand — som vid en av min företrädare i ämbetet år 1950 verkställd inspektion framfört åtskilliga erinringar mot Söderströms uppträdande i rätten — uppgav nu.

Mot Söderströms uppträdande i rätten kunde numera icke någon anmärkning göras. En ändring hade skett till det bättre. Hans sätt vore nu bra. Möjligen kunde det någon gång falla ett ord, som icke borde ha fällt. Söderström menade dock icke något illa därmed.

Hjerpe berättade.

Han kunde icke erinra sig något anmärkningsvärt i Söderströms uppträdande under de år han uppvaktat vid häradsrätten. Enligt Hjerpes uppfattning vore Söderström hygglig mot allmänheten. Hjerpe hade icke sett någon som blivit stött av Söderströms uppträdande.

Vid samtalets slut uttryckte åklagarna den åsikten att anmälan mot Söderström enligt deras mening vore onödig.

d) Uttalanden om Söderström av ledamöter i häradsnämnderna

I Ulricehamn besökte jag två där bosatta nämndemän, järnhandlaren Gösta Anell och socialvårdssysslomannen Gunnar Forsblad, för att efterhöra deras uppfattningar rörande Söderströms uppträdande såsom ordförande i häradsrätten.

Anell berättade.

Anell, som vore nämndeman sedan 1948, hade, då han varit närvarande i nämnden, icke märkt något anmärkningsvärt i Söderströms uppträdande. Möjligen kunde Söderström bli något brysk emellanåt, framför allt mot sådana personer, som icke ville fram med sanningen. Kanske kunde han även vara något hård ibland, dock icke anmärkningsvärt. Inom nämnden hade det för några år sedan talats om Söderströms irritation. Det hade varit ett av de första åren Anell varit nämndeman. Under de sista åren hade Söderström varit lugnare och bättre. Anell vore god vän med Söderström och kände till att denne för några år sedan haft tråkiga familjeförhållanden. Det vore tänkbart, att dessa inverkat på han psykiska balans. Den allmänna meningen inom den nämndemannagrupp Anell tillhörde vore, att anmälningen mot Söderström vore obefogad.

Forsblad upplyste.

Han började som nämndeman den 1 januari 1950. Söderström hade under de första åren stundom använt uttryck, som Forsblad ansett onödiga och som varit starkare än nöden krävt. Forsblad hade tyckt illa därom. Några påtagliga reaktioner hos allmänheten hade icke förmärkts. Det vore dock möjligt, att folk blivit obehagligt berörda. Under de sista åren hade någon egentlig anmärkning icke kunnat riktas mot Söderströms sätt att handlägga målen. Det hade varit rent undantag, att olämpliga yttranden förekommit under senare tid. Särskilt efter det Söderström under år 1956 varit sjuk en längre tid hade han varit lugnare och behagligare. Nämndens uppfattning vore därför, att allt vore bra och att anmälan icke vore särskilt befogad i nuvarande läge. Söderströms språk mot advokater hade tidvis varit en smula cyniskt. Nämnden ansåge dock, att Söderström vore en hygglig och bra domare. Var och en finge komma till tals för honom. De olämpliga yttrandena hade säkerligen icke fällt i någon ond avsikt. Söderströms allmänna läggning vore dock cynisk och något rå.

Före tingsförhandlingarna i Svenljunga den 24 september 1957 sammanträdde jag med häradsdomarna John Johansson och Ivar Peterson samt därefter med de — jämte Johansson — för dagen tjänstgörande nämndemännen.

Johansson upplyste härvid följande.

Han vore nämndeman sedan fjorton år tillbaka. Vid sista tingssammanträdet före sommaruppehållet hade Söderström berättat, att han blivit anmäld för JO. Söderström hade vid detta tillfälle dock icke närmare uppgivit vad som föranlett anmälan. Inom nämnden hade förslag väckts om att insända en protestskrivelse. Johansson hade dock avrått därifrån. Genom tidningarna hade Johansson senare fått reda på vad anmälan avsåge. Den allmänna uppfattningen inom nämnden vore, att den kritik som framkommit mot Söderström saknade fog. Vid de tillfällen, då Johansson tjänstgjort inom nämnden, hade Söderström aldrig fällt några yttranden, som påminde om dem som upptagits i advokatsamfundets anmälan. För i tiden hade Söderström möjligen varit litet hård ibland. Numera bleve han sällan eller aldrig irriterad. Han vore utomordentligt noga med att få fram sanningen och ville därför gärna fråga så utförligt som möjligt. Det vore därför icke så underligt, att han kunde bli förargad vid sådana tillfällen, då personer icke hölle sig till sanningen eller vore nonchalanta i sitt uppträdande. Vem som helst kunde för övrigt bli förargad, då folk uppträdde nonchalant inför rätta. Förhören med parter och vittnen leddes som regel av Söderström själv och utsagorna dikterades av honom för protokollföraren eller en stenograf. Åklagare och advokater finge fråga vad de ville. Söderström brukade icke göra några kommentarer till vad parter och vittnen yttrade. Söderström ledde alltid förhandlingarna opartiskt. Enligt Johanssons bestämda uppfattning hade något allvarligt icke inträffat. För den händelse det bleve styrkt, att Söderström vid något tillfälle uttalat sig olämpligt, vore detta säkerligen att betrakta såsom undantagsfall. Det hade icke vid något tillfälle framkommit, att parter eller vittnen varit missnöjda med det sätt, varpå Söderström behandlat dem. Ej heller hade inom nämnden före advokatsamfundets anmälan resonerats angående Söderströms sätt att uppträda. Något anmärkningsvärt hade icke förekommit vid

handläggningen av faderskapsmål. Söderström hade vid sådana tillfällen icke gjort några sådana kommentarer. Enligt Johanssons uppfattning vore Söderström en utomordentligt säker jurist. Dessutom vore han en enastående personlighet. Han hade medkänsla för sina medmänniskor, varnade och förmanade dem. Innerst inne vore han vekhjärtad. Hans stundom visade nervositet hade troligen sin grund i personliga bekymmer.

Ivar Peterson och övriga nämndemän gjorde liknande uttalanden om Söderström. Enligt allas samstämmiga mening kunde advokatsamfundets anmälan icke anses berättigad.

I sitt i ärendet först avgivna yttrande anförde Söderström bland annat följande.

Enligt en av Söderströms dåvarande notarier har Heijl efter så gott som varje förberedelse i familjerättsmål till notarien uttalat sin tillfredsställelse över att Heijls familjerättsmål så lugnt och snabbt handlades. Det oaktat har Heijl, som enligt handlingarna tycker illa om Söderström, efter hand antecknat yttranden, som Söderström skulle ha fällt, tydligen för att samla material mot Söderström för att ha till hands vid en sammangaddning mot Söderström som denna. Heijls agg till Söderström, vartill han ej anger orsaken, har förmodligen samband med Söderströms önskan att vara sparsam med allmänna medel. Sammanträde för muntlig förberedelse äger ju rum under mindre högtidliga förhållanden än huvudförhandlingar med nämnd. Det är ju fråga om vanliga samtal utan åhörare. Att nu åberopa lösryckta yttranden av Söderström ger icke en riktig bild av vad som förekommit. De av Heijl påtalade yttrandena i den mån de fällts ha säkerligen varit föranledda av yttranden från mannen i barnuppfostringsmålet eller annorledes motiverade. Söderström bestrider, att han behandlat parter illa eller oförskämt eller ådagalagt råhet, cynism och hänsynslöshet. Sådant ligger ej för Söderström. Med sina yttranden och åtgärder har Söderström icke avsett att kränka, såra eller genera. — — — — Att part kan bli upprörd eller generad över utfrågning om sexuella förhållanden kan Söderström förstå, men utfrågningen är nödvändig. Heijl använder i sin skrift yttranden, som ge vid handen, att Söderström vanligen icke uppträder korrekt. Han använder uttrycken "i ett stort antal mål", "parterna bruka ofta bli upprörda och starkt generade", "mycket vanligt", "ofta återkommande" o. s. v. Heijls skrift är orättvis och oriktig, och dess innehåll bör ses mot bakgrunden av att han tycker illa om Söderström.

Angående Söderströms sätt i allmänhet att behandla parter, ombud och vittnen — fortsatte Söderström — ha landsfogden, hans assistent och fyra landsfiskaler i ärendet sammanstämmande uttalat, att de icke funnit anledning till anmärkning härutinnan. Då brottmålen i domsagan upptaga den huvudsakligaste delen av den fullsuttna domstolens tid (under 1956 förekommo sålunda allenast 10 tvistemål vid huvudförhandling inför häradsrätten med nämnd), torde de uppgifter som från advokathåll framkommit om att Söderström skulle ha behandlat parter, ombud och vittnen illa vara vederlagda av åklagarnas uppgifter.

Gullack, som sällan uppträder som ombud vid häradsrätten och eljest ej vistas i tingssalen, tror sig våga säga — fortsatte Söderström — att icke något mål, som han övervarit, handlagts enligt rättegångsbalkens regler. Anmärkningsvärt nog har han sagt sig icke kunna erinra sig någon enda

avvikelse från reglerna. Han kan ej heller angiva något av de ord eller någon av de vändningar, som enligt honom nästan vid varje rättegångstillfälle användas av Söderström, varigenom domstolens värdighet skulle kränkas. Hans påstående att Söderström så gott som alltid då åtal bestrides kommer ur balans är osant och orimligt. Av de enligt Gullack förkastliga medel Söderström skulle använda för sanningens nående har han ej angivit något. Han talar om sådant han ej vet något om.

Den av Gullack, Lagerberg och Heijl företagna aktionen — anförde Söderström vidare — har uppenbarligen skett av hämnd för av Söderström vidtagna, för dem obekväma tjänsteåtgärder i syfte att låta Söderström schavottera i pressen. Omsorgen om rättsvården har icke varit deras ledmotiv. Bland nämndemännen och andra initierade har aktionen väckt harm, som kommit till spontana uttryck.

I sitt slutliga yttrande anförde Söderström bland annat följande.

Hanströms för Söderström ofördelaktiga uppgifter äro alltigenom felaktiga och ha tillkommit av illvilja. Att de äro felaktiga framgår av vad Möller och Odevall, vilka båda tjänstgjorde i domsagan samtidigt med Hanström, uppgivit i ärendet. Hanström är en särling och var illa tåld av domsagopersonalen i övrigt. Dessutom är han son till en advokat och har väl därför velat taga parti för advokater. Av protokollet över förhöret framgår, att Hanström, som först ej erinrat sig de mål frågorna gällde, därefter erinrat sig målen och med vanlig pratighet varit snar att lämna sina oriktiga uppgifter.

Man bör — fortsatte Söderström — ej blint tro på de advokater, som hörts i ärendet. Åklagarna och representanter för samtliga fyra nämnderna, advokaterna Odqvist och Albert Nilson, vilken sistnämnde ojämförligt oftast förekommit inför häradsrätten, ha förklarat sig anse aktionen mot Söderström obefogad eller onödig. Vidare ha notarierna Thunberg, Möller, Odevall, Vikbladh och Olin yttrat sig fördelaktigt om Söderström. Att märka är dessutom, att vad någon av de agerande advokaterna tillvitar Söderström såsom ofördelaktigt en annan av dem fritager Söderström ifrån men i stället kommer med något annat. Detta framkommer på flera ställen.

Söderström skall — anförde han slutligen — i fortsättningen iakttaga rättegångsbalkens bestämmelser och behandla alla väl. Åtal mot Söderström är utan mening för hans tillrättaförande. När den dömande verksamheten på grund av arbetsanhopning ofta måste utövas under en känsla av tidsnöd och jäkt kan det tyvärr icke undvikas, att det någon gång inträffar att uttryck för dylik känsla kommer fram.

Med anledning av vad sålunda förekommit förordnade jag byråchefen Ivan Wallenberg att väcka och utföra åtal mot Söderström enligt en av mig utfärdad åtalsinstruktion. I denna instruktion anförde jag följande.

Söderströms uppträdande i rätten

Beträffande vad som framkommit vid den i anledning av advokatsamfundets klagomål verkställda utredningen med avseende å Söderströms upp-

trädande i rätten får jag anföra följande. Till behandling upptagas härvid först de under nr 1, 3 och 6 här ovan omnämnda fallen.

1. Genom de uppgifter, som lämnats av Redgard, Larsson och Tobiasson, finner jag framgå, att Söderström under vittnesförhöret med Larsson den 5 oktober 1954 fällt yttranden till Larsson av innebörd, som angivits av Redgard vid mitt samtal med honom. Det är sålunda utrett, att Söderström i anledning av Larssons vittnesmål yttrat till denne: "Hur mycket har Ni fått för det här?" samt: "Känner Ni inte hur det luktar här?" eller något av enahanda innebörd.

Söderström, som sagt sig icke minnas något av vittnesförhöret, har medgivit, att yttrandena, därest de fällts, varit olämpliga. Yttrandena hade i så fall enligt Söderström utgjort ett sätt att under vittnesmålet varna för mened; någon avsikt att med dem kränka vederbörande hade Söderström ej haft.

Enligt 36 kap. 14 § RB åligger det rätten att erinra vittne om dennes sanningsplikt samt om vikten av vittneseden. Ehuru uttryckligt stadgande därom icke finnes, torde hinder icke möta för rätten att, då anledning därtill finnes, tillika erinra vittne om det straffansvar, som är förenat med mened. Erinran som nu sagts måste ske med all erforderlig hänsyn och takt. Under inga omständigheter får en dylik erinran göras i ordalag, vilka framstå såsom direkt kränkande eller som kunna ge intryck av att domaren redan har en bestämd mening om att vittnet icke är sannfärdigt.

Söderström har genom ifrågakomna yttranden gått vida utöver vad som kan anses tillåtligt vid en erinran om vittnes sanningsplikt. Yttrandena synas till sin språkliga form överhuvudtaget ej vara ägnade att uppfattas såsom en sådan erinran, utan allenast såsom uttryck för att Söderström för sin del misstänkte, att vittnet icke höll sig till sanningen. Jämte det yttrandena varit förolämpande för Larsson har Söderström genom desamma på ett synnerligen otillbörligt sätt åsidosatt den takt och grannlagenhet i uttryckssätten, som ålegat honom såsom domare.

Vid bedömande av Söderströms handlingssätt träder enligt min mening dennes åsidosättande av ämbetsplikt med sådan skärpa i förgrunden, att det förtjänar övervägas, huruvida icke förolämpningsmomentet i själva verket varit av så underordnad betydelse, att vad Söderström låtit komma sig till last innefattat främst tjänstefel och sålunda icke självständigt ärekränkingsbrott. Härvidlag må hänvisas till vad hovrätten över Skåne och Blekinge yttrat under förarbetena till den nya lagstiftningen om ämbetsbrott (se prop. 80/1948 s. 314 o. f.). På grund av departementschefens i anslutning därtill gjorda uttalande (prop. s. 317) torde emellertid vad Söderström genom berörda yttranden gjort sig skyldig till böra bedömas såsom ärekränkning av Larsson i förening med åsidosättande av ämbetsplikt på sätt i 25 kap. 5 § strafflagen sägs. Ärekränkningen — vilken skett i sittande rätt medan Söderström utövade ordförandeskapet vid ting med häradsrätten

— är enligt min mening av sådan beskaffenhet, som sägs i 16 kap. 9 § strafflagen; i vart fall är 11 § samma kapitel tillämplig.

3. I fråga om vad som förekommit vid första inställesen den 2 juni 1955 i faderskapsmålet mellan Agda C och Svensson finner jag — oavsett att Agda C förklarar sig icke ha något minne därav — att genom vad Heijl, Svensson, Tage Pettersson och Möller uppgivit blivit utrett, att Söderström, med anledning av vissa i målet framkomna uppgifter, yttrat till Agda C: ”Jaså, Ni är en sån där, som lägger upp Er för vem som helst” eller fällt ett liknande yttrande i frågande form. Yttrandet — i vilkendera formen det än framställts — har varit nedsättande för Agda C. Söderström har liksom i Larssons fall genom detsamma på ett synnerligen otillbörligt sätt åsidosatt den takt och grannlagenhet i uttryckssätten, som ålegat honom på grund av domarämbetets beskaffenhet.

I fråga om den närmare bedömningen av detta handlingssätt får jag åberopa vad jag ovan anfört beträffande Söderströms uppträdande mot Larsson. Söderström måste sålunda anses ha även vid nu ifrågavarande tillfälle gjort sig skyldig till ärekränkning jämlikt 16 kap. 9 § eller 11 § strafflagen i förening med åsidosättande av ämbetsplikt på sätt avses i 25 kap. 5 § samma lag, alternativt till tjänstefel enligt 4 § sistnämnda kapitel.

6. I fråga om vad som förekommit vid första inställesen den 10 januari 1957 i faderskapsmålet mellan Marjatta L och Andersson framgår av utredningen — Heijls, Marjatta L:s, Anderssons och Egardts uppgifter — att Söderström därvid fällt yttranden av innebörd, som Heijl — såvitt här är i fråga — gjort gällande. Det är sålunda utrett, att Söderström fällt bland annat ungefärligen följande yttranden, nämligen ”Är Ni ett sådant mähä, att Ni låter henne bestämma när Ni skall stiga av?” samt ”Ligger man hos en jänta och stoppar in honom, får man ta sitt kast.” Genom dessa yttranden — vilka varit anstötliga och ovärdiga en domare — har Söderström på ett smaklöst sätt åsidosatt den grannlagenhet i uttryckssätten, som ålegat honom på grund av domarämbetets beskaffenhet. Härigenom har Söderström gjort sig skyldig till tjänstefel.

Utöver det ovan sagda framgår av utredningen i ärendet, att Söderström även i andra hänseenden vid åtskilliga tillfällen låtit undslippa sig olämpliga yttranden.

a) Hall har berättat, att Söderström i samband med vittnesförhöret med Hall i målet mot Tobiasson yttrat, att det ”var tur att Hall tog tillbaka de felaktiga uppgifter, som han lämnat vid polisförhöret”. Att Söderström fällt ett yttrande av denna innebörd har bekräftats av Tobiasson. Jag finner därför styrkt, att yttrandet förekommit.

Yttrandet har varit sårande för Hall och ägnat att inge den föreställningen att Söderström redan hade en bestämd mening om den sak, som avsågs med åtalet och över vilken Söderström senare hade att döma. Vad

sålunda ligger Söderström till last är emellertid av mindre allvarlig beskaffenhet än Söderströms yttranden till Larsson.

b) I fråga om målet mot Agda C har Svensson — utan att detta före hans hörande gjorts gällande i ärendet — uppgivit, att Söderström under förhandlingen yttrat till Heijl, tydligen med hänsyftning på Agda C: "Är kvinnan riktigt klok?" Söderström har icke bestritt, att han fällt detta yttrande. På grund härav och då protokollföraren Möller förklarat, att Svenssons uppgift såvitt Möller erinrade sig vore riktig, anser jag — oavsett att Agda C och Heijl icke kunnat påminna sig detta — utrett, att Söderström fällt ett yttrande med den uppgivna innebörden.

Vidare framgår av Söderströms egna uppgifter och övrig utredning, att Söderström i faderskapsmålet mellan Birgitta S och Wingårdh på enahanda sätt frågat, om Birgitta S vore riktigt klok.

Det är förvånansvärt, att en domare finner det förenligt med den värdighet, som bör prägla en rättsförhandling, att i sittande rätt använda dylika taktlösa och för vederbörande sårande uttryck. Det åligger en domare såsom en tjänsteplikt att avhålla sig från sådana uttalanden.

c) I fråga om Gullacks ovan närmare angivna anmärkningar rörande Söderströms uppträdande vid huvudförhandlingen den 30 oktober 1956 i åklagarmålet mot Per Pettersson har Söderström — beträffande Gullacks påstående, att Söderström skulle, med hänsyftning på vad Per Pettersson kunde ha haft för sig omedelbart före dikeskörningen, ha yttrat: "Eller också satt han väl och drack ur flaskan" — förklarat, att han ej hade något minne därav men att det vore möjligt att han sagt något liknande. Hanström, som var protokollförare vid förhandlingen, har bekräftat riktigheten av Gullacks påstående. Vid nu angivna förhållanden får det anses utrett, att Söderström fällt yttrandet ifråga eller något av liknande innebörd.

Söderström har icke heller bestritt, att han under förhandlingen yttrat, att Gullacks processkunskap finge diskuteras i ett annat sammanhang; yttrandet skulle ha föranletts av att Gullack påstått, att det vore olagligt att inkalla ett vittne efter det slutanförendena hållits.

Det försträmnda yttrandet har tydligen varit avsett som något slags skämt. En domare bör emellertid icke på dylikt sätt söka göra sig lustig på en parts bekostnad, eftersom parten måste draga sig för att svara på samma sätt. Ett dylikt skämt framstår lätt såsom översitteri, därest icke annat klart framgår av tonfallet. Yttrandet om Gullack har icke gärna kunnat uppfattas på annat sätt än som ett uttryck för ringaktning av Gullacks kunskaper i processuella ting och har sålunda varit sårande för denne.

d) I faderskapsmålet mellan Marjatta L och Andersson har Söderström — enligt vad utredningen ger vid handen — yttrat, förutom vad ovan under 6 närmare angivits, ungefärligen följande: "Det gör alla barnafäder, ljuger (eller svänger sig) på det där sättet" samt: "Av ren tjurighet vill han ha sån där undersökning" (med syfte på Anderssons yrkande om an-

tropologisk undersökning). Även dessa yttranden ha enligt min mening varit uppenbart olämpliga.

e) Likaså finner jag utredningen ge vid handen, att Söderström i åklagarmålet mot Claes-Göran Nilsson fällt yttranden av huvudsaklig innebörd som enligt vad ovan sagts angivits i Thams vid klagoskriften fogade redogörelse. Yttrandena ha enligt min mening varit klart olämpliga.

Däremot finner jag mot Söderströms bestridande icke styrkt, att Söderström fällt övriga i ärendet påtalade yttranden.

Genom den företagna utredningen i ärendet är, på sätt framgår av det anförda, klarlagt att Söderström i åtskilliga fall under handläggningen av mål fällt yttranden, vilka varit nedsättande för part eller annan eller eljest otillbörliga och som innefattat allvarliga åsidosättanden av vad Söderström varit pliktig att iakttaga på grund av domarämbetets beskaffenhet.

Vad sålunda ligger Söderström till last utgör icke enstaka förlöpelser. Redan tidigare ha klagomål anförts mot Söderströms uppträdande i rätten. I anledning av härstädes anförda klagomål, nr 654/1949, verkställde min företrädare i ämbetet inspektion av domsagan, därvid han fann sig föränlåten uppmana Söderström att för framtiden aktgiva på sitt uppträdande i rätten. Genom beslut den 15 mars 1950 lät dåvarande JO — under hänvisning till vad som förekommit vid inspektionen och de erinringar han därvid lämnat Söderström — bero vid vad i nämnda ärende förevarit. I ett annat ärende, nr 548/1955, lät jag i egenskap av tjänstförrättande justitieombudsman genom beslut den 15 oktober 1955 — under erinran om uttalandet i domarreglerna att domare skall tala saktmodeligen med dem som komma för rätten — bero vid av Söderström avgiven förklaring. I ett tredje ärende, nr 771 och 790/1947, där efter Söderströms hörande själva klagomålen lämnades utan vidare åtgärd, fann JO sig böra — med anledning av innehållet i Söderströms förklaringar — för denne framhålla angelägenheten av att i tjänsteskrivelser undvika ord och uttryckssätt, som kunde uppfattas såsom kränkande för däri omförmälda personer.

Att Söderström — enligt vad utredningen ger vid handen — vid handläggningen av mål så ofta åsidosatt den takt och grannligheten som ålegat honom såsom domare torde åtminstone delvis sammanhånga med att Söderström icke i tillräcklig utsträckning anpassat sig till den genom införandet av nya rättegångsbalken genomförda grundsynen på processen såsom ett i huvudsak kontradiktoriskt förfarande, där de inkvisitoriska uppgifter, som tidigare ankommo på domaren, väsentligen inskränkts. Söderström synes sålunda vid sin handläggning fortfarande vara benägen att i alltför stor utsträckning ingripa i processen, framför allt genom att själv leda förhör med parter och vittnen, i stället för att i första hand låta åklagare och ombud sörja för processmaterialets förebringande. Härvid synes Söderström ha lätt för att bli irriterad eller indignerad, varvid han stundom icke kan avhålla sig från att fälla olämpliga yttranden. Det framstår för mig såsom

uppenbart, att orsakerna till irritation skulle bli färre, om Söderström i likhet med de flesta andra domare låte åklagare och ombud i första hand leda förhören med parter och vittnen.

När det gäller att taga ställning till frågan, huruvida vad i ärendet lagts Söderström till last med avseende å hans uppträdande i rätten bör beivras, måste hänsyn givetvis tagas till att Söderström — enligt vad som från olika håll betygats — i sin domargärning besjålas av en uppriktig strävan att komma fram till ett materiellt riktigt resultat och att hans rättrådighet och samvetsgrannhet liksom hans vilja till objektivitet icke kunna sättas i fråga. Det måste vara dessa egenskaper hos Söderström som kommit nämndemän, åklagare och flertalet notarier att anse, att någon befogad anmärkning mot Söderströms sätt att behandla parter, ombud och vittnen — trots allt vad i ärendet blivit upplyst — icke kan göras.

Även med beaktande härav synas mig åtminstone de inledningsvis påtalade yttrandena till Larsson, Agda C och Andersson vara av den allvarliga beskaffenhet att de böra beivras. För nödvändigheten av att Söderström ställas till ansvar i dessa fall talar med styrka det förhållandet, att fråga icke är om enstaka händelser och tillfälliga förlopningar, vilka kunna anses ursäktliga genom olyckliga omständigheter. De angivna fallen måste ses mot bakgrunden av övriga i ärendet utredda fall, där olämpliga yttranden — ehuru av mindre allvarligt slag — förekommit från Söderströms sida. Härigenom framstår vad Söderström låtit komma sig till last i en allvarlig dager. Härtill kommer att Söderström icke låtit sig rätta av tidigare föreställningar. Från allmän synpunkt är det vidare — för att icke förtroendet till domstolar och domare skall rubbas — nödvändigt att med kraft inskräpa, att en domare icke får åsidosätta honom åliggande takt och grannlagenhet. En beivran är sålunda ägnad att klargöra att domaren intager en sådan ställning i rättegång, att han icke får låta sig så engageras däri, att han inte kan styra sin tunga.

Av nu anförda skäl anser jag mig icke kunna undgå att föranstalta om åtal mot Söderström för förstnämnda yttranden till Larsson, Agda C och Andersson.

Även om övriga påtalade yttranden, som enligt utredningen ligga Söderström till last, innefatta ett åsidosättande av honom åliggande takt och grannlagenhet, finner jag likväl dessa yttranden icke vara av den allvarliga beskaffenhet att de böra beivras. Jag låter därför beträffande dessa bero vid Söderströms avgivna försäkran att för framtiden avhålla sig från alla yttranden, som äro sårande eller eljest ogrannlaga. Vad i berörda hänseenden förekommit åberopas emellertid till belysning av att de yttranden, för vilka åtal skall äga rum, icke utgöra enstaka företeelser utan böra bedömas mot bakgrunden av allt vad i ärendet blivit upplyst rörande Söderströms sätt att uppträda mot parter, ombud och vittnen.

Söderströms handläggning av målet mot Marlies Stegemann

Vidkommande Söderströms handläggning av åklagarmålet mot Marlies Stegemann får jag anföra följande.

Förekommer i mål mot underårig anledning att döma till frihetsstraff eller förvaring eller att meddela villkorligt anstånd med straffs ådömande eller att överlämna åt barnavårdsnämnd eller skolstyrelse att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran och saknar den underårige försvarare, skall, jämlikt stadgande i 5 § lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig, offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finnes uppenbart, att försvarare ej erfordras. Underårig är enligt 1 § i lagen den som icke fyllt 21 år.

Dömes utlännning till ansvar för brott, varå straffarbete kan följa, eller förklaras utlännning medgivet anstånd med ådömande eller verkställande av straff för sådant brott förverkat, och kan det på grund av gärningens beskaffenhet och övriga omständigheter befaras att han kommer att här i riket fortsätta brottslig verksamhet eller föranleder brottet eljest att han icke bör få kvarstanna, må domstolen jämlikt stadgande i 26 § första stycket utlänningslagen förvisa honom ur riket.

Marlies Stegemann, som är tysk medborgare, var, då åtalet mot henne väcktes, 18½ år gammal. Åtalet avsåg stöld, varå kan följa straffarbete i högst två år eller fängelse.

Såsom förut nämnts dömde häradsrätten genom dom den 30 oktober 1956 Marlies Stegemann — för vilken offentlig försvarare icke var förordnad och som ej heller eljest biträdde av försvarare — för stöld och snatteri till straffarbete två månader, villkorlig dom, samt förvisade henne ur riket.

Eftersom Marlies Stegemann vid tiden för lagföringen var under 21 år och häradsrätten fann anledning döma henne till frihetsstraff, var det ovan nämnda stadgandet om vidgad rätt för underårig att erhålla biträde av offentlig försvarare tillämpligt å Marlies Stegemann.

I fråga om behovet av offentlig försvarare för Marlies Stegemann äro i huvudsak följande synpunkter att beakta.

Visserligen hade — såsom Söderström påpekat — Marlies Stegemann erkänt tillgreppen vid polisförhör samt icke begärt offentlig försvarare. Det har dock oavsett dessa omständigheter ålegat Söderström att — i enlighet med gällande lag och med behörigt hänsynstagande till sakens beskaffenhet — självant pröva, huruvida det var uppenbart, att försvarare ej erfordrades. Enligt vad Söderström uppgivit har han ock verkställt dylik prövning, varvid han funnit sistnämnda förhållande uppenbart.

Flera omständigheter gävo dock anledning till motsatt bedömande.

En sådan omständighet var frågan om de åtalade gärningarna borde rubriceras såsom stöld eller snatteri, en fråga av väsentlig betydelse för straffmätningen och för bedömande av huruvida Marlies Stegemann borde

förvisas. I 20 kap. 2 § strafflagen stadgas sålunda att, om stöld med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse såsom ringa, skall för snatteri dömas till böter eller fängelse.

Värdet av de saker Marlies Stegemann enligt åtalet tillgripit var även enligt åklagarens uppskattning förhållandevis ringa. Ej heller i övrigt voro omständigheterna vid brotten särskilt graverande. Vål framgår av förundersökningshandlingarna, att även andra föremål anmäls ha försvunnit i Marlies Stegemanns närmaste omgivning. Någon som helst bevisning för att hon tillgripit dessa fanns emellertid icke. Vid den straffrättsliga rubriceringen av de tillgrepp, för vilka Marlies Stegemann var åtalad, har eventuellt förekommande misstanke att hon tillgripit ytterligare föremål icke — såsom Söderström antytt — lagligen kunnat inverka. Eftersom åtalet avsåg blott tre tillgrepp under en tidrymd av fyra månader, därvid egendom till endast förhållandevis ringa värde åtkommits, synes fog ej heller ha funnits för att — såsom Söderström i ärendet anfört — anse, att tillgreppen skett yrkesmässigt eller ens systematiskt.

På grund av det anförda kan jag icke dela den av Söderström i ärendet framförda uppfattningen att det skulle vara klart att gärningarna borde i enlighet med åtalet bedömas såsom stöld. För min del är jag närmast benägen anse övervägande skäl tala för att bedöma gärningarna allenast såsom snatteri. Under alla förhållanden är frågan så tveksam, att redan på grund härav försvarare bort förordnas för att utveckla försvarets synpunkter på bedömningen av denna fråga.

I anledning av Söderströms påstående att det var uppenbart, att försvarare ej erfordrades, vill jag vidare framhålla, att — då Söderström hade att bedöma nämnda fråga — omständigheterna i övrigt rent objektivt sett voro sådana, att han bort inse att försvarare borde förordnas. Den i saken verkställda förundersökningen var sålunda anmärkningsvärt knapphändig med avseende å omständigheterna vid tillgreppen. Därjämte och framförallt hade vid förundersökningen någon värdering genom opartisk värderingsman ej ägt rum. Det förelåg sålunda endast en värdering verkställd av polisen själv. Riktigheten av denna värdering blev också bestridd av Marlies Stegemann vid häradsrätten. När Söderström bedömde behovet av försvarare borde han ha insett, att en försvarare i detta fall hade en väsentlig uppgift att fylla genom att påfordra sakkunnig värdering och genom att kräva ett fullständigande av förundersökningen med avseende å de omständigheter vid tillgreppen som kunde vara av betydelse för att bedöma den svåra brottsrubriceringsfrågan.

I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på vad Söderström anfört därom, att det för att få förvisning till stånd — vilket enligt Söderström syntes angeläget — varit nödvändigt att bedöma åtminstone någon av gärningarna såsom stöld. Att på dylikt sätt — såsom Söderström själv uttryckt saken — ”laga efter läglighet” förefaller mig vara ur principiell syn-

punkt synnerligen betänkligt. Enligt de straffrättsliga grundsatser, varå vår rättsordning bygger, är det icke möjligt att — för att viss brottspåföljd skall kunna åläggas — hänföra gärning till annat brott än som motiveras av omständigheterna kring gärningen. Därest Söderström verkligen låtit den av honom angivna synpunkten inverka vid hans bedömning av arten av Marlies Stegemanns brottslighet, har detta enligt min mening varit klart felaktigt.

Ytterligare några tungt vägande synpunkter i fråga om behovet av offentlig försvarare må här anföras.

Redan vid Söderströms första granskning av handlingarna i målet måste det ha stått klart för honom, att rubriceringen av gärningarna såsom stöld eller som snatteri var avgörande för huruvida fråga om förvisning överhuvudtaget skulle kunna uppkomma. Söderström måste också såsom en erfaren domare ha insett, att risken att bli förvisad kunde vara en högst allvarlig sak för Marlies Stegemann. Det borde ha varit uppenbart för Söderström, att Marlies Stegemann på grund av sin ungdom samt sin bristande kännedom om svenska förhållanden och svenska språket icke kunde vara i stånd att själv tillvarataga sina intressen när det gällde att utföra talan vare sig i fråga om gärningarnas rubricering eller i förvisningsfrågan såsom sådan.

Behovet av offentlig försvarare har av ovan anförda skäl enligt min mening varit mycket skarpt framträdande. En försvarare skulle ha kunnat för häradsrätten framlägga de skäl, som ur Marlies Stegemanns synpunkt kunde finnas för att hänföra gärningarna till snatteri. Vidare hade han kunnat i själva förvisningsfrågan framhålla vad som kunde tala mot att förvisa Marlies Stegemann ur riket. Härvid hade han bland annat kunnat hänvisa till vad departementschefen under förarbetena till utlänningslagen (se prop. 41/1954 s. 97) uttalat därom, att det för att förvisning skulle komma i fråga borde röra sig om tämligen grov brottslighet. Vidare hade han kunnat lämna Marlies Stegemann råd huruvida talan borde fullföljas mot häradsrättens dom. Att hon kunde ha behov härav framgår — förutom av det redan sagda — av det upplysta förhållandet, att hon var orolig för att ett överklagande kunde medföra att hon komme i ett sämre läge. En försvarare skulle helt visst ha kunnat övertyga Marlies Stegemann att hon icke behövde hysa någon som helst fruktan härför och att tungt vägande skäl talade för ett överklagande.

Av det sagda framgår, att det synes mig alldeles uteslutet att vid ett objektivt bedömande kunna anse, att det i Marlies Stegemanns fall var uppenbart, att försvarare ej erfordrades. Behovet av försvarare var i själva verket så påtagligt, att Söderström enligt min mening — genom att icke i betraktande av samtliga föreliggande omständigheter förordna offentlig försvarare — gjort sig skyldig till tjänstefel.

Söderströms underlåtenhet att förordna försvarare för Marlies Stege-

mann innefattar enligt min mening ett så uppenbart åsidosättande av lagens och humanitetens bud, att jag icke kan underlåta att beivra detta tjänstefel.

Beträffande Gullacks anmärkningar i övrigt mot Söderströms handläggning av målet får jag anföra följande.

I enlighet med den under förarbetena till utlänningslagen uttalade uppfattningen att förvisning processuellt är att anse som ansvar (se prop. 41/1954 s. 145 och 158) åligger det rätten att — även om åklagare icke framställt yrkande om förvisning — upptaga frågan härom, där sådan påföljd kan förekomma. Fog saknas därför för anmärkning mot Söderström för att han vid huvudförhandlingen väckt denna fråga. Ärendet i denna del lämnas därför av mig utan vidare åtgärd.

I fråga om den av Marlies Stegemann inför häradsrätten avgivna nöjdförklaringen finner jag icke av utredningen framgå, att Söderström utövat någon obehörig påtryckning på Marlies Stegemann i syfte att förmå henne att avge dylik förklaring. Enbart Söderströms åtgärd att fråga henne om hon ville förklara sig nöjd ger enligt min mening icke fog för anmärkning mot Söderström. Ärendet i denna del föranleder därför icke någon min vidare åtgärd. Jag vill emellertid såsom min mening framhålla, att då — såsom i förevarande fall — anledning kan finnas, att den dömde hyser tvekan beträffande riktigheten av rättens avgörande, det i regel är lämpligare att initiativ till avgivande av nöjdförklaring icke vidtages från rättens sida.

Vad härefter angår de närmare omständigheterna vid nöjdförklaringen, ha Vikbladh och le Grand berättat, att Söderström i tolkens närvaro noggrant redogjort för domens innehåll och för innebörden av nöjdförklaring. Det kan sålunda — ehuru Gullack och Hanström lämnat uppgifter av innebörd att Söderströms återgivande av domen varit bristfälligt — icke anses styrkt, att Söderström härvidlag gjort sig skyldig till försummelse. Att tolken — såsom synes ha varit fallet — missförstått innebörden av den villkorliga domen och lämnat Marlies Stegemann felaktiga upplysningar därom, kan enligt min mening icke rimligen läggas Söderström till last, eftersom utredningen icke ger något stöd för att Söderström insett att tolken missuppfattat saken och det icke ålegat Söderström såsom tjänsteplikt att uppehålla kunskaper i tyska språket. Jag lämnar därför ärendet i denna del utan vidare åtgärd.

Under återopande av det anförda beslutar jag, att åtal skall väckas mot Söderström. Åtalet skall avse följande förhållanden.

A) Söderström har i egenskap av häradsrättens ordförande vid vittnesförhör den 5 oktober 1954 med Larsson vid häradsrätten å tingsstället i Svenljunga, med hänsyftning å uppgifter, som Larsson lämnat efter avlagd vittnesed, yttrat till Larsson: "Hur mycket har Ni fått för det här?" samt: "Känner Ni inte, hur det luktar här?" eller något av liknande innebörd.

Yttrandena ha varit kränkande för Larsson. Söderström har därjämte genom desamma åsidosatt sin ämbetsplikt.

Ansvar skall yrkas jämlikt 16 kap. 9 §, alternativt 11 §, och 25 kap. 5 § strafflagen, för ärekränkning i förening med åsidosättande av ämbetsplikt, alternativt jämlikt 4 § sistnämnda kapitel för tjänstefel.

B) Söderström har under tjänsteutövning såsom ensamdomare vid första inställelse inför häradsrätten å tingshuset i Ulricehamn den 2 juni 1955 i faderskapsmål mellan Agda C och Svensson, med anledning av vissa i målet framkomna uppgifter, yttrat till Agda C: "Jaså, Ni är en sån där, som lägger upp Er för vem som helst" eller fällt ett motsvarande yttrande i frågande form. Yttrandet har varit kränkande för Agda C. Söderström har därjämte genom detsamma åsidosatt sin ämbetsplikt.

Ansvar skall yrkas jämlikt samma lagrum och för enahanda brott som ovan under åtalpunkten A) angivits.

C) Söderström har under tjänsteutövning såsom ensamdomare vid första inställelse inför häradsrätten å tingshuset i Ulricehamn den 10 januari 1957 i faderskapsmål mellan Marjatta L och Andersson till den sistnämnde yttrat ungefärligen: "Är Ni ett sådant mähä, att Ni låter henne bestämma, när Ni skall stiga av?" samt: "Ligger man hos en jänta och stoppar in honom, får man ta sitt kast." Genom dessa yttranden — vilka varit anstötliga och ovärdiga en domare — har Söderström åsidosatt sin ämbetsplikt.

Ansvar skall yrkas jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel.

D) I åklagarmål mot tyska medborgaren Marlies Stegemann, född den 11 april 1938, angående ansvar för stöld — vilket mål anhängiggjorts vid häradsrätten den 19 oktober 1956 och av denna under Söderströms ordförandeskap avgjorts genom dom den 30 i samma månad, varvid Marlies Stegemann dömts för stöld och snatteri till straffarbete två månader, villkorlig dom, samt förvisats ur riket — har Söderström, vilken haft att bereda målet till huvudförhandling, försummat att förordna offentlig försvarare för Marlies Stegemann, oaktat det icke var uppenbart, att försvarare ej erfordrades, samt offentlig försvarare således lagligen skolat förordnas.

Ansvar skall yrkas jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel.

Tillfälle skall beredas målsägandena Larsson och Agda C att i målet föra talan.

Hovrätten för Västra Sverige, varest åtalet väcktes och Agda C förde talan om skadestånd, yttrade i dom den 19 juni 1958 följande.

Söderström har bestritt ansvar för vad åklagaren lagt honom till last men vitsordat de faktiska omständigheterna kring envar av de åtalade gärningarna.

Åtalpunkt A

Söderström har anfört: Yttrandena till Larsson hade varit olämpliga. Någon avsikt att kränka Larsson hade Söderström emellertid ej haft. Ytt-

randena kunna ej anses innefatta ärekränkning då det i dem ej legat någon beskyllning och då de ej heller fällts i ärekränkande syfte. Med yttrandena, som troligen fällts i förbigående halvhögt, hade Söderström velat varna för mened. Någon uppmärksamhet hade de ej väckt, eftersom ingen i nämnden och icke heller åklagaren eller målsägandeombudet i målet ifråga minns dem.

Om omständigheterna därtill föranleda kan hinder i och för sig icke anses möta mot att — utöver vad som före vittnesförhöret må ha förekommit i anslutning till föreskriften i 36 kap. 14 § RB — rättens ordförande under vittnesförhöret erinrar vittnet om de påföljder, som under ed lämnad osann uppgift kan medföra. Under alla förhållanden gäller dock att erinran till vittne skall lämnas i sådana ordalag att den icke kommer att framstå som ett mer eller mindre klart uttalat påstående att vittnet icke håller sig till sanningen.

De till Larsson riktade yttrandena ha enligt hovrättens mening genom sin språkliga form icke kunnat uppfattas som en erinran utan måste för Larsson ha framstått som kränkande uttalanden av innebörd att Larsson icke hölle sig till sanningen.

Genom yttrandena har Söderström på ett anmärkningsvärt sätt åsidosatt den takt och grannlagenhet vid val av uttryckssätt, som ålegat honom som domare. Genom vad Söderström sålunda låtit sig komma till last har han gjort sig skyldig till ärekränkning i förening med åsidosättande av ämbetsplikt.

Med hänsyn till att yttrandena fällts under tjänstgöring som ordförande vid ting med häradsrätten finner hovrätten ärekränkningen vara att bedöma jämlikt 16 kap. 9 § strafflagen.

Åtalspunkt B

Söderström har uppgivit: Med hänsyn till ordet "osannolikt" i 3 kap. 2 § föräldrabalken hade yttrandet, som fällts i frågande form, varit befogat, eftersom Svensson påstått att Agda C vore lösaktig eller något sådant. Naturligtvis kunde Söderström ha sökt använda en bättre formulering. Det visar sig emellertid ibland vara nödvändigt att låta en fråga gå rakt på sak för att vederbörande skall förstå vad som menas. Agda C kan icke ha blivit kränkt av yttrandet, eftersom hon vid polisförhör sagt sig icke kunna minnas att Söderström fällt ifrågavarande yttrande eller eljest yttrat något, som kommit henne att känna sig kränkt eller illa berörd. Vid ifrågavarande första inställelse voro inga åhörare närvarande, varför yttrandet icke kan ha väckt något uppseende. Till stöd för påståendet att det icke varit fråga om ärekränkning vill Söderström härutöver åberopa vad han anfört rörande åtalspunkt A.

Den rätten åliggande officialprövningen i faderskapsmål upphäver icke skyldigheten för domare att i val av uttryckssätt iakttaga takt och grannlagenhet. Faderskapsmålens speciella natur bör snarare i högre grad än

eljest mana domare att uppträda på sätt domarämbetets beskaffenhet kräver. Det av Söderström till Agda C fällda yttrandet har — oavsett om det framställts som ett påstående eller i frågande form — varit kränkande för Agda C, varjämte Söderström genom detsamma åsidosatt sin ämbetsplikt.

Då såvitt utredningen ger vid handen inga åhörare utöver de i rättegången engagerade funnits vid tillfället anser hovrätten Söderströms ärekränkning av Agda C vara av beskaffenhet, som i 16 kap. 11 § strafflagen sägs.

Söderströms uppträdande har för Agda C grundat rätt till skadestånd för det lidande och obehag som vållats henne. Med hänsyn till omständigheterna finner hovrätten det Agda C tillkommande skadeståndet skäligen böra bestämmas till 300 kronor.

Åtalspunkt C

Söderström har anfört: Såvitt Söderström kunde minnas hade det förstnämnda yttrandet föranletts av att Andersson, som medgivit att han haft samlag med Marjatta L, velat göra gällande att denna hindrat Andersson från att få sädesutgjutning. De påtalade yttrandena voro båda till sitt innehåll befogade för att få Andersson att inse att spelet för honom var förlorat. Naturligtvis hade yttrandena bort formuleras på ett lämpligare sätt, men det vore ej alltid så lätt att göra sig förstådd med en fin formulering. Yttrandena bleve, lösryckta ur sitt sammanhang, alltför markerade.

Genom ifrågavarande yttranden har Söderström på ett påtagligt sätt åsidosatt den grannlagenhet i val av uttryckssätt, som ålegat honom som domare. Omständigheterna i det mål, varom var fråga, ha icke på något sätt varit sådana, att yttrandena varit befogade. Söderström kan på grund av vad sålunda upptagits icke undgå ansvar för tjänstefel.

Åtalspunkt D

Av handlingarna rörande målet mot Marlies Stegemann framgår bland annat följande.

Landsfiskalen i Tranemo distrikt Gösta le Grand yrkade i ansökan om stämning ansvar å Marlies Stegemann för det hon under anställning som hembiträde hos direktören Sven Lindmark, Gällstad, tillgripit en silverfemna, ett nylonnattlinne, värt 30 kronor, samt en större och fyra mindre dukar, tillsammans värda 50 kronor. Tillgreppen, som ägt rum under tiden den 19 maj—den 22 augusti 1956, hade skett ur olåsta förvaringspersedlar. I stämmningsansökningen åberopades 20 kap. 1 § strafflagen och som bevisning till styrkande av åtalet Marlies Stegemanns erkännande. Enligt anteckning i förundersökningsprotokollet hade Marlies Stegemann uppgivit, att hon hade ytterst svårt att avhålla sig från att tillgripa saker och ting, då gynnsamma tillfällen uppstode. Marlies Stegemann hade under förundersökningen icke begärt att offentlig försvarare skulle förordnas för henne. Såvitt handlingarna ge vid handen hade Marlies Stegemann icke

erinrats om sin rätt i berörda hänseende på sätt sägs i 12 § förundersökningskungörelsen. Värdering av de tillgripna föremålen av opartisk värderingsman hade ej ägt rum. Marlies Stegemann hade dock vid förhör förklarat sig icke ha något att erinra mot de av åklagaren påstådda värdena. Genom dom den 30 oktober 1956 dömde häradsrätten Marlies Stegemann för stöld och snatteri till straffarbete två månader, villkorlig dom, varjämte häradsrätten med stöd av 26 § utlänningslagen förvisade Marlies Stegemann ur riket. Enligt anteckning i huvudförhandlingsprotokollet förklarade sig Marlies Stegemann nöjd med häradsrättens dom i vad hon erhållit villkorlig dom och förvisats ur riket. Vid huvudförhandlingen biträdde häradsrätten av tolk.

I hovrätten är upplyst, att sedan frågan om eventuell fullföljd från åklagarens sida till Marlies Stegemanns fördel underställts riksåklagarämbetet, ämbetet den 14 november 1956 beslutat att åtgärd från ämbetets sida ej skulle vidtagas i saken.

I åtalsinstruktionen har JO bland annat anfört: Visserligen hade Marlies Stegemann erkänt tillgreppen vid polisförhör samt icke begärt offentlig försvarare. Det har dock oavsett dessa omständigheter ålegat Söderström att — i enlighet med gällande lag och med behörigt hänsynstagande till sakens beskaffenhet — självant pröva, huruvida det var uppenbart, att försvarare ej erfordrades. Enligt vad Söderström uppgivit har han vid verkställd prövning funnit sistnämnda förhållande uppenbart. Flera omständigheter gävo dock anledning till motsatt bedömande. En sådan omständighet var frågan om de åtalade gärningarna borde rubriceras såsom stöld eller snatteri, en fråga av väsentlig betydelse för straffmätningen och för bedömande av huruvida Marlies Stegemann borde förvisas. Värdet av de saker Marlies Stegeman enligt åtalet tillgripit var även enligt åklagarens uppskattning förhållandevis ringa. Ej heller i övrigt voro omständigheterna vid brotten särskilt graverande. Eftersom åtalet avsåg blott tre tillgrepp under en tidrymd av fyra månader, därvid egendom till endast förhållandevis ringa värde åtkommits, synes fog ej ha funnits för att — såsom Söderström i yttrande till JO anfört — anse, att tillgreppen skett yrkesmässigt eller ens systematiskt. Vid förundersökningen hade någon värdering genom opartisk värderingsman ej ägt rum. Det förelåg således endast en värdering verkställd av polisen själv. När Söderström bedömde behovet av försvarare borde han ha insett att en försvarare i detta fall hade en väsentlig uppgift att fylla genom att påfordra sakkunnig värdering och genom att kräva ett fullständigande av förundersökningen med avseende å de omständigheter vid tillgreppen, som kunde vara av betydelse för att bedöma den svåra brottsrubriceringsfrågan. Söderström måste såsom erfaren domare ha insett, att risken att bliva förvisad kunde vara en högst allvarlig sak för Marlies Stegemann. Det borde ha varit uppenbart för Söderström, att Marlies Stegemann på grund

av sin ungdom samt sin bristande kännedom om svenska förhållanden och svenska språket icke kunde vara i stånd att själv tillvarataga sina intressen när det gällde att utföra talan vare sig i fråga om gärningarnas rubricering eller förvisningsfrågan såsom sådan.

Söderström har gjort gällande, att en eventuell felbedömning från hans sida, av vilken ingen skada uppstått, ej bör föranleda ansvar för tjänstefel.

I målet mot Marlies Stegemann var det av väsentlig betydelse huruvida de av henne begångna gärningarna rubricerades som stöld eller snatteri, med hänsyn till att hon — därest hon befunnes skyldig till brott, varå straffarbete kunde följa — som utländsk medborgare kunde komma att förvisas ur riket. Nämda omständighet har enligt hovrättens mening bort vara tillfyllest för att Söderström icke skulle ha ansett det uppenbart att offentlig försvarare ej erfordrades.

Vid bedömande av Söderströms underlåtenhet att förordna offentlig försvarare anser hovrätten emellertid böra beaktas, att det av utredningen framgår att häradsrätten närmare beaktat frågan om brottens rubricering, att tolk, som av Söderström med fog kunnat bedömas som fullgod, varit förordnad samt att det icke gjorts gällande att Söderströms underlåtenhet medfört skada. På grund härav finner hovrätten att Söderströms underlåtenhet icke kan anses innefatta tjänstefel som bör föranleda ansvar.

Hovrätten, som lämnar åklagarens talan i vad rör åtalspunkten D) utan bifall, dömer Söderström jämlikt 4 kap. 1 och 2 §§, 16 kap. 9 och 11 §§ samt 25 kap. 4 och 5 §§, allt strafflagen, för ärekränkning i förening med åsidosättande av ämbetsplikt samt tjänstefel att till kronan utgiva 40 dagsböter om 35 kronor.

Söderström förpliktas att i skadestånd till Agda C utgiva 300 kronor.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

I sammanhang med att jag förordnade om åtal mot Söderström avlät jag en skrivelse till honom, däri jag — i fråga om vad i övrigt i ärendet framkommit rörande Söderströms sätt att tillämpa reglerna om rättegångsförfarandet — anförde följande.

Från olika håll har uttalats att Söderströms handläggning av mål icke skulle stå i full överensstämmelse med den nya rättegångsordningen. Det har sålunda gjorts gällande att hans handläggning av mål skulle ha en alltför inkvisitorisk prägel. Härmed torde främst åsyftas att Söderström själv i första hand leder förhör med parter och vittnen. Vidare skulle Söderström — har det sagts — ha för vana att även på annat sätt ingripa i processen på ett sätt som mindre väl överensstämmer med de kontradiktoriska principerna för vår nya rättegångsordning och som skulle medföra, att rätte-

gången hackades sönder. En advokat har uttalat att man ofta finge den uppfattningen att Söderström hade en viss förutfattad mening och att han ville ha fram det som talade härför.

Utredningen i ärendet ger vid handen — och detta har för övrigt bekräftats vid mitt samtal med Söderström under inspektionen — att Söderström i mycket stor utsträckning i första hand själv leder förhören med parter och vittnen. Det är självklart att rättegången härigenom får en inkvisitorisk prägel. En sådan ordning för förhören medför lätt att domaren blir utsatt för misstanke att han tagit parti för den ena eller andra ståndpunkten. Det är därför av största vikt att handläggningen sker på ett sådant sätt att domaren undgår dylik misstanke.

Vid tiden för den nya RB:s antagande befanns tiden uppenbarligen icke mogen att helt frångå den förut gällande ordningen, enligt vilken förhör med vittne skulle ledas av domstolens ordförande. I 36 kap. 17 § RB stadgas därför, att vittne höres av rätten. Med rättens tillstånd må dock vittne höras av parterna.

Det är med hänsyn till lagens innehåll på denna punkt uppenbart, att det icke kan läggas Söderström till last såsom fel att han själv brukar leda förhören med parter och vittnen. Jag är helt övertygad om att denna Söderströms vana betingas av en önskan att på bästa sätt få fram sanningen. Söderström har för mig även uttalat tvivel huruvida åklagarna verkligen äro kompetenta att själva leda vittnesförhör.

Jag vill emellertid framhålla att redan av processlagberedningens motiv framgår, att beredningen ansåg det lämpligast att förhöret av vittnen, som åberopas av parterna, sker genom parternas försorg i de mål, där dessa äro företrädade av advokater, liksom i åklagarmål, om den tilltalade försvaras av advokat. Inom lagrådet underströks denna uppfattning. Därvid uttalades att parternas bättre kännedom om vad som skulle utredas genom vittnesförhöret vore i och för sig ett starkt skäl att överlåta förhöret åt dem. Men ej mindre viktigt vore — anfördes vidare — att genom en sådan metod åt rättens ordförande bereddes den ställning i rättegången, som vore den naturliga och önskvärda i ett kontradiktoriskt förfarande.

Tyngden av de skäl, som anförts till stöd för att förhör med parter och vittnen i regel böra i första hand ledas av advokater och åklagare, har efter genomförandet av den nya rättegångsordningen — i motsats till vad därvid antogs — medfört, att det överväldigande flertalet domare övergått att tillämpa denna av lagen medgivna ordning. Erfarenheterna av denna ordning äro uteslutande gynnsamma. Advokater och åklagare ha visat sig vuxna detta förtroende.

Då denna ordning helt visst är den bästa icke blott ur utredningssynpunkt utan även och framför allt för att hindra att domaren så engagerar sig i rättegången, att misstanke uppkommer att han har en förutfattad mening, anser jag att alla förhör med parter och vittnen böra i första hand

ledas av advokater och åklagare, där ej särskilda skäl tala för en annan ordning.

Vid inspektionen förklarade Söderström sig vilja överväga att övergå till den av mig här förordade ordningen för förhör med parter och vittnen. I förhoppning att så måtte ske finner jag mig i förevarande hänseende kunna låta bero vid dessa uttalanden.

Det har vidare gjorts gällande under utredningen, att Söderström vid handläggning av brottmål skulle vara i påtaglig grad bunden vid förundersökningsprotokollen. Detta skulle bland annat framgå därav, att det — genom olika yttranden av Söderström under handläggningen samt av honom visad irritation — ibland framstode, som om han hade en förutfattad mening om målet. Särskilt när vid huvudförhandling hörda personer lämnade andra uppgifter än som upptagits i förundersökningsprotokollet skulle Söderström — har det sagts — reagera däremot på ett sådant sätt, att misstanke uppkomme att han på förhand tagit ställning till fakta i målet. Denna anmärkning vinner visst stöd bland annat av den utredning, som upptagits i åtalsinstruktionen under 1 och 7. Vad sålunda förekommit från Söderströms sida sammanhänger otvivelaktigt med att han i stor utsträckning själv brukat hålla förhör med parter och vittnen, varvid han synes icke ha kunnat avhålla sig från olämpliga kommentarer till vad som framkommit vid förhören.

I anslutning till stadgandet i 45 kap. 7 § RB om att förundersökningsprotokollet skall tillställas rätten framhöll processlagberedningen under förarbetena till RB, att syftet därmed vore att rätten skulle kunna bedöma, vilken bevisning som erfordrades, samt planlägga huvudförhandlingen. Beträffande frågan, i vad mån ordföranden eller andra ledamöter av rätten borde närmare studera materialet från förundersökningen, anförde beredningen vidare, att detta borde bli beroende av domarens eget omdöme. Kännedom om materialet — fortsatte beredningen — möjliggjorde för domaren att i förväg sätta sig in i de rättsliga spörsmål, som förekomme i målet, och underlättade meddelande av dom i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen. Å andra sidan finge domaren icke bli så bunden av detta material, att han grundade sitt avgörande därå eller ginge till huvudförhandlingen med förutfattad mening.

Mot bakgrunden av dessa uttalanden är det uppenbart, att det icke kan läggas en domare till last såsom fel att han tager del av materialet från förundersökningen. Å andra sidan är det enligt min mening icke nödvändigt eller lämpligt, att han ägnar detta material ett mera ingående studium än som betingas av att han skall kunna bedöma, vilken bevisning som erfordras, och i övrigt förbereda huvudförhandlingens yttre förlopp. En fullständig inläsning av materialet medför risk att han, när han skall döma, icke kan i alla enskildheter skilja på vad han inhämtat från förundersökningen och vad som förekommit vid huvudförhandlingen. Skulle någon vid

huvudförhandlingen lämnad uppgift avvika från motsvarande uppgift under förundersökningen ankommer det i enlighet med det kontradiktoriska betraktelsesättet närmast på åklagaren — eller försvararen, om sådan finnes — att påpeka detta. Om domaren i något fall skulle finna sig föranlåten att göra ett sådant påpekande — vilket enligt min mening endast undantagsvis torde vara erforderligt — är det nödvändigt, att detta sker på sådant sätt, att misstanke icke uppkommer att han har en förutfattad mening i målet.

Med dessa uttalanden låter jag bero vid vad i denna del av saken förvarit.

Vid beivrande av tinget i Svenljunga lade jag märke till att protokolleringen av utsagor skedde genom att Söderström efter varje förhör för en stenograf i ett sammanhang dikterade ned ett sammandrag av den avgivna berättelsen. Detta sätt att anteckna utsagor synes — enligt vad även i övrigt framkommit — praktiseras i stor utsträckning i domsagan.

I anledning härav vill jag anföra följande.

Med den sålunda tillämpade metoden torde det icke kunna undvikas, att en del av omedelbarheten och exaktheten i den hördes berättelse går förlorad i uppteckningen. Särskilt vid längre förhör föreligger också risk att ordföranden — hur mycket han än bemödar sig — vid sin diktamen icke förmår i varje hänseende skilja på vad som sagts vid förhöret och vad han inhämtat vid läsning av förundersökningsprotokoll. Denna risk kan visserligen begränsas, om han vid förhöret för fortlöpande anteckningar. Detta är emellertid betungande och medför i sin tur, att han icke kan ägna hela sin uppmärksamhet åt vad som säges. En annan olägenhet med att ordföranden dikterar ned utsagor synes vara, att man kan räkna med att den hörde vid uppläsningen av berättelsen — på grund av ordförandens auktoritet — ibland drager sig för att framställa erinran mot dennes sammanfattning. Enligt min mening är det därför — om upptagning av utsaga icke sker direkt genom stenografi eller på fonetisk väg — lämpligare, att utsagan nedtecknas av protokollföraren allteftersom förhöret fortskrider.

Gullack har i sin skrivelse till advokatsamfundets styrelse anmärkt på att Söderström vid början av huvudförhandling i visst åklagarmål om vårdslöshet i trafik och rattfylleri å tillgängliga fotografier och skiss förvisat för häradsnämnden, huru den i målet aktuella händelsen enligt hans mening inträffat. Enligt Gullack kunde man därvid icke undgå att få det intrycket, att Söderström tagit ställning till saken efter förundersökningsprotokollet, vilket varit så avfattat, att den tilltalade framställt i en mindre fördelaktig dager.

Att Söderström i trafikmål ibland lämnat nämnden en dylik orientering samt att han stundom även i tvistemål vid huvudförhandlingens början

lämnat en redogörelse för saken har uppgivits även av andra under utredningen hörda personer. Själv har Söderström härom uppgivit, att han endast velat underlätta för nämnden att förstå den följande sakframställningen; han hade emellertid slutat med förfarandet ifråga.

Ur praktisk synpunkt torde några mera vägende betänkligheter enligt min mening visserligen icke kunna riktas mot att ordföranden inledningsvis lämnar nämnden en kortfattad orientering om saksammanhagen. Jag förutsätter dock härvid såsom självklart, att denna orientering under inga omständigheter får avse andra fakta än sådana, som äro klart ostridiga mellan parterna. Med hänsyn icke minst till svårigheten att, innan parterna yttrat sig i saken, avgöra vilka omständigheter, som äro ostridiga, förefaller det mig emellertid lämpligast, att domaren helt överlämnar åt parterna att framlägga de omständigheter, å vilka de grunda sin talan. Detta överensstämmer också bäst med gällande kontradiktoriska grundsatser för rättegångsförfarandet.

Vad angår omständigheterna vid det av Gullack påtalade tillfället har utredningen icke lämnat något stöd för att Söderströms redogörelse varit subjektivt färgad. Andra personer, vilka yttrat sig angående Söderströms motsvarande förfarande vid andra tillfällen, ha framhållit, att hans framställning av saken därvid varit objektiv och korrekt.

Gullack har dessutom påtalat, att häradsrätten i rattfyllerimålet, efter det att parterna hållit sina slutanförenden, beslutat inkalla en polisman att höras samma dag angående vissa uppgifter av den tilltalade vid polisförhör.

I denna del har Söderström anfört, att beslutet att kalla polismannen såsom vittne föranletts av att den tilltalade ändrat sina uppgifter angående den spritförtäring som föregått bilkörningen. Hörandet av vittnet hade av Söderström ansetts vara av betydelse för målets avgörande. Häradsrätten hade ansett sig oförhindrad att påkalla förhöret, fastän parterna slutfört sin talan. Söderström brukade eljest endast vid ett eller annat tillfälle kalla vittnen ex officio och detta skedde ytterst sällan i samband med huvudförhandling.

Vad i denna del förekommit synes mig icke vara av beskaffenhet att böra föranleda någon anmärkning mot Söderström.

Vidare har Gullack anmärkt, att häradsrätten i sin dom i rattfyllerimålet upptagit en omständighet, som icke förebragts vid huvudförhandlingen, nämligen att två personer — vilka icke hörts vid häradsrätten — vid polisförhör visat anmärkningsvärd förtegenhet på vissa punkter.

Söderström har uppgivit, att han visserligen icke kunde erinra sig, att åklagaren åberopat berörda omständighet till stöd för sin talan; Söderström hade emellertid själv anmärkt på förhållandet vid förhandlingen. Söderström kunde dock — förklarade han vidare — medgiva, att nämnda om-

ständighet knappast bort användas som domskäl. För domslutet hade den varit helt utan betydelse.

Enligt min mening hade omständigheten ifråga icke bort omnämnas i domen utan att därmed sammanhängande förhållanden blivit fullständigt genomgångna vid huvudförhandlingen. Omständigheten var ock av sådan beskaffenhet, att det närmast ankom på åklagaren att framlägga densamma, därest han ansåg att så borde ske. Härmed låter jag bero vid vad i saken förevarit.

Med de ovan gjorda uttalandena var ärendet, i den del som avsågs med skrivelsen till Söderström, av mig avslutat.

3. Anmälan av talmannen i riksdagens andra kammare rörande störande uppträdanden av åhörare vid plena i kammaren

Jämlikt föreskrift i 23 § ordningsstadgan för riksdagens andra kammare anmälde kammarens talman i skrivelse den 4 december 1957 för laglig beivran, att vid kammarens plenum den 20 november 1957 en man vid namn Frans Åhman, vilken såsom åhörare bevisat kammarens överläggningar, gjort sig skyldig till ett störande uppträdande genom högljutt tal och nedkastande av stencilerade skrivelser samt att vid plenum den 27 i samma månad en liknande händelse inträffat, varvid civilingenjören Allan Wiberg nedkastat flygblad från åhörarläktaren.

Som förundersökning rörande omförmälda gärningar inlett och övertagits av åklagare, överlämnade jag den 5 december 1957 avskrift av talmannens omförmälda anmälan till statsåklagaren i Stockholm med anhållan att han måtte efter hand hålla mig underkunnig om åklagarmyndighetens åtgärder i saken.

Av vederbörande åklagare väcktes åtal vid Stockholms rådhusrätt dels den 8 januari 1958 mot Åhman med yrkande om ansvar jämlikt 11 kap. 4 § strafflagen för det Åhman den 20 november 1957 stört kammarens sammanträde genom att från åhörarläktaren hålla ett till kammaren riktat, kortare anförande samt kasta ned flygblad i plenisalen, dels ock den 6 december 1957 mot Wiberg med yrkande om ansvar enligt samma lagrum för det Wiberg den 27 november 1957 stört kammarens sammanträde genom att från åhörarläktaren kasta ett flertal flygblad ned i plenisalen.

Rådhusrättens tolfte avdelning E dömde genom dom den 14 februari 1958 Åhman jämlikt det återopade lagrummet att utge 20 dagsböter å 10 kronor. Domen vann laga kraft.

Genom dom den 10 mars 1958 dömdes Wiberg av rådhusrättens avdelning 23 E jämlikt samma lagrum att utge 25 dagsböter å 4 kronor. Svea hovrätt, där Wiberg fullföljde talan med yrkande att han måtte befrias

från ansvar, fann genom dom den 7 maj 1958 ej skäl att göra ändring i motvådjade domen. Genom beslut den 12 augusti 1958 fann Kungl. Maj:t ej skäl att meddela av Wiberg begärt fullföljdstillstånd, i följd varav hovrättens dom skulle stå fast.

4. Försummelse av ordförande i domstol att tillse att erforderliga åtgärder vidtoges för att bringa vissa brottmål till avgörande inom rimlig tid

Vid härstädes i november 1956 företagen granskning av vissa åklagarhandlingar uppmärksammades att, sedan stämningar eller ansökningar om stämning i brottmål inkommit från vederbörande åklagare till Göteborgs rådhusrätt, dröjsmål i vissa fall förekommit i fråga om målens upptagande till huvudförhandling, utan att av det härstädes granskade materialet framgick att giltig anledning till sådant dröjsmål förelegat. Vad sålunda iakttagits upptogs i en den 13 november 1956 dagtecknad promemoria, vilken tillställdes rådhusrätten för yttrande.

Med anledning därav inkom dåvarande rådmannen, numera borgmästaren Herman Baagøe, vilken intill den 1 oktober 1957 var ordförande å rådhusrättens sjätte avdelning A, med yttrande såvitt avsåg tolv i promemorian upptagna mål, vilka handlagts å nämnda avdelning. Beträffande ett av målen — vilket rörde Carl Gustav Bergman — inkom statsåklagaren i Göteborg Märten Stiernström därpå med yttrande av extra stadsfiskalen Bertil Steen och med eget yttrande. Därefter avgav Baagøe nya yttranden i ärendet. Vidare införskaffades viss utredning från socialstyrelsen och fångvårdsstyrelsen.

Tillfälle bereddes därefter Baagøe att taga del av vad i ärendet förekommit, varvid han anmodades att — i anslutning till en inom justitieombudsmansexpeditionen upprättad promemoria över vissa angivna fall, däri Baagøe ansåges ha, genom förekomna dröjsmål med handläggningen, gjort sig skyldig till tjänstefel — i yttrande angiva den ytterligare utredning han ansåge sig böra påfordra ävensom anföra vad han eljest aktade nödigt.

Med anledning därav inkom Baagøe med slutligt yttrande.

I fråga om handläggningen av sex av de tolv mål, vilka omfattats av undersökningen, fann jag icke anledning till erinran.

Beträffande övriga sex, vid sjätte avdelningen A handlagda mål framkom vid utredningen i ärendet — varvid jag även tog del av vederbörande domstolsakter — följande.

Målen mot Erik Sjöberg, Helge Fridström och Bertil Stedt

Genom särskilda stämningsansökningar väckte allmän åklagare åtal mot Sjöberg den 16 maj, mot Fridström den 7 juni och mot Stedt den 13 sep-

tember, allt år 1951. Åtalen, vilka avsågo otukt med annan av samma kön som fyllt 15 men ej 18 år, behandlades var för sig såsom särskilda mål. Stämning med föreläggande att inkomma med bevisuppgift delgavs Sjöberg den 23 maj, Fridström den 14 juni och Stedt den 22 november 1951. Kallelser till huvudförhandling i målen utfärdades först den 12 och den 13 april 1956. Dom meddelades i målet mot Sjöberg den 27 april 1956 och i målen mot Fridström och Stedt den 24 i samma månad. Därvid förklarade rådhusrätten envar av de tilltalade saker jämlikt 18 kap. 10 § andra stycket strafflagen till otukt med annan av samma kön, som fyllt 15 men ej 18 år, samt förordnade om villkorligt anstånd med ådömande av straff därför.

Beträffande målen mot Sjöberg och Fridström anförde Baagøe i avgivna yttranden följande.

I dessa båda mål begärde åklagaren förhör med de ynglingar, mot vilka åtalade otuktsbrotten skulle ha begåtts, nämligen i målet mot Sjöberg yrkeskoleeleven Kjell Svensson och jungmannen Wilton Andreasson samt i målet mot Fridström förenämnda Svensson samt yrkeskoleeleven Thore Pettersson och jungmannen Lennart Neiström. Svensson var vid denna tid intagen å Fagareds yrkesskola, varifrån han rymde vid ett flertal tillfällen. Med anledning härav beslöts i målet mot Sjöberg bevisupptagning utom huvudförhandling för förhör med Svensson. Sedan Svensson uteblivit från ett till den 31 maj 1951 för sådant ändamål utsatt sammanträde, beslöts att Svensson skulle hämtas till rätten. Hos poliskammaren i Göteborg påkallades biträde för sådant ändamål. Svensson kunde dock icke anträffas. Jämväl beträffande Andreassons hörande yppades svårigheter. Även i målet mot Fridström förelåg svårighet att få Svensson hörd. Emellertid ringde Baagøe längre fram till rektorn för Fagareds yrkesskola, vilken därvid meddelade, att Svensson sedan någon tid vore utskrivnen från skolan, samt uttalade en önskan om att Svensson om möjligt måtte befrias från att höras i de ytterligare otuktsmål, i vilka han var inblandad. Rektorn hade nämligen den uppfattningen att Svensson "ville glömma saken" och säkerligen icke skulle komma att efter kallelse infinna sig vid rätten. Svensson hade tidigare på våren 1951 hörts såsom målsägande i anledning av åklagarens talan i ett antal å avdelningen handlagda otuktsmål. Därvid hade han i vissa fall uppträtt så, att man fick den uppfattningen att han ej ville "ut med språket". I de nu ifrågakomna målen skulle såsom förut nämnts även andra personer höras, nämligen Andreasson, Pettersson och Neiström. Vid från avdelningens sida verkställda efterforskningar framkom beträffande de båda förstnämnda, att de ådömts frihetsstraff. Det ansågs därför mindre lämpligt att utsätta målen till huvudförhandling, särskilt som Neiström hade anställning till sjöss och icke så lätt kunde nås med en kallelse. — Avdelningen har sällunda tid efter annan hos myndigheter och andra sökt inhämta upplysningar beträffande de personer, som skulle höras i målen mot Fridström och Sjöberg. Dessa åtgärder, vilka emellertid icke blivit antecknade å dagboksbladen i målen, ha vidtagits under åren närmast efter målens anhängiggörande. Att målen därefter fått ligga, till dess de på våren 1956 i samband med ett flertal andra liknande mål utsattes till huvudförhandling och avgjordes genom dom, har närmast berott på den anhopning av

mål, som sedan flera år tillbaka belastat avdelningen. Vidare har det framstått såsom angeläget att utsätta till huvudförhandling i första hand sådana mål, beträffande vilka man icke behövde befara att huvudförhandlingen måste inställas på grund av mellankommande hinder.

Angående arbetsbördan å avdelningen upplyste Baagøe, att där under åren 1951—1956 avgjorts följande antal mål, nämligen

under år 1951	328,	därav 181	nämndmål,
„ „ 1952	342,	„ 168	„ „
„ „ 1953	315,	„ 158	„ „
„ „ 1954	354,	„ 157	„ „
„ „ 1955	348,	„ 179	„ och
„ „ 1956	426,	„ 232	„ .

Under nämnda tid förekom en icke obetydlig målbalans eller sålunda

vid årsskiftet 1951/1952	148 mål,
„ „ 1952/1953	86 „ ,
„ „ 1953/1954	139 „ ,
„ „ 1954/1955	138 „ ,
„ „ 1955/1956	226 „ och
„ „ 1956/1957	162 „ .

Av den från socialstyrelsen och fångvårdsstyrelsen införskaffade utredningen framgick, att Svensson efter villkorlig utskrivning återfördes till Fagareds yrkesskola den 3 juni 1951 samt ånyo villkorligt utskrevs den 28 mars 1952 med viss angiven bostadsadress, varefter han slutligt utskrevs den 30 juni 1953, att Andreasson, efter villkorlig utskrivning, den 7 december 1950 återfördes till Långanäs yrkesskola, varifrån han avfördes till ungdomsfängelse, och att han därefter var intagen i fångvårdsanstalt den 12 oktober 1951—den 4 november 1952, den 20 februari 1953—den 30 mars 1954 och den 24 september 1954—den 25 maj 1955, att Pettersson den 8 maj 1950 intogs i Fagareds yrkesskola, varifrån han avfördes till ungdomsfängelse, och att han därefter var intagen i fångvårdsanstalt den 30 augusti 1951—den 15 januari 1953, den 13 maj 1953—den 9 mars 1954 och den 20 februari 1956—den 20 mars 1956, samt att Neiström icke varit intagen vare sig i yrkesskola eller i fångvårdsanstalt.

I fråga om målet mot Stedt anförde Baagøe följande.

Stedt hade under förundersökningen erkänt gärningen. Sedan rätten den 14 november 1951 förordnat vederbörande läkare vid rättspsykiatriska avdelningen vid psykiatriska sjukhuset i Stockholm att beträffande Stedt, vilken då bodde i Stockholm, avgiva sådant intyg, som avsågs i då gällande lag av den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål, meddelade överläkaren Helge Knöös i skrivelse till rätten den 17 november 1951, att han på grund av en mycket stor anhopning av undersökningsfall i tjänsten icke kunde åtaga sig den begärda undersökningen. Knöös tillade därvid, att icke heller någon annan tjänstgörande läkare torde ha möjlighet att åtaga sig undersökningen. Efter detta besked uppkom fråga om att låta verkställa undersökningen genom läkare i Göteborg. Med hänsyn till att detta skulle för Stedt ha nödvändiggjort en extra resa från Stockholm till Göte-

borg med därav föranledda kostnader och tidsspillan avstod Baagøe emellertid från att förordna om en sådan åtgärd, och någon ny hänvändelse till Stockholm i undersökningsfrågan gjordes icke sedermera. Frågan om undersökning fick alltså bero tillsvidare. Stedt ändrade sedermera bostad. Emellertid nåddes han i april 1956 med kallelse till huvudförhandling.

Mål mot Roy Yngve Donald Johansson

Allmän åklagare yrkade i stämningsansökning, som inkom den 21 december 1950, ansvar å Johansson för bedrägeri.

Baagøe anförde om handläggningen av detta mål följande.

I stämningsansökningen uppgavs Johansson vara anställd vid Axvalls ångbryggeri och boende i Framnäs, Axvall. Emellertid bytte Johansson vistelseort och stämning i målet kunde delgivas honom först den 15 mars 1952, vid vilken tid Johansson hade anställning å Torvhögs gård, Olofstorp. Av olika skäl kunde huvudförhandling icke utsättas tidigare än till en dag i oktober 1952. Då hade Johansson slutat sistnämnda anställning. Efterspaning av Johansson på olika orter, där han kunde tänkas uppehålla sig, ledde icke till något resultat. Den utsatta huvudförhandlingen måste därför inställas. Den 18 augusti 1953 utfärdade åklagaren en tilläggsstämning avseende ytterligare två bedrägeribrott. Delgivning av denna stämning skedde den 25 i samma månad i Säve. Sedan åklagaren i en den 30 oktober 1953 till rådhusrätten ingiven skrift gjort vissa justeringar beträffande åtalet, avläts skrivelse jämte kopia av åklagarens nyssnämnda skrift till Johansson under adress Bärby, Säve. Enligt till rätten inkommet delgivningsbevis delgavos dessa handlingar med Johansson den 9 november 1953 å poliskontoret i Hovgården. Därefter har, trots upprepade telefonförfrågningar hos olika myndigheter å orter, där Johansson kunde antagas uppehålla sig, samt hos den för honom förordnade offentlige försvararen, Johansson icke kunnat anträffas.

Baagøe uppgav slutligen i yttrandet, vilket var dagtecknat den 15 december 1956, att rätten i dagarna komme att begära Johansson spärrad hos polismyndigheten i Göteborg.

Den 5 november 1957 utfärdades kallelser å Johansson samt å sex målsägande och vittnen till huvudförhandling. Johansson erhöll del av kallelsen den 23 i samma månad i Göteborg. Efter huvudförhandling den 12 december 1957 dömde rådhusrätten samma dag Johansson för bedrägeri till straffarbete nio månader, villkorlig dom.

I nytt yttrande den 9 april 1958 anförde Baagøe på fråga om anledningen till att Johansson icke tidigare begärts spärrad hos polismyndigheten följande.

Med hänsyn till det negativa resultatet av de efterforskningsåtgärder, som från domstolens sida gjordes efter den 9 november 1953, borde Johansson nog ha begärts spärrad hos polismyndigheten. Att så icke skedde kan ha berott på att domstolen i åtskilliga fall, där spärrning begärts, haft mindre goda erfarenheter av "spärrsystemet". Detta har i flera fall uppenbarligen icke fungerat. Avdelningen har sig sålunda bekant fall, där ansökan om tilläggsstämning beträffande spärrad person inkommit till rådhusrätten utan att polisens spärravdelning gjort anmälan till den avdelning vid rådhusrätten, som begärt spärrningen. Det har också visat sig i flera fall, då

spärrad person omsider delgivits, att vederbörande bott i flera år på samma adress utan att "spärren" fått kännedom om denna.

Mål mot Lage Storckenfeldt och Nils Åke Malmström

Den 17 juli 1950 inkom ansökan om stämning å Storckenfeldt avseende förseelser mot lagen med vissa bestämmelser om illojal konkurrens. Stämning med föreläggande att avge bevisuppgift delgavs Storckenfeldt samma dag. Den 8 februari 1951 ingav åklagaren en ansökan om tilläggsstämning å Storckenfeldt, avseende ansvar för förskingring och trolöshet mot huvudman. Samma dag inkom ansökan om stämning å Malmström. Denna ansökan innefattade påstående om ansvar å Malmström för medhjälp till förskingring m. m. Såsom bevisning åberopade åklagaren bland annat vittnesförhör med sex personer. Stämning beträffande åtalet i denna del delgavs Storckenfeldt och Malmström den 28 maj 1951. Den 6 juni samma år inkom från Storckenfeldts försvarare en skrift, vari Storckenfeldt, som bestred mot honom framställda ansvars- och skadeståndspåståenden, anhöll om vittnesförhör med tre personer förutom två av åklagarens vittnen. Kopior av skriften expedierades den 9 i samma månad till åklagaren och till målsägandens ombud. Först den 22 februari 1957 utfärdades kallelser till huvudförhandling, vilken utsattes att äga rum den 25 april samma år. I en den 5 i sistnämnda månad inkommen skrift, meddelade emellertid åklagaren, att riksåklagarämbetet — enär det ur rättsliga synpunkter kunde ifrågasättas, huruvida det förfarande, som avsåges med åtalet jämlikt lagen om illojal konkurrens, innefattade brott, samt, såvitt anginge åtalet för förskingring och trolöshet mot huvudman, med hänsyn särskilt till den långa tid, som förflutit sedan de åtalade förfarandena ägde rum, utsikterna att förebringa bevisning, tillräcklig för fällande dom i saken, måste bedömas såsom synnerligen ovissa — beslutat nedlägga åtalet mot Storckenfeldt. I anslutning därtill nedlade åklagaren av sist angivna skäl åtalet även mot Malmström. Genom beslut den 23 april 1957 avskrev rätten målet från vidare handläggning.

Angående handläggningen av detta mål anförde Baagøe följande.

För avlastning av avdelningens vid den tiden mycket stora arbetsbörda överlämnades målet den 27 november 1952 till åttonde avdelningen. Sistnämnda avdelning återställde emellertid efter någon tid akten utan att ha i målet vidtagit någon åtgärd. Därefter blev akten liggande hos sjätte avdelningen.

Ehuru det icke framgår av dagboksbladet eller akten i målet har likväl, sedan målet från rådhusrättens åttonde avdelning återställts till sjätte avdelningen A, å sistnämnda avdelning vid skilda tillfällen fråga varit om målets utsättande till huvudförhandling, men frågan har fått förfalla med hänsyn till svårigheten att till ett huvudförhandlingssammanträde samla parterna och alla de övriga personer, som skolat höras i målet.

Målet mot Bergman

I två särskilda stämningsansökningar, vilka inkommo till avdelningen

den 29 december 1954 och delgavos Bergman den 11 nästföljande månad, yrkades ansvar för egenmäktigt förfarande samt bedrägeri och förskingring. Kallelser till huvudförhandling utfärdades först den 14 och den 15 oktober 1957. Bergman bestred åtalet. Dom i målet meddelades den 5 december 1957, varvid Bergman dömdes till straffarbete sex månader, villkorlig dom.

I yttrande den 15 december 1956 anförde Baagøe följande.

Den 17 februari 1955 inkom från Bergmans försvarare en skrift, vari såsom skriftliga bevis åberopades ett flertal handlingar, vilka i avskrifter åtföljde skriften. Enligt uppgift i denna hade ett exemplar av densamma jämte bilagor tillställts åklagaren. Ytterligare en bevisuppgift jämte fem bilagor inkom från försvararen den 22 februari 1955. Även dessa handlingar hade samtidigt tillställts åklagaren. Det av försvararen sålunda framlagda bevismaterialet var mycket omfattande och kunde eventuellt föranleda viss komplettering av förundersökningen. För någon tid sedan hade avdelningen varit i telefonförbindelse med vederbörande åklagare och det hade därvid överenskommits, att åklagaren skulle inom kort lämna domstolen besked, huruvida det av försvararen översända bevismaterialet föranledde någon komplettering av förundersökningen.

I fråga om detta mål anförde Steen — vilken tagit befattning därmed såsom åklagare — i sitt yttrande i ärendet följande.

I de båda från försvararen inkomna bevisuppgifterna antyddes icke någon brist i utredningen eller behov av komplettering. Vid sin genomgång av bevisuppgifterna fann Steen icke heller anledning föranstalta om ytterligare utredning.

Under tiden den 21 mars 1955—den 1 januari 1957 (1 år 9 månader 10 dagar) var Steen i olika omgångar under sammanlagt 1 år 1 månad 10 dagar borta från den åklagartjänst, till vilken målet hörde.

På hösten 1956 uppehöll Steen denna tjänst under tiden den 25 september—den 9 november och gick därvid igenom ineliggande anhängiga mål. Enligt en av Steen signerad anteckning på åklagarens dagboksblad i målet meddelade Baagøe vid förfrågan den 2 oktober 1956, att huvudförhandling komme att hållas inom den närmaste tiden. Som skäl för dröjsmålet angavs, att rätten ej vetat huruvida åklagaren ämnat inkomma med ytterligare utredningsmaterial i anledning av bevisuppgifterna. Det torde vara detta samtal som åsyftas i Baagøes yttrande, då däri angives att avdelningen för "någon tid sedan" varit i telefonförbindelse med vederbörande åklagare. Den överenskommelse som då träffades gick ut på att, om en ny genomgång av bevisuppgifterna föranledde någon komplettering, denna skulle ske inom kort. Det gjordes vid samtalet ej gällande, att brist i utredningen förelåg. Den ytterligare granskning av bevismaterialet, som Steen därefter företog, föranledde ej någon komplettering.

En dag i början av maj 1957 fick Steen — som den 1 januari 1957 lämnat den åklagartjänst, till vilken målet hörde — av en tillfällighet veta, att målet alltjämt var oavgjort. Steen övervägde då att skriftligen påskynda målets handläggning i rätten. Det var enellertid, främst med hänsyn till domstolens arbetsbörda, med en viss tvekan han tänkte sig en sådan åtgärd. Först ville han därför undersöka, huruvida målsägandenas ersättningsyrkanden alltjämt kvarstodo. Den 13 och den 15 maj 1957 anmodade Steen kriminalassistenten Linde, vilken delvis handhaft utredningen, att

fråga målsägandena därom. Därest ersättningsyrkandena vidhölls, skulle målsägandena höras i vissa närmare angivna hänseenden. Sedermera inkom besked att målsägandenas ersättningsyrkanden kvarstodo. Den 1 oktober 1957 inkom från Linde ett tillägg till förundersökningsprotokollet den 10 juli 1954, varav framgick att Bergman med vissa reflexioner vidhöll sina tidigare lämnade uppgifter.

Sedan Steen nu i samråd med åklagaren på den åklagartjänst, dit Bergmans mål egentligen hörde, definitivt övertagit målet för fortsatt handläggning, överlämnade Steen tilläggsprotokollet till domstolen med skrivelse den 9 oktober 1957, vari jämväl viss justering av gärningsbeskrivningen beträffande det egenmäktiga förfarandet vidtogs. I skrivelsen anhöll Steen, att målet med hänsyn till den långa tid som förflutit måtte handläggas skyndsamt och med förtur.

Stiernström anförde i sitt yttrande följande.

Rådhusrätten har som skäl för dröjsmålet att upptaga målet till huvudförhandling åberopat bland annat, att det av försvararen framlagda bevismaterialet eventuellt kunde föranleda viss komplettering av förundersökningen. Man har därmed underförstått velat göra gällande, att dröjsmålet förorsakats av åklagaren i målet, som ej lämnat besked, om komplettering erfordrades eller ej. Emellertid föreligger icke någon skyldighet för åklagaren att utan föreläggande angiva sina synpunkter på den bevisuppgift, som den tilltalade ingivit. I den mån åklagaren finner bevisuppgiften föranleda ytterligare bevisning från hans sida eller komplettering av förundersökningen, tager han själv initiativet därtill och underrättar, så snart ske kan, rätten om sina åtgärder. Bedömes den av försvararen åberopade bevisningen icke påverka åklagarens talan, föranleder den icke heller något yttrande till rätten. Ansåg rätten i föreliggande fall komplettering erforderlig, hade rätten bort förelägga åklagaren att verkställa densamma och icke, som nu synes vara fallet, vänta på att åklagaren eventuellt skulle taga initiativ därtill. Åklagaren hade sålunda enligt Stiernströms mening icke gjort sig skyldig till försummelse beträffande det dröjsmål, som förekommit, innan målet mot Bergman utsattes till huvudförhandling.

I nytt yttrande anförde Baagøe härefter följande.

Vad Steen i sitt yttrande anført beträffande avdelningens befattning med målet och vad som rörande målet förekommit mellan åklagarmyndigheten och avdelningen kan vitsordas.

Det är icke ovanligt, att man på rådhusrättens brottmålsavdelningar helt informellt per telefon med åklagaren avhandlar frågor i samband med något vid rätten anhängigt brottmål utan att därvid någon anteckning sker å dagboksbladet.

Det är riktigt, att något föreläggande för åklagaren att fullständiga förundersökningen ej meddelats, och det göres icke gällande, att det skulle ha förelegat skyldighet för åklagaren att utan föreläggande angiva sina synpunkter på de bevisuppgifter, som Bergman låtit ingiva.

Efter telefonsamtalet med Steen var Baagøe av den uppfattningen att rätten hade att inom den närmaste tiden avvakta besked från åklagaren rörande hans inställning till de från Bergman inkomna bevisuppgifterna. Att, då sådant besked icke avhördes, åtgärder för målets utsättande till huvudförhandling ej företogs förrän på hösten 1957 synes ha berott på att avdelningen liksom rådhusrättens övriga brottmålsavdelningar sedan

lång tid tillbaka haft att dragas med en tyngande arbetsbörda, vilken ytterligare ökade på våren 1957 till följd av den då pågående juristkonflikten. Sedan denna konflikt bilagts, kommo sommaresemestrarna med därav föranledda inskränkningar i arbetsförhållandena.

Med avseende å målen mot Sjöberg, Fridström, Stedt, Johansson, Storckenfeldt och Malmström samt Bergman förklarade Baagøe i slutligt yttrande sig inse att, trots de av honom i tidigare yttranden angivna omständigheter av olika slag, alltför långa dröjsmål uppstått beträffande ifrågasvarande måls slutliga behandling i domstolen, och beklagade livligt att så fått ske. Då emellertid någon skada icke torde ha uppkommit genom de förelupna dröjsmålen, hemställde Baagøe, att JO måtte låta bero vid en erinran.

Med anledning av vad sålunda förekommit uppdrog jag åt byråchefen Wallenberg att väcka och utföra åtal mot Baagøe enligt en av mig utfärdad instruktion. I instruktionen anförde jag följande.

Ur olika synpunkter är det angeläget att onödig tidsutdräkt undvikas vid handläggningen av brottmål. Ju längre tid som förflyter mellan åtalade gärningen och huvudförhandlingen, desto svårare är det för parter och vittnen att med erforderlig grad av säkerhet minnas vad som skett. Detta medför att det, allt eftersom tiden går, blir allt vanskeligare för rätten att fastställa sanningen. Det är ock av betydelse för den allmänna laglydnaden, att straff så snart som möjligt följer å brott. Även av hänsyn till den tilltalade bör huvudförhandling hållas och dom meddelas så snart som möjligt efter åtalet, så att den tilltalade icke behöver under onödigt lång tid vara oviss om och oroa sig för utgången. Förekommer skadeståndstalan, är dröjsmål med handläggningen till olägenhet för målsäganden.

Dessa synpunkter göra sig gällande med särskild styrka i brottmål, där frihetsstraff kan ifrågakomma. Det ligger därför synnerlig vikt uppå att dylika mål upptagas till avgörande med all den skyndsamhet som är möjlig.

I samtliga de fall, för vilka ovan redogjorts, har den tid, under vilken målen varit anhängiga vid rätten, varit högst avsevärd. Nämnade tid har sålunda utgjort för Sjöberg och Fridström nära 5 år, för Stedt över 4½ år, för Johansson nära 7 år, för Storckenfeldt delvis nära 7 år, för Malmström över 6 år och för Bergman nära 3 år.

Målen mot Sjöberg och Fridström

Baagøe har till förklaring av de synnerligen långa dröjsmål, som förekommit i målen mot Sjöberg och Fridström, anfört i första hand, att de fyra ynglingar, med vilka åklagaren begärt förhör, varit svåra att anträffa. Av de uppgifter, som i ärendet införskaffats från socialstyrelsen och fångvårdsstyrelsen, framgår emellertid att, medan målen voro an-

hängiga, tre av ynglingarna, nämligen Svensson, Andreasson och Pettersson, under långa tidsperioder — och delvis samtidigt — vistats å anstalter inom ungdomsvården eller fångvården och sålunda kunnat utan svårighet inställas för att höras inför rätten. Kallelser eller i förekommande fall framställningar till vederbörande myndighet om deras inställande vid rätten borde därför ha skett utan omgång, varvid — om så visat sig nödvändigt — bevisupptagning kunnat ske utom huvudförhandling. I målet mot Fridström, vilket inkom den 7 juni 1951, har dylik åtgärd ej vidtagits förrän den 12 april 1956. I målet mot Sjöberg, i vilket ansökning om stämning inkom den 16 maj 1951, har — sedan i maj 1951 försök gjorts att få Svensson hörd inför rätten — någon sådan åtgärd ej heller vidtagits förrän den 13 april 1956. Genom att under en tid av nära fem år kallelser icke utfärdats ha målen under en högst avsevärd tid onödigtvis uppehållits. Denna försumlighet från rättens sida kan enligt min mening icke ursäktas av föreliggande målbilans, vilken enligt lämnade uppgifter i huvudsak torde ha motsvarat högst ett halvt års arbete.

Målet mot Stedt

I skrivelse, som den 19 november 1951 inkom till rätten, har Knöös meddelat, att han på grund av arbetsanhopning icke kunde åtaga sig den hos honom begärda läkarundersökningen av Stedt och att ej heller någon annan i Stockholm tjänstgörande läkare torde ha möjlighet att åtaga sig undersökningen. Därefter har icke någon åtgärd vidtagits från rättens sida i målet förrän den 12 april 1956, då kallelse till huvudförhandling utfärdades. Målet slutfördes därefter, utan att sådan undersökning som begärts hos Knöös ansågs erforderlig. Ej heller i detta fall förekommer någon omständighet, som enligt min mening kan godtagas såsom ursäkt för rättens försummelse att tidigare än som skett kalla till huvudförhandling. Tvärtom framstår det såsom synnerligen otillbörligt, att Stedt — vilken redan vid polisförhör erkänt åtalade gärningarna — fått vänta på rättens prövning under en tid av mer än fyra och ett halvt år från åtalets väckande.

Målet mot Johansson

Baagøe har i sitt yttrande den 15 december 1956 uppgivit, att — sedan Johansson erhållit del den 15 mars 1952 och den 25 augusti 1953 av stämningarna i målet samt den 9 november 1953 av en från åklagaren inkommen skrift innehållande jämkning av åtalet — Johansson icke kunnat anträffas, trots upprepade telefonförfrågningar hos myndigheter å olika orter, där Johansson kunde tänkas uppehålla sig, samt hos Johanssons försvarare. Baagøe uppgav vidare i samma yttrande, att rätten ”i dagarna” komme att begära Johansson spärrad hos polismyndigheten i Göteborg.

Domstols möjligheter att genom sådana förfrågningar, som enligt Baagøe skett i detta fall, erhålla upplysning om någons vistelseort torde i regel vara ganska begränsade. Betydligt större torde utsikten att an-

träffa den sökte vara, om kallelse utfärdas och tillställes polismyndighet eller annat delgivningsorgan för efterspaning och delgivning. Ett dylikt förfaringsätt bör därför i första hand anlitas i fall, då det är ovisst var den sökte vistas. Söker rätten genom egna förfrågningar utröna vistelseorten, måste det åligga den att, om dessa efterforskningar misslyckas, ofördröjligen vidtaga mera verksamma åtgärder. Härvid kommer närmast i fråga att hos polismyndighet eller annat delgivningsorgan begära biträde med delgivning av kallelse. Visar det sig, att den sökte härvid icke inom rimlig tid anträffas, bör rätten — i samband med utfärdande av ny kallelse till en icke alltför nära liggande tidpunkt — begära vederbörande spärrad. Även häktning kan, om förutsättningar därför föreligga, ibland vara en lämplig åtgärd.

För att i görligaste mån befrämja snabbhet i brottmålsförfarandet måste rätten i ett fall som det förevarande med regelbundna mellanrum ägna uppmärksamhet åt vad som kan vara att göra för att den sökte skall nås med kallelse till huvudförhandling.

I detta fall har rätten efter den 9 november 1953 och till dess Baagøes befattning med målet den 30 september 1957 upphörde tydligen litat till egna efterforskningsåtgärder. Hur ofta och med vilken intensitet dessa skett har icke närmare utrönts. Klart är emellertid, att berörda åtgärder icke givit något resultat. Det hade därför ålegat rätten att vidtaga mera verksamma åtgärder i enlighet med vad ovan anförts. Genom att underlåta detta har Baagøe, vilken var ansvarig för målets handläggning, förfarit felaktigt. Sannolikt skulle målet långt tidigare ha kunnat bringas till slut, om Baagøe icke litat allenast till rättens egna möjligheter att efterspana Johansson. Icke minst anmärkningsvärt förefaller det mig att — såvitt framgår av akten och Baagøes senare yttrande i ärendet — Baagøe icke, efter vad han uppgivit i det första yttrandet, synes ha begärt Johansson spärrad hos polisen.

Målet mot Storckenfeldt och Malmström

Den 6 juni 1951 inkom från Storckenfeldts försvarare en skrift, vari mot Storckenfeldt framställda ansvars- och skadeståndsyorkanden bestredos samt uppgift lämnades å vittnen, vilka Storckenfeldt önskade åberopa. Kopior av skriften expedierades tre dagar senare till åklagaren och målsägandens ombud. Därefter vidtogs icke någon åtgärd i själva målet förrän den 22 februari 1957, då kallelser till huvudförhandling utfärdades å de tilltalade. Målet överlämnades den 27 november 1952 till åttonde avdelningen, som emellertid — enligt vad Baagøe upplyst — efter någon tid återställde akten till sjätte avdelningen A. Akten lämnar icke någon upplysning angående den närmare tidpunkt, då målet sålunda återfördes till Baagøes avdelning. Ej heller å de båda avdelningarna förda dagboksblad och målförteckningar ge — enligt vad som inhämtats — något be-

sked härutinnan. Att döma av Baagøes uttryckssätt — att akten återlämnades ”efter någon tid” — torde målet icke ha kvarlegat å åttonde avdelningen särskilt länge. Det huvudsakliga ansvaret för dröjsmålet med behandlingen av målet får därför anses åvila sjätte avdelningen A.

Baagøe har om detta mål anfört, att svårighet förelegat att till ett huvudförhandlingssammanträde samla parterna och alla de personer, vilka skolat höras i målet. I anledning härav må emellertid framhållas, att vittnesförhör visserligen begärts av åklagaren med sex personer och av Storckenfeldt med tre personer, förutom med två av åklagarens vittnen, men att alla dessa personer voro bosatta i Göteborg under kända adresser och med kända arbetsplatser. Ej heller föreliggande arbetsbördor torde kunna åberopas såsom ursäkt för ett dröjsmål av denna beskaffenhet.

Målet mot Bergman

Den 17 och den 22 februari 1955 inkommo bevisuppgifter från Bergmans försvarare. Kallelser till huvudförhandling utfärdades först sedan åklagaren — med bifogande av viss ytterligare utredning — i en den 10 oktober 1957 inkommen skrift hemställt, att målet med hänsyn till den långa tid som förflutit måtte handläggas ”skyndsamt och med förtur”. Av åklagarens och Baagøes egna uppgifter i ärendet framgår, att åklagaren den 2 oktober 1956 hos Baagøe förhört sig om målet. Därefter har Baagøe ånyo blivit påmind om detsamma genom remisskrivelsen härifrån i november 1956. Även med beaktande av den arbetsbördor, som under ifrågavarande tid åvilat avdelningen, finner jag det anmärkningsvärt, att huvudförhandling icke utsatts tidigare än som skett. Såsom även Baagøe vitsordat, har det ankommit på rätten — och icke på åklagaren — att efter det bevisuppgifterna inkommit taga initiativ till målets fortsatta handläggning.

De sex målen mot Sjöberg, Fridström, Stedt, Johansson, Storckenfeldt och Malmström samt Bergman voro alla av den beskaffenhet att, i enlighet med vad inledningsvis anförts, hänsyn till såväl allmänna som enskilda intressen med styrka påfordrade en skyndsamt behandling. De påtalade, synnerligen långvariga dröjsmålen med målens företagande till slutlig handläggning framstå därför såsom ytterst stötande. Vad Baagøe anfört till förklaring av dröjsmålen kan enligt min mening icke utgöra en godtagbar ursäkt. Utredningen ger otvetydigt vid handen, att från rättens sida icke gjorts allt vad som kunnat och bort göras för att bringa målen till ett snabbt avgörande. Baagøe — som i egenskap av ordförande å avdelningen intill den 1 oktober 1957 är, såsom han ock själv vitsordat, närmast ansvarig härför — har följaktligen genom dröjsmålen med målens avgörande gjort sig skyldig till tjänstefel. Omständigheterna härvid äro sådana, att jag anser mig icke kunna underlåta att beivra vad sålunda förekommit.

Av nu anförda skäl förordnar jag, att åtal skall väckas mot Baagøe för

hans underlåtenhet att tillse att erforderliga åtgärder vidtoges för att bringa förenämnda mål till slut väsentligt tidigare än som skett.

Ansvar skall yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

Hovrätten för Västra Sverige yttrade i dom den 28 november 1958, efter att i domskälen ha redogjort för vad i målet förekommit, följande.

Hovrätten anser, att de dröjsmål som förekommit i fråga om målens bringande till slut i avsevärd mån överskridit gränsen för vad som kan anses försvarligt. Härför är Baagøe, som varit ordförande å avdelningen intill den 1 oktober 1957, närmast ansvarig.

Även med beaktande av vad Baagøe anfört till sitt fredande anser hovrätten, att han genom vad honom ligger till last gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten av beskaffenhet att för honom böra medföra ansvar för tjänstefel. Vid bestämmandet av påföljden bör emellertid hänsyn tagas till den betydande arbetsbörda som enligt vad i målet blivit upplyst åvilat Baagøe.

Hovrätten dömer Baagøe jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 20 dagsböter om 40 kronor.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

B. Vissa ärenden som föranlett erinringar eller andra uttalanden

1. Fråga om omständigheterna i annat mål än tryckfrihetsmål varit sådana, att vittne bort utfrågas om han lämnat visst meddelande till tidningspressen

Den 1 januari 1952 tillträdde civilekonomen Stig Åswald ordinarie befattning som byråchef vid Göteborgs hamnstyrelse. Kort tid därefter synas misshälligheter ha uppstått mellan hamndirektören vid styrelsen Stig Axelson och Åswald.

I en den 28 januari 1955 till Göteborgs rådhusrätt ingiven ansökan om stämning yrkade allmän åklagare ansvar å Axelson samt två ledamöter av hamnstyrelsen, bland dem överläraren Ernst Jungen, jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel och anförde därvid följande: Den 26 februari 1953 meddelade Axelson på hamndirektörens tjänsterum i Göteborg Åswald beslut att Axelson efter bemyndigande av de båda andra tilltalade befriade Åswald från daglig tjänstgöring intill hamnstyrelsens sammanträde den 2 mars 1953. Meddelandet lämnades i närvaro av annan hamnstyrelsens personal, vilken av Axelson anmodats komma tillstädes, och angavs ha sin

grund i Åswalds uppträdande mot Axelson dagen innan. Åswald hade icke begärt eller samtyckt till ledigheten. Axelson hade icke enligt instruktion eller eljest haft befogenhet att vidtaga åtgärden, som finge anses ha haft disciplinär innebörd. Axelson hade därigenom gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten. Jämväl Jungen och den andre ledamoten av styrelsen, vilka av Axelson hållits underrättade om Åswalds förhållanden i tjänsten samt — i egenskap av ordförande och vice ordförande i hamnstyrelsen — den 25 februari 1953 tillrätt den av Axelson vidtagna åtgärden, vore, eftersom de saknat befogenhet att på sätt som skett ingripa, ansvariga för åtgärden och hade därigenom gjort sig skyldiga till oförstånd i tjänsten.

Genom dom den 7 juni 1955 dömde rådhusrätten — varest Åswald även yrkade skadestånd — på anförda skäl Axelson för tjänstefel i det hänseende, som avsågs med åtalet, till dagsböter men lämnade åtalet mot de båda övriga utan bifall. Därjämte förpliktades samtliga de tilltalade att solidariskt till Åswald utge skadestånd med 300 kronor.

Den 5 februari 1955 ansökte Åswald hos rådhusrätten om stämning å Jungen och Axelson med yrkande om ansvar för ärekränkning samt om skadestånd. Därvid anförde Åswald bland annat: Vid sammanträde den 23 mars 1953 hade hamnstyrelsen beslutat uppsäga Åswald från befattningen som byråchef. Fråga därom hade upptagits vid styrelsens sammanträde den 2 i samma månad. Styrelsen — som tydligen känt sig besvärad av uppgifter om den s. k. Åswald-affären, vilka under våren 1953 förekommit i pressen — hade den 8 juni 1953 uppdragit åt Jungen jämte en annan styrelseledamot att undersöka, huruvida en kommuniké angående skälen för uppsägningen borde utfärdas, samt att framlägga förslag till en sådan. Jungen hade den 15 i samma månad framlagt en sådan kommuniké. Denna hade godkänts av styrelsen och omedelbart överlämnats till pressen. I kommunikén hade styrelsen i närmare angivna hänseenden uttalat sig nedsättande om Åswalds sätt att förhålla sig i sin befattning som byråchef hos styrelsen. De sålunda mot Åswald gjorda påståendena innefattade beskyllning mot Åswald för tjänstefel eller vore eljest smädliga för denne. Såsom ledamot av styrelsen vore Jungen ansvarig för de smädliga uppgifterna mot Åswald och för kommunikéns offentliggörande. Uppgifterna hade grundats på upplysningar av Axelson. Denne hade således främjat ärekränkningen av Åswald.

Huvudförhandling i ärekränkningsmålet påbörjades den 21 november 1955 och avslutades den 25 i samma månad. Genom dom den 16 december samma år ogillade rådhusrätten Åswalds talan till alla delar.

Vid huvudförhandlingen i såväl åklagarmålet som ärekränkningsmålet tjänstgjorde rådmannen Sten Lindquist som rättens ordförande. Åswald biträdades i båda målen av advokaten Ingemar Steier.

Sedan Åswald fullföljt talan hos hovrätten för Västra Sverige dels mot domen den 7 juni 1955 i åklagarmålet, såvitt angick skadeståndsdelen, och

dels mot domen den 16 december 1955 i ärekränkningsmålet i såväl ansvars- som skadeståndsdelen, meddelade hovrätten den 19 mars 1956 dom i åklagarmålet och den 1 juni 1956 dom i ärekränkningsmålet.

I domen den 19 mars 1956 fann hovrätten på anförda skäl, att Åswald den 26 februari 1953 blivit utan berättigande avstängd från tjänstgöring samt att han på grund därav ägde erhålla skadestånd av Axelson och dennes medparter med det belopp Åswald i hovrätten slutligen yrkat, 1 450 kronor. Hovrätten förpliktade därför, med ändring av överklagade domen den 7 juni 1955, Axelson och hans medparter att solidariskt till Åswald utge nämnda belopp.

Vad angår ärekränkningsmålet prövade hovrätten i domen den 1 juni 1956 på anförda skäl lagligt att, med upphävande av rådhusrättens dom den 16 december 1955 i ansvars- och skadeståndsdelen, dels döma Jungen jämlikt 16 kap. 7 § tredje stycket och 9 § samt 4 kap. 1 och 2 §§ strafflagen för ärekränkning samt Axelson jämlikt samma lagrum ävensom 3 kap. 4 § och 16 kap. 11 § strafflagen för medhjälp till ärekränkning och ärekränkning att vardera utge 50 dagsböter, dels ock förplikta Jungen och Axelson att till Åswald utge skadestånd, båda solidariskt med 8 000 kronor samt Axelson ensam därjämte med 500 kronor.

Genom två särskilda beslut den 29 juli 1958 fann högsta domstolen ej skäl att meddela av Åswalds enskilda motparter begärda prövningstillstånd, i följd varav hovrättens domar i båda målen skulle stå fast.

I en den 1 december 1955 hit inkommen klagoskrift anförde Steier, att i båda rättegångarna vid rådhusrätten vissa händelser förekommit, vilka skulle kunna tydas så, att den ena parten lämnats fritt rum att framställa påståenden och i övrigt yttra sig utan några ingripanden från Lindquists sida, medan å andra sidan den andra partens yttrandefrihet och rätt att ställa frågor strängt begränsats. Steier hemställde därför, att JO måtte företaga utredning i saken och vidtaga erforderliga åtgärder.

I klagoskriften och i senare hit inkomna skrifter utvecklade Steier närmare klagomålen med angivande av vilka särskilda händelser han åsyftade. Över klagomålen avgav Lindquist infortrade yttranden, vilka Steier bemötte med påminnelser. Även viss annan utredning förebragtes i ärendet.

I skrivelse till Lindquist den 23 november 1957 uttalade jag — i anledning av att Steier påtalat, att Lindquist under huvudförhandlingen i ärekränkningen trots Steiers protester tillät ett av svarandeombuden att utfråga ett vittne, huruvida denne hade sig bekant, på vad sätt det bragts till tidningspressens kännedom att inom hamnstyrelsen fråga upptagits om Åswalds avskedande — att jag efter viss ytterligare utredning framdeles komme att taga ställning till spörsmålet om lagligheten av det sålunda påtalade förfarandet. Härefter gjorde jag i skrivelsen vissa uttalanden

rörande de anmärkningar i övrigt, som i ärendet framförts mot Lindquists handläggning av de båda målen, varmed ärendet i dessa delar var av mig slutbehandlat.

Sedan jag därefter berett publicistklubben, svenska tidningsutgivareföreningen och svenska journalistförbundet tillfälle att avgiva utlåtande beträffande frågan om berörda vittnesförhör, inkom pressens samarbetsnämnd — i egenskap av samarbetsorgan för de nämnda organisationerna — med sådant utlåtande.

Angående vad som förekommit vid vittnesförhöret i fråga anförde Steier närmare i klagoskriften följande.

Vid huvudförhandlingen i ärekränkingsmålet hördes den 23 november 1955 ett vittne, som var anställd vid hamnstyrelsen och vars hörande påkallats av Åswald för att visa, hurudant Åswalds samarbete med annan personal vid hamnstyrelsen varit. Ett av svarandeombuden började ansätta vittnet med frågor, huruvida vittnet hade sig bekant, hur tidningspressen fått kännedom om att fråga upptagits om Åswalds avskedande från hans befattning som byråchef den 2 mars 1953. Vittnet förklarade, att han icke önskade svara. Steier har icke något säkert minne av huruvida förhöret motiverades med att det för svarandena gällde att visa, att Åswald velat provocera en kommuniké. Möjligen har så skett. Steier ansåg emellertid, att det icke hade den minsta betydelse för målet, huruvida vittnet eventuellt haft kontakt med den tidning det här var fråga om. Steier hade en bestämd känsla av att anonymitetsreglerna för meddelare till pressen genom dessa frågor kunde trädas för när. Steier begärde därför ordet dels för att ifrågasätta, om man med hänsyn till anonymitetsreglerna lämpligen borde höra vittnet, dels ock för att framföra sin mening att denna eventuella presskontakt icke hade med målet att skaffa, enär den skulle ha förekommit den 2 mars 1953 och kommunikén utfärdades först den 15 juni samma år. Som nämnts begärde Steier därvid ordet men nedtystades av Lindquist. Denne uppmanade sedan vittnet att söka draga sig bättre till minnes samt påminde vittnet, att han talade under ed och var skyldig att säga vad han kände till i saken.

Steier hänvisade i detta sammanhang till vissa av honom hit ingivna artiklar i göteborgspresen för den 24 och den 26 november 1955.

Vidare anförde Steier.

Av lagtexten i 3 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (TF) framgår icke att någon begränsning råder i rätten att i andra mål än tryckfrihetsmål kalla vittnen och utfråga dem rörande författarskap och meddelanden av publicerade uppgifter, om dessa förhållanden äro av betydelse för utredningen av ett brott, för vilket någon är åtalad eller eljest skäligen misstänkt.

Av uttalanden, som gjorts av departementschefen, synes framgå att hänsyn till anonymitetsskyddet för författare eller meddelare bör medföra en viss begränsning av brottsutredningen. I propositionen till TF (prop. nr 230/1948 s. 144) uttalas sålunda: "Utgivare är således icke skyldig att — — — genom vittnesmål medverka till ett helt allmänt efterforskande,

huruvida sådant brott (d. v. s. brott som behandlas i vanlig straffprocessuell ordning) blivit begånget. Ej heller innebär vittnesplikten skyldighet att uttala sig om annat än frågan, huruvida den misstänkte begått det brott utredningen avser.”

Detta uttalande torde — fortsatte Steier — enligt gällande rätt tolkas så, att utgivaren överhuvudtaget icke kan tvingas att röja meddelarens identitet i annat fall än där denne är skäligen misstänkt för brott.

I förevarande mål, som gäller ärekränkning och som ej handlagts såsom tryckfrihetsmål, har vittnet — anförde Steier vidare — hörts om meddelanden av en viss uppgift till en tidning. Det är då att beakta, att ärekränkningen har skett genom en av hamndirektionen beslutad kommuniké, intagen i styrelsens protokoll och sedermera genom särskilt beslut vidarebefordrad till pressen. Det har i målet icke någon betydelse vem som är meddelare. Brottet är icke begånget genom meddelandet utan genom författarskapet, som hamnstyrelsens ledamöter själva stått för. I detta mål begränsas därför icke anonymitetsskyddet av vittnesplikten, något som bort vara uppenbart för Lindquist. Meddelaren är i målet icke misstänkt för brott. Det meddelade har över huvud intet att göra med rättegången. När Lindquist — sedan han förvägrat Steier att såsom ombud för Åswald ifrågasätta, huruvida vittnet varit skyldig svara på frågan — låtit frågan ställas och därtill utövat påtryckning på vittnet att svara, synes Lindquist därigenom ha handlat på ett sätt som strider mot bestämmelserna om anonymitetsskyddet.

I det avgivna yttrandet anförde Lindquist följande.

Axelsons ombud, advokaten Per Dreijer, ställde några frågor till vittnet och kom fram till en fråga, huruvida vittnet talat med Åswald om att avstängningen av Åswald från tjänstgöring skulle offentliggöras. Lindquist uttryckte för Dreijer tvivel, huruvida han ägde framställa frågan. Dreijer anförde då: ”En linje i svarandens försvar är, att det här föreligger en provokation ifrån Åswalds sida och att kommuniken är provocerad på grund av Åswalds egna åtgöranden.” Lindquist fann, att invändningen om provokation var relevant, möjligen icke så, att provokation kunde vara avgörande för frågan om straffbarhet, men uppenbarligen vid eventuell straffmätning och bedömning av skadestandsfrågan. Dreijer tilläts därför att utfråga vittnet om sina meddelanden till pressen och Åswalds samröre därmed. Lindquist kan bestämt påstå, att Steier icke i detta sammanhang begärde ordet. Däremot avbröt han Lindquist genom att yttra någon mening och fick tillsägelse att ej falla Lindquist i talet. Dreijer fortsatte att höra vittnet och framställde en lång rad frågor. Vid en punkt i förhöret såg Lindquist sig föranlåten att erinra vittnet om edsförpliktelsen att tala sanning. Att vittnet någon gång förklarade, att vittnet icke önskade svara, är ett oriktigt påstående.

Vad angår spørsmålet, huruvida med hänsyn till anonymitetsreglerna förhör med vittnet bort tillåtas beträffande meddelanden från vittnet till pressen och angående frågan, om Åswald stod bakom vittnets meddelelseverksamhet, har Lindquist trots bemödanden icke kunnat få något grepp om tankegången i klagoskriften, utan såvitt Lindquist kan finna utgör påpekandet, att målet ej var ett tryckfrihetsmål, det enda som kan utgöra grund för rättsfrågans lösning.

Att domstolen i förevarande hänseende förfarit riktigt synes klart framgå

av 1944 års tryckfrihetssakkunnigas förslag till TF (SOU 1947: 60) s. 85, 87 och 227, av Hilding Eek: Nya Tryckfrihetsförordningen s. 62 och av Erik Fahlbeck: Tryckfrihetsrätt s. 42.

Till stöd för sin skildring av händelseförloppet åberopade Lindquist dels den genom rättens försorg verkställda stenografiska uppteckningen av vittnesförhöret och dels ett av den tjänstgörande stenografen utfärdat intyg.

Uppteckningen av vittnesförhöret innehöll i hithörande delar följande.

Dreijer: Ni känner väl till att Åswald den 26 februari blev vad Åswald kallar avstängd från tjänstgöring?

Vittnet: Det fick jag reda på sedan.

Dreijer: När fick Ni reda på det?

Vittnet: Det kan jag inte dra mig till minnes nu.

Dreijer: Diskuterade Ni med Åswald den åtgärd, som han blivit föremål för?

Vittnet: Det kan jag inte erinra mig, att vi gjorde med detsamma.

Dreijer: Gjorde Ni det senare?

Vittnet: Ja, det gjorde vi givetvis.

Dreijer: När kan det ha varit? Var det en dag efteråt eller ett par månader efteråt?

Vittnet: Det var någon eller ett par dagar efteråt. Jag vågar inte säga bestämt.

Dreijer: Talade Ni med Åswald om att det hela skulle offentliggöras?

På fråga av rättens ordförande uppger *Dreijer:* En linje i svarandenas försvar är att det här föreligger en provokation ifrån Åswalds sida och att kommunikén är provocerad på grund av Åswalds egna åtgöranden.

Rätten tillåter, att frågan framställs.

Vittnet: Nej, det kan jag inte erinra mig.

Dreijer: Kan Ni inte erinra Er detta? Vill Ni försöka nu tänka efter, hur det förhåller sig med den saken.

Vittnet: Jag kan inte erinra mig, att vi har talat om det.

Dreijer: Tog Ni kontakt med pressen?

Vittnet: Jag talade med pressen, men de hade reda på det hela.

Dreijer: När talade Ni med pressen?

Vittnet: Det var samma dag som det kom ut i pressen fast jag inte hade sett det.

Dreijer: Det finns i Aftonposten av den 2 mars ett fotografi av Åswald, som är taget den 2 mars på morgonen. Har Ni förmedlat någon kontakt mellan Åswald och pressen före den 2 mars?

Vittnet: Det kan jag inte svara på.

Dreijer: Men det måste Ni väl kunna svara på.

Vittnet: Det kan jag inte svara på.

Dreijer: Varför kan Ni inte ge svar på den frågan?

Vittnet: Jag har inte kontaktat Aftonposten.

Dreijer: Har Ni kontaktat någon annan tidning?

Vittnet: Jag har bekanta i pressen, som jag har talat med.

Dreijer: Hade Ni gjort Edra bekanta i pressen uppmärksamma på detta?

Vittnet: Det kan jag inte säga precis, att det var om denna affären. Vi hade en tjänstemannatidskrift, som jag hade talat om när det gäller tjänstemännen.

Dreijer: Hade Ni kontaktat den tjänstemannatidskriften?

Vittnet: Vi pratade tjänstemännen emellan om hur detta skulle bli.

Dreijs: Vad resulterade de samtalen i?

Vittnet: Vi pratade bara om att det var en tjänsteman, som var avskedad.

Dreijs: Jag vill återgå till en fråga, som jag ställde till Er förut men som jag inte fick svar på och som jag anser, att Ni skall kunna ge ett bestämt svar på, ja eller nej, och det är huruvida Ni med Åswald har talat om att det skulle offentliggöras, den åtgärd som Åswald varit föremål för?

Vittnet: Men advokaten, jag kan inte erinra mig detta. Det är långt tillbaks i tiden.

Ordföranden: När denna första tidningsartikel smälldes upp, måste det ha väckt hos tjänstemännen i hamnstyrelsen ett ganska stort uppseende. För Er, som var god vän med Åswald, måste det ha gjort ett mycket starkt intryck, som knappast kan ha utplånats genom att några år har gått. Det förefaller inte, som om den ursäkten kan vara tillräcklig för att inte lämna besked. Jag är skyldig att se till att vittnena ha klart för sig innebörden av den ed som avlagts.

Dreijs: Jag vill, att Ni än en gång betänker den fråga, som jag ställde till Er. Har Ni med Åswald talat om att offentliggöra den här saken?

Vittnet: Jag talade mycket med Åswald då, men jag kan inte erinra mig, att jag sagt, att det skulle offentliggöras, men att tjänstemännen, som var upprörda över det hela på hamnkontoret, skulle ta ställning till det. Det kommer jag ihåg, att vi talade om.

Dreijs: Tog Ni någon kontakt med pressen? Jag menar med pressen inte någon speciell tidning utan . . .

Vittnet: Jag kommer ihåg, att jag talade med kapten Hellner i Handelstidningen. Han sade, att Handelstidningen vet allt, hör allt och ser allt. Det är den ende, som jag talat med av pressmännen i dagspressen.

Dreijs: Var Åswald fullt införstådd med Er hänvändelse till Hellner?

Vittnet: Det talade jag inte med Åswald om.

Dreijs: Ja men, det kan Ni väl ändå säga. Visste Åswald eller visste han inte, att Ni gick till Hellner på Handelstidningen om detta?

Vittnet: Det kan hända, att jag sagt till Åswald också. Jag vågar inte säga säkert, att jag har gjort det.

Dreijs: Men Ni tror, att Ni har gjort det?

Vittnet: Ja.

Dreijs: Kan Ni säga, om det var med Åswalds goda minne eller inte, som Ni vände Er till Hellner?

Vittnet: Det vågar jag inte påstå.

Glimstedt (Jungens ombud): Nu har vi fått höra av Er, att Ni har talat med Hellner i Handelstidningen. Jag vill ha reda på när Ni talade med honom?

Vittnet: Det kan jag inte säga.

Glimstedt: Ni sade, att Handelstidningen hör och ser allting. Hur kan Handelstidningen få reda på att Åswald har avskedats? Var kommer de informationerna ifrån? Ni sade någonting om att det var någon annan?

Vittnet: Var får tidningarna sina informationer ifrån?

Glimstedt: Ja, men Ni bör känna till detta.

Vittnet: Nej, det kan jag inte svara på.

Glimstedt: Åjo. Jag måste säga det, att Ni gör på mig ett svävande och undvikande intryck. Ni kan inte svara klart på frågor, utan Ni säger, att

Ni kommer inte ihåg. Händelserna ligger inte mer än 2½ år tillbaka i tiden och det har varit så mycket tal om detta. Ni bör komma ihåg, den första artikeln i Handelstidningen av den 2 mars; då hade hamnstyrelsen icke sammanträtt. Den sammanträdde först klockan 14 och artikeln är direkt missvisande, för där står "Kameralchefen på hamnkontoret avskedas abrupt". Dagen efter står det, att hamnstyrelsen backar ut och backar ut betyder, att de har beslutat sig för att säga upp Åswald. Har Ni inte alls haft någonting med dessa tidningsartiklar att göra?

Vittnet: Inte annat än att jag talat med Hellner.

Glimstedt: När gjorde Ni det?

Vittnet: Detta var den 2 mars. Det måste ha varit, innan artikeln kom in i tidningen då. Det har det väl varit då.

Glimstedt: Ni har talat med Hellner om Åswald-affären och detta före den 2 mars?

Vittnet: Ja, då måste det ha varit det.

Axelson: Kan jag få följande bekräftat. En chefsredaktör för en tidning här i staden har till mig förklarat, att Ni har ringt en kollega till honom — inte på samma tidning — och erbjudit Er lämna alla upplysningar i den här affären. Är det sant eller icke sant?

Vittnet: Det är icke sant.

I en senare inkommen skrift åberopade Steier, att hovrätten vid huvudförhandlingen i målet därstädes genom särskilt beslut den 16 april 1956 förvägrat Dreijer att framställa frågor till vittnet, huruvida vittnet varit meddelare till Aftonposten och Handelstidningen rörande de artiklar om Åswaldaffären, som publicerats i Aftonposten den 3 mars 1953 och i Handelstidningen den 2 i samma månad, samt att hovrätten därvid anført, att frågorna finge anses sakna betydelse i målet.

Enligt hovrättens protokoll den 16 april 1956 begärde Dreijer att vittnet måtte få tillfrågas, huruvida han varit meddelare till de angivna tidningarna rörande artiklarna ifråga, samt angav därvid syftet med frågorna vara att belysa värdet av vittnets uppgifter i vittnesmålet och vittnets däri fällda omdömen om Axelson och Åswald. Rörande artikeln i Handelstidningen angav Dreijer syftet med frågorna dessutom vara att visa, att artikelns publicering skett i samråd med Åswald och att Åswald själv satt i gång den tidningskampanj som så småningom tvingade hamnstyrelsen att utge kommunikén. Steier bestred, att frågorna finge framställas.

Pressens samarbetsnämnd anförde i sitt utlåtande till en början följande synpunkter på gällande rätt med avseende å anonymitetsskyddets omfattning i vad angår periodiska skrifter.

A. Enligt TF 3: 2 finns ett absolut skydd för anonymiteten i tryckfrihetsmål. I dylika mål får författares eller meddelares identitet icke under någon förevändning efterforskas, icke ens om författaren eller meddelaren själv icke skulle ha något däremot.

B. Vad avser förhållandena utanför tryckfrihetsmålens ram torde lämpligen situationen för olika persongrupper böra behandlas var för sig. Av

intresse är vidare att beakta å ena sidan läget utom rätta och å andra sidan läget inför rätta i andra mål än tryckfrihetsmål.

1) Uttryckliga regler finnas endast beträffande boktryckare, förläggare eller annan, som har att taga befattning med skrifts tryckning eller med tryckt skrifts utgivning; de äro intagna i TF 3:1, 4 och 5. Uppenbarar någon tillhörande nu angivna kategori författares eller meddelares identitet mot dennes vilja, gör han sig enligt dessa bestämmelser skyldig till straffbar handling. Fråga riktad till sådan person i avsikt att förmå denne att avslöja författares eller meddelares identitet kan förty innebära anstiftan till brott.

Från den nu angivna regeln finnas följande undantag. Sådan person, varom här är fråga, äger uppenbara författares eller meddelares identitet i två fall:

a) om författaren eller meddelaren frivilligt avstår från sitt anonymitets-skydd;

b) om vederbörande enligt i lag given föreskrift är skyldig att yttra sig rörande identitetsfrågan. Det praktiskt viktiga fallet, då sådan skyldighet föreligger, uppkommer vid fullgörande inför rätta av den i RB föreskrivna vittnesplikten i annat mål än tryckfrihetsmål.

2) Vad härefter angår meddelares eller författares egen ställning innehåller TF icke någon bestämmelse. Det förutsättes, att författare och meddelare, som vill bevara sin anonymitet, har möjlighet därtill i vad på honom själv ankommer helt enkelt genom att iakttaga tystnad angående sin roll som författare eller meddelare. Då något straffsanktionerat förbud för författare eller meddelare att röja sin identitet självfallet icke finnes, blir icke heller utomstående efterforskningar, som riktas mot författaren eller meddelaren för att verifiera denna deras identitet, straffbara. Om man tror sig veta, vem författaren eller meddelaren i ett givet fall är, kan en fråga till denne, om han är författaren eller meddelaren och om han vill göra anspråk på anonymitetsskydd, icke anses otillåten. TF förutsätter nämligen klart, att författare eller meddelare skall kunna avstå från anonymitetsskydd. Avböjer den tillfrågade att yttra sig, skulle det emellertid strida mot TF:s principer att fortsätta efterforskningar, riktade mot denna person. TF:s anonymitetsskydd har nämligen tillkommit i författares och meddelares intressen, vilket tydligt framgår av lagtexten i TF 3:1, där vederbörandes egen inställning till anonymitetens bevarande är avgörande för huruvida det skydd, som TF 3:1, 4 och 5 bereder i förhållande till vissa persongrupper, nämnda under 1) ovan, skall träda i funktion. A fortiori måste därför TF förutsättas vilja bereda även författare och meddelare själva ett skydd mot efterforskningar. Vad särskilt angår meddelare kan erinras om att vid TF:s tillkomst departementschefen (i viss motsats till 1944 års tryckfrihets-sakkunniga) ansåg, att meddelares ställning i anonymitetsavseende borde stärkas (se prop. nr 230/1948 s. 145—147).

Enär en allmän straffbestämmelse till författares och meddelares eget skydd saknas, blir möjligheten att i realiteten upprätthålla detta skydd begränsad till sådana fall, då det finnes en annan straffrättslig sanktionsregel som kan åberopas, t. ex. bestämmelserna om tjänstefel i 25:4 strafflagen. Klart stöd för den här förordade tolkningen i fråga om meddelares ställning ger hovrättens ståndpunkt i rättsfallet MO 1947:181.

Huruvida det här advocerade skyddet för författare och meddelare mot att personligen bli föremål för efterforskningar — vilket har sitt stöd i TF:s utformning och grunderna för denna grundlag — skall stå tillbaka för

vittnesplikten, är icke i och för sig fullt klart. En analogisering av det i TF 3: 1 angivna undantaget i fråga om boktryckare m. fl., enligt vilket en i lag föreskriven skyldighet att yttra sig, t. ex. vittnesplikten, tager över anonymitetsskyddet, torde dock ligga närmast till hands och föranleder ett jakande svar på den uppställda frågan. En sådan lösning torde också bäst överensstämma med motiven till TF.

3) Vad slutligen beträffar övriga kategorier, d. v. s. de som varken haft med skriftens tryckning eller utgivning att göra eller själva äro författare och meddelare — de kunna här kallas för utomstående tredje man — finnas inga lagregler. Har någon sådan utomstående i visst fall på ett eller annat sätt fått vetskap om vem som är meddelare eller författare, kan han inte drabbas av straff, om han för annan uppenbarar vad han sålunda erfarit. Icke heller kan en enskild, som hos sådan utomstående efterforskar författares eller meddelares identitet, träffas av någon sanktion.

Härav följer emellertid icke, att icke även i dessa fall författare eller meddelare skulle kunna åberopa anonymitetsskydd. Av uppbyggnaden av TF:s sanktionssystem framgår nämligen, att grundlagsstiftaren velat skydda anonymiteten. Det konstlade systemet med endast *en* ansvarig person — för periodiska skrifter ansvarige utgivaren — blir i väsentliga delar meningslöst, om icke anonymitetsskyddet upprätthålles. Att man icke för att trygga anonymitetsskyddet infört en alla och envar gällande tystnadsplikt rörande författares och meddelares identitet har sin grund i praktiska hänsyn. Lagstiftaren torde såvitt angår den nu diskuterade gruppen ha ansett det vara tillfyllest, att grundlagen genom sin allmänna utformning ger sin anslutning till tanken på ett allmänt skydd för anonymiteten.

Sett mot denna bakgrund torde det få anses innebära tjänstefel, om tjänsteman söker genombryta anonymitetsskyddet genom att hos den som här kallats utomstående tredje man göra efterforskningar rörande författares eller meddelares identitet. Detta uttalande vågas trots utgången av målet NJA 1944: 610. Minoriteten i högsta domstolen i detta mål har närmast byggt på den här hävdade meningen. Det synes troligt, att denna uppfattning nu skulle kunna samla en majoritet i högsta domstolen.

Vid en kollision mellan anonymitetsskydd och vittnesplikt får det även beträffande gruppen utomstående tredje man på grunder, som redovisats under 2) ovan, antagas att vittnesplikten tager över anonymitetsskyddet.

4) I det föregående har den meningen hävdats, att inför rätta vittnesplikten i andra mål än tryckfrihetsmål, d. v. s. det överväldigande antalet mål, alltid går före anonymitetsskyddet. Som exempel på fall, i vilka fråga om författares eller meddelares identitet kan uppkomma i vanliga mål, nämnes i motiven till TF (SOU 1947: 60 s. 85) mål om bedrägeri, illojal konkurrens och andra förmögenhetsbrott. Bedrägeri kan t. ex. vara begånget genom att vilseledande uppgifter spridas i tryckt skrift. Det blir då av intresse att få veta, vem som varit upphov till dessa uppgifter. Likaså nämnes mål om författarrätt och författararvode, i vilka författares eller meddelares identitet kan vara av utslagsgivande betydelse. Vederbörandes skyldighet att yttra sig blir i dessa mål att bedöma med hänsyn till allmänna processrättsliga regler, enligt vilka vittne är skyldig att yttra sig om allt, som erfordras för utredningen. Detta underströks också av 1944 års tryckfrihetskunniga: "den som i allmänhet är skyldig att hemlighålla författarnamnet blir skyldig att uppgiva detta, om han, *då det erfordras för utredningen* (kurs. här), i vederbörlig ordning hörs som vittne eller

under sanningsförsäkran i mål, som ej är tryckfrihetsmål" (SOU 1947: 60 s. 85). Såsom angives i propositionen (nr 230/1948 s. 147), gäller detsamma, som nyss uttalats om författare, även beträffande meddelare: "i vad mån skyldighet att lämna upplysning om meddelaren i annan rättegång än tryckfrihetsmål föreligger, beror, liksom beträffande författaren, av allmänna lagbestämmelser".

I situationer, då vittnesplikt och anonymitetsskydd stå i motsatsförhållande till varandra, blir med andra ord domarens uppgift enligt gällande rätt helt enkelt att i varje särskilt fall avgöra, huruvida det för utredningen i det mål, varom är fråga, är erforderligt att känna till författarens eller meddelarens identitet.

I fråga om Lindquists förfarande vid vittnesförhöret i ärekränkingsmålet anförde samarbetsnämnden följande.

Det spörsmål, som föreligger till bedömande i förevarande fall, gäller om den omständigheten, huruvida det ifrågakomna vittnet varit meddelare till Handelstidningen eller Aftonposten med avseende å vissa artiklar, kunde vara av betydelse för utredningen i nämnda mål. Efter en genomgång av handlingarna i målet framstår det som uppenbart, att så icke kan ha varit fallet. Hovrätten har också i beslut den 16 april 1956 kommit till detta resultat; den yttrar i nämnda beslut, att frågorna om vittnet varit meddelare i de angivna fallen "få anses sakna betydelse i målet".

Den hos JO tillgängliga utredningen synes — såvitt av de översända handlingarna kan bedömas — icke fullt klart giva vid handen, huru det tillgått vid det rättegångstillfälle i rådhusrätten som är aktuellt i förevarande ärende. Att vittnet icke velat röja sin identitet som meddelare framgår tydligt av det stenografiska referatet; detta utvisar tillika att vittnet — bland annat av rättens ordförande — pressats därtill. Rådhusrätten har redan i början av vittnesförhöret meddelat ett formligt beslut om att vittnesförhöret finge gälla frågan om vissa förhållanden skulle offentliggöras. Däremot synes spörsmålet om meddelares anonymitet icke ha blivit så klart ställt i rådhusrätten som senare i hovrätten.

Vad angår det rättsliga bedömandet är att märka att — såsom följer av vad förut anförts — "allmänna lagbestämmelser" skola tillämpas, d. v. s. den allmänna processuella regeln att ett vittne icke är skyldigt att yttra sig om annat än sådant, som är av betydelse för utredningen i det mål, vari vittnet höres. Denna grundsats har visserligen icke lagfästs i RB men bär upp reglerna i t. ex. 36 kap. RB. Att ett vittne icke av part eller ombud, som leder vittnesförhöret, förmås yttra sig om annat än det som är erforderligt för utredningen övervakas också regelmässigt av rätten. Emellertid kan av praktiska skäl därvid icke tillgå så, att domstolen beträffande varje framställd fråga prövar om dess besvarande är erforderligt för utredningen. Ingripande från domstolen förekommer vanligen blott antingen spontant, om förhöret synes sväva ut alltför långt från det som är väsentligt i utredningsavseende, eller efter hänvändelse från part eller från vittnet självt, då vederbörande vill ifrågasätta att viss framställd fråga faller utanför området för utredningen. Kort sagt, en viss marginal för ovidkommande frågor måste, för att processen skall flyta fram i normalt tempo, anses tillåten.

I detta sammanhang få emellertid reglerna om anonymitetsskydd, för vilka förut redogjorts, viss betydelse, oaktat de icke äro omedelbart tillämpliga i detta ärende. Visserligen skall, såsom förut angivits, vid kollision

mellan det i grundlag skyddade intresset för författare och meddelare att bevara sin anonymitet och vittnesplikten den senare skyldigheten ha företräde framför det förra intresset i mål av förevarande slag, men vid denna utgång av ifrågavarande intresseavvägning blir det desto angelägnare att vederbörande domare med största noggrannhet aktpågiver, att intrång icke göres i den skyddade anonymiteten genom att vittnet tvingas besvara frågor, som falla utanför den för honom i målet gällande vittnesplikten. I vanliga fall spelar ett överskridande av vittnesplikten icke någon större roll, om skyddade intressen därigenom icke lederas. Men i fall, då ett överskridande av gränsen för vittnesplikten tillika innebär intrång i anonymitets-skyddet, har den domare, som medverkat till eller tillåtit detta överskridande, visat försummelse och åsidosatt sin tjänsteplikt. Då den, som är underkastad ämbetsansvar, medverkar till sådant angrepp på den av TF, direkt eller indirekt, skyddade anonymiteten, som icke har laglig grund, får tjänstefel anses föreligga.

Då vid ett vittnesförhör inför rätta yttergränsen för den lagstadgade vittnesplikten nalkas och anonymitetsintressen äro berörda, måste största uppmärksamhet iakttagas, så att gränsen icke överträdes och anonymitets-skyddet utan laga grund genombrytes. På rättens ordförande vilar som förhandlingsledare därvidlag ett stort ansvar, eftersom vittnet agerar under trycket av de i 36: 21 och 23 RB stadgade tvångsmedlen. Att med tillhjälp av dessa påtryckningsmedel förmå ett vittne att yttra sig om sådant, som icke omfattas av vittnesplikten, och därigenom föranleda intrång i det grundlagsskyddade anonymitetsintresset måste betraktas som ett så allvarligt missbruk av domarbefogenheterna, att det icke bör undgå beivran.

Vad härefter angår det i förevarande ärende aktuella fallet, har Lindquist — såsom hovrättens beslut utvisar — handlat felaktigt, då han tillåtit och närmast själv medverkat till att vittnet avpressades — uppenbarligen synnerligen motvilligt — uppgift om att vittnet varit meddelare av uppgifter till periodisk skrift i ett visst fall. Anmärkningsvärt är att Lindquist — att döma av uttalandena i förklaringskriften till JO — icke synes ens efteråt ha insett sitt misstag utan alltjämt tycks hysa den uppfattningen att han förfarit riktigt.

Fråga i ärendet är närmast, om Lindquists felaktiga förfarande kan anses ligga inom den normala latituden för misstag vid tillämpning av regler, som medge domare stort mått av fritt skön. Från pressorganisationernas sida kan ej medgivas, att så skulle vara fallet. Pressen måste se med stort allvar på vad som förevarit. Anses det i andra mål än tryckfrihetsmål tillåtligt att domare utan påföljd negligerar anonymitetsintresset på sätt som här skett, kan anonymitetsskyddet råka i allvarlig fara. Från pressens sida måste med kraft hävdas, att JO, som enligt 22 § instruktionen för riksdagens ombudsmän bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga vad till skyddande av tryckfriheten är stadgat, bör med all makt motverka angrepp på så väsentliga tryckfrihetsrättsliga grundsatser som anonymitetsskyddet.

Slutligen anförde nämnden följande.

Såsom framgår av det första avsnittet i detta yttrande företer anonymitetsskyddet enligt gällande svensk rätt avsevärda brister.

Vid utformningen av lagstiftningen till skydd för anonymiteten har man uppenbarligen utgått från de båda parterna i det rättsförhållande, som ligger bakom en skrifts publicering eller lämnandet av en upplysning, d. v. s.

relationen mellan författaren och dem som utger och trycker hans verk, respektive mellan meddelaren och den tidningsman som mottar uppgiften.

Lagstiftaren har sagt sig, att anonymitetsskyddet får anses tryggt, om författarens respektive meddelarens motpart vid straffansvar förbjudes röja sin medkontrahents identitet. Författaren och meddelaren förutsätts själva i eget intresse iakttaga tystnad beträffande sin roll vid det tryckta verkets tillkomst.

En lucka finnes emellertid i detta skydd, nämligen om trots allt tredje man på något sätt får vetskap om författares eller meddelares identitet. För denne gäller inget straffrättsligt sanktionerat förbud att sprida sin kunskap. På grund därav kan anonymiteten lätt komma i en prekär ställning.

Vidare ha direkta stadganden icke införts i lagstiftningen i syfte att förhindra efterforskandet av författares eller meddelares identitet. De nuvarande legala hindren mot sådant efterforskande följa som en reflexverkan av det till boktryckaren m. fl. riktade förbudet att röja författares eller meddelares identitet. Något allmänt förbud mot efterforskande uppställer lagen däremot icke.

De påtalade bristerna beträffande anonymitetsskyddet böra enligt samarbetsnämnden snarast avhjälpas. Följande alternativ synas därvid kunna diskuteras.

1. En allmän tystnadsplikt gällande för envar med avseende på vad han vet om författares och meddelares identitet införes och straffsanktioneras.

Mot en sådan lösning torde framför allt kunna invändas att den är svår att genomföra i praktiken.

2. Den nuvarande lagstiftningen med förbud mot uppenbarande kompletteras med regler om förbud mot efterforskande. De nuvarande reglerna i TF 3: 1, 4 och 5 utbyggs sålunda med allmänna bestämmelser om straff för den, som söker utforska meddelares eller författares identitet. En sådan ordning skulle innebära, att den, som aktivt söker genombryta anonymiteten, straffas, däremot icke — utom i de enligt nuvarande rätt gällande mera kvalificerade fallen — den som uppenbarar vad han vet.

En lösning i enlighet med vad här antytts synes tilltalande. Ett allmänt förbud mot efterforskning måste emellertid vidkännas vissa inskränkningar sammanhängande med att vittnesplikten i vissa fall måste få taga över anonymitetsskyddet.

Särskilda problem erbjuder kollisionen mellan anonymitetsskyddet och vittnesplikten. Lösningen i gällande rätt, enligt vilken vittnesplikten — utom i tryckfrihetsmålen — utan vidare givits företrädet, synes alltför schematisk.

I sin nuvarande form öppnar lagen möjlighet för en mindre nogräknad person att väcka en kanske i och för sig helt konstruerad talan blott i syfte att tvinga t. ex. en journalist in i vittnesbåset och där röja en meddelare i ett känsligt fall. Uppenbarligen kan det dock finnas fall, då det är rimligt att anonymitetsskyddet får vika för intresset av att klarhet inför domstol vinnes — med hjälp av vittnesmål — rörande ett händelseförlopp, t. ex. då fråga är om ett grovt brottmål. Om hur denna avvägning skall göras kunna delade meningar råda. Här skall pekas på några möjligheter till lösningar.

I RB finnas regler om rätt för vittne att vägra yttra sig i vissa avseenden, se t. ex. 36: 5 RB. Möjlighet finnes att i dessa regler, vilka nu gälla advokat, läkare, präst m. fl. grupper, upptaga regler också om journalister. Regler av denna art finnas t. ex. i dansk och norsk rätt. Vidare kan tänkas

att, med hänsyn till anonymitetsrättens grundlagsskyddade ställning, det skulle ankomma på överrätt att besluta om tystnadsplikts hävande till förmån för vittnesplikten. Det kan erinras om att enligt norsk rätt det ankommer på domstolen att skönsmässigt i varje särskilt fall lösa uppkommande konflikter mellan anonymitetsintresset och vittnesplikten. Att närmare ange hur problemet bör lösas är emellertid knappast möjligt utan närmare utredning. Viss ledning torde därvid kunna hämtas från de överläggningar i ärendet, som vid tjugonde nordiska juristmötet 1954 i Oslo fördes på grundval av ett referat av professorn Kaarlo Kaira. Den allmänna tendensen vid juristmötet gick i riktning mot en förstärkning av anonymitetsskyddet.

Av skäl, som här anförts, anser samarbetsnämnden önskvärt att en utredning rörande möjligheterna att bota de brister i anonymitetsskyddet, som gällande rätt företer, snarast kommer till stånd.

Vid ärendets avgörande gjorde jag följande uttalanden, vilka jag upptog i en till Lindquist avlåten skrivelse.

Av utredningen i detta ärende framgår att rådhusrätten vid det ifrågakomna vittnesförhøret tillåtit Åswalds motparter att utfråga vittnet, om denne lämnat meddelande till tidningarna angående händelserna den 26 februari 1953, då Åswald avstängdes från tjänstgöring, samt huruvida något samråd skett med Åswald om att dylikt meddelande skulle lämnas till pressen. Genom förhøret har blottats att vittnet varit i kontakt med pressen i saken.

Angående anonymitet för författare och meddelare till tidningspressen finnas bestämmelser i 3 kap. TF. I 1 § nämnda kap. stadgas, såvitt i detta sammanhang är i fråga, att boktryckare, förläggare eller annan, som har att taga befattning med skrifts tryckning eller med tryckt skrifts utgivning, ej må mot författarens vilja uppenbara vem författaren är, med mindre sådan skyldighet är i lag föreskriven. Det sålunda stadgade förbudet är straffsanktionerat i 5 §. Enligt 2 § må i tryckfrihetsmål fråga överhuvudtaget ej väckas om någons författarskap till periodisk skrift. Bestämmelserna i 1 och 2 §§ om författares anonymitet skola jämlikt 4 § äga motsvarande tillämpning i fråga om den som, utan att vara författare, lämnat meddelande till tidningspressen för offentliggörande i denna.

Dessa lagstadganden ha i sin nuvarande utformning tillkommit genom 1949 års TF. Även långt tidigare har anonymitetsintresset beaktats i svensk lagstiftning. Bestämmelser om anonymitet för författare funnos redan i vår första TF av år 1766. Närmast före vår nuvarande TF funnos sådana bestämmelser i § 1 mom. 15 i 1812 års TF enligt dess år 1941 fastställda lydelse. Därförinnan återfunnos bestämmelserna främst i § 1 mom. 6 och 8. I förarbetena till 1949 års TF har uttalats, att författares anonymitetsrätt, vad angår periodiska skrifter, alltsedan år 1812 varit erkänd utan inskränkningar och innefattat skydd för anonymiteten såväl utom

rättegång som i tryckfrihetsmål (SOU 1947: 60 s. 83 och prop. nr 230/1948 s. 142). Rörande omfattningen av anonymitetsskyddet för meddelare ha emellertid delade meningar varit rådande, och i rättspraxis synes en allmän rätt för meddelare att vara anonym icke ha blivit erkänd (NJA 1915 s. 513 och 1944 s. 617; jfr MO 1947 s. 181).

Anonymitetsskyddet har av ålder ansetts utgöra ett väsentligt inslag i den svenska tryckfrihetslagstiftningen och är otvivelaktigt en viktig förutsättning för att pressen skall kunna fylla sin uppgift. Syftet med detta skydd och betydelsen därav framgår på ett klagörande sätt av ett i förarbetena till 1949 års TF åberopat uttalande i 1912 års betänkande med förslag till tryckfrihetsordning, s. 63, där det heter:

Den fortgående självrannsakan, varav samhället är i behov, torde allra minst i ett samhälle av våra begränsade dimensioner och inom ett folk av vår läggning kunna undvara ett effektivt anonymitetsskydd. Hänsyn till den sociala omgivningen: familj, förmän, kamrater, affärsförbindelser o. s. v., och fruktan för andligt eller ekonomiskt obehag från dess sida utövar hos oss ett övermäktigt tryck på den enskildes yttrandefrihet. Tydligt innebär ingalunda den demokratiska utveckling, varemot samhället tenderar, någon förändring i sådant hänseende, snarare tvärtom. Falsk "käranda" och falsk "solidaritetskänsla" förbliva samhällsskadliga faktorer att räkna med. Anonymitetsskyddet är mot detta tryck säkerhetsventilen, som i mångt fall ensam möjliggör, att ord sägas, som böra bli uttalade, fakta framdragas, som böra bli framdragna. Den enhälliga värme, varmed man inom den periodiska pressen omfattar detta skydd, är i och för sig ett starkt vittnesbörd härom.

I fråga om anonymitetsskyddets omfattning enligt gällande rätt, vad angår periodiska skrifter, har samarbetsnämnden i första avsnittet av sitt utlåtande i ärendet lämnat en inträngande och förtjänstfull analys. De synpunkter och slutsatser, vilka av nämnden sålunda framlagts, överensstämmande, såvitt i ärendet är i fråga, i allt väsentligt med den mening, till vilken jag själv kommit. Jag anser sålunda, att enligt grunderna för TF meddelare i allmänhet äger åtnjuta anonymitet men att anonymiteten i andra mål än tryckfrihetsmål måste vika för utredningsintresset, när det är av betydelse för målet att veta meddelarens identitet.

För bedömningen av rådhusrättens förfarande att tillåta det ifrågavarande förhöret bör — i enlighet med dessa slutsatser — först och främst undersökas, huruvida utredning rörande de vid förhöret berörda förhållandena kunde vara av betydelse i ärekränkningens mål.

I sitt yttrande i ärendet har Lindquist anfört, att han för sin del — på grund av Axelsons och Jungens påstående att Åswald genom egna åtgärder provocerat den av hamnstyrelsen utfärdade kommunikén — funnit de med förhöret avsedda förhållandena kunna inverka på i varje fall eventuell straffmätning och bedömning av skadestandsfrågan.

Hovrätten — vareft fråga likaledes uppkom om vittnets hörande beträffande frågan, huruvida denne lämnat meddelande till vissa tidningsartiklar

om Åswald, nämligen i Aftonposten och Handelstidningen den 2 och den 3 mars 1953 — har för sin del funnit bevisning därutinnan sakna betydelse i målet.

Åtgärden den 26 februari 1953, varigenom Åswald avstängdes från tjänstgöring, var en händelse av utpräglad nyhetskaraktär, och pressen kunde givetvis antagas ha det största intresse för saken. Åtgärden skedde i närvaro av annan personal än Axelson och Åswald. Någon skyldighet att hemlighålla åtgärden förefanns icke. Man hade därför att räkna med att den mycket snart skulle bli allmänt känd samt att den även utan Åswalds medverkan skulle komma till tidningarnas kännedom, i varje fall sedan uppsägningsåtgärder i mars 1953 vidtagits mot Åswald från hamnstyrelsens sida. Redan på grund härav synes det mig uteslutet att en eventuell medverkan från Åswalds sida till att tidningarna i början av mars 1953 informerades i saken skulle kunna inverka på prövningen av frågorna om straffansvar och skadeståndsskyldighet för innehållet i hamnstyrelsens den 15 juni 1953 utfärdade kommuniké rörande Åswald. Jag finner därför uppenbart, att frågan om Åswald — själv eller genom annan — vid den angivna tidpunkten lämnat pressen meddelande om vad som förekommit varit utan betydelse för prövning av ärekränkingsmålet.

I RB finnas stadganden vilka syfta till att undvika att rättegången belastas med sådant som icke är av betydelse för målet. Sålunda har domstolen enligt 43 kap. 4 §, 46 kap. 4 § och 47 kap. 24 § i såväl tvistemål som brottmål att tillse, att i målet ej indrages något, som ej är av betydelse. I anslutning härtill stadgas i 35 kap. 7 § bland annat att, om rätten finner att omständighet, som part vill bevisa, är utan betydelse i målet, bevisningen ej må tillåtas. Vidare gäller enligt 36 kap. 17 § sista punkten och 37 kap. 5 §, att rätten vid vittnesförhör och vid förhör under sanningsförsäkran skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken. — Av de här angivna stadgandena an knyter det i 36 kap. 17 § upptagna närmast till den i det nu förevarande ärendet aktuella situationen.

Vid tillämpningen av dessa bestämmelser bör rätten enligt motiven förfara med urskillning och varsamhet. Det är angeläget, att parterna ej få den uppfattningen att de hindras att framlägga något som enligt deras åsikt kan inverka på målets prövning. Vad särskilt angår stadgandet i 36 kap. 17 § påpekas i motiven, att det vid vittnesförhör ofta kan vara svårt att på förhand bedöma, om en viss fråga är sakligt berättigad, och att rättens ordförande därför bör vara försiktig vid avvisandet av en fråga som onödig eller ovidkommande. — Angående vad motiven i hithörande delar sålunda och i övrigt innehålla får jag hänvisa till Gärde m. fl.: Nya Rättegångsbalken s. 484, 511 och 615.

Jag är väl medveten om att det vid vittnesförhör i praktiken ofta är svårt, för att icke säga omöjligt, att beträffande varje framställd fråga avgöra, vart den syftar och huruvida svar på frågan är av betydelse. Ange-

läget är att domaren i ett dylikt läge undviker att avbryta förhöret. Framgår det å andra sidan tydligt, vart den som håller förhöret vill komma med sina frågor, och är det uppenbart att frågorna ej höra till saken, är domaren däremot i princip skyldig att avvisa dessa. Många gånger kan det emellertid, icke minst emedan parten kan ha en annan mening om frågornas betydelse, i praktiken vara välbetänkt av domaren att icke avbryta; det nu sagda synes i varje fall äga tillämpning i allmänhet, när det framstår såsom skäligen likgiltigt att de med frågorna avsedda förhållandena blottas. Ett ingripande i dylika fall kan lätt te sig som formalism och kitslighet från domarens sida samt vara ägnat att väcka misstanke, att han har en förutfattad mening gentemot någon part, och sålunda rubba tilltron till domarens opartiskhet. Vad i motiven till RB uttalats om vikten av urskillning och varsamhet i dylika sammanhang synes därför vara välgrundat.

Skulle emellertid framställda frågor avse omständigheter, vilkas blottande kan medföra men för ett berättigat allmänt eller enskilt intresse, är läget givetvis ett annat. Domaren bör då ägna skärpt uppmärksamhet åt att dylika omständigheter icke utan fullgoda skäl komma i dagen under förhöret.

Stadgandena i TF om anonymitetsskydd uppbäras av den grundsatsen, att det är ett viktigt intresse ur både samhällets och den enskilde meddelarens synpunkt att det icke onödigtvis röjes, vem som lämnat meddelande till pressen. Uppenbarande av meddelares identitet har visserligen, såsom framgår av samarbetsnämndens redogörelse, straffsanktionerats endast i begränsad omfattning. Grunderna för TF tala emellertid med styrka för att anonymitetsintresset bör ägnas erforderligt beaktande även i lägen, där straffskydd icke direkt finnes stadgat, t. ex. när i annat mål än tryckfrihetsmål nämnda intresse kolliderar med utredningsintresset. Härav följer att rättens ordförande i dylikt mål måste särskilt vinnlägga sig om att anonymitetsintresset icke får vika för utredningsintresset i annat fall, än då det verkligen är av betydelse för målets prövning att så sker.

I nu förevarande fall ha de vid vittnesförhöret framställda frågorna avsett att utröna, huruvida vittnet lämnat meddelande till tidningspressen och om detta skett i samråd med Åswald. Frågorna ha sålunda stått i direkt konflikt med det på andemeningen i TF grundade intresset av att meddelare förblir anonym. Såsom tidigare utvecklats, ha frågorna uppenbart saknat betydelse för prövningen av det mål där vittnet hördes. Vid sist angivna förhållande ha hänsynen till anonymitetsintresset i enlighet med nyss angivna grunder bort föranleda till att frågorna såsom ovidkommande avvisades av rådhusrätten. Genom att tillåta frågorna har rådhusrätten därför enligt min mening förfarit felaktigt.

När det gäller att bedöma, huruvida det felaktiga förfarande, som sålunda ligger Lindquist såsom ordförande i rådhusrätten till last, kan anses vara av beskaffenhet att böra medföra ansvar, är till en början att märka

att, såvitt utredningen ger vid handen, de omständigheter, som kunnat inverka på bedömningen av det föreliggande spörsmålet om de framställda frågornas betydelse, icke synas ha blivit lika klart framlagda i rådhusrätten som senare i hovrätten. Frågan om betydelsen av förhöret framstod måhända vid målets handläggning i rådhusrätten icke såsom alldeles klar. Uppteckningen av vittnesmålet vid rådhusrätten ger visserligen ett bestämt intryck av att vittnet var föga beredvilligt att yttra sig. Någon förklaring av vittnet, att han icke ville uttala sig, synes dock icke ha förekommit. Ej heller framgår det, att från annat håll såsom gensaga mot förhöret framfördes, att anonymitetsintresset därigenom skulle åsidosättas. I det hastigt uppkomna läget var det givetvis också betydligt vanskligare än nu i efterhand att penetrera samtliga de — delvis svårbedömda — synpunkter som kunde inverka på spörsmålet om frågorna borde tillåtas. Beaktas bör även, att lagstiftningen icke uttryckligen uppställt något allmänt förbud mot efterforskande av meddelares identitet och att den uppfattning om anonymitetsskyddets innebörd, som här hävdats, åtminstone tidigare icke varit oomtvistad.

Vid övervägande av samtliga sålunda anförda omständigheter anser jag det fel, vartill Lindquist enligt min mening gjort sig skyldig genom sin underlåtenhet att avvisa de till vittnet framställda frågorna om han lämnat meddelande till tidningspressen, skäligen icke vara av beskaffenhet att böra föranleda ansvar. På grund härav och då utredningen icke giver vid handen, att Lindquist i annat hänseende i förevarande sammanhang uppträtt otillbörligt, låter jag bero vid mina nu gjorda uttalanden.

I sitt utlåtande i ärendet hade samarbetsnämnden framfört förslag om en utredning rörande möjligheterna till förstärkning av anonymitetsskyddet. Därvid hade nämnden framlagt åtskilliga beaktansvärda synpunkter. Därtill kom, att avfattningen av bestämmelserna om anonymitetsskydd icke kunde anses i alla avseenden otvetydig, en omständighet som syntes ha bidragit till att delade meningar om deras tolkning yppats. Enligt min mening kunde emellertid enbart vad i detta ärende förekommit icke anses utgöra tillräckliga skäl för en formlig framställning om lagstiftning. En avskrift av min skrivelse till Lindquist överlämnades emellertid av mig till chefen för justitiedepartementet för att de i utlåtandet anförda synpunkterna skulle kunna beaktas vid blivande lagstiftning i ämnet.

2. Fråga huruvida — i mål om fosterfördrivning — laga skäl funnits för domstolen att avkunna domen inom stängda dörrar och att giva förbud mot dess utlämnande

Av en artikel i Dagens Nyheter den 6 september 1957 framgick, att en avdelning av Stockholms rådhusrätt under ordförandeskap av rådmannen

Eric Gauffin meddelat beslut om att en dom i ett abortmål skulle hållas hemlig i tio år. I anledning av innehållet i denna artikel inkom Gauffin med infordrat yttrande, varjämte jag tog del av akten i nämnda mål.

Av handlingarna i ärendet framgår följande.

Allmän åklagare yrkade vid Stockholms rådhusrätts nionde avdelning ansvar å två läkare, vilka icke voro svenska medborgare, jämlikt 14 kap. 27 § andra stycket strafflagen för det de i vinningssyfte förövat fosterfördrivning å två kvinnor. Åklagaren yrkade vidare ansvar å sex andra personer jämlikt sistnämnda lagrum och 3 kap. 4 § strafflagen för medhjälp till fosterfördrivning i vinningssyfte. Medhjälpen skulle i fem fall ha bestått i förmedling av kontakt mellan de två kvinnorna och läkarna och i ett fall i att pengar lämnats i syfte att användas till betalning av abort. Av de sex för medhjälp åtalade personerna var en trolovad med en av de kvinnor, varå fosterfördrivning förövats, och en annan var syster till samma kvinna. Även nämnda systers fästman var åtalad.

Huvudförhandling i målet ägde rum den 4 och den 5 september 1957 under ordförandeskap av Gauffin. Med hänsyn till att vid förhandlingen kunde förekomma sådant, som vore stötande för anständigheten och sedligheten, förordnade rådhusrätten efter hemställan av parterna, att handläggningen skulle ske inför lyckta dörrar.

Genom dom den 5 september 1957 dömde rådhusrätten envar av läkarna för fosterfördrivning i vinningssyfte till frihetsstraff. Av de för medhjälp åtalade sex personerna frikändes en och dömdes de fem återstående till dagsböter. Rådhusrätten förordnade i domen jämlikt 36 § lagen den 18 maj 1937 om allmänna handlingar, att domen, vissa aktbilagor samt de fonetiska upptagningarna av förhören med de två kvinnor, å vilka fosterfördrivning förövats, icke finge utan rättens tillstånd utlämnas innan tio år förflutit från domens dag.

Denna dom avkunnades inför lyckta dörrar i tillstädesvarande parter närvaro.

I förenämnda tidningsartikel ifrågasattes riktigheten av rådhusrättens beslut att domen skulle vara i sin helhet hemlig, så att inte ens straffmätningen offentliggjordes.

Såsom motiv för och förklaring till sistnämnda beslut anförde Gauffin i sitt yttrande följande.

Vid Stockholms rådhusrätt plögade — om ej regelmässigt så i vart fall i stor utsträckning — mål angående fosterfördrivning handläggas inom stängda dörrar. Vid den enskilda överläggningen i det förevarande målet hade framkommit starka betänkligheter mot att domen skulle bli offentlig. Av såväl förundersökningsrapporterna som uppgifterna vid huvudförhandlingen hade framgått, att de kvinnor, å vilka ingreppen gjorts, varit och fortfarande vore synnerligen oroliga för att vad som skett med dem

skulle komma till deras anhörigas kännedom. Denna ängslan hade åtminstone för den ena av kvinnorna varit så stor, att tanken på självmord icke varit henne främmande. Det hade varit med dessa fakta för ögonen som rätten, på Gauffins förslag, beslutat att avkunna domen inom stängda dörrar, vartill rätten haft formell befogenhet jämlikt 5 kap. 5 § andra stycket RB. Gauffins förslag därom hade framställts med full insikt om att ett beslut av detta innehåll måste grundas på samma skäl som förestavat föreskriften om att förhandlingen icke skulle ske offentligt ävensom att domen kunde avfattas i ordalag, som icke vore ”stötande för anständigheten och sedligheten”. Emellertid hade Gauffin hyst den uppfattningen, att ett offentligt avkunnande av domen — huru denna än vore avfattad — skulle av förut angivna skäl bli till allvarligt men för ifrågavarande kvinnor. Detta hade också varit anledningen till att rätten — även detta på Gauffins förslag — förordnat, att domen jämte vissa andra till målet hörande handlingar icke finge utan rättens tillstånd utlämnas, innan tio år förflutit från dagen för domen. — Gentemot erinringar i tidningsartikeln ville Gauffin framhålla, att det varken i gällande lagtext eller, såvitt Gauffin kunnat finna, i motiven till lagstiftningen gäves någon antydning om att en dom skulle kunna uppdelas på sådant sätt att enbart straffutmätningen kunde tillkännagivas inför öppna dörrar. Gauffin hade vetskap om att i en del vid Stockholms rådhusrätt handlagda spionmål straffutmätningen tillkännagivits offentligt, ehuru domen i övrigt eller delar av domen hemligstämplats. Vilka motiven varit för uppdelningen hade Gauffin sig icke bekant, men det förefölle honom antagligt att offentlighetsprincipen och allmänpreventiva hänsyn därvid varit vägledande. Gauffin insåge tillfullo vikten av att offentligheten skyddades ävensom betydelsen av att allmänheten finge kännedom om samhällets reaktion mot brottsliga gärningar. Likaså vore han fullt medveten om att enbart humanitära skäl icke vore tillräckliga för ett åsidosättande av principen om domstolsförhandlingars offentlighet. I förevarande fall hade han hyst — och hyste fortfarande — den uppfattningen att ett offentligt tillkännagivande av straffutmätningen med angivande av namnen å de tilltalade skulle i högsta grad motverkat det förut angivna syftet med rättens beslut om domens hemlighållande, icke minst med hänsyn till vissa i målet aktuella släktskapsförhållanden. Med hänsyn därtill hade rätten ansett sig kunna tillgripa en måhända alltför generös tillämpning av bestämmelsen i 5 kap. 5 § andra stycket RB. En utväg hade varit att inför öppna dörrar tillkännagiva de utmätta straffen utan angivande av de tilltalades namn, i vilket fall motsvarande modifieringar fått göras i förordnandet jämlikt 36 § lagen om allmänna handlingar. Tanken på ett dylikt förfarande hade uppkommit hos Gauffin först i anledning av tidningsartikeln.

Vid avgörande av detta ärende den 24 februari 1958 gjorde jag följande i skrivelse till Gauffin upptagna uttalanden.

Jag finner icke någon anledning till erinran mot att rätten i det förevarande fallet hållit förhandlingen inom stängda dörrar. Icke heller kan enligt min uppfattning någon kritik riktas mot det i samband med domen meddelade förordnandet om förbud mot utlämnande utan rättens tillstånd av sådana aktilagor och fonetiska upptagningar, som hänföra sig till förundersökningen och till huvudförhandlingen i målet.

Vidkommande frågan huruvida laga skäl funnits för rättens åtgärd att avkunna domen inom stängda dörrar och att giva förbud mot dess utlämnande får jag anföra följande.

Enligt 5 kap. 5 § andra stycket RB "må" dom avkunnas inom stängda dörrar under förutsättning att jämväl förhandlingen hållits inom stängda dörrar. Såsom Gauffin själv påpekat följer emellertid icke härav, att det kan anses överlämnat till rätten att efter fritt skön avgöra huruvida, sedan förhandlingen i ett mål hållits inom stängda dörrar, domen skall avkunnas offentligt eller icke. I processlagberedningens motiv till den ifrågavarande lagbestämmelsen uttalas (SOU 1938:44 s. 112): "Då förhandling hållits inom stängda dörrar, torde stundom samma skäl som varit bestämmande för denna anordning kunna påkalla, att även dom eller beslut avkunnas inom stängda dörrar." I vissa typer av mål, t. ex. spionerimål, utpressningsmål och mål angående yrkeshemligheter, torde det ofta förhålla sig så, att de skäl som påkalla avsteg från offentlighetsprincipen göra sig gällande icke blott med avseende på förhandlingen utan även med avseende på domen. I det förevarande fallet synes den enda lagligen godtagbara motiveringen till att förhandlingen hölls inom stängda dörrar ha varit, att det fanns anledning till antagande att det vid förhandlingen skulle förekomma sådant som vore "stötande för anständigheten och sedligheten" (5 kap. 1 § andra stycket RB). Men denna motivering kan icke rimligen ha varit tillämplig med avseende på domen i målet. En dom torde regelmässigt kunna avfattas på sådant sätt, att hänsyn till "anständigheten och sedligheten" icke annat än i undantagsfall kan motivera att en dom hålles hemlig.

Såväl i den aktuella tidningsartikeln som i Gauffins yttrande diskuteras emellertid den möjligheten att rätten i det förevarande fallet skulle ha kunnat dela upp domen i två avsnitt, det ena offentligt, det andra hemligt. I sitt yttrande antyder Gauffin, att rätten skulle ha kunnat inför öppna dörrar tillkännagiva de utmätta straffen utan angivande av de tilltalades namn. Detta ger mig anledning att framhålla följande.

Det finnes intet stadgande i gällande lag om att en dom under vissa betingelser kan eller skall göras offentlig till viss del och hemlig till en annan del. Däremot har, såsom Gauffin framhåller i sitt yttrande, i praxis förekommit att sådan uppdelning skett. Såvitt jag har mig bekant har det emellertid i dylika fall varit fråga om domar, exempelvis i spionerimål, vilka

oundgängligen måst avkunnas helt och hållet inom stängda dörrar, därest icke uppdelning av domen varit möjlig. Att man under sådana omständigheter verkställt en uppdelning och låtit domen till viss del nå fram till offentligheten synes mig icke blott försvarligt utan synnerligen lämpligt. I fall som det förevarande, där förhandlingen hållits inom stängda dörrar, kan det mången gång te sig tilltalande att låta humanitära hänsyn komma i betraktande såsom skäl för någon viss utformning av domen. Dylika hänsyn kunna dock icke lagligen föranleda till att domen endast till viss del avkunnas offentligt eller att domen i väsentliga avseenden får ett ofullständigt innehåll. Det synes sålunda icke kunna komma i fråga att i dom utelämnas eller endast ofullständigt ange en tilltalads namn (se 30 kap. 5 § RB). Däremot synes det mig vara fullt försvarligt — ofta rentav i hög grad önskvärt — att domen, om humanitära hänsyn det påkalla, icke röjer identiteten av sådana vittnen eller andra sagesmän som hörts under en förhandling inom stängda dörrar; det kan ofta anses lämpligt att dylika personer i domskälen betecknas på ett sådant sätt, att deras identitet står klar blott för den som har tillgång till protokoll och handlingar i målet.

Av vad sålunda anförts framgår, att enligt min mening laga skäl icke funnits för rådhusrättens åtgärd att avkunna domen inom stängda dörrar och att förordna om förbud mot dess utlämnande. Det är emellertid uppenbart, att rätten i förevarande fall låtit sitt handlingssätt bestämmas utslutande av en i och för sig erkännansvärd önskan att bespara de kvinnor, å vilka abort gjorts, lidande. Med hänsyn härtill och i betraktande av omständigheterna i övrigt anser jag mig i anledning av det inträffade kunna låta bero vid en erinran om vikten av att offentlighetsprincipen icke åsidosättes i vidare mån än vad som klart följer av i lag givna bestämmelser.

Jag vill tillägga, att jag är väl medveten om att tillämpningen av offentlighetsprincipen i rättegång inrymmer många vanskliga och ömtåliga problem, som kunna vara förtjänta att närmare undersökas (jfr Ekelöf: Rättegång s. 139). Jag har min uppmärksamhet riktad på dessa frågeställningar.

3. Frågor om tillämpningen av reglerna om utlänningsförvisning ur riket

Genom dom den 2 november 1955 dömde Luggude domsagas häradsrätt danske medborgaren Iwan Eskesen för mordbrand att hållas till straffarbete två år. Enligt domen hade Eskesen och en svensk medborgare, på förslag av den senare, natten till den 5 oktober 1955 berett sig tillträde till en villabyggnad, där Eskesen, sedan hans kamrat slagit ut bensin vid en hisstrumma, antänt ett i hisstrumman anbragt papper. Byggnaden, som var brandförsäkrad för 80 000 kronor, hade helt förstörts av eld.

Rörande Eskesens personliga förhållanden är här att anteckna följande:

Eskesen föddes i Danmark år 1931 utom äktenskap och vistades på barnhem till fjorton års ålder. Därefter arbetade han som lärling i en möbelfirma och erhöll utbildning till möbelsnickare. År 1951 dömdes han för en i Köpenhamn begången cykelstöld till 60 dagars fängelse, villkorlig dom med övervakning. I maj 1955 inreste han till Sverige och hade vid brottets begående anställning hos ett företag i Landskrona. Enligt vederbörande personundersökare kunde Eskesen icke anses vara någon brottslig natur; han hade emellertid kommit i olämpligt sällskap och, då han vore tämligen godtrogen och lättlockad, hade han för sent kommit till insikt om vad han givit sig in på.

I målet mot Eskesen framställde icke åklagaren yrkande om Eskesens förvisning ur riket, och något beslut därom meddelades icke av häradsrätten, som ej heller i övrigt i domen utlät sig i förvisningsfrågan.

Sedan Eskesen fullföljt talan mot häradsrättens dom, fann hovrätten över Skåne och Blekinge i dom den 12 december 1955, att Eskesen icke kunde fällas till ansvar för mordbrand men däremot för förberedelse till grovt bedrägeri. Hovrätten dömde Eskesen för sistnämnda brott till straffarbete sex månader.

Straffet avtjänade Eskesen å fångvårdsanstalten i Kristianstad. Före strafftidens utgång översände styresmannen vid anstalten handlingarna rörande Eskesen till länsstyrelsen i Kristianstads län. Den 14 mars 1956 återsände länsstyrelsen handlingarna med tillkännagivande, att länsstyrelsen med hänsyn till i ärendet föreliggande omständigheter icke funnit tillräckliga skäl föreligga för förordnande jämlikt 29 § 4) utlänningslagen om Eskesens utvisning ur riket.

Vid en av mig i november 1956 företagen inspektion av länsstyrelsen uppmärksammades ifrågavarande ärende rörande Eskesen, därvid från länsstyrelsens sida upplystes, att anledningen till att häradsrätten icke beslutat om Eskesens förvisning enligt uppgift varit, att åklagaren icke framställt yrkande därom.

Jag anmärkte att, oavsett om sådant yrkande framställts, häradsrätten haft att upptaga förvisningsfrågan till prövning, samt framhöll därjämte, att beslut om förvisning, åtminstone vid den av häradsrätten gjorda bedömningen av gärningen, syntes ha bort meddelas.

I därefter infordrat yttrande anförde häradshövdingen Sven Rönnquist, som varit ordförande i häradsrätten i målet mot Eskesen, bland annat följande: En tjänsteman hos länsstyrelsen hade vid telefonsamtal med Rönnquist frågat, huruvida häradsrätten meddelat något förvisningsbeslut angående Eskesen. Rönnquist hade svarat, att så icke skett. Enär tjänstemannen förefallit ha den åsikten att ett förvisningsbeslut bort meddelas, hade Rönnquist tillagt, att åklagaren ej heller framställt något yrkande

därom. Avsikten med detta yttrande hade varit att framhålla, att åklagaren delat häradsrättens mening. Yttrandet syntes emellertid ha missuppfattats. — Att häradsrätten prövat förvisningsfrågan framginge ej uttryckligen av domen. Rönnquist hade nämligen haft den uppfattningen att, om en domstol — såsom i förevarande fall — skulle pröva en fråga, oavsett om yrkande framställdes eller ej, och domstolen därvid hade frihet att vidtaga en viss åtgärd eller underlåta att vidtaga densamma, det ej vore nödvändigt, att i domen särskilt utsades, att domstolen kommit till det resultatet att åtgärden icke skulle vidtagas. Ett sådant skrivsätt skulle väl närmast ha till ändamål att visa, att domstolen haft frågan under bedömande. Då missförstånd emellertid tydligen kunde uppkomma därutinnan, förefölle det vara säkrast att framdeles, så snart förvisning kunde ifrågakomma, avfatta domen så, att av densamma framginge vilket ståndpunktstagande domstolen kommit till, även om detta ståndpunktstagande vore negativt.

Rönnquist fortsatte: Rörande Eskesen kunde skäl anföras både för och mot ett förvisningsbeslut. För ett sådant beslut hade talat det förhållandevis långvariga frihetsstraff, som ådömts Eskesen, samt den omständigheten att Eskesen dömts för ett så grovt brott som mordbrand. Mot ett sådant beslut hade talat skäl, som hänförde sig dels till brottet och dels till Eskesens person. Vad anginge brottets beskaffenhet hade rätt stor tvekan, om Eskesens gärning bort bedömas som mordbrand eller som förberedelse till försäkringsbedrägeri. Åtskilliga skäl hade talat för att sistnämnda brott förelegat. Häradsrätten hade emellertid funnit, att orsakerna till eldsåstandet icke blivit klarlagda samt att Eskesen med hänsyn därtill måste dömas till ansvar för mordbrand. Därtill komme, att Eskesen vid eldsåstandet uppenbarligen handlat under starkt tvång av medbrottsling. Dessa omständigheter hade medfört, att straffskalan i 19 kap. 1 § strafflagen förefallit vara sträng i förhållande till Eskesens gärning. Sagda bedömande hade tagit sig uttryck däri, att häradsrätten dels dömt Eskesen till straffminimum, dels ock underlåtit att meddela beslut om hans förvisning. I fråga om Eskesens person kunde åberopas, att Eskesen vid personundersökningen erhållit övervägande goda vitsord. Han hade visserligen år 1951 i Danmark ådömts 60 dagars fängelse, villkorlig dom, för cykelstöld, men av uppgifter, som lämnades av Eskesen, hade det förefallit som om detta brott icke varit av någon mera allvarlig karaktär. Eskesen personligen hade vid huvudförhandlingen gjort ett gott intryck. Anledning till antagande att han skulle fortsätta sin brottsliga verksamhet hade icke förelegat. Då han vore en mycket skicklig yrkesman, hade hans framtida försörjningsmöjligheter bedömts som goda. Att hans kvarstannande i riket skulle medföra några olägenheter ur svensk synpunkt hade ansetts icke böra antagas. Till stöd för denna ståndpunkt i förvisningsfrågan ville Rönnquist även åberopa, att länsstyrelsen icke funnit skäl föreligga för förordnande om Eskesens utvisning ur riket. Länsstyrelsens beslut hade visserligen fattats med hänsyn

till det lägre straff, som hovrätten ådömt Eskesen, men den faktiska gärning som förelegat till bedömande vore densamma såväl hos häradsrätten som i hovrätten.

Med överlämnande av handlingarna i ärendet, varvid var fogad en den 8 februari 1957 härstädes upprättad promemoria, begärde jag därefter yttrande av hovrätten, särskilt i vad avsåge frågan om önskvärdheten av att domstols överväganden i förvisningsfråga redovisades i domen. I avgivet yttrande anförde hovrätten bland annat, att den icke kunde dela den uppfattning om behovet av att domstol regelmässigt i domen angåve sina överväganden i förvisningsfråga som uttalats i promemorian med hänsyftning å det fallet, att yrkande om förvisning ej framställt och att domstolen funne sig icke böra ådöma förvisning. Hovrätten utvecklade vidare sina synpunkter i berörda hänseende.

Statens utlänningskommission anförde därefter i infortrat utlåtande följande: På grund av vad Eskesen låtit komma sig till last och vad som kunde utläsas ur remisshandlingarna om hans person vore han uppenbarligen en här i riket icke önskvärd utlänning. Då danska medborgare numera icke kunde bli föremål för förpassning, kunde sådana medborgare, som icke vore önskvärda i riket, tvångsvis avlägsnas härifrån endast genom beslut om förvisning eller utvisning. I fallet Eskesen kunde endast förvisning ifrågakomma. Kommissionen kunde visserligen förstå häradsrättens tvekan att utöver det straff, som av häradsrätten ansetts utgöra maximum för det av Eskesen begångna brottet, ådöma förvisning. Enligt kommissionens uppfattning kunde det emellertid icke ha varit lagstiftarens mening att bestämmelserna i 26 § tredje stycket utlänningslagen skulle förhindra ådömandet av förvisning i de fall premisserna för ett sådant beslut enligt paragrafens första stycke vore uppfyllda. Kommissionen ansåge därför, att förvisningsbeslut bort meddelas i förevarande fall. Vad vidare anginge frågan huruvida domstolen, oaktat åklagaren icke framställt yrkande om förvisning, ändock bort upptaga frågan därom till prövning, ansåge kommissionen att så bort ske. Av betydelse vore jämväl, att domstol i domen alltid redovisade resultatet av sin prövning av förvisningsfråga.

Vid ärendets fortsatta behandling upprättades härstädes den 8 november 1957 en så lydande promemoria.

Principiellt sett åligger det domstol att självmant upptaga fråga om förvisning av utlänning i samband med straffdom; förvisning är i processuellt hänseende att betrakta som en ansvarspåföljd (se prop. nr 41/1954 s. 145 och 158). Ehuru förvisning sålunda må ske, oaktat yrkande därom icke framställt av åklagaren, synas starka skäl tala för att åklagaren, i händelse han anser sådan påföljd böra förekomma, framställer yrkande därom i stämmningsansökningen. En sådan praxis är ägnad att befrämja åklagarens

verksamhet i syfte att förebringa erforderlig utredning i frågan om förvisning (jfr nyssnämnda prop. s. 100). Vidare får den tilltalade genom ett dylikt yrkande sin uppmärksamhet fäst vid förvisningsrisken. Detta kan ha betydelse för hans försvar; sålunda kan det tänkas att han vill förebringa utredning av betydelse för förvisningsfrågan. För domstolen synes det — bland annat för bedömande av behovet av offentlig försvarare — vara värdefullt att redan från början få veta åklagarens inställning i förvisningsfrågan. Det synes ock stå i god överensstämmelse med gängse ackusatoriska principer i rättegångsförfarandet, att frågan om förvisning i första hand upptages efter därom av åklagaren framställt yrkande.

I därefter avgivet utlåtande anförde riksåklagarämbetet till en början, att ämbetet delade de sålunda anförda synpunkterna på spörsmålet om vad åklagaren hade att iakttaga beträffande mål, där prövning av fråga om förvisning kunde förekomma. Ämbetet upplyste vidare, att ämbetet funnit lämpligt utfärda cirkulär i ämnet till samtliga åklagare.

I berörda cirkulär, vilket var dagtecknat den 23 december 1957, förekom följande uttalande av ämbetet.

Finner åklagare, som beslutar om åtal mot utlänning, sådana omständigheter föreligga, som — i händelse av fällande dom — böra medföra förvisning jämlikt 26 eller 27 § utlänningslagen, bör yrkande om förvisning göras redan i stämningsansökningen. Därest det av särskilda skäl vid tidpunkten för stämningsansökningens upprättande är tveksamt huruvida förvisning bör ske, kan åklagaren lämpligen — utan att framställa yrkande därom — i ansökningen ge tillkänna, att fråga om förvisning kan uppkomma i målet. Finner åklagaren vid stämningsansökningens upprättande anledning icke föreligga att framställa yrkande om förvisning, bör detta förhållande lämpligen angivas. Vid huvudförhandlingen i målet bör åklagaren — oavsett om yrkande om förvisning framställts i stämningsansökningen eller icke — slutgiltigt ge sin ståndpunkt i förvisningsfrågan tillkänna.

Vidare anförde riksåklagarämbetet i sitt utlåtande följande: Spörsmålet, huruvida domstols överväganden i förvisningsfrågan borde angivas i domen även då brottet icke medförde förvisning, syntes vara aktuellt allenast i de fall, där yrkande om förvisning icke framställts av åklagaren utan domstolens prövning föranleddes av dess skyldighet att ex officio bedöma förvisningsspörsmålet. Därest — såsom kunde antagas bli resultatet av ämbetets uttalanden i ämnet — yrkande om förvisning regelbundet komme att framställas av åklagaren, där sådan påföljd framstode som påkallad, syntes nämligen en ofrånkomlig följd bli, att domstolen hade att såsom svar å yrkandet i domen redovisa sin ståndpunkt. Vid sådant förhållande syntes frågeställningen beröra ett problem av ringa räckvidd för framtiden. Ur åklagarsynpunkt syntes en redovisning av domstolens ståndpunkt i de undantagsfall, där utan att yrkande om förvisning framställts domstolen ex officio prövat frågan och funnit förvisning ej böra ske, vara av underordnad betydelse.

Enligt förut gällande utlänningslag ankom på länsstyrelse att pröva frågan huruvida utlänningslag, som i Sverige begått brott, borde på grund därav avlägsnas ur riket. Genom utlänningslagen den 30 april 1954 överflyttades prövningen härutinnan till den domstol, som har att taga ställning till frågan om ansvar för brottet. I 26 § första stycket stadgas sålunda att — om utlänningslag dömes till ansvar för brott, varå straffarbete kan följa, eller utlänningslag medgivet anstånd med ådömande eller verkställande av straff för sådant brott förklarar förverkat samt det på grund av gärningens beskaffenhet och övriga omständigheter kan befaras att han kommer att här i riket fortsätta brottslig verksamhet eller brottet eljest föranleder att han icke bör få kvarstanna — domstolen må förvisa honom ur riket.

Vid bedömande om utlänningslag bör förvisas skall enligt andra stycket i samma paragraf hänsyn tagas till utlänningslagens levnads- och familjeförhållanden samt till längden av den tid han vistats i riket. Utlänningslag, som innehar boställningsstillstånd eller som då åtalet väcktes sedan minst fem år tillbaka varit bosatt i riket, må förvisas endast om synnerliga skäl äro därtill.

Förvisning kan enligt 27 § utlänningslagens — under vissa där angivna förutsättningar — ifrågakomma även beträffande utlänningslag, som dömes till ansvar för brott, varå enligt nämnda lag eller enligt författning, utfärdad med stöd därav, kan följa fängelse.

Bestämmelserna om förvisning av utlänningslag äro grundade på principen att domstolen bör i ett sammanhang avgöra vilka åtgärder som skola vidtagas mot den dömda. Därvid kan domstolens ställningstagande till förvisningsfrågan självfallet komma att inverka på de påföljder, som i övrigt bestämmas. Detta har kommit till uttryck i stadgandet i 26 § tredje stycket utlänningslagens, vari sägs att, om utlänningslag förvisas, det men han därigenom lider skall beaktas vid bestämmandet av annan påföljd för brottet.

Av skäl, som anförts i förenämnda promemoria den 8 november 1957, synes mig den mest ändamålsenliga ordningen vara, att fråga om förvisning väckes av vederbörande åklagare. Med de av riksåklagaren den 23 december 1957 utfärdade anvisningarna i saken torde kunna förväntas, att utlänningslag och hans försvarare i tid får sin uppmärksamhet riktad på frågan och att denna blir allsidigt belyst vid huvudförhandlingen.

Underlåter åklagare vid åtal mot utlänningslag för brott, som är av beskaffenhet att kunna medföra förvisning, att framställa yrkande om sådan påföljd, har domstolen emellertid att själv upptaga frågan. Att domstol har att oberoende av särskilt yrkande därom upptaga förvisningsfrågan är nämligen en konsekvens av att förvisning processuellt är att anse som en ansvarspåföljd (se prop. nr 41/1954 s. 145 och 158).

För att domstolen skall erhålla erforderligt underlag för prövning av frågan om förvisning, måste utredning i detta hänseende förebringas och frågan dryftas under medverkan av parterna vid huvudförhandlingen. Rörande förfarandet härutinnan framhöll departementschefen under förarbe-

tena till utlänningslagen (prop. nr 41/1954 s. 100), att det torde få ankomma på åklagaren att, då fråga om förvisning uppkomme, inhämta erforderliga upplysningar från den centrala utlänningsmyndigheten — d. v. s. statens utlänningskommission — samt att verkställa nödig utredning. Departementschefen framhöll i detta sammanhang vidare, att nämnda myndighet även torde böra vara skyldig att på begäran av domstol tillhandagå denna med yttrande såsom sakkunnig myndighet.

Såsom departementschefen uttalat ankommer det i första hand på åklagaren att förebringa utredning för en såvitt möjligt allsidig belysning av förvisningsfrågan. Finner domstolen utredningen böra fullständigas, läser den — i överensstämmelse med stadgandet i 45 kap. 11 § RB — äga meddela åklagaren erforderligt föreläggande därom. Av betydelse för en enhetlig rättstillämpning i fråga om förvisning synes mig ock vara, att domstol begagnar möjligheten att inhämta yttrande från utlänningskommissionen i tveksamma fall.

Beträffande det i förevarande ärende aktuella målet rörande Eskesen synes av Rönningssons yttrande framgå, att häradsrätten, oaktat yrkande om förvisning icke framstälts av åklagaren och domen även i övrigt saknar upplysning därom, ingått i prövning av förvisningsfrågan och därvid på vissa skäl funnit, att Eskesen icke borde förvisas.

Vad angår häradsrättens materiella bedömning av förvisningsfrågan vill jag till en början framhålla, att det är uppenbart, att vid en lämplighetsfråga som den ifrågavarande utrymme finnes för olika meningar. För min del är jag emellertid benägen anse, att häradsrätten, i och med att den fällde Eskesen till ansvar för ett så allvarligt brott som mordbrand, bort förvisa honom ur riket. Härvid är även för bedömandet av risken för Eskesens återfall i brottslighet att beakta, att Eskesen även i sitt hemland begått brott och att han betecknats såsom varande till sin natur tämligen godtrogen och lättlockad. Vidare hade Eskesen vistats i Sverige endast kort tid. Han synes dessutom icke ha genom släktskapsband eller eljest ägt någon närmare anknytning här i landet. Häradsrättens liberala bedömning av förvisningsfrågan synes knappast stå i överensstämmelse med den allmänna praxis, som hos andra domstolar, enligt vad vid inspektioner iakttagits, plägar tillämpas i förevarande hänseende. Beträffande utlänningsfrågan, som i Sverige begått brott, har även enligt tidigare lagstiftning en relativt sträng praxis härutinnan varit rådande (jfr Förvaltningsrättslig Tidskrift 1950 s. 36 o. f.). Nu anförda synpunkter synas mig vara av den natur, att frågan om förvisning under alla förhållanden bort för häradsrätten framstå åtminstone såsom så tveksam, att utlåtande från utlänningskommissionen bort före huvudförhandlingen inhämtas i frågan.

Med anledning av vad Rönningsson anförat därom, att häradsrättens ståndpunkt i förvisningsfrågan vunno stöd av länsstyrelsens beslut att icke utvisa Eskesen, må framhållas, att detta uttalande måste bero på missuppfattning

från Rönquist's sida. Länsstyrelsen har nämligen vid sin prövning av utvisningsfrågan icke kunnat grunda sitt beslut på det av Eskesen i Sverige begångna brottet. Det avgörande för länsstyrelsens ställningstagande har i stället varit den brottslighet Eskesen låtit komma sig till last i sitt hemland. Vad i sistnämnda hänseende förekommit mot honom har uppenbarligen, såsom länsstyrelsen även funnit, icke utgjort tillräcklig anledning att meddela utvisningsbeslut.

Beträffande häradsrättens underlåtenhet att i domen redovisa skälen för sitt beslut i förvisningsfrågan vill jag såsom min mening framhålla, att nämnda fråga i och för sig synes ha varit av sådan betydelse, att häradsrättens bedömning därutinnan bort angivas i domen, i all synnerhet som det enligt häradsrättens bedömande rörde sig om ett mycket allvarligt brott. Brottsens allvarliga art innefattade nämligen ett tungt vägande skäl för förvisning. Vid nu angivet förhållande synes det mig ha varit särskilt angeläget, att häradsrätten i sin dom redogjort för de synpunkter som oaktat brottets svårhetsgrad föranlett rätten att icke ådöma förvisning.

Den av riksåklagaren utfärdade cirkulärskrivelsen kan förväntas medföra, att åklagarna i fortsättningen regelmässigt komma att utan initiativ från rättens sida ange sin ståndpunkt till fråga om förvisning. En konsekvens härav torde bli, att även domstolarna måste redovisa skälen för sitt ställningstagande till frågan. Med hänsyn härtill påkallas icke, utöver vad som framgår av det redan sagda, något uttalande från min sida beträffande spörsmålet, huruvida domstol — därest åklagare i något undantagsfall skulle underlåta att ange sin ståndpunkt till förvisningsfråga — bör redovisa skälen för sitt ställningstagande till frågan.

Med dessa uttalanden, som jag upptog i en till Rönquist avlåten skrivelse, var ärendet av mig slutbehandlat.

4. Åsidosättande av regeln i 10 kap. 10 §, jämfört med 17 § första stycket 4., RB om forum för tvist rörande skyldighet för hyresgäst att ersätta hyresvärd för reparation, som hyresvärden verkställt

Av handlingarna i ett genom klagomål av frisören Gustav Abrahamsson i Arjeplog härstädes anhängiggjort ärende angående underlåtenhet av domstol att beakta forumreglerna i lagsökningslagen och rättegångsbalken framgår i huvudsak följande.

I en den 24 juli 1956 till lagsökningsdomaren i Västerbottens västra domsaga inkommen ansökning om betalningsföreläggande yrkade Abrahamsson, att köpmannen Sigvard E. Långberg, Sorsele, måtte förpliktas att till Abrahamsson utgiva 340 kronor jämte ränta och ersättning för kostnaderna å

målet. Såsom stöd för sin fordran åberopade Abrahamsson en räkning av följande lydelse: "Köpmannen S. E. Långberg, Sorsele, Debet Frisören Gustav Abrahamsson, Arjeplog. — — — — 1956 An. reparationskostnader å lägenhet i fastigheten tomt nr 4 i kvarteret Katten i Arjeplog enligt Arjeplogs hyresnämnds beslut av den 11 april 1956 kr. 340:— S:ma Kr. 340:—". — Vid ansökningen fanns därjämte fogat följande besked i skiljemål från Arjeplogs hyresnämnd:

"Arjeplogs hyresnämnd

Dnr 2 o. 3/1956.

Besked i mål

som hänskjutits till nämnd enligt lagen om medling i hyrestvister.

I skiljemål mellan Gustav Abrahamsson, hyresvärd, och S. E. Långberg, hyresgäst, angående prövning av tvist angående fördelning av reparationskostnaderna å lägenhet i fastigheten tomt nr 4 i kvarteret Katten i Arjeplogs kyrkostad, har Arjeplogs hyresnämnd den 11 april 1956 meddelat följande

Förslag till förlikning.

Nämnden föreslår förlikningsvis att hyresgästen skall som full gottgörelse till hyresvärden erlägga 340 kronor. — — — — —

För Hyresnämnden:
Erik Spens"

Den 25 juli 1956 utfärdade den i domsagan tjänstgörande hovrättsfiskalen Georg Normark föreläggande för Långberg att svara å ansökningen. Sedan Långberg bestritt ansökningen, underrättade Normark den 6 augusti 1956 Abrahamsson därom samt förelade denne att, därest han önskade att målet skulle såsom tvistigt hänskjutas till rättegång, framställa yrkande därom inom viss angiven tid. På av Abrahamsson därom framställd begäran beslöt därefter tingsnotarien i domsagan Nils Nilsson den 23 augusti 1956, att målet skulle hänskjutas till rättegång, varefter målet för vidare handläggning överlämnades till tingsdomaren i domsagan Gustaf Wetterling, som vid denna tidpunkt och fram till och med den 1 september 1956 jämlikt förordnande förvaltade häradshövdingämbetet i domsagan. Wetterling utfärdade den 24 augusti 1956 föreläggande för Abrahamsson att — i enlighet med stadgandet i 29 § första stycket lagsökningslagen — lämna bevisuppgift i målet. Med anledning därav inkom Abrahamsson den 29 samma månad med en skrift jämte bilagor. Därefter utfärdades den 1 september 1956 kallelser å parterna till första inställelse den 8 oktober 1956 å Lycksele tingslags häradsrätts tingsställe i Storuman. Kallelserna expedierades först den 4 september 1956. Samtidigt därmed avsändes till Långberg ett exemplar av de den 29 augusti 1956 från Abrahamsson inkomna handlingarna.

Häradshövdingen i domsagan E. Thomasson, som den 2 september 1956 återinträdde i sin tjänst, tjänstgjorde därefter såsom ordförande i tings-

lagets häradsrätt till och med den 31 oktober 1956, utom — såvitt nu är i fråga — dels den 14 september 1956, då han var tjänstledig med Wetterling såsom vikarie, dels i vad avsåg förberedelsesammanträden å tingsstället i Storuman den 8 oktober 1956, vilka jämlikt särskilt förordnande handlades av Wetterling.

Den 14 september 1956 inkom i målet ytterligare en skrift jämte bilaga från Abrahamsson. Kopia av dessa handlingar lät Wetterling samma dag för kännedom tillstålla Långberg.

Vid det under ordförandeskap av Wetterling hållna förberedelsesammanträdet den 8 oktober 1956 voro såväl Abrahamsson som Långberg personligen tillstädes, varjämte Abrahamsson biträdades av advokat. Vid förhandlingen angåvo parterna sina ståndpunkter i målet samt utvecklade grunderna därför. Vidare diskuterades möjligheterna till förlikning. Sedan parterna därefter angivit viss bevisning, som de önskade åberopa vid kommande huvudförhandling i målet, avslutades sammanträdet med att parterna åtog sig att snarast till rätten inkomma med fullständiga bevisuppgifter.

Sedan Thomasson någon tid efter förberedelsesammanträdet funnit att parterna icke inkommit med utlovade bevisuppgifter, anmodade han kanslisten i domsagan att infordra besked i nämnda hänseende från parterna. Därefter övertog Wetterling från och med den 1 november 1956 på grund av förordnande handläggningen av bland annat ifrågavarande mål.

Den 19 november 1956 tillskrev Wetterling Långbergs ombud i målet med anmodan till denne att inkomma med fullständig bevisuppgift. Sedan ombudet med anledning därav genomgått sina handlingar i saken, underrättade han Wetterling att han ifrågasatte, huruvida icke målet anhängiggjorts vid fel forum. Wetterling, som vid därefter företagen genomgång av målet fann nämnda påpekande riktigt, tillskrev med anledning därav den 6 december 1956 parternas ombud med anmodan till dem att inkomma med ”påminnelser” i forumfrågan. Sedan parterna inkommit med svar och Långberg i samband därmed genom sitt ombud advokaten Folke Sahlman i Vilhelmina yrkat ersättning för sina kostnader å målet med sammanlagt 487 kronor 80 öre, meddelade Wetterling den 19 december 1956 på häradsrättens vägnar följande beslut: ”Enär förevarande tvist, som gäller, huruvida Långberg, till vilken upplåtelse av hyresrätt till fast egendom skett, bör gälda kostnaderna för reparation av den förhyrda affärslokalen, jämlikt 10 kapitlet 10 § RB skall upptagas av rätten i den ort, där fastigheten är belägen, men tomten nr 4 i kvarteret Katten i Arjeplog ej är belägen inom Lycksele häradsrätts domvärjo, prövar häradsrätten lagligt avvisa Abrahamssons talan. Abrahamsson förpliktas att gottgöra Långberg dennes kostnader å målet med skäligen ansedda 97 kronor 40 öre, varav 50 kronor utgör arvode till Sahlman.”

Sedan Långberg överklagat häradsrättens beslut såvitt avsåg rättegångskostnaderna samt därvid yrkat att han måtte erhålla den av honom vid

häradsrätten begärda kostnadsersättningen, förpliktade hovrätten för Övre Norrland genom beslut den 13 juni 1957 Abrahamsson att ersätta Långberg dennes rättegångskostnader vid häradsrätten med — förutom det av häradsrätten utdömda beloppet — ytterligare 89 kronor 40 öre. Därjämte förpliktade hovrätten Abrahamsson att ersätta Långberg dennes kostnader å målet i hovrätten med 103 kronor. — Hovrättens beslut vann laga kraft.

I en den 9 september 1957 hit inkommen skrift anförde Abrahamsson klagomål över att häradsrätten icke tidigare än som skett avvisat målet samt hemställde om ersättning för de kostnader, som åsamkats honom genom rättens nämnda underlåtenhet. I en sedermera hit inkommen skrift meddelade Abrahamsson att hans ersättningsanspråk uppgick till 752 kronor 80 öre. Av detta belopp avsåg 289 kronor 80 öre vad Abrahamsson enligt häradsrättens och hovrättens ovannämnda beslut förpliktats utgiva till Långberg såsom ersättning för dennes kostnader å målet samt återstående 463 kronor Abrahamssons egna kostnader å målet.

I anledning av klagomålen avgåvo Thomasson, Wetterling, Normark och Nilsson infortrade yttranden, varefter Normark i särskild skrivelse meddelade, att Abrahamsson den 23 januari 1958 tillställts ett belopp av 754 kronor såsom ersättning för den skada han lidit genom häradsrättens dröjsmål med avvisandet av hans talan.

Därefter inkom Abrahamsson med påminnelser, vari han vitsordade att han av Thomasson, Wetterling och Normark mottagit sistnämnda belopp samt förklarade sig nöjd med det honom tillställda ersättningsbeloppet, varför han icke påfordrade vidare åtgärd i saken.

I 10 kap. 10 § RB stadgas, bland annat, att tvist om nyttjanderätt till fast egendom skall upptagas av rätten i den ort, där fastigheten är belägen. Lag samma vare, om — då nyttjanderätt eller annan särskild rätt till sådan egendom upplåtits — fråga är om arrende, hyra, hävd, byggnads underhåll, nybyggnad eller annat dylikt.

Med sistnämnda uttryck avses exempelvis hyresgästs skyldighet att vårda eller underhålla hyreslägenhet eller att utgiva ersättning för reparationer, som hyresvärden verkställt (se Gärde m. fl.: Nya Rättegångsbalken s. 90).

Forumbestämmelserna i 10 kap. 10 § RB äro av absolut karaktär och skola av domstolen iakttagas oavsett huruvida parterna göra foruminvändning eller icke (RB 10 kap. 17 § 4.). Brist i rättens behörighet utgör rättegångshinder.

Reglerna i 10 kap. 10 § RB gälla — enligt 31 § lagsökningslagen — jämväl

i mål om betalningsföreläggande. Även i sådana mål har rätten att själv-
mant pröva sin behörighet.

Därest rätten finner hinder möta för upptagande av ansökning om
betalningsföreläggande, skall ansökningen avvisas (21 § lagsökningslagen).

Redan av de vid Abrahamssons ansökning om betalningsföreläggande
fogade handlingarna framgick otvetydigt, att dennes fordran avsåg ersätt-
ning för reparationskostnader beträffande en av Abrahamsson till Långberg
uthyrd lägenhet i fastigheten tomten nr 4 i kvarteret Katten i Arjeplogs
kyrkostad. Då denna fastighet icke var belägen inom något av de i Väster-
bottens västra domsaga ingående tingslagens domsområden, hade härads-
rätten — på grund av ovan nämnda stadganden i rättegångsbalken och
lagsökningslagen — rätteligen bort utan saklig prövning av ansökningen
omedelbart avvisa densamma. Vid sådant förhållande har häradsrätten icke
lagligen ägt handlägga målet på sätt som skett. Fel vidlåder härigenom
samtliga de åtgärder, som från häradsrättens sida vidtagits beträffande
målet från och med att beslut fattades om att ansökningen skulle delgivas
med Långberg, till dess Wetterling den 19 december 1956 avvisade Abra-
hamssons talan.

För häradsrättens beslut den 25 juli 1956 att delgiva ansökningen om
betalningsföreläggande med Långberg är Normark ansvarig, liksom för den
underrättelse, som den 6 augusti samma år, sedan Långberg bestritt ansök-
ningen, utfärdats till Abrahamsson att inom viss tid angiva, huruvida han
önskade, att målet skulle såsom tvistigt hänskjutas till rättegång. Ansvaret
för beslutet den 23 augusti 1956 om målets hänskjutande till rättegång
åvilar Nilsson.

Såväl Normark som Nilsson ha i samband med de av dem fattade be-
sluten varit pliktiga att granska handlingarna med sådan noggrannhet att
de bort uppmärksamma, att häradsrätten icke var behörig att pröva målet.
De ha följaktligen genom att förbise behörighetsfrågan gjort sig skyldiga
till försummelse i tjänsten.

Vad angår ansvaret för de åtgärder som därefter vidtagits i målet vill jag
framhålla följande. Såväl Thomasson som Wetterling ha förklarat, att icke
någon av dem numera kunde med säkerhet minnas vem av dem som beslu-
tat om utfärdandet av kallelserna till första inställelsen i målet den 8 okto-
ber 1956. Kallelserna till förhandlingen voro dagteknade den 1 september
1956, då Wetterling uppehöll häradshövdingämbetet i domsagan, men
expedierades först den 4 samma månad, vid vilken tidpunkt Thomasson
återinträtt i tjänst. Thomasson har förklarat, att det vore mycket möjligt
att han i samband med besök på domsagokansliet den 1 september 1956
uttryckt önskemål om att målet skulle utsättas till förhandling. — Utred-
ningen giver icke vid handen, att Thomasson tagit eller bort taga sådan
befattning med målet att han bort uppmärksamma, att detta anhängig-
gjorts vid fel forum.

Även om Wetterling icke kan göras ansvarig för beslutet den 1 september 1956 om målets utsättande till första inställelse den 8 oktober 1956, har det likväl ålegat Wetterling att före detta sammanträde taga sådan del av handlingarna i målet, att han uppmärksammat behörighetsfrågan. Jag finner därför att även Wetterling genom att förbise denna fråga gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten.

Genom häradsrättens underlåtenhet att tidigare än som skett avvisa målet hade Abrahamsson åsamkats kostnader. Dessa hänförde sig uppenbarligen i huvudsak till tiden efter det att målet hänskjutits till rättegång. Till den skada som uppkommit hade Abrahamsson dock i viss mån själv medverkat genom att anhängiggöra målet vid fel forum. Som Abrahamsson sedermera tillställts 754 kronor och därigenom till fullo gottgjorts för den skada som åsamkats honom, fann jag — då det förbiseende, som Normark, Nilsson och Wetterling låtit komma sig till last, med hänsyn till omständigheterna måste anses rätt ursäktligt — mig kunna låta i saken bero vid en erinran om vikten av att forumreglerna i 10 kap. RB noggrant iakttagas.

**5. Om förfarandet, då domstol skall skilja sig från brottmål,
där tilltalad icke före preskriptionstidens utgång
fått del av stämning**

Av handlingarna i ett av mig i samband med inspektion av länsstyrelsen i Södermanlands län upptaget ärende inhämtas följande.

Den 16 januari 1953 greps köpmannen Ernst Åke Alm såsom misstänkt för rattfylleri. I stämningsansökningar som inkommo till Stockholms rådhusrätt, femtonde avdelningen, den 17 mars 1953 och den 27 oktober 1953 yrkade åklagaren ansvar å Alm för rattfylleri dels den 16 januari 1953, dels den 12 september 1953. De till rådhusrätten ingivna förundersökningsprotokollen innehöllo uppgift om att polismyndigheten den 10 februari 1953 beslutat att omhändertaga Alms körkort och att beslutet överlämnats till länsstyrelsen i Södermanlands län, som utfärdat körkortet. Rådhusrätten utfärdade stämningar den 15 juni och den 11 november 1953. Alm kunde emellertid icke anträffas för delgivning av stämningarna. Genom beslut den 26 september 1955 avskrev rådhusrätten målen. Härom under rättades åklagaren. Däremot skickades icke sådant meddelande, som avses i 80 § 2 mom. andra stycket vägtrafikkungörelsen.

Vid min inspektion av länsstyrelsen i Södermanlands län i april 1957 uppmärksammade jag följande: Länsstyrelsen hade i anledning av polis-

myndighetens beslut att omhändertaga Alms körkort — vilket beslut delgivits Alm den 12 februari 1953 — genom beslut den 23 i sistnämnda månad återkallat Alms körkort tillsvidare samt kommunicerat handlingarna med Alm, vilket skett den 27 i samma månad. Någon förklaring syntes ej ha avgivits av Alm. Skrivelser hade därefter från länsstyrelsens sida avlåtits till rådhusrätten med förfrågan om målet mot Alm dels den 13 november 1954, därvid erhöles besked att Alm då ännu icke delgivits stämning, och dels den 11 januari 1956. I anledning av sistnämnda förfrågan inkom den 21 januari meddelande, att målet den 26 september 1955 avskrivits på grund av preskription. Genom resolution den 31 januari 1956 beslöt länsstyrelsen att återlämna körkortet till Alm.

I anledning av vad sålunda iakttagits lät jag i inspektionsprotokollet anteckna: Försåvitt icke Alm tidigare dömts för grov vårdslöshet i trafik eller för rattfylleri — varom dock handlingarna saknade uppgift — syntes den längsta återkallelsetiden ha utgjort två år från den 12 februari 1953. Vid angivna förhållande syntes sålunda återkallelsetiden ha utgjort nära ett år utöver vad som lagligen kunnat ifrågakomma.

I infortrat yttrande anförde länsstyrelsen bland annat: Den längsta möjliga återkallelsetiden i detta fall hade varit fem år. Länsstyrelsen hade nämligen den 30 september 1949 återkallat Alms körkort under en tid av åtta månader på grund av att Alm den 1 september 1949 av Stockholms rådhusrätt dömts att utgiva 80 dagsböter för bland annat rattfylleri. Vidare hade länsstyrelsen den 9 januari 1953 meddelat Alm varning för vårdslöshet i trafik. Med hänsyn till vad som förekommit mot Alm skulle hans körkort ha blivit återkallat en avsevärd tid, om han blivit dömd för de år 1953 begångna rattfylleribrotten. Utöver de förut omnämnda skriftliga förfrågningarna hade från länsstyrelsens sida även gjorts muntliga förfrågningar hos rådhusrätten för att efterhöra, huruvida Alm dömts eller när dom kunde väntas i målet.

Länsstyrelsen ifrågasatte slutligen, om icke 80 § andra stycket vägtrafikkungörelsen — enligt vilken det åligger underrätt att, om körkortsinnehavare åtalats för förseelse, begången vid förande av motorfordon, och körkortet omhändertagits, underrätta länsstyrelsen, därest åtalet nedlägges eller rätten frikänner den tilltalade — kunde giva stöd för en sådan tolkning, att domstolen även i ett fall som detta bort underrätta länsstyrelsen om att målet mot Alm avskrivits.

I anledning därav anmodade jag rådhusrätten att inkomma med yttrande rörande orsaken till att underrättelse jämlikt 80 § andra stycket vägtrafikförordningen icke lämnats länsstyrelsen.

Med anledning av remissen inkom assessorn Helge Heurgren, som handlagt målen, med yttrande däri han anförde följande.

Beslutet om avskrivning av målen fattades, sedan rätten funnit, att Alm icke kunnat anträffas för delgivning av stämning, innan de åtalade brotten preskriberats. Förenämnda stadgande, som avsåge frikännande dom och nedläggande av åtal, vore icke tillämpligt i förevarande fall. Någon frikännande dom hade icke meddelats. Ej heller hade åtalen nedlagts. Någon skyldighet att underrätta länsstyrelsen om avskrivningsbeslutet föreläge därför icke. Att likställa en avskrivning av mål med frikännande dom eller nedläggande av åtal kunde nämligen icke komma i fråga. Heurgren ville icke förneka, att underrättelse, som här avsåges, kunde ha betydelse. Insikt därom hade han emellertid erhållit först genom vad som blivit upplyst i detta ärende.

Genom ny remiss den 16 juni 1958, vid vilken fogades en å justitieombudsmansexpeditionen upprättad promemoria, hemställde jag att rådhusrätten ville efter hörande av Heurgren avgiva yttrande. Rådhusrätten anförde i anledning därav följande.

Enligt 45 kap. 8 § RB skall stämningsansökan avvisas, om det är uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder ej kan upptagas till prövning. Med rättegångshinder betecknas enligt Gärdes m. fl. kommentar till rättegångsbalken (s. 466) brist i de förutsättningar, som äro föreskrivna i lag eller eljest måste anses gälla för att i ett särskilt fall käranden skall kunna erhålla materiell prövning av sin talan. Sedan straff för de brott, vilka åklagaren i stämningsansökningen lagt Alm till last och å vilka icke kunnat följa svårare straff än fängelse, jämlikt 5 kap. 14 § strafflagen förfallit, emedan Alm icke före preskriptionstidens utgång anträffats för delgivning av stämningarna å honom, hade enligt rådhusrättens mening dylik brist förelegat. Att straff för berörda brott varit förfallet vid tiden för Heurgrens avskrivningsbeslut hade framgått redan av gärningsbeskrivningarna i stämningsansökningarna. Det hade således då varit uppenbart, att målen på grund av rättegångshinder ej kunnat upptagas till saklig prövning. Med hänsyn till vad nu anförts syntes i 45 kap. 8 § RB angiven förutsättning för stämningsansökningarnas avvisande — Heurgrens åtgärd att på grund av preskription avskriva målen hade givetvis i sak innefattat dylikt avvisande — nämligen att målen på grund av rättegångshinder uppenbarligen ej kunnat upptagas till prövning ha förelegat. — Det förefölle således rådhusrätten som om Heurgren till stöd för sin åtgärd att avskriva målen kunde åberopa sig på berörda stadgande i RB. Någon skyldighet att bereda åklagaren tillfälle att yttra sig, innan rätten jämlikt detta stadgande skilde saken från sig, syntes icke föreligga. I likhet med vad Heurgren i sitt yttrande i ärendet uttalat funne rådhusrätten, att 80 § 2 mom. andra stycket vägtrafikkungörelsen varken enligt ordalagen eller analogivis vore tillämplig i förevarande fall (avvisningsbeslut jämlikt RB 45: 8). Skyldighet att underrätta länsstyrelsen hade följaktligen icke förelegat för Heurgren, även om sådan underrättelse kunde ha haft betydelse.

I en till Stockholms rådhusrätts femtonde avdelning den 18 december 1958 avlåten skrivelse, varav avskrift tillställdes länsstyrelsen i Södermanlands län, anförde jag därefter följande.

Enligt 5 kap. 14 § strafflagen är straff för brott förfallet, om viss tid förflutit innan den misstänkte erhållit del av åtalet. Denna konstruktion av bestämmelserna om preskription har ansetts föra med sig att domstol, även där åtal väckes för sent, har att ge sin dom formen av en prövning av åtalet (se Strahl: Om påföljder för brott, 2 uppl. s. 73). Strahl uttalar vidare: "Domstolen skall lämna åtalet utan bifall; den skall icke, såsom när åtal anställts utan att en åtalsförutsättning är uppfylld, avvisa det." Samma uppfattning har uttalats även av andra författare, se Dillén i Föreläsningar i straffprocessrätt s. 254 not 2 och Strömberg i Åtalspreskription s. 73 o. f.; jfr ock strafflagberedningen i SOU 1953: 17 s. 146. I sitt år 1957 utgivna Kompendium över civilprocessen, del II, s. 20, konstaterar professor Ekelöf, att åtalspreskription i praxis föranleder ogillande av åtalet, ehuru det finns exempel på att detta i stället avvisats (jfr t. ex. NJA 1912 s. 551). Enligt Ekelöf motiverar åtalspreskriptionens syfte, att man kan av avgörandet utläsa att någon straffbarhet ej längre åvilar gärningsmannen. Ekelöf anför vidare: "Möjligen kunde man tänka sig att åtalet borde avvisas i de fall då man redan av stämningsansökningen kan fastslå att åtalspreskription föreligger. Även detta vore emellertid olämpligt. Förnekar den tilltalade gärningen, bör han ha möjlighet att utverka en dom vari fastslås att han icke är gärningsman. Utgjorde preskriptionen processhinder, bleve detta icke fallet."

Till den uppfattning om åtalspreskriptionens innebörd i nu berörda hänseende, som sålunda kommit till uttryck i teori och praxis, vill jag i princip ansluta mig. Åtalspreskription bör således icke betraktas som rättegångshinder.

Om domstol i enlighet med vad nu sagts har att även i preskriptionsfall ingå i en viss prövning av åtalet, uppkommer fråga, hur domstolen skall förfara, då i ett dylikt fall stämningsansökningen icke kunnat delges den misstänkte. Eftersom åtalspreskription icke är att hänföra till rättegångshinder och sålunda icke är att jämföra med det förhållandet, att en åtalsförutsättning saknas, synes åt rättens avgörande icke kunna ges formen av ett avvisande av åklagarens talan. Än mindre kan avskrivning vara den rätta formen för avgörande av det genom stämningsansökningen anhängiggjorda målet. Å andra sidan lär domstolen — då stämningsansökningen icke delgivits den misstänkte — icke kunna ingå på den begränsade sakprövning, som ett ogillande av åtalet på grund av preskription innebär. Det kan ej heller vara rimligt att rätten i en dylik situation, som av naturliga skäl icke reglerats i RB, skall fortsätta försöken att delge den misstänkte stämningsansökningen bara för att få tillfälle att efter huvudförhandling på grund av preskription lämna åtalet utan bifall. Med hänsyn till vad sålunda anförts lär det i här berörda fall icke återstå annan möjlighet för rätten än att taga kontakt med åklagaren för att efterhöra hans

inställning till saken. Det är självfallet att åklagaren i en sådan situation nedlägger åtalet, varpå målet bör kunna avskrivas.

Enligt min mening hade det följaktligen i förevarande fall varit riktigast, om rådhusrätten tagit kontakt med åklagaren. Det kan härvid för visst antagas, att åklagaren — sedan han uppmärksammats på att preskription inträtt — skulle ha nedlagt åtalen. Om så skett, hade det enligt uttrycklig föreskrift i 80 § andra stycket vägtrafikkungörelsen ålegat rätten att underrätta länsstyrelsen om att åtalen nedlagts.

Jag vill emellertid framhålla, att det på grund av utgången av rättsfallet NJA 1912 s. 551 kan — trots vad här anförts — framstå såsom tveksamt, huruvida åtalspreskription utgör rättegångshinder eller icke. Med hänsyn härtill kan det uppenbarligen icke läggas en domare till last såsom fel, om han i ett fall som det förevarande — i likhet med rådhusrätten — finner att åklagarens talan bör avvisas.

Såsom handläggningen nu skett, giver den anledning framhålla, att beträffande avvisningsbeslut och avskrivningsbeslut olikheterna icke äro av blott formell art och att åtskillnad därför givetvis måste göras mellan de båda beslutsformerna.

Vad slutligen beträffar skyldigheten att skicka meddelande jämlikt 80 § 2 mom. andra stycket vägtrafikkungörelsen är obestriddigt, att nämnda stadgande saknar uttrycklig föreskrift om uppgiftsskyldighet vid avvisning av åtal. Av stadgandets formulering framgår emellertid, att det syftar till att möjliggöra för en körkortsinnehavare, som interimistiskt frantagits körkortet, att, sedan det befunnits att något ansvar icke åvilar honom, omedelbart återfå körkortet. Med hänsyn till angivna syfte med stadgandet borde Heurgren enligt min mening ha underrättat länsstyrelsen om det fattade avskrivningsbeslutet. Som stadgandet enligt ordalagen icke omfattar fall av avvisning, kan uraktlåtenheten att underrätta länsstyrelsen om beslutet icke läggas Heurgren till last såsom fel. Jag låter därför, såvitt angår Heurgrens befattningsmed saken, bero vid mina här gjorda uttalanden.

Med hänsyn till vad länsstyrelsen i sitt yttrande anført kan någon anmärkning icke riktas mot länsstyrelsens handläggning av körkortsärendet. Mitt i inspektionsprotokollet antecknade uttalande kan följaktligen icke vidhållas.

6. Förbiseende vid granskning av delgivningsbevis, i följd varav tredskodom kommit att meddelas mot person, som icke blivit behörigen stäm

I samband med min inspektion den 15 mars 1958 av rådhusrätten i Örebro uppmärksammade jag följande.

Genom dom den 1 december 1952 dömde rådhusrätten till äktenskaps-skillnad mellan rörmontören Ingemar Rodefors och hans hustru Linnéa Rodefors, född Eriksson, och förpliktade därvid Ingemar Rodefors att till Linnéa Rodefors utge underhållsbidrag med 100 kronor i månaden så länge hon levde ogift.

I en den 10 augusti 1957 till rådhusrätten inkommen stämningansökan (T 294/1957) yrkade Ingemar Rodefors, att rätten måtte befria honom från skyldigheten att utge nämnda underhållsbidrag. I ansökningen upplystes, att Linnéa Rodefors sedan den 20 mars 1956 vore intagen för vård å Sundby sjukhus i Strängnäs. Enligt ett vid ansökningen fogat intyg av t. f. överläkaren vid sjukhuset Anna Greta Eriksson vore Linnéa Rodefors betydligt sjuk, slö, slapp och avtrubbad och komme troligen att förbli sjuk avsevärd tid framåt. Stämning med kallelse till första inställelse utfärdades å Linnéa Rodefors under adress sjukhuset och delgavs den 14 augusti 1957 med överläkaren Elin Wingqvist-Renck. Å den för inställelsen utsatta dagen, den 12 september 1957, inställde sig icke Linnéa Rodefors. På yrkande av Ingemar Rodefors meddelade rådhusrätten samma dag treds-kodom, varigenom förordnades, att Ingemar Rodefors från och med den 1 september 1957 ej vidare skulle utge underhållsbidrag till Linnéa Rodefors. Målet handlades av numera rådmannen Axel Ahlbeck, som då var assessor vid rådhusrätten.

Jag anmärkte vid inspektionen, att Linnéa Rodefors icke syntes ha blivit behörigen stämd, och hänvisade därvid till 33 kap. 6 och 13 §§ RB. Vidare erinrade jag om att — på grund av innehållet i 75 § stadgan den 19 september 1929 angående sinnessjukvården i riket — det ålegat vederbörande överläkare vid sjukhuset att, sedan genom stämningen framkommit, att Linnéa Rodefors vore i behov av förmyndare eller god man, skyndsamt anmäla förhållandet hos rätten. Sådan anmälan hade, såvitt framgick av akten i målet, icke skett.

I avgivet yttrande i ärendet medgav Ahlbeck, att Linnéa Rodefors icke blivit behörigen stämd och att ett förbiseende från hans sida föreläge.

Vidare anförde Ahlbeck följande.

Under 1957 ombesörjdes vid rådhusrättens civilavdelning granskning av verkställda delgivning ar sålunda. Kontoristen å avdelningen, som är väl insatt i bestämmelserna om delgivning, emottog inkomna delgivningsbevis och verkställde en första granskning av desamma. Fanns ej någon anledning att ifrågasätta giltigheten av delgivningen, gjordes anteckning i delgivningsförteckningen, varefter beviset försett med anteckning om målets nummer överlämnades till den domare som handlade målet. Om ej heller denne fann anledning till anmärkning mot delgivningen, lade han beviset i akten. I civilassessorns mål tillämpades vidare av praktiska skäl den anordningen att på en lapp, som anbringades å aktomslaget, antecknades namnen å samtliga personer i målet, med vilka delgivning skulle ske. Efter-hand som delgivningsbevisen inkommo, strök assessorn i samband med sin granskning av delgivningsbevisen ett vågrätt streck över varje namn med vilket delgivning skett. (Av lappen kunde man sålunda utan att behöva genomgå samtliga delgiving ar snabbt avläsa vilka personer som blivit

delgivna i målet.) Därefter blevo delgivningsbevisen som regel ej föremål för ytterligare granskning. Vid någons utevaror undersöktes emellertid, vid vilken tidpunkt delgivning ägt rum med utebliven för bedömning av påföljden av utevaror.

Något minne av att Ahlbeck sett ifrågavarande utlämningsbevis, vara Elin Wingqvist-Renck tecknat erkännande av mottagandet, har Ahlbeck icke. Om han observerat förhållandet, skulle han ej ha godkänt delgivningen utan föranstaltat om ny delgivning. — Stämning i målet utfärdades av en vikarie å Ahlbecks tjänst. Vid tidpunkten då delgivningsbeviset inkom voro, enligt vad Ahlbeck nu inhämtat, såväl kontoristen å avdelningen som Ahlbeck själv semesterlediga. Då Ahlbeck före förhandlingen genomgick målet, har han uppenbarligen först funnit, att samtliga delgivningar varit avprickade å "hjälpplappen", varefter han ej före förhandlingen ägnat frågan om delgivning någon uppmärksamhet. Ehuru Ahlbeck ej har mer än ett mycket svagt minne av förhandlingen i målet, är han absolut övertygad om att han i anledning av Linnéa Rodefors' utevaror tittat på utlämningsbeviset som gällde henne. Ahlbeck brukar nämligen alltid för de i ett mål tillstädeskomna tillkännagiva såväl påföljden av utevaror för utebliven enligt utfärdad stämning eller kallelse som ock datum för delgivning med utebliven. I förevarande fall har Ahlbeck tydligen endast konstaterat, att Linnéa Rodefors' utevaror kunde medföra tredsdom och vilken dag den å henne utfärdade stämningen delgivits. Tyvärr måste det ha undgått Ahlbeck att utlämningsbeviset ej undertecknats av Linnéa Rodefors, vartill torde ha bidragit att han sett att vederbörlig blå blankett använts, vilken ju ej får undertecknas av annan än den som avses med delgivningen.

Ahlbeck anser sig kunna utgå ifrån att Elin Wingqvist-Renck tämligen omgående låtit tillstålla Linnéa Rodefors delgivningsförsändelsen och att Linnéa Rodefors sålunda haft samma möjligheter att bevaka sin rätt som om delgivningsförsändelsen av postfunktionären-utlämnaren direkt tillställts Linnéa Rodefors.

Slutligen framhöll Ahlbeck i yttrandet, att han i fortsättningen komme att ägna frågan om delgivning sådan uppmärksamhet, att ett förbiseende av angiven art ej upprepades.

Härefter anförde Elin Wingqvist-Renck i avgivet yttrande följande.

Den 14 augusti 1957 har Elin Wingqvist-Renck å tjänstens vägnar erkänt mottagande å sjukhuset av en till Linnéa Rodefors adresserad delgivningsförsändelse. Denna försändelse har därefter, i likhet med andra brev till de intagna, av sjukhusets postbud inlämnats till föreståndarinnans på avd. K expedition, där sortering till de olika avdelningarna sker. På expeditionen avhämtas posten av de olika avdelningarnas översköterskor och överlämnas av dem till patienterna. Så har givetvis skett också i detta fall, men efter så lång tid är det icke möjligt få någon klarhet i vilken sköterska som just den dagen tjänstgjorde som översköterska. Själv återkom Elin Wingqvist-Renck den 12 augusti 1957 i tjänst efter fem veckors semester. Arbetet som överläkare på en avdelning av avd. K:s storlek är alltid synnerligen betungande; efter en lång semester, när man har att stå ställning till massor av olika kvarliggande ärenden och samtidigt hastigast möjligt måste sätta sig in i allt, som förevarit under semestern, kunna detaljer lätt falla ur minnet. Att Linnéa Rodefors' ärende varit under be-

handling under Elin Wingqvist-Rencks bortovaro, visste Elin Wingqvist-Renck genom sin vikarie, likaså att det gällde underhållsbidraget från mannen. Bland handlingarna finns nämligen en kopia av det svar en juridisk byrå i Örebro, som tydligen hade fallet om hand, fick av Elin Wingqvist-Rencks vikarie den 19 juli 1957. Elin Wingqvist-Renck kan nu endast förmoda, att hon antog, att delgivningsförsändelsen innehöll besked i detta ärende. Hon kan nu ej minnas detaljerna härvidlag, troligast är väl, att hon ämnat på avdelningen efterhöra vad brevet innehöll men på grund av arbetsbördan råkat glömma bort detta. Likaså är det mycket troligt, att på grund av personalbyte på avdelningen under semestertid också där delgivningsförsändelsens ankomst blivit bortglömd. — Tidigare har Elin Wingqvist-Renck ej tagit något initiativ till omyndigförklaring av Linnéa Rodefors beroende på följande. Linnéa Rodefors' skilsmässa var tydligen definitiv i december 1952, sålunda vid en tidpunkt, då hon ej var intagen å sjukhuset. Hennes affärer ha sedermera tydligen skötts av hennes mor. Elin Wingqvist-Renck har därför ej haft anledning tidigare göra något åt saken. Då Elin Wingqvist-Renck såg den ovannämnda skrivelsen från den juridiska byrån, antog hon, att byrån hade bemyndigande sköta om underhållsärendet. Ej heller visste hon vad som stod i delgivningsförsändelsen. Sedermera har emellertid, via Linnéa Rodefors' mor, genom socialvården i Västerås, gjorts framställning om utlåtande för omyndigförklaring av Linnéa Rodefors. Den 27 september 1957 har Elin Wingqvist-Renck utfärdat dylikt utlåtande.

I ifrågavarande fall har det varit omöjligt att av Linnéa Rodefors få några klara besked angående delgivningen. Ej heller har någon i tjänstvarande sköterska något minne av densamma. Då emellertid Linnéa Rodefors, i likhet med andra schizophrena patienter, samlar på sig diverse ting, har hennes privata förråd noggrant genomgåts. Därvid har man också funnit hela delgivningskonvolutet, som Linnéa Rodefors tydligen ej alls förstått och endast införlivat med sina samlingar.

Som gammal psykiater med mer än 35 års tjänst, därav sedan den 1 januari 1931 som överläkare (sjukvårdsläkare), tillåter Elin Wingqvist-Renck sig undra, om det ej i fall som detta vore lämpligaste gången, att vederbörande domstol gjorde en förfrågan hos vederbörande sjukvårdsläkare, dels huruvida å sinnessjukhus intagen patient överhuvudtaget kan mottaga en sådan delgivning, varom här varit fråga, dels om patienten kan infinna sig inför rätta. Hade så skett, hade givetvis det hela klarats upp omgående.

Elin Wingqvist-Renck kan sålunda endast erkänna och beklaga, att hon på ovan nämnda grunder icke ägnat fallet den uppmärksamhet, som rätteligen krävts, och skall i fortsättningen, därest likartade fall åter förekomma, i möjligaste mån söka undvika, att sådan försumlighet återupprepas.

I en senare hit ingiven skrift anförde Ahlbeck följande.

Ingemar Rodefors' ombud, juris kandidaten Ingvar Malmberg i Kumla, har på Ahlbecks begäran meddelat, att tredskodomen delgivits med Linnéa Rodefors personligen den 1 oktober 1957, varom delgivningsbevis åtecknats domen.

Rådhusrätten förordnade den 28 oktober 1957 änkefru Anna Eriksson till förmyndare för Linnéa Rodefors, som är hennes dotter. Enligt vad Ahlbeck nu erfarit hade Anna Eriksson då vetskap om tredskodomen. Efter kon-

ferens med föreståndaren för Örebro läns rättshjälpsanstalt, advokaten Arvid Berggren, beslöt Anna Eriksson att ej överklaga domen.

Sedan Ahlbeck anhållit, att Anna Eriksson ville i tillämpliga delar bekräfta riktigheten av vad ovan angivits, har han genom Berggren erhållit ett av Anna Eriksson den 1 december 1958 undertecknat intyg.

Nämnda intyg, vilket Ahlbeck insänt hit, innehöll följande.

Då Anna Eriksson förordnades till förmyndare för Linnéa Rodefors, kände Anna Eriksson till att rådhusrätten genom tredsokod den 12 september 1957 förordnat, att Linnéa Rodefors' make Ingemar Rodefors från och med den 1 september 1957 ej vidare skulle utgiva underhållsbidrag till Linnéa Rodefors. Tiden för återvinningstalan mot domen hade då ej gått till ända. Efter konferens med advokat fann Anna Eriksson sig emellertid icke böra söka återvinning mot domen, utan bestämde sig i stället för att eventuellt återupptaga underhållsfrågan vid en senare tidpunkt. Vid tiden för domens meddelande var Linnéa Rodefors intagen å Sundby sjukhus och något egentligt behov av underhållsbidrag förelåg då ej; Anna Eriksson räknade med att Linnéa Rodefors efter någon tid skulle bli utskriven och och att hon då skulle bli i behov av underhållsbidrag.

Vid avgörande av ärendet gjorde jag följande i skrivelse till Ahlbeck upptagna uttalanden.

Såsom det till rådhusrätten inkomna delgivningsbeviset ger vid handen, har delgivningen av stämningen skett icke med Linnéa Rodefors utan med Elin Wingqvist-Renck i egenskap av överläkare å den avdelning av sjukhuset, där Linnéa Rodefors var intagen. Vid första inställelsen har Ahlbeck icke uppmärksammat, att Linnéa Rodefors sålunda icke blivit behörigen stämd, utan efter yrkande av Ingemar Rodefors meddelat tredsokod, varigenom denne befriades från skyldighet att utge underhållsbidrag till Linnéa Rodefors.

Att märka är att vad i målet var upplyst rörande Linnéa Rodefors' hälsotillstånd utgjort anledning antaga, att hennes utevaro kunde bero på laga förfall. Även om Linnéa Rodefors skulle ha erhållit behörig del av stämningen, har sålunda enligt min mening — på grund av stadgandet i 32 kap. 6 § RB — förutsättning för tredsokod icke förelegat.

Emellertid framgår av utredningen, att den för Linnéa Rodefors sedermera förordnade förmyndaren, efter samråd med advokat, beslutat att icke söka återvinning i anledning av tredsokodomen utan i stället bestämt sig för att senare, om så erfordrades, begära omprövning av underhållsfrågan. Eftersom förmyndaren sålunda godtagit tredsokodomen, kan det fel, Ahlbeck enligt det ovan sagda låtit komma sig till last genom att under de föreliggande omständigheterna meddela tredsokod i målet, icke anses ha medfört skada för Linnéa Rodefors. Vid sådant förhållande finner jag i denna del av

ärendet mig kunna låta bero vid vad i saken förevarit, med en allvarlig erinran om nödvändigheten av att granskning av delgivningsbevis i fall som det förevarande sker på ett fullt betryggande sätt.

I detta sammanhang vill jag framhålla att, med hänsyn till föreliggande upplysningar om Linnéa Rodefors, det enligt min mening varit lämpligt, om rådhusrätten, sedan målet inkommit, från vederbörande överläkare inhämtat upplysning — t. ex. genom ett telefonsamtal — huruvida icke skäl förefunnes att till rätten göra anmälan om behov av förmyndare eller god man att företräda Linnéa Rodefors i målet.

Vad beträffar sjukhusets befattning med saken lät jag — under hänvisning till vad i inspektionsprotokollet därutinnan anmärkts — bero vid vad i ärendet förekommit.

7. Är kostnad för kungörande av klandertalan mot utdelningsförslag i konkurs att anse såsom konkurskostnad eller att hänföra till den klandrande partens rättegångskostnader?

Sedan advokaten Bengt Bergendal i Göteborg i egenskap av förvaltare i radiomontören Alf Olssons vid Hisings, Sävedals och Kungälv's domsagas häradsrätt anhängiga konkurs i samråd med rättens ombudsman framlagt förslag till slututdelning i konkursen, anmäldes av borgenär klander mot utdelningsförslaget. Efter det att klandertalan kungjorts enligt 130 § konkurslagen, handlades klandermålet inför häradsrätten, som i dom den 21 mars 1957 lämnade borgenärens talan utan bifall. I domen utsades intet om fördelning av kostnaderna å målet.

I en den 3 augusti 1957 hit inkommen skrift anförde Bergendal: Efter det nyssnämnda dom vunnit laga kraft, hade han från domsagokansliet erhållit bevis att även utdelningsförslaget vunnit laga kraft. Först sedan nästan alla borgenärer lyft dem enligt förslaget tillkommande utdelning, hade Bergendal underrättats om att konkursdomaren låtit debitera konkursboet kostnaderna för de jämlikt 130 § konkurslagen utfärdade kungörelserna. Enligt Bergendals mening vore ifrågavarande kostnader hänförliga till den klandrande borgenärens rättegångskostnader. Under framhållande att Bergendal saknade möjlighet att genom överklagande av konkursdomarens beslut i den aktuella frågan bringa denna under annan prövning, anhöll Bergendal om mitt uttalande, huruvida konkursdomarens nämnda beslut stode i överensstämmelse med gällande lagstiftning och rättstillämpning.

Med anledning därav anförde tingsdomaren Bo Erichs, som i egetskap av konkursdomare i domsagan var ansvarig för det klandrade beslutet, i infortrat yttrande i huvudsak följande.

Då lagen, i motsats till vad som gällde kostnader enligt 111 och 188 §§ konkurslagen, icke upptog föreskrift om att klandrande borgenär skulle svara för kungörelsekostnad enligt 130 § konkurslagen, vore det sannolikt lagens mening, att dylik kostnad skulle vara konkurskostnad. Om en borgenär, som för att komma till sin rätt ansåge sig tvungen att klandra ett utdelningsförslag, avkrävdes kostnaden för kungörande av klanderprocessen, skulle han icke i processen ha möjlighet att få ersättning av boet för denna kostnad, eftersom rättegångskostnaderna i dylika mål regelmässigt kvittades. Detta vore för en vinnande borgenär stötande. Rätteligen borde kungörelsekostnaden belasta konkursboet och därmed avdragas från de i förslaget upptagna utdelningsbeloppen. Då förvaltaren försummat detta, syntes ingen annan lösning stå till buds än att förvaltaren själv finge bestrida kostnaden.

I ärendet infortrades tillika yttranden från konkursdomarna vid Stockholms, Göteborgs och Malmö rådhusrätter, varjämte tillfälle bereddes styrelsen för Sveriges advokatsamfund att inkomma med yttrande.

Konkursdomaren vid Malmö rådhusrätt förklarade sig i avgivet yttrande anse konkursdomarens kostnader i anledning av klander mot slututdelningsförslag vara konkurskostnader. Enligt yttrandena från konkursdomarna vid Stockholms och Göteborgs rådhusrätter hade däremot vid dessa domstolar ifrågavarande kostnader uttagits i förskott av klandraren och ansetts utgöra dennes rättegångskostnader.

Styrelsen för Sveriges advokatsamfund anslöt sig i avgivet yttrande till ståndpunkten, att den aktuella kostnaden utgör klandrarens rättegångskostnad. Det låge enligt styrelsens mening i sakens natur, att kungörelsekostnaden skulle förskjutas av den som anmält klandret. Till utveckling av sin åsikt anförde styrelsen i huvudsak följande.

Det vore ingalunda säkert att vid fall av klander mot utdelningsförslag klander också fördes mot slutredovisningen. Om slutredovisningen lämnades oklandrad, måste enligt styrelsens mening hela det i redovisningen såsom utdelningsbart betecknade beloppet utdelas. Om klandret mot utdelningsförslaget vunnes, funnes alltså icke några medel hos konkursboet, varmed klanderkostnaderna kunde betalas. Det syntes uteslutet att förvaltarens underlåtenhet att i slutredovisningen reservera medel för eventuella klanderkostnader skulle vara att hänföra till vårdslöshet och föranleda betalningsskyldighet skadeståndsvägen. Snarare syntes det riktigt att säga, att det — med hänsyn till det ringa antalet fall av klander — vore en orimlig åtgärd att avsätta medel för dylikt ändamål. Detta skulle medföra tillämpning av bestämmelserna i 148 § konkurslagen i så gott som alla konkurser.

I 141 § samma lag angåves bland annat, att borgenär, vars rätt berördes av klandret, ej finge, om klander väckts, annorledes än mot borgen lyfta utdelning förrän klandret blivit genom laga kraft ägande beslut avgjort. Med borgenär, vars rätt berördes av klandret, avsåges borgenär, vars utdelning skulle bli minskad, om klandret bifölles. Om klandret riktade sig mot att viss borgenär oriktigt tillagts utdelning med förmånsrätt, ägde samtliga oprioriterade fordringsägare lyfta sin utdelning oavkortad och utan borgen. Konsekvensen av att konkursboet belastades kostnaden skulle därför bli den, att konkursförvaltaren personligen finge vidkännas densamma. Det vore självklart, att det arvode som tillerkänts honom i konkursen icke vore avsett att täcka sådana kostnader. Att märka vore också, att varken konkursförvaltaren eller konkursboet vore part i klanderprocessen (jfr NJA 1935 s. 583) och därför icke kunde yrka ersättning för kostnader i denna. Partsförhållandena vore därvid analoga med vad som gällde vid klander av arvskifte. Konkursförvaltning och konkursbo hade vid klander av utdelningsförslag en liknande ställning som boutredningsman och dödsbo vid klander av arvskifte.

Bergendal inkom med påminnelser.

Då jag ansett det vara av värde att vid bedömningen av förevarande spörsmål äga tillgång även till ett uttalande från rättsvetenskapligt håll, uppdrog jag åt docenten vid Stockholms högskola Lars Welamson att yttra sig i frågan. I anledning därav överlämnade Welamson en promemoria. (Se SvJT 1958 s. 366 o. f.)

I en till Erichs avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 130 § konkurslagen föreskrives att, om klander mot utdelningsförslag i konkurs upptages, konkursdomaren har att utsätta dag för målets handläggning vid rätten samt låta den utsatta dagen minst tio dagar förut kungöras en gång i allmänna tidningarna och den eller de ortstidningar som bestämts för offentliggörande av kungörelser om konkursen. Enligt samma lagrum skall konkursdomaren ock särskilt underrätta rättens ombudsman, förvaltaren och den som anmält klandret samt, där klandret avser utdelning till viss borgenär, som icke anmält klandret, denne.

I 203 § konkurslagen stadgas, att konkursdomaren i stället för att genom kungörelse kalla borgenärer till rätten, då konkursmål skall där handläggas, bör tillämpa annat kallelsesätt, om det kan ske utan ökning av kostnaden. Såsom sådant alternativt kallelsesätt anvisar samma lagrum under vissa förutsättningar utsändande av särskilda kallelsebrev.

Vare sig klandertalans publicering sker i den ena eller den andra ordningen, föranledas därav kostnader för lösen och, vid postbefordran, porto. För kungörelse utgöres den dominerande kostnaden emellertid av själva annonskostnaden.

Enligt civilrättsliga regler torde konkursdomaren i egenskap av annonsbeställare vara i förhållande till vederbörande tidningar ansvarig för annonskostnaden. Om vem som har att gottgöra konkursdomaren annonskostnad, som denne förskjutit eller har att senare utgiva till tidning vari kungörelsen införts, innehåller lagen likväl intet.

Att kostnaden skulle bestridas av allmänna medel torde icke ifrågakomma. Man har då att välja mellan alternativen att den betraktas endera såsom en klandrarens rättegångskostnad eller såsom konkurskostnad, vilken skall utgivas av boet. Härtill har man givetvis att beakta eventualiteten, att den i förhållande till konkursdomaren ansvarige kan hållas skadeslös med tillämpning av reglerna om fördelning av rättegångskostnad.

Inför valet mellan dessa båda alternativ synes man näppeligen berättigad att draga någon slutsats i vare sig den ena eller den andra riktningen av själva det förhållandet, att lagen icke uttalar sig om annonskostnaden. Icke heller torde någon vikt kunna tillmätas argumentet, att klandraren vid bifall till klandertalan rimligen bör befrias från kungörelsekostnaden men detta icke är möjligt, om den utgör hans rättegångskostnad, eftersom kostnaderna i mål om utdelningsklander regelmässigt bruka kvittas. Med väsentligen samma fog kan sägas, att vid klandertalans ogillande klandraren rimligen bör få svara för jämväl kungörelsekostnaden men att detta vid kvittning icke blir fallet, om kostnaden antages utgöra konkurskostnad. Otillfredsställande konsekvenser av den regel om rättegångskostnadsansvar, vilken antages böra accepteras såsom huvudregel, synas för övrigt i och för sig icke kunna utgöra något bärande skäl för att just viss kostnad anses icke hänförlig till parts rättegångskostnad. Det oaktat må här anmärkas, att man synes ha anledning starkt ifrågasätta, huruvida kvittning av kostnaderna oberoende av utgången i mål om utdelningsklander är förenlig med de i rättegångsbalken numera lagfästa principerna för fördelning av rättegångskostnad.

Ett påtagligt stöd för uppfattningen, att kostnad för publicering av klandertalan utgör konkurskostnad, står däremot att finna i bestämmelserna om expeditionslösen. I 10 § expeditionslösenförordningen föreskrives nämligen, att expeditioner i konkursmål lösas av boet, i den mån icke annat följer av tidigare stadgande i förordningen. Något dylikt stadgande av omedelbar betydelse i förevarande sammanhang finnes icke. Enligt expeditionslösenförordningens ordalydelse skall sålunda lösen utgivas av boet icke blott för kallelsebrev, som enligt 203 § konkurslagen ersätta annonsering, och för underrättelse enligt 130 § konkurslagen utan även för kungörelse. Uppenbarligen finnes intet sakligt skäl att i fråga om kostnadsansvaret göra skillnad mellan å ena sidan lösen och å andra sidan annons- respektive portokostnad för samma kungörelse eller kallelse. Det vore givetvis inkonsekvent, om den största kostnadsposten, som vid kungörelse i den i 130 § konkurslagen angivna ordningen är annonskostnaden och vid tillämpning

av 203 § konkurslagen är lösen för kallelsebrev, skulle drabba olika personer, beroende på vilket publiceringssätt konkursdomaren med hänsyn till totalkostnaden finner böra anlitas.

Mot ståndpunkten, att kungörelsekostnaden utgör konkurskostnad, kunna emellertid åtskilliga tungt vägande synpunkter anföras. Dessa hänföra sig i första hand till möjligheten att överhuvud lagligen taga boets medel i anspråk för kostnaden och i andra hand till möjligheten att med hänsyn till utgången i klandermalet övervältra kostnaden på tappande part.

Vad först gäller frågan om möjligheten att uttaga kostnaden av boet, uppkommer härvidlag intet problem, såvida förvaltaren i sin slutredovisning avsätter och från slututdelning undantager medel, som beräknats motsvara dylik kostnad. Ett sådant förfaringssätt kan likväl icke förordas, eftersom det skulle onödigt komplicera och fördyra alla de konkurser, i vilka utdelningsförslag icke klandras.

Man har alltså att räkna med, att kostnaden för klandertalans kungörande icke kan bestridas av andra boets medel än dem som omfattas av slututdelningsförslaget. Att dessa medel skulle, sedan slututdelningsförslaget vunnit laga kraft eller efter klander fastställt, principiellt lagligen kunna tagas i anspråk för konkurskostnad eller massagäld måste anses i varje fall tvivelaktigt. Eftersom det här gäller en kostnad, som uppstått just i anledning av klandertalan, kunde man kanske likväl tänka sig, att förvaltaren kunde genom domen i klandermalet berättigas att från skilda borgenärens utdelning avdraga vad därå belöper av kungörelsekostnaden. Måhända kunde ett dylikt bemyndigande anses ligga i själva domen och sålunda icke behöva påyrkas av förvaltaren eller ens uttryckligen uttalas. En konsekvens av denna ståndpunkt bleve givetvis, att vid tillämpning av reglerna om lyftningsrätt i 141 § konkurslagen klandertalan finge anses alltid beröra borgenär, såvitt gäller den boets kostnad i anledning av klandertalan som belöper på honom.

Såsom redan antytts, kan det icke vara rimligt och med rättegångsbalkens regler om fördelning av rättegångskostnad överensstämmande, att konkursboet under alla förhållanden får slutligen bära kostnad för klandertalans kungörande. Även om man utgår från att boets medel på sätt nyss antytts skulle kunna tagas i anspråk för kungörelsekostnaden, framstår därmed dess hänförande till konkurskostnad såsom betänkligt, med mindre boet har möjlighet att få kostnaden övervältrad på tappande part. Huruvida dylik möjlighet överhuvud föreligger är emellertid tvivelaktigt, eftersom förvaltaren i denna egenskap — enligt vad som fastslagits i NJA 1935 s. 583 — icke har ställning av part i klanderprocessen.

Ett tillfredsställande resultat kan icke vinnas ens för det fall att man skulle anse att boet i klanderprocessen kan tilldömas ersättning för kungörelsekostnader av tappande part. Eftersom förvaltaren icke kan före det slutliga avgörandet vara förvissad om att klandraren åläggas ersättnings-

skyldighet för kungörelsekostnaden, måste härvid förutsättas att förvaltaren enligt det anförda innehållit den utdelning som motsvarar ifrågavarande kostnad. Om nu klandret ogillas och ersättning tillerkännes boet för kostnader, skulle förvaltaren ha att indriva beloppet och utdela detta till borgenärerna. Dessa indrivnings- och utdelningsåtgärder skulle i sin tur kräva kostnader, vilka komme borgenärernas rätt till gottgörelse av klandraren för det innehållna beloppet att te sig mer eller mindre illusorisk.

Uppfattningen att kostnad för klandertalans kungörande utgör konkurskostnad har som nämnts stöd i avfattningen av 10 § expeditionslösenförordningen. Vid sådant förhållande kan en på denna uppfattning grundad rättstillämpning icke i och för sig läggas någon till last såsom tjänstefel. Det kan å andra sidan hållas för visst, att man vid avfattningen av 10 § expeditionslösenförordningen icke haft sin uppmärksamhet riktad på nu ifrågavarande expeditioner och deras särskilda problematik. I betraktande härav och då den nämnda uppfattningen, på sätt framgår av det sagda, leder till konsekvenser som te sig svårbedömbara och under alla förhållanden opraktiska och olämpliga, är enligt min mening det riktiga, att samtliga kostnader för klandertalans publicering utan hinder av 10 § expeditionslösenförordningen hänföras till den klandrande partens rättegångskostnader. Det synes mig då också lämpligt, att förskott å dessa kostnader begäres av klandraren, ehuru klandertalans upptagande och kungörande, i avsaknad av lagbestämmelse därom, icke torde kunna göras beroende av att förskott lämnas.

Med dessa uttalanden var ärendet av mig slutbehandlat.

8. Bör in-teckningskontrollstämpel åsättas vid anteckning om innehav av skuldebrev, som å samma inskrivningsdag in-tecknats eller varit föremål för annan in-teckningsåtgärd?

Vid min inspektion den 23 september 1957 av Kinds och Redvägs domsaga påpekade tingsnotarien Sven Vikblad, att förfarandet hos olika inskrivningsdomare växlade vad beträffade åsättande av in-teckningskontrollstämpel vid anteckning om innehav av skuldebrev, som samtidigt varit föremål för in-teckningsåtgärd; vissa inskrivningsdomare uttogs dylik stämpel även i sådana fall, andra icke. Enligt Vikbladhs mening gäve stadgandet i 8 § stämpelförordningen (under rubriken Skuldebrev) icke erforderlig ledning för bedömandet av denna fråga.

Med anledning härav inhämtade jag utlåtanden i saken från styrelsen för föreningen Sveriges häradshövdingar och styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare.

Styrelsen för häradshövdingföreningen upplyste till en början, att den begärt uppgifter från samtliga rikets domsagor angående praxis i förevarande hänseende och att en sammanställning av dessa uppgifter — fördelade på de olika hovrätterna — givit följande resultat.

	En stämpel	Två stämplat	Ej svarat
Svea	26	8	1
Nedre Norrland	8	6	—
Övre Norrland	5	4	1
Göta	3	20	3
Västra Sverige	3	9	3
Skåne och Blekinge	5	8	4
	50	55	12
	42,7 %	47,0 %	10,3 %

Vidare anförde styrelsen.

Frågan huruvida en eller två in-teckningskontrollstämpel bör åsättas uppkommer icke blott då anteckning om innehav sker å samma inskrivningsdag som skuldebrevet varit föremål för in-teckningsåtgärd utan även då skuldebrevet å en och samma inskrivningsdag varit föremål för mer än en in-teckningsåtgärd — exempelvis relaxation samt fastställelse i ny fastighet — och handlingen förses med särskilt bevis om varje åtgärd. Syftet med in-teckningskontrollstämpelein — att försvåra förfalskningar av in-teckningshandlingar — synes närmast tala för att i samtliga dessa fall bör åsättas en stämpel för varje bevis. Om så ej sker finns nämligen möjlighet att — utan det försvårande moment som kravet på in-teckningskontrollstämpel är avsett att utgöra — å in-teckningshandlingens teckna falskt bevis om in-teckningsåtgärd, därest beviset dagtecknas samma dag som det närmast föregående beviset. Denna risk torde emellertid sakna praktisk betydelse för det i remissen avhandlade fallet, där fråga endast är om anteckning om innehav jämte en in-teckningsåtgärd.

Styrelsen för stadsdomareföreningen anförde.

För att erhålla kännedom om rådande praxis har styrelsen begärt upplysning i frågan från inskrivningsdomarna vid samtliga rådhusrätter. Svar har inkommit från inskrivningsdomarna vid 44 av landets 47 rådhusrätter. Vid 33 rådhusrätter tillämpas den ordningen, att skuldebrev, som inges såväl för in-teckningsåtgärd som för anteckning om innehav, åsättes två in-teckningskontrollstämpel, en för in-teckningsåtgärden och en för anteckningen om innehav. Vid 11 rådhusrätter, däribland Stockholms rådhusrätt, råder däremot den praxis, att skuldebrevet i dylikt fall åsättes endast en kontrollstämpel, vilken anbringas vid beviset om in-teckningsåtgärden.

Enligt 8 § stämpelförordningen skall skuldebrev förses med in-teckningskontrollstämpel "varje gång detsamma för in-teckningsåtgärd eller anteckning om innehav" ingives till inskrivningsdomaren. Uttrycket "varje gång" kan synas tyda på att den tolkningen, att skuldebrev i det aktuella fallet blott skall åsättas en kontrollstämpel, skulle vara den riktiga. Det bör emellertid beaktas, att nämnda uttryck infördes såsom en ändring i stadgandets ursprungliga lydelse, vilken innebar, att skuldebrev, för vilka in-teckning beviljats före utgången av år 1928, skulle åsättas kontrollstämpel endast

första gången skuldebrevet efter sagda tidpunkt ingavs för förnyelse eller annan inteckningsåtgärd. Uttrycket ”varje gång” insattes i stadgandet vid en tidpunkt, då reglerna om inteckningsförnyelse alltså var gällande. I samband med inteckningsförnyelsernas avskaffande och införandet av reglerna om anteckning av innehav ändrades stadgandet ånyo. Denna ändring torde främst ha betingats därav, att en anteckning om innehav icke betraktades som en inteckningsåtgärd, vilket däremot varit fallet med en inteckningsförnyelse. Styrelsen anser det ovan anförda giva vid handen, att det av lydelsen av 8 § stämpelförordningen icke är möjligt att komma till något bestämt resultat i den berörda frågan. En lösning torde därför få sökas från andra utgångspunkter.

Vid frågans bedömning bör enligt styrelsens uppfattning främst beaktas syftet med inteckningskontrollstämpeln införande. Detta var att förhindra eller i vart fall försvåra förfalskning av intecknade skuldebrev. Till en början ansågs det tillräckligt med att varje skuldebrev åsattes en kontrollstämpel. Redan efter ett par år frångicks dock denna regel. Uppenbart är att syftet med kontrollstämpeln bäst tillgodoses, om varje bevis å skuldebrevet förses med en kontrollstämpel. Att bevis i vissa fall utfärdas utan sådan stämpel kan underlätta förfalskningar.

Även andra skäl tala för regeln om en kontrollstämpel för varje bevis. För den som vid beviljande av lån granskar en inteckning måste en sådan regel vara att föredraga. Regeln underlättar även expeditjonsarbetet vid domstolarna.

Styrelsen vill sålunda som sin mening uttala, att skuldebrev, som vid anteckning av innehav är föremål jämväl för inteckningsåtgärd, bör förses med en inteckningskontrollstämpel för varje bevis, som åsättes skuldebrevet. Tillika vill styrelsen framhålla angelägenheten av att på detta område åvägabringas en enhetlig praxis. Slutligen anser sig styrelsen icke böra underlåta att erinra om den tvekan, som uttalats om värdet av inteckningskontrollstämpeln överhuvud samt härutinnan hänvisa till vad statens organisationsnämnd anført i sin den 16 mars 1956 avgivna Rapport II rörande organisationsundersökningar vid de statliga domstolarna s. 177.

I 8 § stämpelförordningen under rubriken Skuldebrev, andra och tredje styckena, stadgas följande.

Då inteckning beviljas, skall — förutom stämpel enligt första stycket under nämnda rubrik — jämväl inteckningskontrollstämpel anbringas å skuldebrevet.

Skuldebrev skall ock varje gång detsamma för inteckningsåtgärd eller anteckning om innehav av handlingen ingives till inskrivningsdomaren eller, där sådant enligt lag må ske, för ändamålet uppvisas för annan inskrivningsdomare, förses med inteckningskontrollstämpel, dock icke i fall, där inteckning på grund av skuldebrevet ej längre skall gälla.

Såsom stadsdomareföreningen i sitt utlåtande framhållit torde ordalydelsen av dessa bestämmelser i och för sig icke berättiga till någon bestämd slutsats i frågan huruvida särskild inteckningskontrollstämpel skall åsättas vid anteckning om innehav av skuldebrev, som å samma inskrivningsdag

intecknats eller varit föremål för annan inteckningsåtgärd. Av avgörande betydelse för frågan är enligt min mening ej heller det förhållandet, att bestämmelserna fått sin plats i det kapitel i förordningen, vilket handlar om stämplat till enskilda handlingar, och sålunda icke i kapitlet om stämpel till expeditioner.

Vad angår tillkomsten av det i författningstexten förekommande uttrycket "varje gång" samt de förändringar bestämmelserna efteråt undergått vill jag hänvisa till vad härom anförts i stadsdomareföreningens utlåtande och i bevillningsutskottets betänkande nr 51/1932 s. 5 och 10 ävensom i prop. nr 242/1934 s. 38 (jfr SOU 1933:24 s. 16). Enligt min mening kan icke heller vad sålunda förekommit under förarbetena anses ge erforderlig ledning för bedömande av nyssnämnda fråga.

Motsvarande spørsmål kan — såsom häradsrättens förening påpekat — uppkomma även då skuldebrev å en och samma inskrivningsdag blir föremål för mer än en inteckningsåtgärd, t. ex. relaxation jämte fastställelse i ytterligare någon fastighet eller postposition jämte partiell dödning i fråga om del av intecknade kapitalbeloppet.

Syftet med kontrollstämpeln är såsom bekant att försvåra förfalskning av intecknade skuldebrev (se härom prop. nr 194/1928 s. 10—25 och bevillningsutskottets betänkande nr 35/1928 s. 3 o. f.). När det gäller fall, där — såsom närmast här ovan i korthet angivits — skuldebrev å en inskrivningsdag är föremål för flera inteckningsåtgärder, är behovet av skydd mot förfalskning framträdande i fråga om samtliga dessa åtgärder. Syftet med kontrollstämpeln synes mig innefatta ett tungt vägande skäl för att i dessa fall tolka ifrågakomna stadgande på det sättet, att kontrollstämpel skall åsättas skuldebrevet för envar av inteckningsåtgärderna.

I fråga om anteckning om innehav av inteckningshandling förhåller det sig å andra sidan otvivelaktigt så, att risken av förfalskning här är försvinnande liten. Den praktiska betydelsen av dylik anteckning är nämligen att anteckningen ger innehavaren av inteckningen säkerhet för att han erhåller meddelande innan vissa åtgärder, vilka kunna beröra inteckningen, bli vidtagna (t. ex. vid ansökan om mortifikation eller vid exekutiv auktion å fastigheten). En eventuell förfalskning synes därför i praktiken icke vara ägnad att medföra någon ekonomisk fördel för förfalskaren. Behovet av kontrollstämpel gör sig följaktligen vad angår anteckning om innehav icke gällande på samma sätt som när fråga är om beviljande av inteckning eller om annan inteckningsåtgärd. Vad nu sagts äger tillämpning oavsett om anteckningen sker samtidigt med dylik åtgärd eller å särskild inskrivningsdag. Det är dock att märka, att stadgandet i princip bygger på att lagstiftaren ansett behov av kontrollstämpel föreligga även med avseende å anteckning om innehav.

Av utredningen framgår, att praxis i fråga om åsättande av kontrollstämpel vid anteckning om innehav av skuldebrev, vilket samtidigt är föremål

för in-teckningsåtgärd, växlar betydligt. Vid det öfvervägande antalet rådhusrätter liksom i flertalet domsagor i södra och västra Sverige åsätta in-skrivningsdomarna dylik stämpel även i det angivna fallet. Beträffande domsagor i övriga delar av landet är motsatt praxis den vanligast förekommande. Detta är särskilt markant vad angår domsagor under Svea hovrätt. Av yttranden, vilka avgivits till härads-hövdingsföreningen och av denna ställts till mitt förfogande, framgår, att det i domsagorna under tidigare år var betydligt vanligare att uttaga kontrollstämpel i det angivna fallet än nu är förhållandet. Stadsdomareföreningen har i ärendet uttalat sig för att kontrollstämpel bör åsättas även i dylika fall.

Enligt min mening är en enhetlig praxis i förevarande hänseende önskvärd. Ehuru synpunkter helt visst kunna anföras även för att icke uttaga kontrollstämpel i de fall, om vilka här är fråga, är jag dock för min del benägen för att — i likhet med stadsdomareföreningen och väl även härads-hövdingsföreningen — anse öfvervägande skäl föreligga för att uttaga dylik stämpel. Denna min uppfattning grundar jag framför allt på det förhållandet att — även om förfalskningsrisken i dessa fall är ringa — kontrollstämpeln dock innefattar ett försvårande moment vid en eventuell förfalskning. I detta sammanhang är att märka vad ovan sagts om att stadgandet i princip bygger på att behov av kontrollstämpel ansetts föreligga även med avseende å anteckning om innehav. Om man, när det gäller två eller flera å samma in-skrivningsdag förekommande in-teckningsåtgärder, anser att stadgandet med hänsyn till dess syfte bör tolkas på det sätt, att kontrollstämpel skall åsättas för varje åtgärd, bjuder konsekvensen, att stadgandet tolkas på enahanda sätt med avseende å anteckning om innehav av skuldebrev, som samtidigt är föremål för in-teckningsåtgärd. Ur rent praktisk synpunkt är också att märka, att expeditionsarbetet torde förenklas, om kontrollstämpel regelmässigt uttages vid anteckning om innehav, oavsett när denna sker. Vidare synes det för den, som exempelvis vid beviljande av lån granskar en in-teckning, vara mera betryggande om kontrollstämpel regelmässigt är åsatt även vid anteckning om innehav, vilken skett samma dag som någon in-teckningsåtgärd. Kostnaden för kontrollstämpeln är så ringa, att hänsyn härtill icke behöver tagas.

Med dessa uttalanden, vilka jag upptog i en till Vikbladh avläten skrifvelse, var ärendet av mig slutbehandlat.

9. Fråga om olaga anhållande m. m. Tillika fråga om förundersökningsledares befogenhet att lämna uppgifter till pressen

Av handlingarna i ett genom klagomål av civila statsförvaltningens tjänstemannaförbund härstädes anhängiggjort ärende framgår följande.

Den 2 maj 1956 förordnade riksåklagarämbetet landsfogdesassistenten, numera stadsfiskalen Hans Thorson att från och med den 7 i samma månad tillsvidare biträda landsfogden Anders Holmström vid fullgörande av denne anförtrott uppdrag att såsom särskild åklagare handlägga åtalsärenden rörande misstänkta fall av bestickning och tagande av muta. Därvid skulle Thorson äga att med samma behörighet, som gällde för Holmström, fullgöra de göromål som Holmström bestämde.

Sedan Holmström uppdragit åt Thorson att verkställa undersökning i anledning av uppkommen misstanke att länsbostadsdirektören i Stockholms län Axel Granath skulle ha gjort sig skyldig till tagande av muta, lät Thorson den 25 juni 1957 inställa Granath till förhör å polisstationen i Hudiksvall kl. 9.20. Efter förhöret förklarade Thorson kl. 11.45 samma dag Granath anhållen. Härjämte verkställdes efter förordnande av Thorson husrannsakan och beslag berörande Granath. Denne frigavs den 29 juni kl. 11. I beslag tagna föremål återställdes den 11 juli.

Efter det förundersökningen i saken avslutats, väckte Thorson den 15 oktober 1957 vid Södra Roslags domsagas häradsrätt åtal mot Granath för grovt tagande av muta i två fall samt mot ingenjören John Mattsson för bestickning i ett av dessa fall.

Den ena åtalspunkten avsåg det förhållandet att Granath — i samband med att aktiebolaget Baltzar Lundström under tiden augusti 1950—februari 1951 för Granaths räkning uppfört en villa i Danderyds köping — erlagt betalning därför med allenast 48 800 kronor, oaktat byggnadskostnaderna uppgått till 92 489 kronor 39 öre. Thorson gjorde vid åtalet gällande, att Granath sålunda erhållit en förmån från bolaget å mellanskillnaden, 43 689 kronor 39 öre, eller i vart fall å 25 191 kronor enligt viss av Thorson angiven beräkning. Denna förmån vore otillbörlig med hänsyn till att Granath vore länsbostadsdirektör och därigenom hade möjlighet att gagna bolagets byggnadsverksamhet i länet.

Den andra åtalspunkten avsåg det förhållandet att Granath å sin 50-årsdag den 19 oktober 1954 av Mattsson mottagit en begagnad sektion av en arbetarbarack, vilken Mattsson låtit forsla från stockholmstrakten och uppsätta å Kråkön utanför Hudiksvall för att där användas av Granath såsom sportstuga. Gåvan vore enligt åtalspåståendena otillbörlig med hänsyn till Granaths ställning såsom länsbostadsdirektör, varmed följde möjlighet att gagna Mattssons byggnadsverksamhet i länet. I detta fall yrkade Thorson i andra hand ansvar å Granath för grovt tjänstefel. Vidare yrkades ansvar å Mattsson för bestickning.

I fråga om en av Granath år 1950 tillsammans med representanter för bolaget och Sundbybergs stad företagen utlandsresa, som även omfattats av förundersökningen, anförde Thorson vid sin prövning av åtalsfrågan, att ansvar för eventuellt brott — tjänstefel — vore förfallet på grund av preskription.

Den 21 december 1957 beslutade riksåklagarämbetet på anförda skäl nedlägga åtalet mot såväl Granath som Mattsson, varefter målet avskrevs av häradsrätten.

I en den 3 juli 1957 hit inkommen klagoskrift — vilken synbarligen närmast hade anknytning till ingripandet mot Granath — anförde förbundet, att åklagarsidans verksamhet vid pågående utredningar av fall, i vilka misstanke om bestickning och tagande av muta föreläge, skett i former, som väckt synnerlig uppmärksamhet särskilt beroende på en omfattande, tendentiös och sensationsskapande publicistisk information.

Till belysning därav ingav förbundet ett antal artiklar, vilka förekommit i dagspressen den 26 och den 27 juni 1957. Förbundet hänvisade särskilt till vissa avsnitt i artiklarna, vilka enligt förbundet synbarligen innefattade uttalanden av Thorson eller vore grundade på informationer härrörande från denne.

Dessa avsnitt hade följande lydelse.

1) "Fallet är mycket komplicerat, säger landsfogde Thorson. Det finns anledning misstänka, att mannen gjort sig skyldig till ytterligare brott av samma slag." (Dagens Nyheter den 26 juni.)

2) "Mutkommissionens nu inledda aktion mot tjänstemän inom den offentliga byggnadssektorn kan förväntas utlösa en kedjereaktion, vars följdverkningar det f. n. inte går att överblicka. Nya ingripanden mot personer i framskjuten ställning kan bli aktuella. Landsfogde Thorson och hans mututredare arbetar för högtryck." (Stockholms-Tidningen den 26 juni.)

3) "Huruvida firman i fråga erhållit förmåner i fråga om byggnadstillstånd m. m. är under utredning. Samtidigt utreds om länsbostadsdirektören kan ha fått andra eller liknande förmåner av andra byggnadsfirmor." (Morgonbladet den 26 juni.)

4) "Detta förfarings sätt betraktar vi som ett mycket starkt indicium mot honom, säger landsfogden, som också anser, att den anhållne deltagit i 'mutresor', som firman anordnat. Det ligger ett långvarigt spaningsarbete bakom frihetsberövandet, som är det största mutingripandet i bostads- och byggnadsbranschen i landet." (Expressen den 26 juni.)

5) "Största mutaffären hittills, säger landsfogden — — — nya härvor öppnar oanade perspektiv. — — —

Landsfogden utgår ifrån, att man här kommit in på ett område, som kan utlösa en formlig kedjereaktion och ge mutkommissionen oöverskådliga uppgifter." (Aftonbladet den 26 juni.)

Vidare anförde förbundet i klagoskriften.

Tidningsartiklarna innehålla i övrigt sådana understrykanden av skälen för utredningen och anhållandet, att uppfattningen om brottsligt förfarande stärkes hos läsaren, trots att underlag icke finnes mer än för information om en pågående utredning. Åklagarens understrykande av omfattningen av vid anhållandet företagna spaningar bidrar på sitt sätt att hos allmänheten skapa föreställningen, att frågan redan är så grundligt penetrerad, att bevis på brottsligt förfarande finnes.

Såsom anmärkningsvärd framstår även tendensen till dramatisk inramning av utredningen och anhållandet.

Än mera anmärkningsvärd framstår behandlingen av aktuella fall mot bakgrunden av att nuvarande lagstiftning mot korruption knappast lämnar medborgarna, åklagarmyndigheterna eller de dömande instanserna erforderlig vägledning utan med breda marginaler lämnar utrymme för subjektivitet. På denna punkt hänvisar förbundet till vid frågans behandling vid 1957 års riksdag påtalade brister, till pågående överväganden rörande utfärdande av normativa föreskrifter samt till de mycket divergerande domarna i underrätt och hovrätt i de s. k. sundsvallsmålen.

Rättsläget motiverar därför i särskilt hög grad grundlighet, förutsättningslöshet och allsidighet samt diskretion, när fall anmäler sig, som fordrar undersökning. Åklagarens tillvägagångssätt synes icke i sådana hänseenden fylla de krav på ett individuellt rättsskydd, som medborgarna ha rätt att ställa.

Anledning synes sålunda finnas — fortsatte förbundet — att granska åklagarens arbets- och kontaktmetoder och att föranstalta om de omedelbara inskridanden, som bedömas erforderliga. Förbundet har med det anförda endast velat anmäla vissa allmänna synpunkter på frågan och har alltså icke funnit skäl att redovisa någon åsikt i sakfrågan, så mycket mera som det vid klagoskriften fogade pressklippsmaterialet i vissa delar nyanserar och kompletterar och belyser brister i det publicerade utredningsmaterialet.

Med åberopande av det sålunda anförda hemställde förbundet, att JO måtte skyndsamt föranstalta om en undersökning av det sätt, på vilket åklagaren agerat i nu aktuella utredningsfall och företaga erforderliga åtgärder.

Den 15 oktober 1957 avgav Thorson infordrat yttrande i ärendet, varefter förbundet mötte med påminnelser. Vidare inkom från länsbostadsdirektören i Kopparbergs län Erik Gonäs en skrift i ärendet.

Med hänsyn till föreliggande omständigheter fann jag mig böra företaga en fullständig granskning av de utav Thorson mot Granath vidtagna åtgärderna. För sådant ändamål införskaffade jag samtliga till förundersökningen hörande handlingar samt häradsrättens och riksåklagarämbetets akter i saken. Därjämte hörde jag Thorson muntligen i saken den 10 februari 1958.

Vid den härstädes företagna utredningen framkom i huvudsak följande.

1. Villabygget.

Under tiden den 1 november 1944—den 30 oktober 1948 var Granath anställd hos Lundström-bolaget, vilket bedrev och alltjämt bedriver omfattande byggnadsverksamhet i stockholmstrakten. Den 1 november 1948 tillträdde Granath befattningen såsom länsbostadsdirektör.

I fråga om villabygget uppkom misstanken mot Granath om brottsligt förfarande genom vad som framkom i två av regeringsrätten den 29 januari 1957 avgjorda mål angående eftertaxering för år 1952 beträffande dels Granath och dels bolaget.

Från handlingarna i dessa mål må här antecknas följande.

I sitt bokslut per den 30 juni 1951 avskrev bolaget såsom driftsförlust bland annat ett belopp om 43 689 kronor 39 öre utgörande mellanskillnaden mellan bolagets kostnader för villans uppförande och det av Granath erlagda beloppet.

I sina självdeklarationer för åren 1951 och 1952 uppgav Granath inteckningsskulder i fastigheten till 59 700 kronor respektive 59 800 kronor samt sina andra låneskulder till 12 000 kronor respektive 11 000 kronor. I följande års självdeklarationer redovisade Granath däremot icke några skulder utöver inteckningsskulder. I en den 13 september 1951 avgiven fastighetsdeklaration uppgav Granath fastighetens byggnadskostnad till 100 000 kronor.

På hemställan av vederbörande taxeringsintendent blev bolaget genom beslut den 24 juni 1954 av Stockholms stads prövningsnämnd eftertaxerat för år 1952 med bland annat 43 689 kronor motsvarande den av bolaget tidigare avskrivna förlusten å Granaths fastighet. I prövningsnämndens beslut härutinnan gjorde kammarrätten, varest bolaget besvärade sig, ej någon ändring. Regeringsrätten däremot förklarade — efter besvär av bolaget — i utslag den 29 januari 1957 bolaget berättigat att vid eftertaxeringen åtnjuta avdrag med det angivna beloppet, enär detta finge anses avse en med lön jämförlig omkostnad för bolaget. I utslag samma dag förklarade regeringsrätten därjämte, att ifrågakomna belopp finge anses motsvara av Granath åtnjuten skattepliktig förmån av tidigare anställning hos bolaget samt att Granath och hans hustru sålunda vore pliktiga att på grund av eftertaxering för år 1952 utgiva ytterligare statlig och kommunal inkomstskatt på närmare angivet sätt.

I bolagets skattemål var, såvitt här är i fråga, från bolagets sida upplyst, att flera år innan Granath slutade sin anställning hos bolaget en muntlig överenskommelse träffats mellan bolaget och Granath om att bolaget skulle, så snart Granath skaffat lämplig tomt, för denne uppföra en villa för ett pris av omkring 50 000 kronor, vilket utgjorde den faktiska byggnadskostnaden vid tiden för överenskommelsen, att Granath, sedan han på våren 1950 fått en tomt på hand i Danderyd, hos bolaget framställt begäran om uppförande av villan enligt denna överenskommelse, att bolaget ansåg sig skyldigt att stå fast vid sitt erbjudande, att byggnadskostnaderna emellertid blevo avsevärt högre än beräknat — beroende på att dylika kostnader under tiden mellan överenskommelsen och byggnadens färdigställande nära nog fördubblats och bolaget dessutom hade ringa erfarenhet av uppförande av villabyggnader — att Granath icke var villig att betala mera än det överenskomna beloppet, vilket vore det mesta han "orkade med" utöver tomtkostnaden, samt att bolaget i det uppkomna läget självt måst stå för förlusten, eftersom någon prisförhöjningsklausul icke avtalats.

Granath å sin sida avgav icke något yttrande till prövningsnämnden eller

skattedomstolarna i anledning av taxeringsintendentens mot Granath reservationsvis framställda yrkande om eftertaxering för den händelse avdrag medgäves bolaget med ifrågakomna belopp.

Bolagets skattemål rörde även bolagets åtgärd att verkställa avskrivning med två belopp om cirka 72 400 kronor och 26 600 kronor, vilka enligt bolaget utgjorde förlust vid uppförande av villor för två hos bolaget anställda personer. I dessa båda fall hade fastighetsägarna till bolaget pantförskrivit inteckningar å 57 000 kronor respektive 30 000 kronor, för vilka ränta erlades. Anledningen till dessa avskrivningar uppgavs av bolaget vara att inteckningarnas värde syntes mycket tvivelaktigt.

I fråga om vad som förekom vid själva förundersökningen är följande att anteckna.

Vid förfrågan hos länsbostadsnämnden den 24 juni 1957 fick Thorson besked om att Granath åtnjöt semester och vistades på Kråkön. Tillsammans med utredningspersonal reste Thorson därför från Stockholm till Hudiksvall. På morgonen den 25 juni sökte han få telefonkontakt med Granath men fick från telefonstationen å Kråkön upplysning om att Granath med båt var på väg till Hudiksvall. Thorson lät då en i Hudiksvall anställd kriminalassistent, som kände Granath, möta denne vid kajen i Hudiksvalls hamn och kalla honom till omedelbart förhör å polisstationen i staden.

Vid detta förhör, som uteslutande rörde omständigheterna i samband med villabygget, uppgav Granath följande.

Under anställningen hos bolaget hade Granaths arbetsuppgifter främst bestått i förhandlingar med skilda kommuner rörande byggnationer. Någon tid efter det Granath tillträtt denna anställning hade bolaget erbjudit honom att bygga en villa åt honom för självkostnadspris. Under anställningen hos bolaget hade Granath emellertid icke funnit någon lämplig tomt för en villa, varför det icke blivit något bygge av. År 1950 hade Granath fått tips om att köpa en tomt i Danderyd. Granath hade då vänt sig till sin tidigare chef i bolaget, ingenjören Baltzar Lundström, och meddelat denne, att han nu hade en tomt på hand. Granath hade därefter köpt tomten för en summa av cirka 11 000 kronor. Medan Granath hade tomten på hand, hade han förhandlat med bolaget om uppförande av en villa på tomten. Granath hade räknat med, att han skulle orka med en kostnad av 60 000 kronor för förvärv av såväl tomt som villa, vilket bolaget godkände. Dessa förhandlingar ägde rum i juni och juli 1950. Villan hade börjat uppföras i augusti 1950 enligt ritningar, uppgjorda av en ingenjör Magnusson. Granath kunde icke nu erinra sig huruvida jämte byggnadsritningarna fullständiga material- och arbetsbeskrivningar uppgjorts. Bolaget hade använt en del gammal byggnadsmaterial, huvudsakligen rivningstegel, till hela ytterstommen på villan. Huset hade varit färdigbyggt i februari 1951, då Granath inflyttat med sin familj.

Omkring tidpunkten för byggets igångsättande hade Granath i eget namn öppnat ett byggnadskreditiv å 60 000 kronor i dåvarande Inteckningsbanken. Någon ytterligare säkerhet utöver inteckningar i fastigheten hade icke

förekommit. Granath hade utfärdat en fullmakt för bolaget att i den takt banken bestämde och byggnationen fortskredde verkställa uttag på kreditivet. Kreditivet hade så disponerats, att sedan likvid för tomten erlagts med cirka 11 000 kronor, bolaget erhållit resten, omkring 49 000 kronor, i avräkning å byggnadskostnaderna.

På särskild fråga uppgav Granath, att de i hans deklARATIONER för 1952 och 1953 under rubriken "Övriga skulder" upptagna beloppen 12 000 respektive 11 000 kronor innebure, att Granath icke ansett mellanhavandet med bolaget helt slutreglerat. Han hade därför uppskattningsvis angivit dessa belopp såsom de, vilka bolaget skulle kunna göra anspråk på såsom ytterligare betalning för villabygget. I samband med att Granath betraktat mellanhavandet såsom slutreglerat, hade han icke vidare upptagit skuldbeloppen i senare avgivna deklARATIONER.

Angående länsbostadsnämndens uppgifter upplyste Granath vid förhöret följande.

Nämnden vore allmän rådgivare för kommunerna beträffande den statliga långivningen för bostadsbebyggelse. Förmedlingsorganet för kommunerna vore som regel vederbörande drätselkammare eller kommunalnämnd. Nämnden, som vore underställd bostadsstyrelsen, vore beslutande beträffande låneärenden som berörde en- och tvåfamiljshus samt flerfamiljshus i vissa ytterkommuner. Intill den 1 juli 1957 hade nämndens uppgift beträffande byggnadstillståndsgivningen huvudsakligen varit att tjänstgöra som ett rådgivande eller konsulterande organ för länsarbetsnämnden, som handlade dessa ärenden. Från nämnda dag hade byggnadstillståndsgivningen överflyttats från arbetsmarknadsstyrelsen till bostadsstyrelsen. Därvid fungerade länsbostadsnämnden såsom rådgivande organ i den formen att nämnden tillsammans med kommunerna upprättade turordningsförslag, vilka tillställdes bostadsstyrelsen.

Såsom redan nämnts förklarade Thorson omedelbart efter förhöret Granath anhållen, varjämte Thorson förordnade om husrannsakan och beslag.

Den 26 juni fördes Granath till Stockholm, där han under återstoden av anhållningstiden förvarades å kriminalpolisstationen. Samma dag gjorde Thorson på Granaths begäran framställning om offentlig försvarare för Granath.

Den 27 juni och den 1 juli höllos ytterligare förhör med Granath angående villabygget. Därvid uppgav Granath i huvudsak följande.

När Granath tillträdde sin anställning hos bolaget, hade han innehaft en halvmodern och opraktisk lägenhet i Stockholm. Frågan om en ny och bättre bostad för honom hade sålunda varit aktuell redan från början. Efter någon tids anställning hade Granath talat med Lundström om saken. Med Lundström hade han varit bekant sedan år 1937. De hade sedan dess varit umgängesvännar. Granath och Lundström hade snart kommit till insikt om att en villa vore den lämpligaste bostadsformen samt — troligen år 1946 — överenskommit, att bolaget skulle bygga en villa för Granaths räkning. Kostnaden därför, inklusive tomt, skulle hålla sig omkring 60 000 kronor. Något skriftligt avtal hade icke upprättats. Granath skulle först

skaffa lämplig tomt. Olika förslag hade prövats men icke befunnits lämpliga. Frågan om bygget hade sålunda ännu icke aktualiserats, när Granath tillträdde sin befattning vid länsbostadsnämnden. Överenskommelsen hade emellertid icke blivit hävd genom att Granath slutade sin anställning hos bolaget. Granath och Lundström, som fortfarande umgåtts, hade gång efter annan talat om Granaths bostadsfråga, varvid det framgick, att Lundström alltjämt stod fast vid överenskommelsen. Något skriftligt avtal upprättades fortfarande icke. Ej heller gjordes några ritningar eller arbetsbeskrivningar. Frågan hade aktualiserats på våren 1950, när Granath blivit erbjuden att förvärva tomten i Danderyd. Granath hade då tagit kontakt med Lundström. Denne hade förklarat sig villig att bygga en villa åt Granath på tidigare angivna villkor, eller sålunda för ett pris av cirka 50 000 kronor. Detta pris hade varit skäligt med hänsyn till de byggnadskostnader, som varit gällande under 1948 och 1949 och som vid den aktuella tidpunkten — försommaren 1950 — icke nämnvärt förändrats. På grundval av ritningar och beskrivningar till en villa om 100 kvadratmeters bostadsyta hade Granath hos bostadsstyrelsen sökt egnahemslån och även beviljats ett sådant lån baserat på en produktionskostnad å 68 000 kronor. Till denna kostnad, som avsåg såväl byggnad som tomt, hade bostadsstyrelsens värderingsavdelning kommit vid granskning av ritningar och beskrivningar. Egnahemslånet hade med sin övre gräns, 61 200 kronor, legat inom 90 procent av produktionskostnaden. Vid samtalen med Lundström hade det hela tiden varit klart, att bolaget skulle bygga villan till självkostnadspris. Detta hade ingått i deras överenskommelse. Med självkostnadspriset avsåges bolagets nettokostnader. Däri inginge icke byggmästarvinst eller ersättning för central administration eller för byggnadsställningar, maskiner och verktyg. Vidare hade man varit överens om att byggnadsmaterialet skulle levereras till bolagets inköpspriser. Inom byggnadskretsar räknade man med att sådan rabatt, som avsåges med överenskommelsen, uppginge till cirka 15 procent av eljest gängse byggnadskostnader. Med utgångspunkt därifrån ansåge Granath, att ett självkostnadspris på cirka 50 000 kronor varit skäligt. Den rabatt, med vilken Granath räknade vid tiden för byggets igångsättande, skulle således utgöra cirka 8 400 kronor. Granath räknade därvid med en produktionskostnad av 68 000 kronor. Därifrån avginge tomtpriset, som vore 12 100 kronor. 15 procent av mellanskillnaden, 55 900 kronor, utgjorde 8 400 kronor. Granath kunde icke finna, att denna rabatt utgjorde en otillbörlig förmån, eftersom byggnadsprojektet helt och hållet anslöte sig till överenskommelsen med Lundström från år 1946. Ej heller ansåge han, att han genom utnämningen till länsbostadsdirektör kommit i den ställningen att han ej ägde mottaga rabatten. Då överenskommelsen träffades, hade han icke någon tanke på att sluta hos bolaget. Under slutskedet av byggnadstiden — således i början av år 1951 — hade Granath erfarit, att byggnadskostnaderna avsevärt stegrats. Säkerligen hade Lundström själv berättat detta för Granath. Någon bestämd summa hade Granath då icke fått reda på. Lundström hade icke framfört något direkt krav från bolagets sida å merkostnaden. Granath hade å sin sida vidhållit, att han ej kunde betala mera än cirka 50 000 kronor för bygget samt att han, om han måste göra detta, ej hade annat val än att sälja villan eller låta bolaget övertaga den. Någon uppgörelse hade icke kommit till stånd mellan Granath och Lundström. Samtalet dem emellan i saken kunde sägas ha varit mera allmänt. Vid en senare tidpunkt — nämligen innan Granath den 13 september 1951

avgav sin fastighetsdeklaration — hade han fått veta, att fördyringen uppgått till cirka 40 000 kronor.

Granath hävdade sammanfattningsvis, att bolaget på grund av överenskommelsen blivit pliktigt att för det avtalade priset uppföra villan åt Granath. Denna förpliktelse hade uppkommit långt innan Granath sökte befattningen som länsbostadsdirektör. Granath hade varit i sin fulla rätt att påfordra att överenskommelsen fullföljdes. Hans ställning som länsbostadsdirektör kunde icke rimligen ha någon inverkan därvidlag.

Till förklaring av de skuldbelopp å 12 000 kronor respektive 11 000 kronor, vilka Granath upptagit i sina deklarationer för åren 1951 och 1952, uppgav Granath följande.

När han i början av år 1952 skulle upprätta sin självdeklaration, hade han ej varit på det klara med hur han skulle förfara med den merkostnad, som uppkommit vid bygget. För att icke behöva ett senare år upptaga ett högre skuldbelopp hade han i deklarationen uppgivit ett uppskattat skuldbelopp på 12 000 kronor. Av samma anledning hade han i nästa års deklaration tagit upp en uppskattad skuld på 11 000 kronor. Han kunde icke säga varför han icke även detta år angivit "skulden" till 12 000 kronor.

Vid förhöret den 1 juli överlämnade Granath en så lydande handling:
"Stockholm 26/2 1952.

Enligt denna dag träffad överenskommelse bekräftas härmed, att AB Baltzar Lundström icke har någon som helst vare sig fordran på eller skuld till länsbostadsdirektören Axel Granath.

Aktiebolaget Baltzar Lundström
Baltzar Lundström

Axel Granath"

I samband härmed påpekade Granath, att handlingen tillkommit efter det Granath avlämnat sin deklaration för år 1951. Det hade varit ett rent misstag att Granath tagit upp skuldbeloppet även i deklarationen för år 1952. Därvid hade det nog tillgått så, att Granath gått efter kopian till föregående års deklaration, varvid beloppet kommit med "av bara farten".

Dessutom hördes Granath den 29 juni närmare angående länsbostadsnämndens uppgifter och verksamhet.

Vidare hölls förhör den 28 juni med bolagets vice verkställande direktör Anders Malmström, den 1 juli med generaldirektören i bostadsstyrelsen Alf Johansson och den 9 juli med byråchefen i styrelsen Harry Bernhard.

Malmström berättade i huvudsak följande.

Malmström hade till huvudsaklig del utarbetat de inlagor och förklaringar bolaget ingivit vid skattemålets handläggning i olika instanser. Lundström brukade i alla byggnadsfrågor samråda med Malmström, som sålunda blivit fullt informerad rörande Granaths bygge. Redan vid tiden för Malmströms tillträde av direktörsbefattningen den 1 april 1945 hade det varit tal om att bolaget skulle hjälpa Granath att få en bättre bostad. Med uttrycket hjälpa avsåg Malmström, att Granath skulle få bygget utfört med personalrabatt eller kanske rättare sagt till bolagets självkostnadspris. Detta innebure, att någon byggmästarvinst ej vore pålagd och att ej heller någon del av bolagets centrala administrationskostnader påfördes byggnadsföre-

taget. Man räknade i byggkretsar med att 5 procent av en byggnadskostnad utgjorde administrationskostnader och 3 procent vinst för företaget. År 1946 hade muntligen avtalats att bolaget på tomt, som Granath skulle anvisa, skulle bygga en villa åt honom för ett pris av 50 000 kronor. År 1950 hade Granath vänt sig till bolaget och omtalat, att han fått en lämplig tomt på hand. Bolaget hade ansett sig pliktigt att bygga åt Granath på de tidigare överenskomna villkoren. Vid denna tidpunkt hade byggnadskostnaderna ej nämnvärt förändrats sedan år 1946. Under byggnadstiden började emellertid kostnaderna stiga. Prisstegringen skedde successivt. Byggnadskostnadsindex utgjorde den 1 juli 1950 101 och den 1 april 1951 127. Vid uppdelning av byggnadskostnaderna på löner och material utgjorde index vid samma tidpunkter, för löner 100 respektive 117 och för material 102 respektive 135. Beträffande bygget åt Granath kunde stegringen beräknas till 25 procent. Avtalet hade icke innehållit någon prisförhöjningsklausul. I bolagets verksamhet brukade dylik klausul icke användas beträffande arbeten, vilkas beräknade kostnad understeg 250 000 kronor. Både Granath och bolaget hade i det uppkomna läget varit tveksamma huru de skulle förhålla sig. Bolaget hade dock på grund av avtalet ansett sig icke kunna avkräva Granath merkostnaden, vilken därför avskrivits som driftsförlust. Malmström hade icke haft någon tanke på att detta förfarande kunnat innebära en otillbörlig belöning för Granath. Även om Malmström skulle ha kommit att tänka därpå, skulle det ej ha inverkat på hans handlande. Bolaget hade nämligen aldrig haft något att göra med Granath i dennes befattning som länsbostadsdirektör.

Johansson uppgav i denna del följande.

Under tiden 1948—1950 hade byggnadskostnadsnivån varit i huvudsak stabil. Vissa prisstegringar hade dock börjat göra sig gällande under slutet av år 1950, framför allt genom den s. k. koreakrisens inverkningar. Vid bostadsstyrelsens handläggning av Granaths låneärende (tjänstemäns ansökningar om sådana lån avgjordes av styrelsen även om det vore fråga om lån till en- eller tvåfamiljshus) hade byggnadskostnaden beräknats till 53 000 kronor. Johansson ansåge därför, att en byggnadskostnad på cirka 50 000 kronor vid den aktuella tiden kunde anses vara ett normalt pris. Uppskattningsvis beräknade Johansson byggnadskostnadernas stegring under den tid Granaths villa byggts till cirka 20 procent. I frågan huruvida det kunde anses ingå i Granaths tjänst att verka så ute i kommunerna, att byggnadsproduktionen planlades på lång sikt, och huruvida Granath därför finge oundviklig kontakt och därmed personliga vänskapsförhållanden med representanter för kommuner och byggnadsfirmor, förklarade Johansson, att kontakter med byggnadsfirmor ej direkt kunde sägas ingå i Granaths äligganden. Däremot inginge det i dennes normala funktioner att samarbeta och hjälpa kommunerna i deras planläggning av bostadsproduktionen. Intet av bolagets byggnadsärenden hade behandlats av länsbostadsnämnden. Dessa ärenden hade avgjorts i bostadsstyrelsen. Detta förhållande hade gällt för hela den tid Granath varit länsbostadsdirektör. Handläggningen av ärenden beträffande flerfamiljshusbyggen beträffande Stor-Stockholm skedde i bostadsstyrelsen. Till Stor-Stockholm hörde bland annat Sundbyberg och Solna, där bolaget utfört omfattande byggnadsarbeten. Bolaget byggde normalt ej villor, utan dess byggnadsverksamhet omfattade större byggnader. Någon decentralisering av byggnadsärendens handläggning beträffande Sundbyberg och Solna hade icke varit påtänkt inom

styrelsen. Det vore Johanssons uppfattning, att Granath icke haft någon möjlighet att i bostadsstyrelsen inverka på handläggningen av bolagets byggnadsärenden.

Sedan Thorson på begäran av Granaths offentlige försvarare hemställt om bostadsstyrelsens yttrande i saken, anförde styrelsen i avgivet utlåtande i fråga om byggnadskostnaderna för villan följande.

I en tidsindex för byggnadskostnader för småhus (enfamiljs- och tvåfamiljshus), som uppgöres i styrelsen och som anlitas av styrelsen och länsbostadsnämnderna vid bestämningen av belåningsvärden för småhus, noteras för den 1 juli 1950 talet 73,7 (1/1 1952 = 100; efter uppläggningsen har denna index tillbakaräknats med stöd av tidigare insamlat material). Index-talet hade då varit i stort sett oförändrat under två år. Det har uppgivits, att huset var inflyttningsfärdigt i början av februari 1951. Index-talet, som uträknas en gång i kvartalet, hade den 1 januari 1951 stigit till 80,4 och för den 1 april noterats 92,8. Den sista stegringen är den brantaste som har förekommit under något kvartal. Hur förändringar i index påverka kostnaderna för ett bygge, som pågår under den tid förändringarna inträffa, beräknas i styrelsen med ledning av ett typfall, i vilket husets stomme tänkes färdigt tre månader efter igångsättningen.

Ett hus med denna byggnadstid, som tänkes uppfört i Danderyd och i övrigt tänkes ha samma storlek, kvalitet och utrustning som Granaths hus, skulle, om det hade påbörjats den 1 juli 1950, ha dragit en byggnadskostnad, som enligt den värderingsmetod styrelsen nu tillämpar uppskattas till 58 000 kronor. (Om huset hade påbörjats ett halvår senare — den 1 januari 1951 — skulle den enligt samma metod beräknade byggnadskostnaden ha stigit till 68 000 kronor.)

Storleken av den byggnadskostnad, som projektet vid tidpunkten för igångsättningen kunde beräknas draga, synes nära sammanfalla med den byggnadskostnad som skulle ha beräknats för huset, om det hade färdigställt den 1 juli 1950. Då hade ju indextalen varit i stort sett oförändrade under två år. Denna kostnad uppgår till 55 000 kronor.

Vad slutligen angår den byggnadskostnad, som kunde beräknas vid tidpunkten för avtalets ingående, vilken har angivits till hösten 1946, synes man icke kunna räkna med högre belopp än 49 800 eller, med den avrundning som är bruklig, 50 000 kronor. (Index-talet steg svagt under tredje kvartalet 1946, med 0,5 enheter till 67,3, men blev oförändrat under fjärde kvartalet. Från 1/1 1947 till 1/7 1950 steg det med 10 procent till 73,7.)

Efter den tidpunkt, då det preliminära beslutet i låneärendet meddelades, har en ny metod för värdering av egnahem utarbetats och kommit i allmän tillämpning i lånebehandlingen. De ovan angivna värdena ha erhållits med hjälp av den nya metoden, som är mer tillförlitlig än den äldre. I dessa värden har hänsyn även tagits till de förändringar i en del avseenden, som det färdiga huset efter en nu företagen besiktning utvisar i jämförelse med vad som var planerat i låneansökningen.

Med styrelsens värderingsmetod avses att erhålla beloppet av den kostnad, till vilken en småbyggmästare bör kunna bygga. Administrationskostnader av den art, med vilka ett storföretag sådant som bolaget normalt har att räkna, äro icke inkalkylerade, däremot skälig byggmästarvinst. De verkliga kostnaderna visa sig kunna variera starkt från ett bygge till ett annat, och ofta ha klagomål hörts över att styrelsens värderingar icke äro verklig-

hetstrogna. De ha därför varit föremål för ständigt förnyad iakttagelse, och styrelsen har därvid anlitat två metoder. Å ena sidan har styrelsen gjort jämförelser mellan värderingarna efter styrelsens metod och lånesökandenas egna uppgifter i ett större antal fall och å den andra har styrelsen genom systematisk analys av kostnaderna för enstaka byggen och därmed sammanhängande massberäkningar skaffat sig underlag för beräkningen av de i värderingsmetoden ingående posterna och den fortlöpande omprövningen av desamma. Sådana erfarenheter visa, att värderingsmetoden är vederhäftig. Det gäller, med visst förbehåll, även stockholmsområdet. Förbehållet för stockholmsområdet gäller där rådande, skilda förhållanden, vilka göra det nödvändigt framhålla, att styrelsen i sin kalkyl icke räknar med högre priser än marknadspriser och ej heller högre löner än de som anges i gällande kollektivavtal. Att egnahemsbyggare i stockholmstrakten ofta redovisa onormalt höga kostnader har visat sig bero på att de ha nödgats betala högre löner eller ha haft oskäligt höga kostnader för att få fram materialet vid den för byggnadsföretaget lämpliga tidpunkten. Ett storföretag som bolaget har större naturliga förutsättningar än en småbyggmästare eller en självbyggare att undgå sådana slag av fördyringar. Slutligen må i detta ämne framhållas, att de ofta hörda och fullt berättigade klagomålen över förhållandena inom byggnadsindustrin i stockholmsområdet så till vida ge en felaktig bild av läget, att de långt ifrån ha generell räckvidd. Erfarenheten visar, att det är möjligt att bygga till styrelsens värden även i detta område, även om dessa värden överskridas i ett stort antal fall.

En avslagsanledning i det preliminära stadiet kan vara, att egnahemmet blir för dyrt i jämförelse med dess storlek och standard. En preliminär ansökan om lån för Granaths villa, som tänkes bedömd med hänsyn till kostnadsläget vid tiden för dess färdigställande, hade avslagits, om kalkylen hade visat en byggnadskostnad av 90 000 kronor. När ett lån har beviljats preliminärt, avslås däremot icke låneansökningen i det slutliga stadiet av sådan anledning som att kostnaderna ha blivit stora, såvida icke fördyringen beror på att ritning och beskrivning ha frångåtts utan medgivande av det långivande organet. Om alltså en slutlig ansökan om lån för villan hade visat en kostnad av 90 000 kronor, hade ansökningen icke avslagits, men belåningsvärdet exklusive markvärdet hade icke kunnat bestämmas till högre belopp än förenämnda 58 000 kronor.

Beträffande frågan huruvida en förmån av något slag från bolagets sida till Granath skulle kunna betecknas såsom bestickning och muta anförde styrelsen vidare i yttrandet följande.

I vad gäller Granaths förhållande till bolaget synes frågan, om någon förmån, som Granath må ha åtnjutit från detta bolag, skulle kunna betecknas såsom belöning för Granaths tjänsteutövning såsom länsbostadsdirektör, överskugga alla andra i betydelse.

I denna fråga äro följande omständigheter av intresse.

a. Bolaget förekommer icke i länsbostadsnämndens register över sökande. Det betyder, att bolaget icke under tiden från det nämnden inrättades den 1 juli 1948 har sökt något lån hos nämnden.

b. Efterforskningar i frågan, om bolaget såsom entreprenör eller annorledes har haft intressen knutna till något byggnadsföretag, för vilket lån har sökts hos nämnden, ha icke givit anledning antaga, att ett sådant intresse har förelegat.

c. Efter tiden för villabygget har en viss omfördelning av arbetsuppgifterna mellan styrelsen och länsbostadsnämnden i Stockholms län ägt rum, som har haft till innebörd, att ärendena om lån för flerfamiljshus (tertiärlån) från de kommuner i länet, som icke tillhöra stockholmsområdet, ha flyttats ut från styrelsen till nämnden. Vidgar man den undersökning, vars resultat redovisas vid (a) och (b), till att omfatta ärenden, som ha handlagts i styrelsen men vilkas handläggning skulle ha ankommit på nämnden, om den nuvarande arbetsfördelningen hade varit genomförd redan från nämndens tillkomst, blir resultatet lika negativt på ett undantag när. Undantaget gäller två radhus i Sigtuna, vilka bolaget åren 1947 och 1948 såsom entreprenör uppförde åt bostadsstiftelsen S:t Görän.

d. Om man bortser från nämnda, mindre byggnadsföretag i Sigtuna, vilket av särskilda skäl (ett släktskapsförhållande) även ur bolagets egen synpunkt är att betrakta som ett undantagsfall, har bolaget, såvitt styrelsen har sig bekant, hittills bedrivit verksamhet som byggnadsföretagare i Stockholms län endast i Solna och Sundbyberg. Därutöver föreligger ett projekt i Södertälje, där bolaget lärer såsom entreprenör komma att utföra ett byggnadsföretag för HSB:s räkning. De tre nämnda kommunerna tillhöra stockholmsområdet. Att tertiärlångivningen i någon av kommunerna tillhörande detta område skulle utflyttas till nämnden framstår för närvarande för styrelsen som en verklighetsfrämmande tanke. Det troliga är, att långivningen i detta område även framdeles skall behållas samlad under en myndighet. För att denna myndighet skall bli nämnden i stället för som nu styrelsen skulle erfordras, att nämnden förändrades till en nämnd för länet och staden, vilket hittills icke har varit ifrågasatt.

e. I en del av de kommuner, där tertiärlångivningen numera ankommer på nämnden, exempelvis Norrtälje och Nynäshamn, förekommer en bostadsproduktion av det slag, som ingår i bolagets rörelse. Det är icke otänkbart, att bolaget kan komma att bedriva byggnadsverksamhet i någon av dem, churu detta för närvarande icke synes vara aktuellt.

f. I fråga om byggnadsföretag i länet, för vilka lån ha sökts hos styrelsen, har bolaget allenast fungerat som entreprenör, ej som byggherre och alltså ej heller som sökande av lån. En entreprenör är som regel helt oberoende av den prövning av lånefrågan, som äger rum vid det statliga lånebeviljande organet. Undantag från denna regel föreligger endast om i avtalet mellan entreprenören och byggherren entreprenadsumman på något sätt har ställts i beroende av denna prövning, vilket är fallet, om avtalet exempelvis innehåller, att entreprenören skall bygga på löpande räkning med bostadsstyrelsens värde som tak. Sådana bestämmingar av entreprenadsumman blevo rätt vanliga under inverkan av den s. k. koreakrisen, då byggnadskostnaderna — på sätt som har illustrerats ovan — kraftigt stego i höjden, men de ha nu kommit ur bruk, och en sådan bestämning skulle icke heller numera godtagas av styrelsen, om det vid prövningen av den preliminära ansökningen blir känt, att ett sådant avtal har slutits.

Att vad som har sagts ovan vid punkterna a) — c) fortfarande kan sägas efter så lång tid som nu har förflutit sedan de händelser inträffade, varom undersökningsprotokollet handlar, bör enligt styrelsens mening ensamt för sig utesluta, att dessa händelser skulle kunna innebära bestickning och tagande av muta. I vad som har sagts vid punkterna d) och e) har styrelsen dock sökt se in i framtiden. I detta avseende innebär punkten e) en osäkerhet. Läst tillsammans med texten vid punkten f) förefaller det emel-

lertid vara en rätt avlägsen tanke, att bolaget skulle komma att få något intresse av att i något avseende påverka länsbostadsdirektören i Stockholms län i dennes tjänsteutövning.

Styrelsen vill framhålla, att det historiska förloppet varit sådant, att Granath vid tiden för villabygget icke har haft skälig anledning räkna med att ärenden om lån för flerfamiljshus över huvud skulle komma att utflyttas från styrelsen till nämnden. Styrelsen ingår emellertid icke på en närmare redogörelse för skälen till denna uppfattning, då densamma, i ljuset av vad som har framdragits under punkterna a)—f) ovan, torde sakna betydelse i åtalsfrågan.

I åtalsbeslutet anförde Thorson i fråga om villabygget följande.

Under tiden den 1 november 1944—den 31 oktober 1948 var Granath anställd hos bolaget, där han handlade ärenden, vilka föranleddes av planering av större kommunala bostadsproduktioner. Bolaget har drivit och driver fortfarande en omfattande byggnadsverksamhet, bland annat inom Stockholms län. I oktober 1948 utnämndes Granath till länsbostadsdirektör i Stockholms län, vilken tjänst han tillträdde den 1 november 1948.

Under anställningen hos bolaget erhöll Granath av bolaget löfte om att för självkostnadspris, eller omkring 50 000 kronor, få en villa byggd åt sig. Detta löfte bekräftades i ett muntligt avtal hösten 1946. Bolaget skulle verkställa byggnationen så snart Granath lyckats anskaffa lämplig tomt. I sin befattning som länsbostadsdirektör kom Granath att i olika sammanhang som ämbetsman taga befattning med bostadsproduktionen — beträffande såväl långivning som byggnadstillstånd. Före tillträdet av ämbetet hade Granath icke anskaffat tomt eller påfordrat fullföljd av bolagets utfästelse.

Sommaren 1950 anskaffade Granath tomten i Danderyd, varefter Granath av bolaget påfordrade fullföljd av det muntliga löftet från hösten 1946.

Vid påfordrandet av att löftet skulle infrias räknade Granath sålunda med att bolaget skulle bygga villan till självkostnadspris och för omkring 50 000 kronor. Granath var vidare vid denna tid av den uppfattningen, att självkostnadspriset vore 85 procent av de faktiska byggnadskostnaderna. Granath insåg sålunda, när han påfordrade fullföljden, att bolagets byggnadskostnader avsevärt skulle överstiga vad Granath ämnade betala.

Enligt beslut av länsarbetsnämnden i Stockholms län den 27 juni 1950 beviljades Granath byggnadstillstånd. Under i huvudsak tiden augusti 1950—februari 1951 uppförde bolaget på den av Granath anskaffade tomten en villa, vars byggnadskostnader enligt bolagets räkenskaper uppgingo till 92 489 kronor 39 öre. Till bolaget har Granath inbetalat 48 800 kronor. Mellanskillnaden, eller 43 689 kronor 39 öre, har bolaget i bokslutet per den 30 juni 1951 avskrivit som förlust. Den 26 februari 1952 träffades mellan Granath och bolaget skriftlig överenskommelse om att bolaget icke hade någon som helst fordran på eller skuld till Granath. I allmän fastighetsdeklaration den 13 september 1951 för fastighetstaxering 1952 angav Granath byggnadskostnaderna för fastigheten till 100 000 kronor samt taxeringsvärdet till 60 000 kronor. I allmän självdeklaration, avlämnad av Granath den 14 februari 1952, upptog Granath beträffande fastigheten inteckningsskulden till 59 700 kronor och andra låneskulder till 12 000 kronor. I allmän självdeklaration, dagtecknad den 14 februari 1953 upptogos andra låneskulder till 11 000 kronor. I de efterföljande årens deklarationer förekomma inga andra låneskulder för fastigheten än inteckningsskuld.

Under hösten 1950 skedde på grund av den s. k. koreakrisen prisstegringar inom byggnadsverksamheten, varom Granath icke kunnat vara okunnig, detta i all synnerhet som byggnationen av hans villa pågick denna tid. Genom fastighetsdeklarationen den 13 september 1951 har Granath även visat, att han i varje fall vid denna tidpunkt känt till att byggnadskostnaderna uppgingo till omkring 100 000 kronor. Mellan bolaget och Granath har icke funnits något avtal avsett att reglera förhållandet parterna emellan beträffande under byggnadstiden inträffade prisförändringar.

Genom att bolaget som förlust avskrivit 43 689 kronor 39 öre har Granath kommit i åtnjutande av en förmån från bolaget, vilken förmån kommit att motsvara detta belopp eller i vart fall 25 191 kronor, varvid hänsyn tagits till att byggnadskostnaderna under byggnationen stigit med i genomsnitt 25 procent. Den totala bokförda byggnadskostnaden har ansetts vara 125 procent.

Den av Granath sålunda mottagna förmånen måste anses otillbörlig med hänsyn till hans befattning som länsbostadsdirektör och därmed följande möjlighet att kunna gagna bolagets byggnadsverksamhet inom länet. Granath har därigenom gjort sig skyldig till tagande av muta, vilket brott med hänsyn till förmånens storlek samt Granaths ansvarsfulla ställning måste anses som grovt. Vad angår eventuellt bestickningsbrott är detsamma preskriberat, då preskriptionstiden för bestickning är 5 år.

I sitt den 15 oktober 1957 till mig avgivna yttrande i ärendet påpekade Thorson bland annat, att sådana tjänstemän hos bolaget, för vilka bolaget på liknande sätt uppfört villor, fått avstå icke belånade in-teckningar till bolaget med full äganderätt för bolaget.

I sitt beslut den 21 december 1957, varigenom åtalet nedlades, yttrade riksåklagarämbetet i denna del följande.

Enligt straffbestämmelsen i 25 kap. 2 § strafflagen består den brottsliga gärningen i att mottaga, låta åt sig utlova eller begära muta eller annan otillbörlig *belöning för sin tjänsteutövning*. När det gäller villabygget uppkommer alltså till en början frågan, vilken förmån Granath kan anses ha erhållit i samband med villabygget. Därefter har man att taga ställning till huruvida Granath mottagit denna förmån som belöning för sin tjänsteutövning som länsbostadsdirektör. Härvidlag bli uppenbarligen av betydelse de förhållanden, under vilka förmånen lämnats, ävensom Granaths möjligheter att gynna bolaget.

Vilken förmån har Granath erhållit i samband med villabygget?

Det muntliga avtalet hösten 1946 mellan Granath och bolaget om att bolaget skulle för Granaths räkning uppföra en villa till självkostnadspris och för omkring 50 000 kronor har, enligt vad Granath uppgivit, inneburit, att någon byggmästarevinst ej skulle påläggas och att icke heller någon del av bolagets centrala administrationskostnad eller kostnaden för byggnadsställningar, maskiner och verktyg skulle påföras byggnadsföretaget. Vidare skulle byggnadsmaterialet levereras till bolagets inköpspris. Enligt Granath skulle självkostnadspriset från dessa utgångspunkter uppgå till cirka 85 procent av byggnadskostnaderna, beräknade enligt gängse normer. Vad Granath sålunda uppgivit har ej vederlagts. Avtalet avsåg en villa till storlek och typ överensstämmande med den som sedermera uppfördes.

Av bostadsstyrelsens utlåtande framgår, att den byggnadskostnad som enligt vanliga grunder kunde beräknas för en sådan villa hösten 1946 var cirka 50 000 kronor. Avtalet på hösten 1946 innebar därför i realiteten, att Granath skulle slippa betala de 15 procent av 50 000 kronor, som motsvarade byggmästarevinst, administrationskostnader m. m. Enligt den förut angivna beräkningsgrunden skulle alltså avtalet innebära en förmån för honom om 7 500 kronor.

Beträffande omständigheterna kring byggets igångsättande sommaren 1950 har Granath uppgivit bland annat följande. Sedan Granath i början av sommaren 1950 fått en tomt på hand, för vilken han räknade med att få betala 10—12 000 kronor, hade han tagit kontakt med Lundström. Denne hade förklarat att bolaget vore villigt att bygga villan på tidigare avtalade villkor och att den ej skulle behöva kosta Granath mera än omkring 60 000 kronor inklusive tomt. Sedan Granath av bostadsstyrelsen beviljats ett egnahemslån å 61 200 kronor, hade i Granaths namn öppnats ett byggnadskreditiv på motsvarande belopp. Från kreditivet hade tomten betalats med 12 100 kronor, 300 kronor hade använts för lagfartskostnader m. m., varefter återstående 48 800 kronor hade lyfts av bolaget såsom ersättning för byggnadskostnader.

Dessa Granaths uppgifter vinna stöd av utredningen i övrigt.

Överenskommelsen med bolaget sommaren 1950 innebar, att bolaget för uppförandet av villan skulle erhålla 48—50 000 kronor, alltefter storleken av tomtpriiset. Av bostadsstyrelsens utlåtande framgår, att den byggnadskostnad, som villan enligt gängse normer kunde beräknas draga vid tiden för byggnadsarbetets igångsättande i augusti 1950, utgjorde omkring 55 000 kronor. Förmånen för Granath i detta fall uppgår alltså till 6 200 kronor (55 000—48 800). Det kan anmärkas, att bolagets självkostnad vid samma tid enligt förut angivna beräkningsgrunder skulle bli cirka 47 000 kronor, motsvarande 85 procent av en byggnadskostnad å 55 000 kronor. Vid dessa förhållanden har överenskommelsen sommaren 1950 icke inneburit någon ytterligare förmån för Granath utöver den som utlovats honom i 1946 års avtal, enligt vilket bolaget skulle bygga till självkostnadspris. Fastmera synes 1950 års överenskommelse få betraktas som ett fullföljande av det tidigare avtalet. Detta motsäger antagandet, att förmånen lämnats som belöning för Granaths utövning av befattningen som länsbostadsdirektör.

Emellertid visar den i målet förebragta utredningen, att Granath i själva verket kommit i åtnjutande av en betydligt större förmån än den som enligt det förut anförda innefattades i 1950 års avtal. Bolagets kostnader för villabygget blevo nämligen avsevärt högre än i bostadsstyrelsens utlåtande angivna 55 000 kronor. Kostnadsfördyringen är emellertid att tillskriva dels prishöjningar i samband med den s. k. koreakrisen — för vilka prishöjningar bolaget i enlighet med inom bolaget tillämpad praxis underlåtit att göra förbehåll — och dels bolagets bristande erfarenhet, när det gällde byggande av villafastigheter. De höga faktiska byggnadskostnaderna kunna därför ej åberopas som stöd för att det skulle varit parternas avsikt att Granath skulle erhålla större förmån än den som i och för sig framgick av 1950 års avtal.

Granaths möjligheter att gynna bolaget.

Såsom förut anmärkts har man, när det gäller frågan, huruvida en förmån kan antagas ha lämnats som belöning för en ämbetsmans tjänsteutövning, att beakta vilka möjligheter ämbetsmannen haft att gynna den som lämnat

förmånen. Äro dessa möjligheter stora ligger det nära till hands att antaga, att förmånen har varit avsedd som belöning. Äro de mycket små utgör detta å andra sidan ett indicium mot att syftet med förmånen har varit att lämna en belöning. I detta avseende framgår av utredningen, att Granath den 1 november 1948 tillträdde befattningen som länsbostadsdirektör i Stockholms län, att villan uppfördes under tiden augusti 1950—februari 1951 i enlighet med åren 1946 och 1950 träffade överenskommelser, att under tiden fram till den 1 januari 1957 länsbostadsnämndens befattning med den statliga långivningen för byggnadsverksamheten uteslutande avsett en- och tvåfamiljshus, medan långivningen i fråga om flerfamiljshus ankommit på bostadsstyrelsen, att bolagets rörelse hittills uteslutande avsett uppförande av flerfamiljshus, att efter den 1 juli 1957 långivningen även i fråga om flerfamiljshus beträffande vissa kommuner inom Stockholms län överflyttats till länsbostadsnämnden, att emellertid bolaget hittills icke byggt inom dessa kommuner, att bolaget icke, alltsedan länsbostadsnämnderna den 1 juli 1948 inrättades, sökt något lån hos nämnden samt att någon beslutanderätt beträffande byggnadstillståndsgivningen ej tillkommit länsbostadsnämnderna.

Av det anförda framgår, att Granath och bolaget, när villan uppfördes, icke rimligen kunde räkna med att Granath skulle bli i tillfälle att i sin tjänsteutövning gynna bolaget. Även detta förhållande motsäger antagandet, att förmånen lämnats Granath som belöning för dennes tjänsteutövning som länsbostadsdirektör.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras, att överenskommelsen sommaren 1950 inneburit ett fullföljande av det tidigare avtalet från 1946, vilket ingåtts innan Granath tillträtt befattningen som länsbostadsdirektör. Utredningen ger vidare vid handen, att Granath som länsbostadsdirektör ej haft att i tjänsten behandla något ärende som berört bolagets byggnadsverksamhet ävensom att Granath och bolaget, när villan uppfördes, icke rimligen kunde räkna med att Granath skulle bli i tillfälle att i sin tjänsteutövning gynna bolaget. Med hänsyn till nu angivna förhållanden finner ämbetet att den förmån, som 1950 års avtal inneburit för Granath, icke kan anses ha av bolaget lämnats eller av Granath mottagits såsom belöning för Granaths utövning av befattningen som länsbostadsdirektör.

Frågan om Granath gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten genom att, sedan han tillträtt befattningen som länsbostadsdirektör, påfordra, att bolaget fullföljde sin muntliga utfästelse av år 1946 om villabygget, kan, enär i vart fall åtalpreskription inträtt, ej nu komma under bedömande.

Mattssons 50-årsgåva till Granath (sommarestugan).

Vid förhör den 27 juni 1957 uppgav Granath i huvudsak följande.

Å sin 50-årsdag den 19 oktober 1954 hade Granath av Mattsson fått en begagnad arbetarbarack med en golvyta av 15 till 16 kvm. Mattsson hade låtit forsla baracken från stockholmstrakten till Kråkön, där den Granath ovetande före födelsedagen uppsatts av släktingar och vänner till Granath. Baracken hade varit avsedd att begagnas av Granath såsom sportstuga under dennes vistelser på Kråkön. Granath ansåge, att stugan i uppsatt skick på födelsedagen motsvarat ett värde av 50—100 kronor. Granath hade känt Mattsson i många år. De voro goda vänner och även familjerna brukade umgås. På sommaren 1954 hade familjerna Granath och Mattsson i var sin båt färdats från Stockholm till Kråkön. Under vistelsen på ön hade

Granath troligen sagt något om att han funderade på att sätta upp en liten stuga där. Han hade nog också talat med sin hustru därom. Stugan hade då Granath mottog den saknat varje inredning. Stugan stode på mark tillhörig Hudiksvalls stad. Granath tillbakavisade på det bestämdaste, att baracken vore någon otillbörlig belöning. Dess värde fölle helt inom ramen för vad som kunde anses vara normal 50-årsgåva. Under tiden fram till födelsedagen hade Granath i sin tjänst ej haft att göra med Mattssons företag. Sedermera hade så emellertid blivit fallet. Granath hade sålunda, sedan företaget börjat syssla med småhusbyggnation, i flera fall beviljat företaget lån. När Granath mottagit gåvan, hade någon sådan verksamhet från Mattssons sida icke varit påbörjad och Granath hade ej heller känt till att Mattsson skulle börja sådan verksamhet.

Den 29 juni och den 1 juli hördes Granath ytterligare om gåvan.

Mattsson berättade vid förhör den 28 juni bland annat följande.

Han hade känt Granath ett tiotal år. De hade även umgåtts en del med varandra men man kunde icke säga, att det varit ett stadigvarande umgänge. Mattsson hade haft kontakt med Granath i sin verksamhet, bland annat beträffande ritningsgranskning och planläggning. Granath vore verkställande ledamot i Danderyds bostadsstiftelse, åt vilken Mattssons företag utfört byggnadsarbete. — Troligen sommaren 1954 hade Mattsson och hans familj i sällskap med familjen Granath farit med båt till Kråkön. Under vistelsen där hade man talat om att det skulle vara bra att ha en bod där, i vilken man kunde förvara fiskeredskap och dylikt. Någon tid före Granaths 50-årsdag hade Mattsson av Granaths hustru eller någon av familjens gemensamma vänner hört talas om födelsedagen. Mattsson hade då kommit att tänka på att han kanske skulle ge Granath en begagnad arbetarbarack och låta sätta upp den på Kråkön samt överraska Granath med denna gåva på 50-årsdagen. Mattsson hade icke velat ge Granath något av egentligt värde, då han visste att det "var mycket känsligt". Den barack Granath sedermera fått var en begagnad sektion av en arbetarbarack i storleken 4×4 m. Den var försedd med tak och golv men saknade inredning. Barackdelen hade använts på en Mattssonbolagets byggnadsplats i Mörby och blivit kvar där. Mattsson hade låtit transportera baracken till Kråkön och uppsätta den där. Mattsson uppskattade dess värde till 100—150 kronor. Några särskilda arbeten med grund och dylikt hade icke företagits vid stugans uppsättande, utan den hade ställts upp på ett träunderlag, som legat på stenar. Som ersättning för arbetet med stugan hade Mattsson erlagt cirka 50 kronor till en morbroder till Granath. Mattsson ansåge, att stugans värde gott och väl legat inom ramen för vad som kunde anses vara en normal födelsedagsgåva. Gåvan kunde således icke anses på något sätt otillbörlig.

Ytterligare ett antal personer hördes angående stugan, däribland Granaths hustru. Därjämte förebragtes till utredning om gåvans värde ett av byggnadsingenjören Gustav Nilsson i Hudiksvall den 12 juli 1957 upprättat värderingsintyg. Enligt detta uppskattades byggnadens värde år 1954 efter uppsättningen å Kråkön till 500 kronor. Vid polisförhör tillade Nilsson, att av detta belopp 200 kronor kunde beräknas utgöra uppsättningskostnader. Nilsson uppgav vidare, att en barack av detta slag avskre-

ves i räkenskaperna efter tre års användningstid. En dylik barack hade därför icke något nämnvärt värde för den, som i ett fall som det förevarande skänkte bort densamma.

Mattssons utgifter för transporten av baracken från Mörby till Kråkön och för uppsättandet därstädes uppgick enligt förebragt utredning till sammanlagt 280 kronor 50 öre.

I sitt yttrande till Thorson i denna del anförde bostadsstyrelsen följande.

Om Mattsson och hans företag kan icke sägas detsamma som ovan har sagts om aktiebolaget Baltzar Lundström. Mattsson bedriver alltså sådan byggnadsverksamhet som finansieras eller kan komma att finansieras med lån, som beviljas av nämnden.

Det gäller här en 50-årsgåva, till vilken Mattsson såsom en vän till Granath verksamt bidrog. Vad Granath har skäl att uppskatta i vad det gäller Mattssons insatser är snarare sådant som påhittighet och förmåga att finna en utväg än storleken av den ekonomiska uppoffring, som Mattsson gjorde. Storleken av denna uppoffring är svår att bestämma, men den kan icke rimligtvis ge anledning till någon för tjänsteutövningen besvärande tacksamhetsskuld.

Thorson anförde i sitt åtalsbeslut i denna del följande.

Sedan våren 1944 driver Mattsson firma John Mattssons byggnadsaktiebolag, vilket företag har bedrivit och fortfarande bedriver en omfattande byggnadsverksamhet bland annat inom Stockholms län. Firman har tidigare gjort byggnationer åt en kommunal bostadsstiftelse, i vars styrelse Granath enligt bostadsstyrelsens medgivande är ledamot.

Den 19 oktober 1954 fyllde Granath 50 år. Sommaren detta år hade familjerna Granath och Mattsson besökt Kråkön, dit de färdats i familjernas båtar. Under besöket på Kråkön blev det tal om 50-årsgåva till Granath. Granaths hustru hade kommit att nämna något om att mannen nog skulle vilja ha en mindre stuga på Kråkön. Då Mattsson fått höra talas om förslaget, hade han sagt, att han skulle ordna saken. I slutet av augusti 1954 hade Mattsson från en bolagets tidigare arbetsplats i Mörby transporterat en barackbyggnad, värderad till minst 300 kronor, till Stockholms norra station. Transportkostnaderna ha beräknats till 84 kronor. Därefter har byggnaden för en av Mattsson betald fraktkostnad av 146 kronor 50 öre transporterats till Hudiksvalls järnvägsstation. Därifrån har den transporterats vidare till Kråkön, för vilken transport Mattsson erlagt 50 kronor. På Kråkön har stugan därefter uppmonterats av några orsbor.

Den 19 oktober 1954 överlämnade Mattsson byggnaden till Granath samtidigt som han överräckte en textad adress med fotografier av stugan.

Mattsson har härigenom givit Granath en förmån, värderad till minst 580 kronor 50 öre, vilken förmån måste anses såsom otillbörlig med hänsyn till Granaths befattning som länsbostadsdirektör och därmed följande möjlighet att kunna gagna byggnadsfirman John Mattssons byggnadsverksamhet inom länet.

Granath har härigenom gjort sig skyldig till tagande av muta eller i vart fall tjänstefel, vilket brott med hänsyn till omständigheterna måste anses som grovt. Mattsson har gjort sig skyldig till bestickning.

Riksåklagarämbetet anförde såsom skäl för sitt beslut att nedlägga åtalet i fråga om sommarstugan följande.

Beträffande storleken av den förmån, som gåvan av sommarstugan inneburit för Granath, har Nilsson i värderingsinstrument den 12 juli 1957 värderat byggnaden till cirka 500 kronor efter sammansättningen på Kråkön. Vid förhör har Nilsson uttalat, att av detta värde 200 kronor kunde anses som uppsättningskostnad. Det återstående värdet skulle alltså bli 300 kronor. Av utredningen framgår visserligen, att Mattsson för transport av byggnaden från Mörby till Kråkön erlagt 280 kronor 50 öre. Om Granath själv skolat skaffa en liknande arbetarbarack för att använda den som sommarstuga, torde han emellertid ha inköpt den på närmare håll. Hade baracken inköpts i Hudiksvall, hade Granath med egen båt kunnat utan särskild kostnad transportera baracken till Kråkön. Värdet av gåvan för Granath synes därför ej kunna skattas högre än 300 kronor. Vad angår gåvans värde ur Mattssons synpunkt, har baracken varit helt avskriven i Mattssons räkenskaper. Sistnämnda värde kan därför ej anses ha varit nämnvärt högre än 280 kronor 80 öre, motsvarande vad Mattsson erlagt i transportkostnad.

När det gäller frågan om Granath mottagit gåvan som belöning för utövningen av tjänsten som länsbostadsdirektör är till en början det personliga förhållandet mellan Granath och Mattsson av betydelse. Härutinnan framgår av utredningen, att Granath och Mattsson äro personligen bekanta sedan något tiotal år tillbaka, att deras familjer i viss utsträckning umgåtts, att familjerna Granath och Mattsson sommaren 1954 företagit en gemensam motorbåtsfärd i Hudiksvalls skärgård samt att Granath själv och släktingar till Granath i samband därmed i icke obetydlig utsträckning bjudit familjen Mattsson på måltider. Nu angivna omständigheter får anses visa, att det förelegat ett ganska nära personligt förhållande mellan Granath och Mattsson. Beträffande Granaths möjligheter att i tjänsten gynna Mattssons byggnadsverksamhet har Granath uppgivit följande. Vid tiden för födelsedagen och dessförrinnan hade Granath i sin tjänst ej haft att göra med Mattssons företag, som dittills endast byggt flerfamiljshus. Han hade dock sedermera fått detta, då företaget börjat bygga en- och tvåfamiljshus, beträffande vilka den statliga långivningen handhafts av länsbostadsnämnden. I oktober 1954 hade emellertid företaget ännu ej påbörjat någon dylik verksamhet och Granath hade ej känt till att en sådan verksamhet plane-rats. — Vad Granath sålunda uppgivit har ej vederlagts av utredningen.

Med hänsyn till nu angivna omständigheter finner ämbetet det icke kunna styrkas, att Mattssons gåva till någon del givits eller mottagits som belöning för Granaths befattning som länsbostadsdirektör. Granaths förfarande kan icke heller bedömas som tjänstefel.

I sitt yttrande den 15 oktober 1957 anförde Thorson bland annat följande.

Utredningen i denna sak är numera avslutad och Thorson har ansökt om stämning å Granath och Mattsson. Granath är på sannolika skäl misstänkt för brott, varå straffarbete kan följa (25 kap. 1 och 2 §§ strafflagen). Om Granath under den första utredningen fått vistas på fri fot, kunde det skärligen befaras, att han kunnat undanröja bevis eller på annat sätt försvåra sakens utredning, bland annat genom att sätta sig i förbindelse med personer, som suttit inne med uppgifter i saken, och kunnat förhindra dessa att

lämna korrekta uppgifter. Thorson hävdar sålunda, att anhållningsbeslutet varit lagligen grundat. Vid sitt sysslande med utredningar angående misstänkta fall av korrupktion — som exempel nämner Thorson en utredning angående en stor göteborgsfirmas samröre med statliga befattningshavare, vilken utredning leddes av Holmström — har Thorson kommit till den bestämda uppfattningen att frihetsberövande måste ske, då två eller flera äro misstänkta för bestickning respektive tagande av muta och klara erkännanden icke föreligga. Skulle de misstänkta i sådana fall under utredningen få vistas på fri fot, äventyrar detta utredningens resultat.

Vid mitt förhör med Thorson anförde denne bland annat följande: När Thorson erhöi uppdraget att inleda förundersökningen mot Granath, hade Thorson fått mottaga visst utredningsmaterial, som i ärendet sammanställt av Holmström och dennes utredningspersonal. Materialet hade utgjorts av de till skattemålen hörande akterna. Det hade dock icke varit helt komplett utan fullständigats av utredningspersonalen under utredningens gång. Thorson hade tagit del av det han ansåg nödvändigt. Av Holmström hade Thorson erhållit besked att undersökningen brådskade av tvenne skäl. Dels kunde det befaras att Granath skulle få reda på att en utredning var i gång och dels skulle en till utredningsmännens förfogande ställd revisor tillträda annan befattning den 1 juli. Detta hade varit anledningen till att förundersökningen igångsatts utan att Granaths återkomst till Stockholm avvaktats. Orsakerna till anhållningsbeslutet hade varit flera. Utöver vad som framkommit i skattemålen hade misstanke uppstått att Granath skulle ha erhållit förmåner från ett i närheten av Hudiksvall beläget bruk. Därom hade Holmström på våren 1957 fått vissa uppgifter av en skolkamrat, som vore tjänsteman vid bruket. Denne hade till Holmström sagt, att man borde granska Granaths affärer, eftersom det ej kunde stå rätt till med dessa. Samma dag som Granath anhållits hade Thorson låtit utredningspersonal resa till bruket för att söka få klarhet i saken. Det hade därvid visat sig, att Holmströms sagesman vistades utomlands. Det oaktat hade efterforskningar skett, men det enda man lyckats utröna hade varit att Granath haft affärer med bruket. Denna sak hade därför krävt ytterligare utredning. När sådan kort därpå företagits, hade det visat sig att brottsligt förfarande icke kunde styrkas. Under förhöret med Granath i Hudiksvall hade även framkommit, att denne fått den ifrågakomna sommarstugan i gåva av Mattsson. De närmare omständigheterna kring gåvan hade Thorson ej lyckats få utredda i Hudiksvall. Av uppgifter som Thorson erhållit vid samtal med en kriminalassistent i staden hade emellertid framgått, att "det rörde sig om en ordinär sommarstuga". Därav hade Thorson bibringats den uppfattningen, att gåvan vore förhållandevis värdefull. Att stugan — såsom det senare visade sig — efter uppsättandet icke var värd mer än några hundratal kronor hade Thorson på detta stadium ej haft någon aning om. Icke heller hade han kunnat få klarhet i om Mattsson givit Granath ytterligare förmåner. Innan Thorson inhämtade närmare upp-

gifter om fallet Mattsson, hade Thorson på grund av förhörstekniska skäl ej velat höra Granath mera ingående i saken. Anhållningsbeslutet hade Thorson till en början grundat på häktningsskäl. Att Granath åtnjutit förmåner i sina förbindelser med såväl aktiebolaget Baltzar Lundström som Mattsson hade Thorson ansett klarlagt. I båda fallen hade det rört sig om storbyggmästare, av vilka Mattsson byggde en- och tvåfamiljshus. Även om det ej hunnit utredas att Granath i sin tjänsteutövning gynnat dem, hade likväl funnits möjlighet att han kunnat göra detta. Eftersom fallet Mattsson ej alls varit klarlagt, hade Granath, om han fått vistas på fri fot, enligt Thorsons mening haft goda möjligheter att i den delen undanröja bevis eller på annat sätt försvåra sakens utredning. Såsom Thorson då bedömt läget hade emellertid enbart omständigheterna kring villabygget utgjort tillräckliga skäl för att anhålla Granath. Thorson hade bland annat misstänkt, att aktiebolaget Baltzar Lundström givit Granath förmåner i fråga om krediter och in-teckningar. Denna misstanke hade dock sedermera visat sig ogrundad. Att Granath kvarhållits till den 29 juni hade berott på att utredningen i det mattssonska fallet ej hunnit slutföras. Så länge den pågått, hade Thorson ansett det vara av synnerlig vikt att Granath hölles i förvar.

Vid avgörande av detta ärende den 29 mars 1958 gjorde jag till en början rörande Thorsons handläggning av själva saken följande i skrivelse till Thorson upptagna uttalanden.

Vad i skattemålen framkom angående villabygget och utlandsresan har enligt min mening innefattat tillräckliga skäl att i enlighet med det Holmström och Thorson anförtrodda uppdraget undersöka, huruvida Granath av aktiebolaget Baltzar Lundström erhållit någon otillbörlig förmån för sin tjänsteutövning. Det får därför anses ha varit befogat att inleda förundersökning mot Granath härom.

Ej heller den omständigheten att förhör med Granath ansågs icke böra uppskjutas till Granaths återkomst till Stockholm finner jag vid de av Thorson upplysta förhållandena böra föranleda någon erinran.

Utredningen ger icke vid handen, att omständigheterna i samband med att Granath hämtades till förhör i Hudiksvall voro sådana, att anmärkning härför kan riktas mot Thorson eller någon annan tjänsteman.

Beträffande härefter Thorsons beslut att anhålla Granath får jag framhålla följande.

I 24 kap. 1 § första stycket RB stadgas att, om någon är på sannolika skäl misstänkt för brott, vara straffarbete kan följa, må han häktas, om med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras, att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff eller genom undanröjande av bevis

eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller ock anledning förekommer att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. Enligt fjärde stycket i samma paragraf må häktning icke ske, om det kan antagas, att den misstänkte kommer att dömas allenast till böter eller mistning av befattning på viss tid. Särskilda bestämmelser äro i 1 § andra och tredje styckena samt i 2 och 3 §§ meddelade rörande förutsättningarna för häktning i vissa speciella fall, om vilka nu ej är fråga. Beslut om häktning meddelas av rätten (4 §).

I 5 § stadgas att, om mot någon skäl till häktning förekomma, må han i avbidan på rättens beslut därom anhållas. Äro ej fulla skäl till häktning, må den misstänkte dock anhållas, om det finnes vara av synnerlig vikt att han i avbidan på ytterligare utredning tages i förvar.

Anhållande utgör sålunda ett provisoriskt frihetsberövande i avbidan på häktning. Härav följer, att en första förutsättning för anhållande är, att det brott, om vilket misstanke yppats, är av sådan svårhetsgrad att häktning för detsamma kan äga rum. Tagande av muta är ett dylikt brott.

För anhållande fordras vidare, att den yppade misstanken nått en viss styrka. Föreligga sannolika skäl för misstanken, må — därest även förutsättningar i övrigt, såsom flykt- eller kollusionsfara, äro för handen — häktning ske, och den misstänkte får då också anhållas. Vad som är att anse såsom sannolika skäl för misstanke är att bedöma efter omständigheterna i varje särskilt fall. Att skäl föreligga som leda misstanken mot viss person är ej tillräcklig anledning att häkta denne. Å andra sidan behöva ej skälen vara av den styrka, att de utgöra tillräcklig grund för väckande av åtal. Men de föreliggande omtändigheterna måste vara sådana, att de vid en objektiv bedömning komma misstanken att framstå såsom berättigad. (Angående vad nu sagts se Gärde m. fl. Nya rättegångsbalken s. 318.)

Anhållande må ock ske enligt 5 § andra stycket, även om misstanken om brottet icke är så stark, att den kan anses grundad på sannolika skäl. De redan föreliggande omständigheterna måste dock innefatta skälig misstanke. Spörsmålet när en person kan anses skäligen misstänkt för brott måste bedömas efter omständigheterna i det särskilda fallet. Rent subjektiva antaganden äro självfallet icke tillfyllest för att skälig misstanke skall kunna anses föreligga, utan det måste finnas objektiva grunder till stöd för misstanken. För anhållande enligt nyssnämnda stadgande kräves, att det finnes vara av synnerlig vikt att den misstänkte i avbidan på vidare utredning tages i förvar. Den ytterligare utredning, som avses skola ske under anhållningstiden, kan i dylikt fall vara antingen utredning om själva brottet eller ock utredning rörande flykt- eller kollusionsfara eller annan häktningsanledning.

Thorson har uppgivit, att hans beslut att anhålla Granath närmast hänförde sig till en på sannolika skäl grundad misstanke att Granath gjort sig skyldig till tagande av muta i samband med villabygget. Dessutom hade redan före anhållandet framkommit misstanke om dylikt brott från Gra-

naths sida med avseende å stugan, som han fått i gåva av Mattsson. Sistnämnda misstanke hade förstärkts genom upplysningar om stugan, vilka Thorson — tydligen innan Granath fördes till Stockholm — fått av en kriminalassistent i Hudiksvall. Enligt dessa hade det varit fråga om en ordinär sommarstuga. Först senare hade det visat sig, att värdet var betydligt lägre än vad dessa upplysningar syntes ge vid handen. Vidare förelågo ytterligare vissa uppgifter, enligt vilka Granath kunde misstänkas ha i andra sammanhang mottagit otillbörliga belöningar.

Såsom Thorson vid ifrågavarande tidpunkt bedömde saken, hade — enligt vad han vidare anfört — om Granath fått förbli på fri fot, risk förelagat att han kunde undanröja bevis eller på annat sätt försvåra sakens utredning, t. ex. genom att påverka personer som kunde lämna upplysningar i saken.

Vid Thorsons förhör med Granath före anhållandet framkom i fråga om villabygget, att Granath åberopade, att bolaget flera år innan Granath lämnade anställningen hos bolaget åtagit sig att för självkostnadspris uppföra en villa åt Granath. Granath synes, såvitt framgår av förhørsprotokollet, visserligen vid detta tillfälle icke ha nämnt något om vilket pris man därvid enats om att han skulle betala. Han uppgav emellertid, att bägge parterna i juni eller juli 1950 överenskommit att tomten och bygget skulle kosta honom sammanlagt högst 60 000 kronor och att bygget utfördes enligt ritningar, vilka i förväg företeddes för bolaget. Det är att märka, att byggnadskostnaderna vid denna tid ännu icke börjat stiga på grund av koreakrisen. Det angivna beloppet kan därför — under den överenskomna förutsättningen att bolaget skulle bygga till självkostnadspris — icke anses ha framstått såsom anmärkningsvärt lågt vare sig för bolaget eller för Granath.

Därest byggnadspriserna under byggnadstiden icke undergått den — huvudsakligen av koreakrisen betingade — mycket kraftiga stegringen, skulle den förmån Granath erhöi genom bolagets åtagande att bygga till beräknat självkostnadspris icke ha blivit nämnvärt större än om bygget skett under den tid, då Granath fortfarande var anställd hos bolaget. Vid nu angivna förhållanden finner jag det uppenbart, att enbart bolagets infriande av det tidigare åtagandet att lämna Granath en dylik förmån i och för sig icke kan betecknas såsom en otillbörlig belöning åt Granath.

Byggnadspriserna ökade emellertid under byggnadstiden högst betydligt jämfört med vad som kunde beräknas innan bygget påbörjades. Denna prisstegring har Granath omöjligen kunnat förutse. Genom att bolaget avskrev byggnadskostnadernas ökning såsom förlust å rörelsen har Thorson, då fråga uppkom huruvida Granath skulle anhållas, ställt inför frågan, huruvida sannolika skäl förelågo för misstanke att Granath genom avskrivningsåtgärden erhöi en honom icke lagligen tillkommande förmån samt huruvida denna i så fall innefattade en otillbörlig belöning för Granaths tjänsteutövning.

Uppenbarligen bedömde Thorson härvid det mellan Granath och bolaget uppkomna rättsläget med avseende å prisstegringen på det sättet, att bolaget icke kunde anses ha varit enligt gängse rättsregler pliktigt att under de föreliggande omständigheterna självt svara för prisökningen ifråga. Enär bolaget det oaktat icke påfordrade ytterligare betalning av Granath utan i stället avskrev beloppet såsom förlust, var det med Thorsons angivna utgångspunkt följdriktigt att anse, att bolaget givit Granath en motsvarande förmån. Denna antog Thorson ha lämnats såsom belöning för Granaths tjänsteutövning såsom länsbostadsdirektör och sålunda vara otillbörlig.

För min del är jag benägen att anse, att bolaget, eftersom det icke gjort något förbehåll för eventuella prisstegringar, icke ägde å dessa grunda något betalningsanspråk mot Granath. Detsamma synes mig självfallet gälla även med avseende å sådana av prisstegringar icke betingade kostnadsökningar, vilka må ha uppkommit på grund av bristande erfarenhet från bolagets sida i fråga om villabyggnader eller eljest genom bolagets förvällande.

Frågan om prisstegringarnas inverkan på rättsläget mellan bolaget och Granath är emellertid av den beskaffenhet, att det enligt min mening icke kan läggas Thorson till last såsom fel att han härutinnan intagit en ståndpunkt motsatt den ovan angivna.

Beträffande spørsmålet om bolaget — under den av Thorson antagna förutsättningen att bolaget icke var pliktigt att svara för uppkomna prisstegringar — eftergivit sin fordran å Granath såsom en belöning för dennes tjänsteutövning är att märka, att innan Granath anhölls någon utredning, utöver hans knapphändiga uppgifter vid det första förhöret, icke synes ha förebragts huruvida han i tjänsten hade eller ens kunde förväntas i framtiden få att taga befattning med ärenden berörande bolaget. Att så kunde vara förhållandet var emellertid — i brist på dylik utredning — tänkbart. Frågan hade dock enligt min mening bort på ett eller annat sätt utredas något, innan Thorson tog ställning till frågan om Granath borde anhållas. Detta synes ha kunnat ske utan svårighet genom en förfrågan hos bostadsstyrelsen.

På grund av det sagda kan enligt min mening den mot Granath uppkomna misstanken — vid ett objektivt bedömande och med hänsyn tagen till de omständigheter, vilka förelågo vid anhållningsbeslutet — icke anses ha haft den styrka, att sannolika skäl kunde anses föreligga för att Granath gjort sig skyldig till tagande av muta från bolaget. Ej heller har enligt min mening någon egentlig kollusionsfara med avseende å utredningen om villabygget i detta skede varit för handen. Bolaget hade nämligen redan i skattemålet angivit sin huvudsakliga ståndpunkt i detta hänseende, vartill kommer, att eventuellt hos Granath tillgängliga skriftliga bevis kunde säkras genom husrannsakan och beslag.

Vid nu anförda förhållanden anser jag för min del, att tillräckliga skäl att anhålla Granath såsom misstänkt för tagande av muta från bolaget icke

förelegat. Jag är emellertid angelägen framhålla, att överbägandena huruvida Thorson på grund av vad som framkommit angående villabygget borde anhålla Granath delvis innefattade sådana bedömningsfrågor, vilka kunde vara vanskliga att snabbt taga ställning till. Med hänsyn härtill anser jag Thorsons härutinnan fattade beslut — ehuru enligt min mening oriktigt såsom grundat på otillräckliga skäl — icke kunna läggas Thorson till last såsom tjänstefel. Jag låter därför bero vid vad i denna del av saken förevarit.

Beträffande gåvan av sommarstugan framkommo — enligt vad som framgår av Thorsons härstädes lämnade uppgifter — samma dag som anhållandet skedde omständigheter, vilka syntes vara besvärande för Granath. Utredning huruvida Granath hade att i sin tjänsteutövning taga befattning med ärenden berörande Mattssons företag synes emellertid först senare ha förebragts. Möjligheten av att så var förhållandet var dock icke utesluten. Med hänsyn till förhandenvarande omständigheter — främst då risken för att Granath om han frigavs kunde befaras söka påverka Mattsson eller andra personer, vilka kunde äga kännedom om omständigheterna kring gåvan — anser jag mig icke böra lägga Thorson till last såsom fel att Thorson på grund av de utav honom anförda förhållandena fann, att han, innan ytterligare utredning säkrades, icke kunde låta Granath vara på fri fot. Det kan således icke göras gällande, att frihetsberövandet såsom sådant var helt oförsvarligt.

Övriga av Thorson — till stöd för misstanke som vid tiden för anhållningsbeslutet förelåg om att Granath i andra sammanhang än de här ovan särskilt angivna mottagit otillbörliga förmåner — anförda omständigheter synas, såvitt framgår av Thorsons egna uppgifter, ha varit av underordnad betydelse för nämnda beslut och torde därför i detta sammanhang icke behöva närmare beröras.

I fråga om anledningen till att Granath förblev anhållen under en tid av fyra dagar har Thorson uppgivit, att detta — åtminstone vad avsåge den senare delen av anhållningstiden — skett främst för att vinna utredning rörande omständigheterna kring Mattssons gåva till Granath av sommarstugan samt att det, oavsett om under ifrågavarande tid misstanken mot Granath om brott i detta hänseende kunde anses grundad på sannolika skäl, dock befunnits vara av synnerlig vikt för den fortsatta utredningen i denna del att Granath kvarhölls. Enär Thorson enligt min mening icke kan anses ha helt saknat fog för denna sin bedömning samt det icke synes kunna läggas Thorson till last såsom fel att utredningen härutinnan icke blivit till huvudsakliga delar säkrad tidigare än som skett, anser jag att ej heller det förhållandet att anhållningstiden kommit att omfatta fyra dagar är av beskaffenhet att kunna läggas Thorson till last såsom tjänstefel. Jag vill dock i detta sammanhang framhålla vikten av att icke någon i fall som det förevarande, eller eljest, är berövad sin frihet under längre tid än som är oundgängligen nödvändig.

Vidkommande slutligen Thorsons beslut att väcka åtal i saken finner jag — som i allt väsentligt ansluter mig till riksåklagarämbetets bedömning av åtalsfrågorna — det anmärkningsvärt, att Thorson, särskilt efter den utredning som förebragts genom bostadsstyrelsens till honom avgivna yttrande, ansåg skäl för åtal föreligga beträffande villabygget. Genom bostadsstyrelsens yttrande har det enligt min mening blivit på ett fullt övertygande sätt klarlagt, att — även om Granath skulle kunna anses i samband med villabygget ha erhållit någon förmån som icke lagligen tillkom honom — denna i varje fall icke var av beskaffenhet att kunna betraktas såsom belöning för hans tjänsteutövning. Enligt min mening ha följaktligen laga skäl för åtal i denna del icke förelegat. Jag finner förty Thorsons beslut härom såsom grundat å en oriktig bedömning av de faktiska förhållandena felaktigt. Åtalet har emellertid blivit av riksåklagarämbetet nedlagt. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt finner jag mig kunna låta bero vid vad i denna del av saken förevarit.

Beträffande sommarstugan har Thorson icke saknat skäl för sin bedömning av åtalsfrågan. Även om jag icke kan dela Thorsons uppfattning härtinnan, finner jag dock uppenbart, att hans beslut om åtal i denna del icke är av beskaffenhet att kunna läggas honom till last såsom fel.

Med dessa uttalanden var ärendet i nu omförmälda delar av mig avslutat.

I fråga om de av förbundet anförda klagomålen över att otillbörliga uppgifter lämnats till pressen om Granaths ärende anförde jag i skrivelse till förbundet följande.

Beträffande lämnande av muntliga upplysningar från polismäns och åklagares sida angående vad som förekommer vid förundersökning gäller för närvarande, att uttrycklig generell föreskrift om tystnadsplikt härtinnan finnes stadgad endast för polismän, nämligen i 9 § allmänna polisinstruktionen. Enligt detta stadgande får polisman icke för obehörig yppa något varom han i tjänsten erhållit kunskap och som ej bör komma till allmänhetens kännedom. Stadgandet är sanktionerat genom straffbestämmelser i 25 kap. strafflagen. Härjämte stadgas i 23 kap. 10 § RB, att förundersökningsledare äger förordna, att vad som förekommit vid förhör icke får uppenbaras. Den som utan giltigt skäl bryter mot sådant förordnande drabbas enligt 9 kap. 6 § samma balk av straffansvar. Vidare är i detta sammanhang att märka, att befattningshavare, även då uttrycklig föreskrift därom icke meddelats, enligt allmänna rättsgrundsatser anses ha tystnadsplikt beträffande innehållet i allmän handling som är hemlig (se SOU 1947: 60 s. 125, jfr prop. nr 230/1948 s. 174 o. f.). Detta innebär, att såväl åklagare som polismän i princip äro underkastade ansvar enligt 25 kap. strafflagen, därest de yppa innehållet i protokoll eller annan till förundersökning hörande handling i sådana delar, vilka skola hållas hemliga av skäl som an-

givas i 10 § sekretesslagen, t. ex. att utlämnande skulle vara menligt för enskild person.

Vad nu sagts hänför sig till uppgifter, vilka utlämnas för annat ändamål än offentliggörande i tryckt skrift. Sker däremot utlämnandet för dylikt offentliggörande, gäller på grund av bestämmelser i tryckfrihetsförordningen (TF) en betydelsefull begränsning med avseende å befattningshavarnas ansvar för utlämnandet. På grund av de särskilda ansvarighetsreglerna i TF är sålunda utgivare av periodisk skrift — t. ex. dagstidning — i princip ensam ansvarig för skriftens innehåll. Den som lämnat meddelande för offentliggörande i dylik skrift äger — i konsekvens härmed — enligt 3 kap. 4 § jämfört med 1 och 2 §§ samma kapitel TF rätt att vara anonym. Sålunda må i tryckfrihetsmål fråga överhuvudtaget ej väckas om vem som lämnat meddelande som nyss sagts (3 kap. 2 och 4 §§ TF). I annat mål kan visserligen skyldighet uppkomma för utgivare av den periodiska skriften att uppenbara vem som lämnat meddelandet, men detta är fallet endast såvida sådan skyldighet är i lag föreskriven (3 kap. 1 och 4 §§ TF). Härmed äsyftas vittnesplikt och plikt för part att avge berättelse under sanningsförsäkran. Skyldigheten kan aktualiseras exempelvis i fall, då någon befattningshavare misstänkes för att, på sätt angives i 7 kap. 3 § TF, ha uppenbarat förhållande, vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom han eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad. I dylikt fall må nämligen enligt sistnämnda lagrum — även om meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift — gärningen åtalas och straffas enligt vad därom är stadgat i 25 kap. strafflagen.

För tillämpning av det nu angivna undantaget från regeln om anonymitetsskydd för befattningshavare som lämnar meddelande till pressen förutsättes sålunda, att befattningshavaren genom meddelandet åsidosatt sådan tystnadsplikt, som är föreskriven i lag. Med lag förstås i detta sammanhang uteslutande sådant stadgande som tillkommit genom samfällt beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen (se 14 kap. 6 § TF). Föreskriften i 9 § allmänna polisinstruktionen är icke ett sådant stadgande. Ett åsidosättande av den där föreskrivna tystnadsplikten medför följaktligen icke, att undantagsbestämmelsen i 7 kap. 3 § TF blir tillämplig. Det sist sagda gäller även med avseende å den ur allmänna rättsgrundsatser härledda tystnadsplikt i fråga om innehållet i hemlig handling, varom ovan talats.

Berörda undantagsbestämmelse i 7 kap. 3 § TF — att meddelandet av uppgifter, vilka enligt lag icke må uppenbaras, må beivras oaktat meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift — infördes genom 1949 års tryckfrihetsförordning. En sammanfattning av de ståndpunkter, som under förarbetena framkommo i denna fråga, återfinnes i ett av överståthållaren J. Hagander såsom särskilt tillkallad utredningsman år 1955 avgivet betänkande benämnt Sekretessen vid förundersökning i brottmål (SOU 1955: 17 s. 18—20). Såsom motivering för att undantaget skulle gälla endast sådan

tystnadsplikt som stadgats *i lag* framhöll konstitutionsutskottet, att det för tryckfriheten vore av så väsentlig betydelse, vilka bestämmelser om tystnadsplikt som i detta sammanhang skulle bli tillämpliga, att dessa bestämmelser borde vara meddelade i lag, varmed utskottet i sitt förslag avsåge stadgande, som tillkommit genom samfällt beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen. Därvid förutsatte utskottet att, i den mån bestämmelser om tystnadsplikt, vilka då vore meddelade i administrativ författning, ansåges vara av den vikt att de borde äga tillämpning även då meddelande lämnats för offentliggörande i tryckt skrift, Kungl. Maj:t skulle framdeles framlägga förslag om deras upptagande i lag (se utskottets utlåtande nr 30/1948 s. 33).

I sitt berörda betänkande föreslog Hagander såvitt här är i fråga — såsom tillägg till 23 kap. 3 § RB — ett stadgande av innehåll att till polis- eller åklagarmyndighet hörande befattningshavare icke finge för utomstående uppenbara vad vid förundersökning eller annan utredning om brott förekommit, såvida skäligen kunde befaras, att sådant skulle motverka utredningen eller åtgärder till förekommande av brott eller ock vara menligt för rikets säkerhet eller för enskild person. Genom att enligt förslaget polismäns och åklagares tystnadsplikt sålunda skulle inskrivas *i lag* skulle tystnadsplikten bli sanktionerad genom gällande straffbestämmelser i 25 kap. strafflagen även med avseende å lämnande av meddelande till pressen.

Förslaget har varit föremål för remissförfarande men ännu icke lett till lagstiftning. Det är för närvarande föremål för behandling inom justitiedepartementet.

Av det sagda framgår, att åklagare och polismän sålunda kunna utan ansvar för dem själva tillhandahålla pressen upplysningar av det slag varom i detta ärende är fråga. Av reglerna om anonymitetsskyddet följer ock, att efterforskning icke får ske av pressens upplysningskällor i ett fall som det förevarande. Någon åtgärd i sådan riktning från min sida kan alltså icke komma i fråga. Förbundets framställning kan därför icke föranleda något ingripande från min sida mot någon befattningshavare.

Jag vill emellertid i anledning av vad förbundet anfört rörande innehållet i tidningsartiklarna tillägga följande.

Såsom framgår av min i det föregående omnämnda skrivelse till Thorson voro de omständigheter, som förelägo vid ingripandet mot Granath, ingalunda ens tillnärmelsevis av den för honom besvärande beskaffenhet, som de av förbundet ingivna tidningsartiklarna gävo vid handen. Uppgifterna i artiklarna ge sålunda en synnerligen överdriven och missvisande bild av det stöd för misstankarna mot Granath, som dittills framkommit under förundersökningen. I själva verket voro misstankarna mot Granath om brott löst grundade. Detta gäller särskilt med avseende å det brott, som enligt artiklarna främst avsågs med misstankarna, nämligen tagande av muta från aktiebolaget Baltzar Lundström. Utredning saknades sålunda

helt om förekomsten av det för detta brott nödvändiga rekvisitet, att de förmåner Granath kommit i åtnjutande av innefattade belöning för hans tjänsteutövning. Den utredning som skett efter det första ingripandet mot Granath har ock ådagalagt, att Granath icke gjort sig skyldig till det förmenta brottet.

Det är uppenbart, att Granath och hans anhöriga genom uppgifterna i artiklarna på ett upprörande sätt utsatts för oförskyllt lidande.

Att söka förekomma att vad som skett i Granaths fall upprepas är ur allmän synpunkt en angelägenhet av största vikt. Frågan hur detta skall ske innefattar ett svårlöst avvägningsproblem. Å ena sidan har man att beakta den enskildes intresse att icke oförskyllt skandaliseras genom att uppgifter om misstanke om brott utlämnas för publicering, innan de vunnit stöd av verkställd utredning. Hänsyn måste å andra sidan tagas till att pressen för fullgörande av sina uppgifter har ett legitimt behov av möjlighet att sörja för en sund nyhetsförmedling till allmänheten. Att detta behov tillgodoses i tillräcklig utsträckning är helt visst även ett allmänt intresse. Det är därför av vikt att vederbörande befattningshavare icke undanhålla pressens företrädare de upplysningar av nyhetskaraktär, vilka kunna utlämnas utan att kränka något berättigat intresse av sekretess. Om dylika upplysningar icke lämnas, ligger det ock nära till hands att informationer införskaffas från andra, i saken mindre väl insatta eller mindre omdömesgilla personer, vilket icke blott medför mindre tillförlitlig nyhetstjänst utan även — något som framstår såsom betänkligt ur rättssäkerhetssynpunkt — kan leda till alldeles onödiga och allvarliga missförstånd till men för det allmänna eller för misstänkt person eller annan eller för utredningen.

Av nu anförda skäl torde möjlighet böra finnas att kunna till pressen utlämna uppgifter rörande förundersökning. Det är emellertid uppenbart, att härvid måste iakttagas den allra största varsamhet. Man måste sålunda ständigt ha för ögonen att den, som misstänkes för brott och mot vilken förundersökning inletts, kan vid den fortsatta utredningen visa sig vara oskyldig till brottet eller skyldig härtill i mindre utsträckning än först antagits. Med hänsyn härtill böra upplysningar om uppkommen misstanke mot någon för brott och om i anledning därav inledd förundersökning i regel icke utlämnas till pressen, förrän förundersökningen slutförts eller åtminstone framskridit så långt, att misstanken vunnit sådant stöd av utredningen att skäl till åtal anses föreligga. Av särskild vikt är, att namnet å misstänkt person icke blottställes där misstanken endast är löst grundad. Utlämnas upplysningar tidigare, medför detta även risk att åklagaren känner sig bunden, då han har att taga ställning till fråga om åtal.

Äro emellertid omständigheterna sådana, att det framstår såsom ur allmän synpunkt motiverat att på ett tidigare stadium än nu sagts lämna pressen viss information, bör detta ske under hänsynstagande till att misstanken vid den fortsatta utredningen kan visa sig ogrundad eller obestyrkt.

Det är härvid av största vikt, att upplysningarna under inga förhållanden äro tendentiösa eller eljest missvisande utan präglade av objektivitet samt behörigt hänsynstagande till allmänna och enskilda intressen. Lämnas upplysningar, måste tillräckligt utrymme givas åt den misstänktes uppgifter och hans synpunkter. Vidare få upplysningarna i de fall sådana lämnas icke vara så knapphändiga, att pressen får en felaktig bild av vad som förekommit. Detta kan nämligen bli till men för allmänna och enskilda intressen. Visar det sig att lämnade upplysningar missuppfattats, bör den befattningshavare som lämnat desamma söka genom ett uttalande till pressen tillrättlägga saken.

Därest i Granaths fall de i tidningsartiklarna återgivna uppgifterna väsentligen härröra från utredningspersonalen, måste det hållas för sannolikt, att informationer icke lämnats i enlighet med vad nyss sagts. Om information i detta fall lämnats, hade därvid av tillbörlig hänsyn till Granath bort med skärpa framhållas, att vid publicering största varsamhet borde iakttagas, eftersom något egentligt bevis för misstanken ännu icke framkommit och man icke ens visste, om Granath haft möjlighet att i tjänsten gynna det företag som lämnat förmånen. Mot bakgrunden av det fattade beslutet om Granaths anhållande synes det mig förklarligt, att tidningsmännen — i brist på en riktig information — utgått från att omständigheterna voro mera besvärande för Granath än i själva verket var fallet.

Oavsett om tidningsartiklarnas uppgifter härröra från utredningsmännen eller ej, är det inträffade i hög grad ägnat att fästa åklagar- och polispersonalens uppmärksamhet på vikten av att största varsamhet iakttages vid lämnandet av information till pressen rörande förundersökningar.

Det inträffade ger enligt min mening anledning ifrågasätta, huruvida icke — för att inskräpa vikten av en omdömesgill och objektiv informationstjänst från åklagarnas och polisens sida gentemot pressen — tjänstemannaansvar bör föreskrivas för åsidosättande av tillbörlig varsamhet vid lämnande av information till pressen rörande förundersökningar. Med hänsyn främst till att frågan härom kommer under övervägande i samband med prövningen av Haganders förut omnämnda lagförslag finner jag — som även i fortsättningen kommer att ha min uppmärksamhet riktad på ifrågasvarande förhållanden — dock icke anledning att för närvarande avlåta någon egen framställning i ämnet.

Eftersom vad i Granaths fall förekommit syntes mig vara av intresse vid departementsbehandlingen av Haganders lagförslag, överlämnade jag därjämte med särskild skrivelse samtliga handlingar i ärendet till chefen för justitiedepartementet.

10. Sedan av tullåklagare framställt yrkande om förverkande av viss i beslag tagen egendom (automobil) lämnats utan bifall av domstolen, vilken tillika hävt beslaget, har åklagaren — i samband med fullföljd av talan i målet — ånyo tagit egendomen i beslag.

Fråga bl. a. om befogenheten härav

Den 1 december 1954 anlände lantbrukaren Arvid Gustafsson och tre andra personer på återresa från Norge i en av Gustafsson förd, honom tillhörig personbil, P 13466, till den svenska tullstationen i Högen. Såväl Gustafsson som passagerarna medförde därvid norskt margarin till kvantiteter, vilka överstego de tillåtna. Vid tillfället blev — utom annat — bilen tagen i beslag.

Den 2 december 1954 förordnade tullförvaltaren vid tullkammaren i Strömstad Knut Högberg i egenskap av tullåklagare, att beslaget skulle bestå.

Efter stämning å såväl Gustafsson som passagerarna yrkade Högberg vid Norrvikens domsagas häradsrätt ansvar, såvitt avsåg Gustafsson, dels jämlikt 1 § 1 och 8 mom., 9 mom. b), 2 § och 5 § 1 mom. a) lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel under påstående, att Gustafsson vid angivna tillfälle sökt från Norge till Sverige olovligen införa 19 kilogram norskt margarin, dels ock jämlikt 12 § första stycket förordningen den 5 juni 1953 angående reglering av införseln av fettråvaror och fettvaror m. m. för det Gustafsson vid tillfället sökt till riket införa margarinet utan tillstånd av statens jordbruksnämnd eller den, vilken erhållit nämndens be- myndigande att meddela tillstånd till sådan införsel. Högberg yrkade tillika, att såväl margarinet, vilket ävenledes tagits i beslag, som personbilen måtte förklaras förverkade till kronan.

Gustafsson bestred åtalet.

Till närmare utveckling av sin talan anförde Högberg: Ifrågavarande dag klockan 13.55 hade sällskapet anlant till tullstationen. Vederbörande tulltjänsteman hade vid företagen visitation upptäckt, att samtliga fyra resenärer medfört större kvantiteter norskt margarin än den till införsel tillåtna eller 5 kilogram per person. Tulltjänstemannen hade gjort sällskapet uppmärksamt på detta förhållande samt uppmanat resenärerna att återvända till Norge och återlämna överskottskvantiteten. Gustafsson hade vänt bilen och begivit sig med passagerarna tillbaka till Norge. Klockan 14.25 hade han återvänt med bilen, varvid han och passagerarna på tulltjänstemannens förfrågan uppgivit, att de icke medfört mera margarin än 5 kilogram per person. Vid tjänstemannens visitation hade denne emellertid påträffat förstuckat under reseffekterna ytterligare 55 kilogram margarin, varav 19 kilogram tillhört Gustafsson.

Gustafsson uppgav: Avsikten med resan till Norge hade varit att där in-

köpa, förutom en del andra matvaror, margarin. Vid det första besöket på tullstationen i Högen under återfärden till Sverige hade tulltjänstemannen frågat efter notor på margarinet. Därvid hade konstaterats, att Gustafsson och hans passagerare haft 9 kilogram för mycket, varvid de uppmanats att återvända och återlämna 9 kilogram margarin. Tulltjänstemannen hade uppmanat dem att skaffa kvitto på vad de återlämnade samt tillagt, att de, när de återlämnat 9 kilogram, skulle få resa in i Sverige. Då de återkommit till tullstationen, hade tjänstemannen, utan att taga befattning med kvittot å det återlämnade margarinet, omedelbart börjat visitera bilen. Det margarin, som återlämnats, hade tagits av det margarin som förvarats på bilens golv. I övrigt hade de haft sitt bagage stuvat på samma sätt vid de två besöken.

Häradsrätten meddelade dom i målet den 15 mars 1955.

Efter en redogörelse för parternas anföranden uttalade häradsrätten i domskälen följande.

I målet har gränsuppsyningsmannen Karl Janzon på begäran av åklagaren hörts som vittne. I sitt vittnesmål har Janzon uppgivit, att han vid sällskapet första besök på fråga om de haft mera margarin än de 5 kilogram som angivits på de notor han granskat erhållit svaret, att det varit deras hela innehav, och, då han snabbt kunnat konstatera att de haft för mycket margarin, uppmanat dem att återvända till Norge för att återlämna den kvantitet, som överstege 5 kilogram per person eller 20 kilogram för bilen. Vittnet har om det senare besöket berättat, att han vid återkomsten frågat dem, huruvida de lämnat tillbaka allt margarin utom 20 kilogram, vartill Arvid Gustafsson svarat, att allt vore klart, och satt sig i bilen för att göra sig beredd att köra vidare. Vittnet hade därefter frågat envar av de övriga passagerarna om det vore allt, på vilken fråga han erhållit jakande svar. Vittnet har slutligen förklarat, att margarinet förvarats dels i ett utrymme baktill mellan baksätet och bakre delen av bilen, över vilket utrymme lagts ett lock, klätt med samma galontyg som klädseln i övrigt i bilen, och dels i främre bagagerummet.

Vittnet Janzon har avgivit sin utsaga klart och sammanhängande och den bär enligt häradsrättens bedömning sannolikhetens prägel. Med hänsyn härtill och då Janzon saknar varje anledning att lämna från verkligheten avvikande uppgifter har häradsrätten fäst tilltro till hans berättelse om vad som tilldragit sig vid de tilltalades besök vid tullstationen.

Åklagaren har till stöd för sitt påstående att margarinet varit förstucket gjort gällande, att locket över det bakre förvaringsutrymmet varit anordnat på sätt som skett i avsikt att de i utrymmet befintliga varorna därigenom skulle undandraga sig tullpersonalens uppmärksamhet. I målet är upplyst, att bilen är en Volkswagen av 1950 års standardmodell.

Oaktat vad vittnet Janzon i sitt vittnesmål uppgivit om svårigheten att snabbt kunna konstatera mängden av margarin finner häradsrätten likväl, att margarinet icke varit anbringat i bilen på sådant sätt att det varit uppenbart, att de tilltalade åsyftat att undandraga det tullpersonalens uppmärksamhet, detta så mycket mera som margarinet stuvats i de uti bil av förevarande modell sedvanliga bagageutrymmena. De tilltalade äro förty icke förvunna till ansvar jämlikt 5 § 1 mom. a) lagen den 8 juni 1923

om straff för olovlig varuinförsel och åtalet i förevarande del skall följaktligen ogillas. Genom vittnet Janzons berättelse får emellertid anses styrkt, att de tilltalade icke i behörig ordning angivit sitt innehav av margarin. Envar av de tilltalade är förty övertygad om olovlig varuinförsel.

Ostridigt är vidare, att tullavgiften å margarinet utgår med 15 öre per kilogram, vartill kommer en regleringsavgift jämlikt förordningen angående reglering av införseln av fettråvaror och fettvaror av omkring en krona 50 öre per kilogram. — I betraktande av den låga tullavgiften per kilogram och den ringa mängd margarin som medförts i bilen ävensom till omständigheterna i övrigt finner häradsrätten, att den olovliga varuinförsel, vartill de tilltalade enligt vad ovan anförts gjort sig skyldiga, icke skett i avsikt att undandraga margarinet stadgad avgift till tullverket. — Enligt i målet åberopad tullsedel utgör beloppet av den avgift, som för margarinet bort för statsverkets räkning erläggas till tullverket för Arvid Gustafsson 2 kronor 85 öre — — — Ingen av de tilltalade har för införseln av margarin haft sådant tillstånd, som stadgas i förordningen den 5 juni 1953 angående reglering av införseln av fettråvaror och fettvaror m. m. och de äro förty förfallna till ansvar för överträdelse av nämnda förordning.

Till följd av bestämmelserna i 1 § 6 mom., 8 mom. och 9 mom. b) lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel kunna varken margarinet eller bilen vara förverkade jämlikt nämnda lag. Då av omständigheterna framgår, att överträdelsen av fettregleringsförordningen icke skett av förbi-seende, skall emellertid jämlikt 12 § andra stycket ovannämnda förordning margarinet vara förverkat.

Häradsrätten dömde Gustafsson jämlikt 1 § 6 mom. och 2 § lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel samt 12 § första stycket förordningen den 5 juni 1953 angående reglering av införseln av fettråvaror och fettvaror m. m. till bötesstraff, fann margarinet förverkat jämlikt 12 § nyssnämnda förordning samt ogillade yrkandet om förverkande av personbilen och förordnade, att det verkställda beslaget av bilen skulle omedelbart hävas.

Den 17 mars 1955 blev bilen, efter förordnande av byrådirektören Herbert Alexandersson såsom generaltullstyrelsens ombudsman, av Högberg kvarhållen under förnyat beslag.

Mot häradsrättens dom fullföljdes i hovrätten för Västra Sverige talan av Alexandersson såsom tullåklagare och av Gustafsson. Alexandersson yrkade därvid, bland annat, att Gustafsson måtte fällas till ansvar för försök till olovlig varuinförsel med tillämpning av 1 § 1 mom. och 2 § varuinförsellagen, att det beslagtagna margarinet måtte förklaras förverkat med åberopande jämväl av 1 § 8 mom. nämnda lag samt att bilen måtte förklaras förverkad jämlikt 1 § 9 mom. b) samma lag. Gustafsson yrkade befrielse från ansvar.

Hovrätten fann i dom den 27 september 1955 lika med häradsrätten Gustafsson förvunnen till ansvar för försök till olovlig varuinförsel och för överträdelse av 1953 års förordning, varjämte hovrätten uttalade, att av omständigheterna finge anses framgå att försöket till den olovliga varu-

införseln icke skett i avsikt att undandraga margarinet stadgad avgift till tullverket samt att, på sätt häradsrätten funnit, varken margarinet eller fordonet kunde vara förverkat jämlikt bestämmelserna i varuinförsellagen. Hovrätten ändrade häradsrättens dom allenast i vissa hänseenden, om vilka här ej är fråga.

Den 29 september 1955 verkställde Högberg efter generaltullstyrelsens förordnande ånyo beslag å personbilen i avvaktan på riksåklagarämbetets beslut om talans fullföljande.

Sedan tullverkets ombudsman hos riksåklagarämbetet hemställt, att ämbetet ville taga under övervägande att fullfölja talan mot hovrättens dom, fann ämbetet i beslut den 25 oktober 1955 ej skäl till sådan fullföljd.

Den 2 november 1955 utlämnades bilen till Gustafsson.

Med en den 7 maj 1956 hit inkommen skrift överlämnade Gustafsson vissa handlingar innehållande huvudsakligen skriftväxling mellan generaltullstyrelsen och Gustafsson. Denne hade under påstående, att han — sedan häradsrätten den 15 mars 1955 upphävt beslaget av bilen — den 21 i samma månad begärt att få avhämta bilen men av Högberg vägrats detta, hos generaltullstyrelsen begärt ersättning för avsaknad av bilen under tiden från och med sistnämnda dag till och med den 2 november 1955, då Gustafsson fått avhämta bilen. Han hade även gjort gällande, att han icke fått del av något nytt beslag. Gustafsson påtalade jämväl vissa skador å bilen, vilka icke skulle ha funnits vid tiden för det första beslaget, och anhöll att få saken prövad av JO.

Sedan upplysningar inforrats från tullkammaren i Strömstad, inkom Högberg med yttrande i ärendet.

I yttrandet lämnades — till bemötande av Gustafssons påstående att bilen skadats under den tid den befunnit sig i tullverkets vård — en närmare redogörelse för beslaget den 1 december 1954 samt för transporten och förvaringen av bilen.

Vad angår de framställda anmärkningarna i övrigt hänvisade Högberg till en av Alexandersson den 11 november 1955 till Gustafsson avlåten skrivelse, vari anförts: Jämlikt 9 § varuinförsellagen ålåge det, bland annat, tulltjänsteman att beslagtagna egendom, som skäligen kunde antagas vara enligt denna lag förverkad. Domstols beslut om beslagets hävande utgjorde därför ej hinder för egendomens kvarhållande under förnyat beslag, om tullverkets vederbörande åklagare ej åtnöjdes med domstolens beslut utan i högre instans fullföljde sin talan om egendomens förverkande. Denna åklagarens behörighet, som ej rubbades av domstolens beslut, hade vunnit bekräftelse av rättspraxis och ifrågasattes ej heller av riksåklagarämbetet.

I sitt yttrande uppgav Högberg slutligen, att Gustafsson genom telefonmeddelanden strax efter avkunnandet av domarna i respektive instanser fått

kännedom om tullkammarens åtgärd att kvarhålla bilen under förnyat beslag; detta hade skett på order av generaltullstyrelsens ombudsman i hans egenskap av högste tullåklagare.

Gustafsson vidhöll i avgivna påminnelser, att han icke i någon form underrättats om förnyat beslag, varjämte Gustafsson uppgav, att han, på telefonförfrågan om han finge avhämta bilen, fått till svar av Högberg: ”Jag lämnar inte ut någon bil så länge inte domen vunnit laga kraft.”

Med anledning av vad i ärendet förekommit anmodade jag generaltullstyrelsen att inkomma med utlåtande i vad avsåge tullkammarens åtgärd att kvarhålla Gustafssons bil efter det att häradsrätten förordnat, att beslaget å bilen omedelbart skulle hävas.

Generaltullstyrelsen inkom därefter med utlåtande, varvid fogades dels ett från tullkammaren infordrat yttrande jämte bilagor, dels en av Alexandersson avgiven promemoria.

I tullkammarens yttrande anförde Högberg följande.

Häradsrättens dom, som avkunnats den 15 mars 1955, hade följande dag kommit tullkammaren till handa. Innehållet i domen, i synnerhet vad som avsåge hävandet av beslaget å bilen, hade meddelats tullverkets ombudsman per telefon omedelbart efter det att Högberg tagit del av domen. Därvid hade bestämts, att bilen skulle kvarhållas tillsvidare. Domen hade samma dag översänts till generaltullstyrelsen, där den diarieförts med ankomstdag den 17 mars. Vid telefonsamtal sistnämnda dag hade ombudsmannen i sin egenskap av högste tullåklagare förordnat, att bilen skulle kvarhållas under förnyat beslag, eftersom målet skulle fullföljas i hovrätten. Samma dag eller någon dag senare hade Gustafsson per telefon gjort en förfrågan hos tullkammaren om möjligheten att utfå bilen. Han hade därvid fått besked om att bilen kvarhölls tillsvidare under förnyat beslag, varför den icke kunde utlämnas. Vid detta tillfälle hade Gustafsson enligt egen uppgift ägt kännedom om domens innehåll endast genom vad som stått att läsa därom i dagspressen. Några dagar senare hade Gustafsson per telefon återkommit i samma ärende. Han hade då studerat domens ordalydelse och funnit det egendomligt, att tullkammaren vägrat att utlämna bilen till honom, då beslaget hävts av domstolen. Han hade fått samma besked som vid det tidigare tillfället, varjämte han erhållit besvärshänvisning till tullverkets ombudsman och hovrätten. Han hade även fått meddelande om att tullverket icke kunde utlämna bilen under tiden mellan två rättsinstansers prövning av målet och således avhända sig ett sådant realvärde, som bilen utgjorde, innan det slutligen avgjorts, om den skulle vara förverkad eller icke. Ytterligare en gång hade Gustafsson återkommit i telefon. Han hade då varit i förbindelse med häradsrätten och därvid upplysts om att tullverkets hållning syntes häradsrätten anmärkningsvärd men att rätten icke kunde ingripa vidare i målet. Detta vore i stället hovrättens sak, varför Gustafsson anmodats att hos denna söka omedelbar rättelse. Tullkammaren hade vidhållit sin tidigare ståndpunkt och ännu en gång anvisat Gustafsson att, i enlighet med det råd han fått från häradsrätten, skyndsamt söka ändring i hovrätten. Något beslagsprotokoll hade Gustafs-

son icke begärt, och tullkammaren hade icke heller ansett det nödvändigt att tillstålla honom sådant protokoll, eftersom dess lydelse blivit i telefonen uppläst för honom och han vid denna tid varit i förbindelse med kammaren nära nog varannan dag. Gustafsson hade för övrigt anlitat advokat för målets behandling, och tullkammaren hade väntat, att denne skulle låta höra av sig när domen avkunnats. Gustafssons påstående, att han icke fått någon underrättelse om förnyat beslag, vore därför icke med sanningen överensstämmande.

Alexandersson anförde i promemorian följande.

Tullåklagares behörighet att — utan hinder av domstols beslut om hävande av beslag å egendom, som avsåges i 9 § 1923 års varuinförsellag och 15 § 1 mom. 1924 års spritinförsellag — förordna om nytt beslag å sådan egendom hade vunnit bekräftelse i rättspraxis. I såväl 27 kap. RB som varuinförsellagen vore beslag reglerat såsom engångsföreteelse. Hade ett i laga ordning verkställt beslag å egendom, varom nu vore fråga, upphävts av domstol, torde ett förnyat beslag å egendomen kunna i formellt hänseende anknytas till det tidigare beslaget. Vid förnyat beslag brukade också tullåklagarna inskränka sig till att meddela ett officiellt förordnande om egendomens kvarhållande under förnyat beslag. Särskild delgivning av sådant förordnande med vederbörande varuhavare vore mera sällan påkallad, enär denne efter det att domstolen meddelat beslut om beslagets hävande i allmänhet brukade utan dröjsmål hänvända sig till tullmyndigheten för utfående av egendomen, varvid han underrättades om det nya beslaget och sålunda sattes i tillfälle att begära rättens prövning av detta beslag. Till riket inkommen egendom vore för övrigt, oberoende av beslag, underkastad tullklarering, innan egendomens utlämnande från tullverket kunde ifrågakomma. — Fråga om fullföljande av talan i tullmål från första instans brukade i allmänhet av andra tullverkets åklagare än tullfiskalerna underställas tullverkets ombudsman. I dylikt fall brukade också ombudsmannen, där han funne sakens prövning i högre instans påkallad, själv övertaga målet. Den 16 mars 1955 hade Alexandersson per telefon från Högberg, i dennes egenskap av tullåklagare, erhållit underrättelse om att häradsrätten genom sin föregående dag meddelade dom ogillat Högbergs talan om förverkande av bilen och upphävt beslaget å bilen. Enär det kunnat förväntas dröja några dagar, innan bilens återställande till Gustafsson bleve aktuellt, hade Alexandersson anmodat Högberg att omedelbart insända domen till generaltullstyrelsen, samtidigt som Alexandersson förklarar sig vilja lämna Högberg skyndsamt besked om sitt ställningstagande till de av denne underställda frågorna. Domen hade kommit Alexandersson till handa den 17 mars 1955. Redan på förmiddagen samma dag hade han per telefon underrättat Högberg om sitt beslut att fullfölja tullverkets talan i målet och därvid även tillsagt Högberg att kvarhålla bilen under förnyat beslag. Sedan hovrättens dom i målet kommit Alexandersson till handa, hade han åter anmodat Högberg att taga egendomen i beslag, i avvaktan på riksåklagarämbetets ställningstagande till frågan om målets fullföljande i högsta instans.

Generaltullstyrelsen anförde i sitt utlåtande: Av utredningen i ärendet torde framgå, att tullåklagare i ett sådant fall som det nu ifrågavarande vore enligt rättspraxis behörig att taga egendom i beslag på nytt, sedan

förut verkställt beslag upphävts av domstol, samt att vid tullåklagarens kvarhållande av Gustafssons bil laga former för beslag iakttagits. På grund därav hemställde styrelsen, att Gustafssons ifrågavarande klagomål icke måtte föranleda någon JO:s vidare åtgärd.

Riksåklagarämbetet anförde i infortrat utlåtande bland annat följande.

Vid bedömningen av det nu förevarande spørsmålet syntes ledning kunna erhållas av vad som gällde i fråga om åklagarens rätt att skrida till anhållande, sedan en häktad person av rätten frikänts och försatts på fri fot. Av uttalanden vid tillkomsten av rättegångsbalken torde framgå, att man, då en av processlagberedningen föreslagen möjlighet för domstolen att förordna om den frikändes kvarstannande i häkte borttogs, var ense om att åklagaren principiellt måste vara lagligen oförhindrad att i samband med fullföljd till högre rätt anhålla den frikände och begära honom häktad. Förutsättningar för att en dylik åtgärd skulle vara berättigad måste emellertid uppenbarligen vara, att det även efter den friande domen kunde anses föreligga sannolika skäl för den tilltalades fällande samt att flykttfara eller kollusionsfara vore för handen. Dessa förutsättningar torde mera undantagsvis vara uppfyllda i fall, när den tilltalade frikänts. I detta avseende hänvisades till uttalandena vid rättegångsbalkens tillkomst (se SOU 1938: 44 s. 311, NJA II 1943 s. 342, F.K. II: 22 s. 85—86).

Vad anginge beslag angäves i 27 kap. 1 § första stycket RB som förutsättning för att ett föremål skulle få tagas i beslag, att föremålet skäligen kunde antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat. Enligt 9 § varuinförelagen skulle egendom, som skäligen kunde antagas vara förverkad enligt lagen, tagas i beslag. Då målet avgjordes, skulle rätten enligt 27 kap. 8 § andra stycket RB pröva, om beslag fortfarande skulle bestå. Bestämmelsen överensstämde med vad i fråga om reseförbud samt kvarstad och skingringsförbud stadgats i 25 kap. 7 § samt 26 kap. 6 § RB. Därest den mot den tilltalade väckta talan ogillades, torde, i enlighet med vad som gällde om häktning, rätten ha att omedelbart häva sådana åtgärder som beslag, reseförbud, kvarstad och skingringsförbud. (Jfr Gärde, Rättegångsbalken s. 352, 360 och 369.) Processlagberedningens uttalande i motiven till 26 kap. 6 § (NJA II 1943 s. 357), att kvarstad eller skingringsförbud *i allmänhet* torde böra hävas, därest den mot den tilltalade väckta talan ej bifölles, syntes ej kunna åberopas till stöd för en motsatt uppfattning, då uttalandet gjorts med utgångspunkt från att rätten enligt det föreslagna men sedermera uteslutna andra stycket i 24 kap. 21 § RB skulle äga att i samband med frikännande dom förordna om den frikändes kvarhållande i häkte. Jämväl i fråga om åklagarens befogenhet att, sedan lägre rätt i frikännande dom hävt sådant tvångsmedel som nyss sagts, i samband med målets fullföljande på nytt meddela beslut om tillämpning av tvångsmedlet, måste antagas råda överensstämmelse med vad som gällde beträffande åklagarens rätt att på nytt anhålla en person, som rätten frikänt. (Jfr beträffande reseförbud Gärde a.a. s. 352.) Åklagaren syntes alltså principiellt vara lagligen oförhindrad att, sedan lägre rätt med ogillande av yrkande om förverkande, hävt beslag, på nytt taga egendomen i beslag i samband med fullföljd av talan i målet. Till stöd för den nu utvecklade meningen, såvitt anginge beslag, kunde också åberopas två i handlingarna omförmälda hovrättsbe-

slut, nämligen hovrättens över Skåne och Blekinge beslut den 15 juni 1955 och hovrättens för Västra Sverige beslut den 24 april 1956.

När det gällde att avgöra, huruvida i det särskilda fallet förutsättningar för nytt beslag vore för handen, syntes man, såvitt anginge beslag enligt varuinförsellagen, ha att utgå från stadgandet i 9 § nämnda lag, enligt vilket egendom, som skäligen kunde antagas vara förverkad, skulle tagas i beslag. Det torde vara tydligt, att den omständigheten, att ett yrkande om förverkande ogillades, icke sällan måste medföra, att ett dylikt antagande icke längre vore berättigat. Vore emellertid förhållandena sådana, att vid fullföljd till högre rätt utgången av målet vore mycket tveksam, finge emellertid den angivna förutsättningen, att egendomen skäligen kunde antagas vara förverkad, anses föreligga. I sådant fall borde därför åklagaren äga att i samband med fullföljd av talan på nytt taga egendomen i beslag.

Vad anginge det nu förevarande fallet, hade den i målet föreliggande rättsfrågan varit synnerligen svårbedömbär. I detta avseende finge hänvisas till ämbetets beslut den 25 oktober 1955 på framställning från tullverkets ombudsman om fullföljd av talan mot hovrättens dom. Enligt ämbetets mening kunde därför någon befogad erinran icke riktas mot tullmyndigheterna för det de, för att säkerställa verkställigheten av en blivande dom på förverkande, efter såväl häradsrättens som hovrättens dom på nytt tagit Gustafssons bil i beslag.

I ett annat hänseende torde det emellertid kunna ifrågasättas, huruvida ärendet handlagts fullt riktigt från tullmyndigheternas sida. Enligt 9 § andra punkten varuinförsellagen gällde, att om beslagaren icke själv ägde anställa åtal, han ofördröjligen om beslaget skulle göra anmälan hos vederbörande åklagare, vilken det ålåge att pröva, huruvida beslaget skulle äga bestånd. Enär på grund av 7 kap. 4 och 8 §§ RB riksåklagaren i fråga om tullmål ensam ägde fullfölja talan till högsta domstolen, hade tullverkets ombudsman efter hovrättens dom ej varit behörig åklagare i målet. Ombudsmannen syntes därför om det efter hovrättsdomen meddelade beslaget ha bort ofördröjligen underrätta riksåklagarämbetet för prövning av beslaget enligt 9 § andra punkten varuinförsellagen. Sådan underrättelse hade emellertid ej lämnats, och ämbetet hade vid sin prövning av fullföljdsfrågan överhuvud ej känt till beslaget. Om ämbetet fått tillfälle att taga ställning till beslagsfrågan, skulle emellertid ämbetet med hänsyn till omständigheterna ha förordnat, att beslaget skulle äga bestånd. Med hänsyn därtill syntes underlåtenheten att underrätta ämbetet om beslaget icke böra förändra någon JO:s åtgärd.

Med anledning av vad riksåklagarämbetet sist anført anmodades Alexandersson att inkomma med uppgift, huruvida han underrättat ämbetet om det den 29 september 1955 meddelade beslaget. I anledning därav anförde Alexandersson: Frågan om fullföljande av tullverkets talan i högsta instans hade av förste byråsekreteraren Bruno Linder, vilken varit förordnad såsom byrådirektör och ombudsman under Alexanderssons tjänstledighet den 1—den 15 oktober 1955, underställts riksåklagarämbetets prövning. Alexandersson saknade kännedom om huruvida Linder därvid informerat ämbetet om det senast verkställda, förnyade beslaget. Den skriftliga framställningen i ämnet innehöll ej någon underrättelse om nyssnämnda beslag. Det kunde

emellertid tänkas, att sådan underrättelse lämnats muntligen vid telefonsamtal.

Linder anförde härom: Han hade nu av Alexandersson blivit upplyst om att akten i ärendet icke innehölle kopia av någon handling, vari Linder underrättat riksåklagarämbetet om att bilen tagits i förnyat beslag. Linder hade ej heller något minne av att han skriftligen underrättat ämbetet om det nya beslaget. Han kunde nu icke heller erinra sig, huruvida muntlig underrättelse om beslaget lämnats till den tjänsteman hos ämbetet, vilken där handlagt ärendet. Emellertid ansåge Linder det icke vara osannolikt, att så skett. I ärenden angående fullföljd av talan vore det nämligen vanligt förekommande, att vederbörande tjänsteman hos ämbetet telefonledes erhöle upplysningar av tullverkets ombudsman eller hans ställföreträdare. I nu ifrågavarande ärende kunde muntlig upplysning om det nya beslaget ha lämnats av antingen Linder eller Alexandersson.

Vid avgörande av ärendet gjorde jag följande i skrivelse till Alexandersson upptagna uttalanden.

Vad till en början angår frågan, huruvida tullmyndigheterna ägt taga bilen i beslag efter häradsrättens och hovrättens domar, anser jag i likhet med riksåklagarämbetet, att tullåklagare i princip icke är förhindrad att, sedan lägre rätt med ogillande av yrkande om förverkande hävt beslag, på nytt taga egendomen i beslag i samband med fullföljd av talan i målet.

Förutsättning för beslag i nu ifrågavarande fall har jämlikt 9 § varuinförsellagen varit, att bilen skäligen kunde antagas enligt lagen vara förverkad.

Regler om förverkande återfinnas i 1 § nämnda lag. Enligt 8 mom. är olovligen infört gods förverkat; dock skall sådan påföljd icke inträda, då den olovliga varuinförseln straffas efter vad i 6 mom. sägs. Sistnämnda stadgande innehåller en lägre straffskala än den i 1 mom. upptagna för det fall, att av omständigheterna framgår att den olovliga införseln icke skett i avsikt att undandraga varan stadgad avgift till tullverket. I 9 mom. stadgas, att om olovligen infört gods är förverkat detsamma skall gälla, bland annat, forslingsredskap som för transport av det olovligen införda godset begagnats vid resa, vilken måste antagas ha ägt rum i väsentligt syfte att företaga olovlig varuinförsel, eller eljest vid tillfälle, då de forslade varorna till väsentlig del utgjorts av olovligen infört gods, allt dock endast för så vitt forslingsredskapet tillhör eller på grund av avbetalningsköp innehaves av godsets ägare eller annan, som finnes ha ägt kännedom om den olovliga varuinförseln eller skäligen anledning att misstänka densamma, samt tillika godset anträffats under forslingen.

En första förutsättning för att den i ärendet omförmälda bilen skulle kunna förklaras förverkad har alltså varit, att det olovligen införda marga-

rinet kunnat förklaras förverkat. Gustafsson har bestritt förhandenvaron av denna förutsättning under framhållande att den olovliga införseln av margarin icke skett ”i avsikt att undandraga varan stadgad avgift till tullverket”.

Den i brottmålet förda argumenteringen har till stor del avsett att belysa innebörden av uttrycket avsikt att undandraga varan stadgad avgift till tullverket. Alexandersson, som förde åklagarens talan i hovrätten, har gjort gällande, att sådan avsikt innefattade alla former av uppsåt — således även indirekt och eventuellt uppsåt — samt att i förevarande fall Gustafsson haft indirekt uppsåt. Riksåklagarämbetet har därom — till stöd för sitt beslut att icke fullfölja talan mot hovrättens dom — ansett, att det för tillämpning av undantagsbestämmelsen i 1 § 6 mom. varuinförsellagen krävdes endast att direkt uppsåt med avseende å undandragande av tullavgift kunde uteslutas; med utgångspunkt från den enligt rådande rättsuppfattning gällande innebörden av begreppet direkt uppsåt måste man enligt ämbetets mening godtaga häradsrättens och hovrättens bedömning, att av omständigheterna framginge att den olovliga införseln icke skett i avsikt att undandraga tullverket den obetydliga tullavgift, varom här vore fråga.

Enligt min uppfattning är en tolkning av varuinförsellagen på denna punkt förenad med betydande svårigheter. Varken förarbetena eller rättspraxis — som såvitt jag kunnat finna omfattar endast ett icke refererat fall från högsta domstolen — ger någon klar ledning. Ehuru jag är närmast böjd för att ansluta mig till den mening, vartill domstolarna i målet kommit, anser jag likväl bedömandet så tveksamt, att tullverkets ombudsman måste anses ha haft fog för sin önskan att underställa frågan högsta domstolens prövning.

Därest sådan avsikt, som nyss nämnts, skulle anses innebära detsamma som uppsåt — således även indirekt och eventuellt uppsåt — ha enligt min mening förutsättningarna för bilens förverkande varit uppfyllda. Av handlingarna i målet framgår, att resans ändamål varit att i Norge köpa, utom andra livsmedel, icke obetydliga kvantiteter margarin för införsel till Sverige och att Gustafsson känt till gällande förbud mot sådan införsel utan vederbörligt tillstånd. Gustafsson har uppenbarligen icke kunnat förverkliga sitt syfte att utan tillstånd införa margarinet utan att samtidigt underlåta att i behörig ordning ange sitt innehav. En nödvändig följd av denna underlåtenhet skulle, om försöket lyckats, ha blivit, att margarinet undandragits stadgad avgift till tullverket. Vid dessa förhållanden måste anses, att Gustafsson haft indirekt uppsåt att undandraga tullavgiften och att bilen för transport av varorna begagnats vid resa, som ägt rum i väsentligt syfte att företaga olovlig varuinförsel. Jämväl övriga i 1 § 9 mom. varuinförsellagen stadgade förutsättningar för förverkande ha således varit uppfyllda.

Avgörande vid åklagarens prövning av frågan om beslag synes därför ha varit, huruvida det skäligen kunnat anses, att begreppet avsikt att undan-

draga varan stadgad avgift till tullverket omfattade jämväl fall av indirekt uppsåt i sådant hänseende. Det får visserligen anses, att Högberg vid beslagstillfället den 1 december 1954 icke saknat fog för sådan åsikt. Sedan häradsrätten ogillat yrkandet om förverkande och hävt beslaget, har emellertid särskild försiktighet varit påkallad vid övervägande av spörsmålet om förnyat beslag. Detta borde ha föranlett, att nytt beslag icke meddelades, med mindre åklagaren kunde anse övervägande skäl tala för hans tolkning av begreppet avsikt. Än starkare skäl till varsamhet förelågo sedan jämväl hovrätten funnit, att förutsättningar för bilens förverkande saknades. Åtminstone vid denna tidpunkt måste det ha framstått som synnerligen tveksamt, om den av Alexandersson hävdade ståndpunkten komme att godtagas. Det måste betraktas som i hög grad otillfredsställande, att, såsom här skett, en part varit under avsevärd tid berövad rådigheten över sin bil allenast på grund av en oviss möjlighet, att högre rätt kunde komma till motsatt uppfattning mot den lägre instansen i ett tolkningsspörsmål av ifrågavarande beskaffenhet. Härtill kommer, att det, då fråga är om begagnande av tvångsmedel för säkerställande av kronans anspråk på förverkad egendom, icke är förenligt med gängse rättssäkerhetskrav att dylikt ingrepp i enskild persons förhållanden företages i fall, då åtgärdens tillåtlighet synes tvivelaktig.

Ehuru det, såsom jag tidigare framhållit, funnits skäl till fullföljd av talan mot häradsrättens och hovrättens domar, anser jag att Alexandersson med hänsyn till det anförda bort underlåta att, sedan det först meddelade beslaget blivit upphävt, på nytt förordna om beslag å bilen. Genom att den 17 mars och den 29 september 1955 ånyo föranstalta om sådant beslag har Alexandersson därför enligt min mening förfarit oriktigt. Då emellertid skäl kunna anföras till stöd för Alexanderssons uppfattning om innebörden av uttrycket "avsikt att undandraga varan stadgad tullavgift" och denna rättsfråga är synnerligen svårbedömd, finner jag för min del uppenbart, att hans enligt min mening oriktiga bedömning av beslagsfrågan icke är av beskaffenhet att kunna föranleda ansvar. Jag låter därför i förevarande hänseende bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

Vad därefter beträffar Gustafssons påstående, att han icke erhållit underrättelse om de båda senare beslagen, gäller enligt 27 kap. 11 § RB — vilket stadgande är tillämpligt även å beslag som meddelas jämlikt varuinförelagen — att om den, från vilken beslag sker, ej är närvarande vid beslaget, han skall utan dröjsmål underrättas därom och huru förfarits med det beslagtagna. Någon viss form för underrättelsen har icke föreskrivits.

Väl kan det mot Högbergs nekande icke anses styrkt, att Högberg, som haft att verkställa av Alexandersson fattade beslut om beslag, försummat sin underrättelseskyldighet. Emellertid framgår av inkomna yttranden ej tydligt, huruvida de av Högberg uppgivna telefonmeddelandena lämnats självant eller om Gustafsson först efter begäran om återfående av bilen

erhållit besked om de verkställda beslagen. Vidare har Alexandersson i sin förut återgivna promemoria fällt uttalanden, som tyda på att tullmyndigheterna icke alltid tillräckligt beakta det förhållandet, att varje nytt beslag är en fristående åtgärd, vilken medför skyldighet att, om den från vilken beslaget sker ej är närvarande, lämna särskild underrättelse till denne. Med anledning härav anser jag mig böra framhålla vikten av att den i 27 kap. 11 § RB föreskrivna underrättelseplikten noggrant iakttages.

Såsom riksåklagarämbetet påpekat, har tullverkets ombudsman efter hovrättens dom icke varit behörig åklagare i målet och därför bort jämlikt 9 § första stycket andra punkten varuinförsellagen ofördröjligen göra anmälan hos ämbetet om beslaget för prövning, huruvida beslaget skulle äga bestånd. På grund av den härstädes förebragta utredningen måste antagas, att sådan anmälan underlåtits. Då underlåtenheten får anses ha berott på förbiseende, finner jag mig kunna stanna vid en erinran till ombudsmannen om skyldigheten att hos ämbetet anmäla beslag, som av tullmyndighet företagits efter hovrätts dom i mål om ansvar enligt varuinförsellagen.

Vad slutligen rör Gustafssons påstående, att bilen åsamkats skador under tid då den varit i tullverkets vård, har utredningen i denna del icke styrkt riktigheten av Gustafssons påstående.

Med dessa uttalanden var ärendet från min sida slutbehandlat.

11. Om samordning av bestämmelserna om anhållande och om handräckning för omhändertagande enligt barnavårdslagen

I sina jämlikt 13 § förundersökningskungörelsen förda anteckningar rörande anhållna, för brott misstänkta personer införde stadsfiskalen i Uppsala uppgifter rörande verkstadsarbetaren Björn Erik Karlsson, född den 2 oktober 1938, att denne såsom misstänkt för grov stöld anhållits i sin frånvaro den 21 juli 1955 klockan 16, gripits den 25 i samma månad klockan 8.20 i Kristinehamn, transporterats till Uppsala med ankomst dit samma dag klockan 16.20, inställts till förhör jämlikt 24 kap. 8 § RB den 26 i samma månad klockan 9.30 och frigivits sistnämnda dag men att han emellertid för barnavårdsnämndens i Gävle räkning kvarhållits och den 28 juli 1955 transporterats till Gävle. Vidare antecknades beträffande jordbruksarbetaren Gustav Ingvar Isgren, född den 25 juli 1939, att denne såsom misstänkt för bilstölder gripits den 19 januari 1956 klockan 17.30, inställts till förhör jämlikt 24 kap. 8 § RB den 20 i samma månad klockan 10.30, anhållits sistnämnda dag klockan 10.45 och frigivits samma dag klockan 15.30.

I en den 2 juli 1956 hit inkommen skrivelse anförde landsfogden Åke Pontén — vilken sedermera den 23 november 1958 avlidit — bland annat:

Vid granskning av de ifrågavarande anteckningarna hade Pontén observerat, att Karlsson efter det denne frigivits såsom misstänkt för det brott, för vilket han anhållits, under två dagar kvarhållits för barnavårdsnämndens i Gävle räkning och därefter transporterats till Gävle. Vidare hade Pontén iakttagit, att mera än 12 timmar förflutit från det Isgren gripits till dess han inställts till förhör enligt 24 kap. 8 § RB och att anledningen till dröjsmålet ej på sätt vederbort i anhållningsliggaren särskilt angivits. Med anledning därav hade Pontén hos stadsfiskalen i Uppsala efterhört huru därmed förhölle sig. Denne hade därvid uppgivit, att Isgren rätteligen icke kunde anses ha blivit gripen för brott den 19 januari 1956 utan i stället varit omhändertagen på begäran av Lövstahemmet, att — sedan den 20 i samma månad omkring klockan 10.15 från Lövstahemmet inkommit besked att Isgren ej längre skulle vara omhändertagen för hemmets räkning — denne förklarats gripen såsom misstänkt för brott samt därefter, såsom i anteckningarna angivits, inställts till förhör klockan 10.30 och anhållits en kvart senare. Såväl Karlsson som Isgren hade sålunda kvarhållits för annans räkning. Det vore enligt Ponténs mening tveksamt, huruvida detta kvarhållande för annans räkning kunde betraktas såsom handräkning, och han hemställde därför om ett uttalande huruvida förfarandet kunde anses riktigt.

På anmodan avgåvo stadsfiskalen i Uppsala Gustaf Ljungström, stadsfiskalen i Katrineholm Hans Thorson, vilken tjänstgjort såsom t. f. stadsfiskal i Uppsala under juli 1955, samt barnavårdsnämnden i Gävle yttranden i ärendet.

I sitt yttrande anförde Ljungström i fråga om Karlsson bland annat följande. Redan den 25 juli syntes åklagaren ha tagit kontakt med barnavårdsnämnden i Gävle. Sedan Karlsson erkänt de brott, som han förövat, hade åklagaren hävt anhållandet den 26 juli 1956 och överlämnat Karlsson till polismyndigheten med besked att barnavårdsnämnden i Gävle var underrättad samt att denna borde kontaktas. Vid ett polisens telefonsamtal med socialbyrån i Gävle den 26 juli hade en socialvårdsassistent meddelat, att han skulle återkomma och därvid underrätta om huru det skulle förfaras med Karlsson. Den 27 juli hade anlänt ett telegram, i vilket begärts bland annat Karlssons överlämnande till Gävle barnavårdsnämnd.

Thorson anförde i sitt yttrande bland annat, att det vore troligt, att kontakt med barnavårdsnämnden i Gävle tagits först på förmiddagen den 26 juli av såväl honom själv som vederbörande kriminalpolisman.

I den vid ordningspolisen i Uppsala förda anteckningsboken hade för den 19 januari 1956 i marginalen under rubriken "Misstänkta för tillgrepp av bilar m. m." gjorts anteckningar av i huvudsak följande innehåll. Klockan 17.05 meddelade en man vid namn Hägg, Kungsgatan 13, att i hans kafé kommit in två ynglingar, vilka sannolikt rymt från någon anstalt eller

voro efterspanade av polisen. Två konstaplar beordrades till platsen, varifrån de klockan 17.20 till polisstationen införde Isgren, en 14-årig skolpojke och en 18-årig fabriksarbeterska. Strax därpå inkom en person, som upp-gav, att han under nästföregående natt iakttagit samtliga när de voro i färd med att tillgripa hans bil. Såväl Isgren som skolpojken voro efter-spanade av kriminalavdelningen för tillgrepp av bilar. Samtliga överfördes till kriminalavdelningen, dit även den nyssnämnde bilägaren hänvisades.

I avgivna påminnelser anförde Pontén i fråga om Isgren bland annat: Oavsett om Lövstahemmet begärt att Isgren skulle omhändertagas, syntes jourhavande kriminalassistenten, då skäl till anhållande förelåg, ha bort i avbidan på beslut i anhållningsfrågan av stadsfiskalen förklara Isgren gripen den 19 januari 1956 jämlikt 24 kap. 7 § RB såsom på sannolika skäl misstänkt för grov stöld och försök till grov stöld. Därest Isgren tidigare varit att anse som omhändertagen rymling från anstalt, hade omhändertagandet då övergått i ett gripande för brott. Därest det förfarandet godtoges, att ungdomsbrottsling, som omhändertagits såsom rymling från ungdomsanstalt, kunde kvarhållas enligt barnavårdslagen oaktat han på tillräckliga skäl misstänktes för straffarbetsbrott, kunde frihetsberövande i liknande fall komma att onödigt utsträckas. Ett sådant förfarande innebure, att frågan om ungdomsbrottslingens kvarhållande för utredning om brott överlätes på anstalten för att avgöras av denna i stället för att, som lagen förutsatte, avgöras av förundersökningsledaren.

I en till landsfogden i Uppsala län den 8 december 1958 avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Av utredningen framgår, att Thorson, sedan han blivit underrättad om Karlssons gripande i Kristinehamn den 25 juli 1955 klockan 8.20, beordrat att Karlsson skulle transporteras till Uppsala för utredning samt att Karlsson därefter samma dag klockan 16.20 införts på kriminalpolisens station i Uppsala. Det är oklart av vilken anledning förhör enligt 24 kap. 8 § RB icke ägde rum redan samma dag. Därest Thorson icke varit i tillfälle att själv hålla detta förhör, hade han kunnat uppdraga åt en polisman att hålla detsamma, därvid han haft att underrätta denne om vad som vore att iakttaga vid förhöret. Detta hade — då anhållningsbeslutet ju meddelats enligt 24 kap. 6 § RB — till sitt huvudsakliga syfte allenast att fastställa Karlssons identitet samt att lämna Karlsson underrättelse om anhållningsbeslutet och om de brott, för vilka han misstänktes. Något nytt beslut i anhållningsfrågan erfordrades ej, och Thorson synes utan risk ha kunnat låta en polisman hålla förhöret.

I fråga om de fortsatta åtgärderna med avseende å Karlsson framgår av

utredningen, att Karlsson den 26 juli 1955, sedan han erkänt de brott för vilka han anhållits, erkänt ytterligare brott, beträffande vilka — sedan anmälningar rörande desamma införskaffats — förhör hölls med honom den 27 i samma månad. Med hänsyn härtill synes anledning ha saknats för Thorson att frigiva Karlsson redan den 26 juli. Även om förundersökningen icke i och för sig påkallat ett fortsatt anhållande, torde åklagaren i ett fall som det förevarande, då det kunde befaras att Karlsson, därest han försatts på fri fot, komme att fortsätta brottslig verksamhet samt barnavårdsnämnden med största sannolikhet kunde beräknas fatta beslut om omhändertagande och begära handräckning för transport till Gävle, kunna i avbidan på besked från nämnden ha dröjt någon dag med beslut om frigivande, särskilt som Karlsson suttit anhållen allenast kort tid. Även om sålunda vissa sakliga skäl förelegat för åklagaren att dröja någon dag med frigivandet, kan detta emellertid icke rättfärdiga, att Karlsson — sedan han av åklagaren förklarats frigiven för brotten — kvarhölls till dess telegrammet från barnavårdsnämnden i Gävle anlände. Strängt formellt hade polismyndigheten ej rätt att under den ifrågavarande tiden kvarhålla Karlsson.

Vad härefter angår Isgren stadgades i 23 kap. 3 § första stycket RB i dess lydelse före den 1 januari 1958 att, om förundersökningen inletts av polismyndighet, åklagaren, så snart någon skäligen kunde misstänkas för brottet eller det eljest av särskilda skäl funnes påkallat, skulle övertaga ledningen av undersökningen. Sedan Isgren såsom misstänkt rymling från ungdomsvårdsskola omhändertagits och förts till polisstationen, torde genom den anmälan bilagaren gjorde och vad i anslutning därtill förekom förundersökning angående brottet anses ha inletts, och då skäligen misstanke mot Isgren måste anses ha förelegat, borde åklagaren ha underrättats, varefter denne haft att överväga huruvida Isgren borde av åklagaren kvarhållas på grund av misstanke om brott d. v. s. anhållas. Något skäl för vederbörande polisman å kriminalavdelningen att förklara Isgren gripen för brott förefanns ej, så länge Isgren av annan anledning måste hållas i förvar, och Lövstahemmet hade ju begärt Isgrens omhändertagande för hemmets räkning. Vad beträffar åklagarens ställningstagande kan enligt mitt förmenande frågan huruvida en person, som redan är omhändertagen av annan anledning än på grund av misstanke om brottslig handling och mot vilken misstanke uppstår om brott, för vilket han bör anhållas, ofördröjligen skall anhållas eller om åklagaren äger dröja därmed, icke besvaras på samma sätt i alla fall. Klart är att, om brottsligheten är av sådan beskaffenhet att skäl till häktning föreligga, eller om ej fulla skäl till häktning finnas men den utredning som skall företagas bedömes taga mera än kortare tid i anspråk, åklagaren utan dröjsmål bör fatta beslut om den misstänktes anhållande. Däremot synes för det fall utredningen beräknas kunna bli slutförd under mycket kort tid, så att tiden för den misstänktes hållande

i förvar såsom omhändertagen icke på grund av brottsutredningen utsträcker, hinder ej föreligga för åklagaren att tillsvidare dröja med beslut om anhållande. I detta sammanhang vill jag erinra om den skyldighet, som enligt 26 § förundersökningskungörelsen åvilar åklagaren att — om med hänsyn till vad i 24 kap. 3 § RB stadgas anledning föreligger till antagande att häktning ej må ske, om övervakning ordnas — så snart ske kan söka ordna erforderlig övervakning.

De problem förevarande ärende aktualiserat torde i stor utsträckning kunna erhålla sin lösning genom inrättandet av de utredningshem barnavårdskommittén föreslagit. Utredningshemmen skola bland annat ha till uppgift att möjliggöra, att häktning samt, i viss utsträckning, anhållande av underåriga, främst sådana som ej fyllt 18 år, ersättas med en lämpligare form av frihetsberövande.

12. Innebörden av stadgandet i 8 § straffverkställighetslagen om att tillfälle såvitt möjligt skall beredas den dömda att samråda med sin försvarare under den betänketid, efter vars utgång nöjdförklaring må äga rum

Genom dom den 2 mars 1956, som vann laga kraft, dömdes köpmannen Edvin Svedberg av Stockholms rådhusrätts elfte avdelning — med undanröjande av straffbestämning i tidigare dom — till straffarbete åtta månader. Vid tiden för domens meddelande var Svedberg intagen å fängvårdsanstalten å Långholmen för avtjänande av honom tidigare ådömt frihetsstraff.

I en den 29 mars 1956 hit inkommen skrift anförde Svedberg klagomål över att "fängelseledningen" icke tillsett att han blivit i tillfälle att överklaga domen, trots att han — då han den 4 mars 1956 å anstalten beretts möjlighet att förklara sig nöjd med domen — framhållit, att han icke begått den gärning, för vilken han fällts till ansvar, samt att han hade för avsikt att överklaga domen. Svedberg uppgav, att han helt saknade kännedom om tillvägagångssättet vid överklagande av dom.

I anledning av klagomålen inkom fängvårdsdirektören vid fängvårdsanstalten å Långholmen med infordrat yttrande, däri han bland annat anförde följande.

Då tillfälle bereddtes Svedberg att förklara sig nöjd med domen, hade han icke med ett ord antytt, att han önskade någon hjälp med överklagandet av domen. Däremot hade han helt allmänt talat om hur felaktig domen vore. Den tjänsteman, inför vilken Svedberg förklarar sig missnöjd med domen, hade uttryckligen frågat, om Svedberg kände till innebörden av den procedur om vilken fråga var, vilket Svedberg bejakat. Svedberg hade tidigare vid flera tillfällen undergått frihetsstraff. Han hade haft offentlig försvarare i

målet. Enligt vad försvararen uppgivit hade Svedberg icke framfört önskemål om bistånd med överklagande av domen. Hjälpsökande alltid lämnas från anstaltens sida så att en häktad, därest han så önskade, kunde komma i kontakt med sin försvarare. Någon framställning i den riktningen hade Svedberg icke gjort.

Sedan jag påkallat ytterligare utredning i saken, överlämnade t. f. fångvårdsdirektören vid anstalten A. Larsson efter anmodan protokoll över förhör med bland andra Svedberg och t. f. fångvårdsassistenten Jonas Lindberg, vilken sistnämnde i egenskap av jourhavande styresman å anstalten mottagit Svedbergs förklaring att han vore missnöjd med domen, rörande vad som förekommit vid nämnda tillfälle.

Vid förhöret uppgav Svedberg, att han tagit för givet att hans missnöjesförklaring inneburit ett överklagande och att hans undertecknande av formuläret för nämnda förklaring avsett överklagandet. Svedberg hade icke gjort någon framställning till Lindberg om hjälp med författande av inlägga.

Lindberg uppgav bland annat: I samband med att han mottagit Svedbergs missnöjesförklaring hade han frågat Svedberg, om denne kände till vad en sådan förklaring innebar. Härpå hade Svedberg svarat, att han "kände till proceduren". Efter missnöjesförklaringen hade Svedberg stannat kvar hos Lindberg för att ytterligare diskutera domen, som han ansett vara helt oriktig. Svedberg, som vid tillfället var oerhördt forcerad och talför, hade även meddelat, att han hade för avsikt att låta instämma vittnen i det aktuella målet.

Därefter avgav fångvårdsstyrelsen utlåtande i ärendet, varvid styrelsen uppehöll sig endast vid frågan huruvida i den uppkomna situationen vederbörande personal vid anstalten brustit i fråga om dem åvilande skyldighet att tillse att Svedberg blev i tillfälle att fullfölja talan mot domen.

Sedan jag genom ny remiss anmodat fångvårdsdirektören att inkomma med upplysning, huruvida Svedberg — i enlighet med bestämmelsen i 8 § första stycket sista punkten lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. — beretts tillfälle att samråda med den för honom i målet förordnade försvararen, innan han erhöll tillfälle att förklara sig nöjd med domen, inkom Lindberg i egenskap av t. f. biträdande fångvårdsinspektör med yttrande. I detta förklarade Lindberg, att han icke kände till huruvida Svedberg före nöjdförklaringstillfället tillfrågats om han ville ha kontakt med den offentliga försvararen. Ärendet hade varit obekant för Lindberg ända till detta tillfälle, och då hade det icke varit möjligt för honom att bereda Svedberg kontakt med försvararen, eftersom det var söndag och advokaten därför ej var anträffbar. Om Svedberg begärt att få träffa försvararen före söndagen, hade han självfallet fått det.

Efter anmodan avgav slutligen fångvårdsstyrelsen utlåtande angående innebörden av nyssnämnda bestämmelse i straffverkställighetslagen samt beträffande frågan huruvida stadgandet behörigen iakttagits i Svedbergs fall.

I en till fångvårdsdirektören vid fångvårdsanstalten å Långholmen avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 8 § straffverkställighetslagen äro bestämmelser meddelade angående förfarandet, då tillfälle beredes häktad att avgiva nöjdförklaring beträffande mot honom meddelad dom. Vad där stadgas skall — enligt 9 § samma lag — äga motsvarande tillämpning med avseende å den, som undergår straff eller eljest är intagen i fångvårdsanstalt. Enligt 8 § första stycket sista punkten nämnda lag skall tillfälle såvitt möjligt beredas den dömde att samråda med sin försvarare under den betänketid, som vederbörande — i enlighet med vad som anges i paragrafen — skall tillgodonjuta, innan han har möjlighet att förklara sig nöjd med domen mot honom.

I strafflagberedningens år 1944 avgivna betänkande med förslag till bland annat lag om verkställighet av straffarbete, fängelse, förvaring och internering (SOU 1944: 50) hade föreslagits (s. 14), att tillfälle till samråd av nyss angivet slag ovillkorligen skulle beredas den dömde. Stadgandet erhöll sin nuvarande utformning i proposition (nr 342) till 1945 års riksdag med förslag till nu gällande straffverkställighetslag. Såsom motivering för ändringen i förevarande hänseende i förhållande till strafflagberedningens förslag anfördes i propositionen (s. 134) följande:

Med hänsyn till de svårigheter som ibland kunna föreligga för den dömde att komma i kontakt med försvararen synes — — — — föreskriften, att den dömde under betänketiden skall erhålla tillfälle att samråda med försvararen, icke böra göras ovillkorlig.

Vidare framhölls i detta sammanhang, att det vore av vikt att den dömde snarast möjligt erinrades om sin rätt till samråd med försvararen, att skyldighet därtill torde böra åvila vederbörande styresman samt att i administrativ ordning syntes böra övervägas, huruvida formen för skyldighetens fullgörande kunde förenklas genom användande av särskilda formulär eller blanketter att tillställas den dömde.

Under hänvisning till bland annat nu nämnda uttalanden förklarade fångvårdsstyrelsen i sitt andra till mig avgivna utlåtande, att förevarande bestämmelse enligt styrelsens uppfattning innebure följande.

Styresmannen (eller den som är i hans ställe) skall snarast möjligt efter det att domen meddelats tillfråga den dömde, huruvida han önskar komma i förbindelse med sin försvarare för att inhämta dennes synpunkter på frågan, huruvida nöjdförklaring bör avgivas eller målet bör fullföljas till högre rätt. Därest den dömde önskar sådant samtal, har styresmannen (ställföre-

trädaren) att såvitt möjligt bereda den dömde tillfälle därtill, därvid uttrycket *bereda* får anses innebära, att styresmannen positivt skall medverka till att samråd kommer till stånd antingen genom att han själv, eventuellt på hans uppdrag annan tjänsteman, underrättar försvararen om den dömdes önskan eller genom att åtgärder vidtagas för att den dömde själv skall i telefon få komma till tals med försvararen.

I utlåtandet anfördes vidare bland annat följande.

Ungefärligen på nu angivna sätt torde bestämmelsen tillämpas på de flesta fångvårdsanstalterna. Vid anstalten på Långholmen, som har det största antalet häktade i landet, har enligt vad styrelsen inhämtat praxis varit växlande i fråga om vilka upplysningar som ges den dömde under betänketiden. Regelmässigt underrättas den dömde omedelbart efter domen om innebörden av nöjdförklaringen och dagen, när nöjdförklaring tidigast kan avgivas. I samband därmed synes det emellertid icke alltid förekomma att den dömde, när han icke själv för saken på tal, blir tillfrågad om han under betänketiden önskar få samråda med sin försvarare. Även om denna underlåtenhet företrädesvis torde avse sådana dömda, som varit föremål för ett flertal tidigare lagföringar och, måhända icke utan fog, kunna anses ha tillräcklig erfarenhet om de rättsmedel som stå till buds, är förhållandet likväl otillfredsställande. Till denna ogynnsamma utveckling torde ha bidragit den omständigheten, att till följd av den under de senaste åren höga beläggningen av rannsakningsfångar styresmannens ställföreträdare å rannsakningsavdelningen ("kronohäktet") — biträdande fångvårdsinspektören — varit så överlupen med andra viktiga göromål att han icke ensam kunnat omhänderha denna upplysningsverksamhet utan delvis nödgats anlita underordnad personal. Enligt styrelsens mening måste det emellertid för biträdande fångvårdsinspektören å kronohäktet, vilken är i styresmannens ställe, vara en förstahandsuppgift att ombesörja ärenden om nöjdförklaring och allt vad därmed sammanhänger.

Efter överläggning med styresmannen och biträdande fångvårdsinspektören vid fångvårdsanstalten å Långholmen har styrelsen funnit lämpligt att vid anstalten genomföres en anordning av följande innehåll. Den som är häktad för brott skall *omedelbart* efter det att domen meddelats erhålla en skriftlig underrättelse beträffande nöjdförklaring. Skriften skall innehålla en sammanfattning av vad nöjdförklaringen innebär samt uppgift om när nöjdförklaring tidigast kan avgivas ävensom ett påpekande om att det står den dömde fritt att vänta med att avgiva nöjdförklaring ända fram till den dag, då fullföljdstiden utgår. Vidare skall i skriften anges att lagen ger den dömde rätt att samråda med försvararen och att styresmannen (ställföreträdaren) är beredd att vidtaga åtgärder för att sådant samråd skall komma till stånd. Sist skall meddelas, att den dömde samma dag som han mottagit skriften eller senast påföljande dag kommer att få tillfälle att med en befattningshavare vid anstalten muntligen samråda om allt som upptagits i skriften. Formuleringen av skriften skall göras enkel och lättbegriplig.

Den befattningshavare vid anstalten som avses i skriften är biträdande fångvårdsinspektören, som har att kalla den dömde till samtal och därvid skall förvisa sig om att denne uppfattat innehållet i skriften samt förhöra sig om hans önskemål i fråga om samråd med försvarare m. m. När samtalet avslutats, skall den dömde i en särskild liggare med sin namnteckning bekräfta, att han erhållit nu berörda upplysningar.

Styrelsen har uppdragit åt styresmannen vid fångvårdsanstalten å Långholmen att snarast möjligt till styrelsen inkomma med förslag till utformning av skriften och till uppläggning av liggaren.

Styrelsen har för avsikt att pröva den nu beskrivna anordningen även vid övriga anstalter.

Jag delar helt fångvårdsstyrelsens uppfattning angående innebörden av förevarande bestämmelse i straffverkställighetslagen och förutsätter, att stadgandet för framtiden kommer att vid samtliga fångvårdsanstalter och häkten i riket tillämpas på av styrelsen angivet sätt. Vidare vill jag framhålla, att den av styrelsen antydda anordningen att den dömde erhåller särskild skriftlig underrättelse angående nöjdförklaring synes mig vara mycket ändamålsenlig.

Därest bestämmelsen ifråga tillämpas på av fångvårdsstyrelsen angivet sätt, är det uppenbarligen väl sörjt för att den dömde, därest han har försvarare i målet, får erforderlig hjälp med överklagande av mot honom meddelad dom. I de relativt fåtaliga fall då vederbörande icke har försvarare synes av bestämmelsen följa, att den dömde snarast möjligt efter det att domen mot honom meddelats skall genom vederbörande styresmans försorg underrättas om att han äger göra framställning om att få försvarare förordnad för sig.

Vad därefter angår det av Svedberg påtalade fallet så giver utredningen vid handen, att Svedberg — då han inför Lindberg fick tillfälle att förklara sig nöjd med domen den 2 mars 1956 — förklarat, att han vore missnöjd med densamma, men att han icke hemställt om bistånd i något hänseende med överklagandet av domen. Däremot har — såsom fångvårdsstyrelsen framhållit — icke kunnat med säkerhet fastställas huruvida Svedberg före nöjdförklaringstillfället tillfrågats, om han önskade samråda med sin försvarare. Huru därmed än må ha förhållit sig vill jag framhålla att, då Svedberg uttryckligen förklarat sig vara missnöjd med domen, det enligt min mening förelegat särskild anledning för Lindberg att tillfråga Svedberg, om han önskade komma i kontakt med försvararen, samt att efterhöra huruvida Svedberg eljest önskade hjälp med överklagande. Enligt vad utredningen utvisar har Lindberg icke gjort detta. Då uttrycklig bestämmelse om sådan skyldighet icke finnes och då Lindberg icke saknat fog för att antaga, att Svedberg vore insatt i hithörande förhållanden, kan dock Lindbergs nämnda underlåtenhet icke läggas honom till last såsom fel eller försummelse i tjänsten. Med hänsyn därtill och i betraktande av de från fångvårdsstyrelsens sida vidtagna åtgärderna för förhindrande av ett upprepande av det inträffade, låter jag i saken bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

Mot rådhusrättens av Svedberg åsyftade dom, av vilken jag tagit del, har jag icke funnit anledning till anmärkning.

13. Frågor om tillämpning av reglerna om tvångsförvaltning av fast egendom

Sedan Askims, Hisings och Sävedals domsagas häradsrätt i dom den 31 december 1954 på anförda skäl förpliktat Hugo Liedholm och hans hustru Anna Lisa Liedholm att solidariskt till åkeriägarna Thure Johansson och Karl Alemar utge 6 918 kronor 15 öre jämte ränta och rättegångskostnader, verkställde landsfiskalen-utmätningssmannen i Sävedals och Hisings distrikt den 13 januari 1955 för gäldande av skulden utmätning av Anna Lisa Liedholms fastighet Snåkered Östergård 3⁴³ i Landvetters socken.

På ansökan av Johansson och Alemar beslöt länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län genom resolution den 27 maj 1955 — med stöd av 169 § utsökningslagen — att fastigheten skulle från och med den 31 i samma månad sättas under tvångsförvaltning och förordnade förre kranmaskinisten Nils Löfgren till syssloman med avseende å förvaltningen. Denna avsåg i huvudsak skötseln av ett å fastigheten befintligt grustag. Såsom förskott å kostnaden för förvaltningen inbetalade Johansson och Alemar, på anfordran av länsstyrelsen, den 16 maj 1955 ett belopp av 500 kronor.

Den 16 september 1955 hölls inför en av länsstyrelsen förordnad förrättningsman sammanträde i ärende angående fördelning av behållningen på grund av tvångsförvaltningen. Därvid meddelade förrättningsmannen i närvaro av bland andra Alemar och företrädare för Sveriges Kreditbank, där inteckningar i fastigheten voro belånade, att, intill dess häradsrättens — av makarna Liedholm överklagade — dom vunne laga kraft, den på grund av tvångsförvaltningen uppkomna behållningen, då utgörande 1 896 kronor 28 öre, icke finge lyftas men väl kunde fördelas mellan borgenärerna och nedsättas i riksbanken. Alemar och företrädaren för banken förklarade emellertid, att de icke önskade fördelning. Någon fördelning verkställdes icke heller.

Hovrätten för Västra Sverige — varest även Johansson och Alemar fullföljt talan mot häradsrättens dom i fråga om ett av dem vid häradsrätten framställt yrkande om skadestånd — fann i dom den 21 oktober 1955 ej skäl att göra annan ändring i häradsrättens dom än att hovrätten förpliktade Anna Lisa Liedholm att — utöver vad hon av häradsrätten ålagts att solidariskt med Hugo Liedholm erlægga — till Johansson och Alemar utge skadestånd med 5 000 kronor jämte ränta och viss ytterligare ersättning för rättegångskostnaderna vid häradsrätten. Mot hovrättens dom fullföljdes talan av makarna Liedholm.

I särskilda ansökningar, vilka inkommo till länsstyrelsen den 25, den 26 och den 28 maj 1956, anhöllo Elsa Fredin, legitimerade läkaren Ivar Liedholm, Lars E. Ahlberg och Anna Lisa Liedholm — de tre förstnämnda i uppgiven egenskap av borgenärer — med stöd av 178 § andra stycket utsökningslagen, att tvångsförvaltningen måtte upphöra. Sedan länsstyrelsen

genom särskilda skrivelser den 28 maj 1956 lämnat Elsa Fredin, Ivar Liedholm och Ahlberg tillfälle att styrka att de voro borgenärer, hölls den 17 juli 1956 inför en av länsstyrelsen förordnad förrättningsman sådant sammanträde som avses i nyssnämnda lagrum. Av sökandena tillstädeskommo därvid Anna Lisa Liedholm — genom ombud — samt Elsa Fredin. Vid sammanträdet upplystes, att behållningen av förvaltningen uppginge till 1 518 kronor 20 öre. Från bankens sida förklarades, att banken icke hade något yrkande mot Anna Lisa Liedholm för ogulden ränta. Efter antecknande bland annat att Elsa Fredin, Ivar Liedholm och Ahlberg efter länsstyrelsens ovannämnda skrivelser den 28 maj 1956 "icke låtit sig avhöra" samt att icke heller dessa personer vid sammanträdet anmält något yrkande om betalning ur behållningen, fann länsstyrelsen i resolution den 27 augusti 1956 på anförda skäl ansökningarna om tvångsförvaltningens hävande icke kunna bifallas. Även hovrätten, varest Anna Lisa Liedholm och Elsa Fredin fullföljde talan, lämnade i utslag den 1 december 1956 deras ifrågasvarande yrkande utan bifall.

I en den 9 augusti 1956 till länsstyrelsen inkommen skrift framställde Hugo Liedholm anmärkningar under tre särskilda punkter mot Löfgrens sätt att fullgöra uppdraget såsom syssloman och anhöll, att länsstyrelsen måtte infordra alla redovisningshandlingar från Löfgren. Vidare anhöll Hugo Liedholm, att tvångsförvaltningen måtte hävas. De sålunda framställda klagomålen behandlades — i närvaro av bland andra Löfgren — vid sammanträde inför länsstyrelsen den 13 september 1956. Därvid utvecklade Hugo Liedholm och Anna Lisa Liedholm — genom ombud — närmare sina synpunkter samt förebragte viss utredning. Anna Lisa Liedholm yrkade, att Löfgren måtte omedelbart skiljas från sitt uppdrag såsom syssloman. Oavsett om så skedde begärde hon föreläggande för Löfgren att avge fullständig redovisning för sin förvaltning. Löfgren, vilken vid sammanträdet hörts över anmärkningarna, framlade den 2 oktober 1956 viss redovisning, utvisande en behållning per den 30 september samma år av 2 044 kronor 33 öre. Hugo Liedholm tog del av redovisningen. Den 13 oktober 1956 höll länsstyrelsen därefter nytt sammanträde i närvaro av Hugo Liedholm. Denne utvecklade därvid ytterligare klagomålen och yrkade, att försäljningen av grus från grustaget måtte omedelbart upphöra i avvaktan på tillsättande av ny syssloman. Den 17 oktober behandlade länsstyrelsen ånyo saken vid sammanträde, varvid — sedan Hugo Liedholm omedelbart vid sammanträdets början avlägsnat sig — Löfgren ytterligare hördes. Vid detta sammanträde hemställde Johansson och Alemar, att tvångsförvaltningen måtte fortsätta och att Löfgren — mot vilkens åtgärder de förklarade sig icke rikta någon anmärkning — måtte få kvarstå såsom syssloman. Genom resolution den 19 oktober 1956 avslog länsstyrelsen framställningen om att grusförsäljningen skulle avbrytas. Sedan Löfgren beträffande ärendet i övrigt inkommit med vissa skriftliga förklaringar, lämnade länsstyrelsen i resolution

den 22 november samma år på anförda skäl yrkandena om hans skiljande från uppdraget såsom syssloman och om tvångsförvaltningens upphörande utan bifall.

Vid sammanträde den 14 juni 1957 förordnade länsstyrelsen — efter där-om av Anna Lisa Liedholm gjord framställning, vilken lämnades utan erinran av Johansson och Alemar — jämlikt 178 § andra stycket utsökningslagen, att tvångsförvaltningen genast skulle upphöra. Löfgren ingav den 4 juli 1957 till länsstyrelsen redovisning för förvaltningen under den tid, som ej omfattades av förut avgiven redovisning.

Genom beslut den 4 januari 1958 fann högsta domstolen ej skäl att meddela makarna Liedholm prövningstillstånd beträffande hovrättens dom den 21 oktober 1955, i följd varav domen skulle stå fast.

Den 7 mars 1958 höll länsstyrelsen därefter sammanträde i ärende angående fördelning av behållning på grund av tvångsförvaltningen. Därvid framkom att — sedan samtliga kostnader för förvaltningen blivit täckta — återstående medel utgjorde 371 kronor 8 öre. Detta belopp skulle enligt beslut av länsstyrelsen tillfalla Johansson och Alemar i avräkning å det av dem erlagda förskottet 500 kronor, vilket helt förbrukats.

I skrifter, vilka hit inkommo den 31 oktober 1955 och senare, anförde Hugo Liedholm klagomål i åtskilliga hänseenden i fråga om länsstyrelsens och Löfgrens befattning med tvångsförvaltningen. Länsstyrelsen avgav infordrade yttranden i ärendet, varjämte Hugo Liedholm inkom med påminnelser.

Vidare anförde Elsa Fredin och Anna Lisa Liedholm var för sig i skrifter, vilka hit inkommo den 21 december 1956, klagomål mot länsstyrelsen i vissa hithörande hänseenden.

Vid prövningen av klagomålen voro, bland annat, länsstyrelsens handlingar rörande tvångsförvaltningen och hovrättens akt till dess utslag den 1 december 1956 tillgängliga härstädes.

I en till länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län den 7 juni 1958 avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik därefter följande.

I vad klagomålen rikta sig mot Löfgren kunna de — när Löfgren i sin egenskap av syssloman icke är underkastad tjänsteansvar och sålunda icke heller står under JO:s tillsyn — ej föranleda något mitt ingripande.

Beträffande ärendet i övrigt får jag anföra följande.

Att fast egendom, som är utmätt på grund av dom, vari betalningsskyldighet blivit ålagd fastighetens ägare, må sättas under tvångsförvaltning,

oaktat domen icke vunnit laga kraft, framgår av 40 § tredje stycket utsökningslagen.

I övrigt återfinnas reglerna om tvångsförvaltning av fast egendom huvudsakligen i 169—178 §§ utsökningslagen. Av dessa regler skola här endast följande beröras.

Enligt 171 § andra stycket skall syssloman för tid, som av överexekutor bestämmes, dock minst för varje kalenderår, inom en månad från den sålunda bestämda tidens utgång till överexekutor avge redovisning för sin förvaltning, varvid sysslomannen äger i redovisningen tillgodoföra sig skäligt arvode för sitt bestyr. Syftet med redovisningen synes främst vara att möjliggöra fördelning av behållningen enligt vad nedan sägs men även att bereda överexekutor tillfälle att utöva tillsyn över sysslomannens förvaltning.

Sedan redovisning inkommit, skall enligt 173 § för fördelning av behållningen sammanträde hållas, i regel inför överexekutor. Vid sammanträdet skall, på sätt angives i 174 §, förrättningsmannen framlägga den inkomna redovisningen och därefter verkställa fördelning av behållningen mellan utmätningssökanden och andra i 172 § angivna borgenärer, efter det företräde dem emellan lag stadgar. Medel, som vid fördelningen blivit borgenär tillagda men icke av honom lyftas, skola på grund av stadganden i 159 och 160 §§ jämfört med 174 § tredje stycket nedsättas i riksbanken eller, där någon rättsägare det äskar, insättas i bankinrättning, som av överexekutor bestämmes.

Vill borgenär eller gäldenären klandra sysslomannens redovisning, skall han enligt 176 §, vid äventyr att hans rätt till klander går förlorad, väcka talan vid domstol inom tre månader från det sammanträde, där redovisningen framlades.

De sålunda angivna reglerna om redovisning och fördelning måste enligt min mening — eftersom annat icke följer av lagen eller dess förarbeten — vara tillämpliga även då, såsom i förevarande fall, den dom som ligger till grund för tvångsförvaltningen icke vunnit laga kraft. Dock må medel, som i dylikt fall vid fördelning tillagts borgenär, jämlikt 40 § tredje stycket icke lyftas annorledes än mot pant eller borgen. Ställes icke sådan säkerhet, skola medlen, i enlighet med det ovan sagda, av överexekutor nedsättas i riksbanken eller insättas i bankinrättning. Vad nu sagts gäller såväl borgenär, som är sökande till tvångsförvaltningen, som ock borgenär, vilken eljest har rätt till utdelning av behållningen.

I nu ifrågakvarande fall har, såvitt framgår av handlingarna i ärendet, Löfgren först den 2 oktober 1956 avgivit sådan redovisning som avses i lagen — någon formlig redovisning hade icke föregått sammanträdet den 16 september 1955. Föreläggande att inkomma med redovisning hade av länsstyrelsen, i samband med makarna Liedholms anmärkningar mot Löfgren, utfärdats den 18 september 1956. Att märka är dock, att Löfgren

synes varje månad ha uppvisat sina räkenskaper för länsstyrelsen. Slutlig redovisning har, sedan tvångsförvaltningen den 14 juni 1957 upphört, avgivits av Löfgren till länsstyrelsen den 4 juli samma år eller sålunda inom den i 178 § tredje stycket stadgade tiden.

Av länsstyrelsens handlingar rörande tvångsförvaltningen framgår i fråga om Löfgrens arvode såsom syssloman, att Löfgren månadsvis tillställt länsstyrelsen arvodesräkning och att vederbörande föredragande därefter bemyndigat honom att tillgodogöra sig begärda arvoden. En sådan ordning är emellertid icke anvisad i lagen. Dennas ståndpunkt är — såsom innehållet i 171 § andra stycket ger vid handen och såsom även framhållits under förarbetena, se NJA II 1912 s. 176 — att sysslomannens arvode icke skall på dylikt sätt fastställas utan att denne äger i redovisning som han avger tillgodoföra sig skäligt arvode. Rättsägare, som vill framställa anmärkning mot arvodesbeloppet, har således att genom klander mot redovisningen jämlikt 176 § draga frågan under domstols prövning.

Det i detta fall tillämpade förfarandet kan emellertid enligt min mening icke ha medfört, att skäligheten av arvodet ej skulle kunna, såsom lagen förutsätter, bringas under domstols prövning genom klandertalan enligt 176 §, och förfarandet har sålunda icke medfört rättsförlust. Ehuru det måste anses mindre lämpligt att anordna en av lagen icke sanktionerad arvodesprövning, finner jag mig därför kunna låta bero vid vad i denna del förekommit. Angående möjligheten att genom klander mot redovisningen inom tid som anges i 176 § — eller sålunda inom tre månader från det sammanträde, där redovisning framlades — draga frågan om arvodets skälighet under rättens prövning har jag genom expeditionsskrivelse den 22 maj 1958 låtit underrätta Hugo Liedholm.

Rörande anledningen till att uppkommen behållning icke förrän den 7 mars 1958 fördelats i den ordning, som angives i 173 och 174 §§, har från länsstyrelsens sida i ärendet anförts, att dylik fördelning icke kunnat ske, förrän häradsrättens till grund för tvångsförvaltningen liggande dom vunnit laga kraft. Såsom förut anmärkts, torde berörda omständighet emellertid icke ha bort föranleda till att fördelning på grundval av inkomna redovisningar ställdes på framtiden. Sammanträde för fördelning borde således enligt min mening ha utsatts redan så snart redovisningen den 2 oktober 1956 inkom till länsstyrelsen. Medel, som därvid skulle ha tillagts borgenär, hade emellertid, eftersom domen icke vunnit laga kraft, ej fått lyftas, såframt icke borgenären ställde pant eller borgen, utan skolat nedsättas i riksbanken eller insättas i bankinrättning.

Det bör framhållas att, om fördelning skett i enlighet med det nu sagda, frågan om tvångsförvaltningens fortsatta bestånd måhända kommit i ett annat läge. Det visade sig nämligen, att de löpande inkomsterna av tvångsförvaltningen i fortsättningen icke förslogo till täckande av omkostnaderna. Behov av ytterligare förskott från sökandena Johansson och Alemar skulle

sålunda ha uppkommit. I vad mån dessa personer skulle varit beredda att — för att kunna bibehålla tvångsförvaltningen — förskottera därför nödiga medel, när det visade sig att förvaltningen gick med ständig förlust, är en fråga som undandraget sig bedömande; tänkbart är dock att de icke skulle ha varit villiga därtill. Vidare skulle, om lagens föreskrifter iakttagits — varvid anledning måhända funnits att från omedelbar fördelning undantaga någon del av behållningen för täckande av den närmaste framtidens förvaltningskostnader (se NJA II 1922 s. 150 o. f.) — i varje fall en del av behållningen per den 30 september 1956 ha kommit borgenärerna och därmed också indirekt gäldenären till godo i stället för att som nu skedde förbrukas för förvaltningen.

Vid bedömning av länsstyrelsens förfarande är emellertid att märka, att lagtexten icke är avfattad med tanke på det ovanliga fall att tvångsförvaltning under längre tid pågår på grund av en icke laga kraft vunnen dom. Länsstyrelsens feltolkning framstår därför som i viss mån ursäktlig. Vid sitt ställningstagande torde länsstyrelsen också ha influerats därav, att vid sammanträdena den 16 september 1955 och den 17 juli 1956 icke någon av de borgenärer, vilka styrkt sig ha fordran som berättigade till utdelning, påkallade betalning ur behållningen. Då frågan om dispositionen av behållningen även berörde gäldenärens rätt, har dock enligt min mening borgenärernas inställning icke berättigat länsstyrelsen att utan gäldenärens samtycke frångå lagens regler om fördelning och nedsättning (se 145 § som efter hänvisning i 174 § tredje stycket här är tillämplig). Det är också möjligt att, därest fördelningssammanträde utlysts efter det redovisningen inkom, Elsa Fredin, Ivar Liedholm och Ahlberg kunnat styrka sig inneha fordran som berättigade till utdelning. Med hänsyn till vad som förekommit vid de tidigare sammanträdena kan det dock vid lagens oklarhet icke läggas någon länsstyrelsens befattningshavare till last såsom tjänstefel att fördelning och nedsättning av den redovisade behållningen icke kom till stånd.

Att tvångsförvaltningen icke hävdades i anledning av de yrkanden, som framställdes därom i maj 1956, kan — enär utredningen icke lämnar stöd för antagande att felbedömning skett — icke föranleda något mitt ingripande.

Vad som framkom inför länsstyrelsen i det genom Hugo Liedholms klagomål mot Löfgren därstädes anhängiggjorda ärendet om bland annat entledigande av Löfgren från uppdraget såsom syssloman har enligt min mening icke varit av sådan beskaffenhet, att den bedömning av de uppkomna frågorna, som skedde i länsstyrelsens resolutioner den 19 oktober och den 22 november 1956, kan anses såsom felaktig. Ej heller eljest förekommer anledning till antagande att länsstyrelsen på sådant sätt eftersatt tillsyn av Löfgrens förvaltning, att någon länsstyrelsens tjänsteman därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel.

I vad de av makarna Liedholm och Elsa Fredin härstädes anförda klagomålen avse andra förhållanden i samband med tvångsförvaltningen än de ovan särskilt omnämnda, kunna de — när stöd saknas för antagande att någon tjänsteman gjort sig skyldig till fel eller försummelse — icke föranleda något mitt ingripande.

Om sålunda klagomålen icke kunna föranleda något mitt ingripande mot länsstyrelsen, ha å andra sidan i ärendet omständigheter framkommit, vilka visa att utsökningslagens hithörande föreskrifter äro bristfälliga. Delvis sammanhånga dessa brister med att lagtexten såsom ovan påpekats icke är avfattad med tanke på att tvångsförvaltning pågår under längre tid på grund av en icke laga kraft vunnen dom. Det är exempelvis mycket olyckligt, att fastighetens avkastning under tiden icke kan tagas i anspråk för betalning av in-teckningsräntor i någorlunda normal ordning. Vidare synas lagens regler om de krav, som skola vara uppfyllda för att en tvångsförvaltning skall nedläggas, vara alltför stränga, helst när tvångsförvaltningen såsom i detta fall innebär ett ingrepp i fastighetens substans. De brister i lagen som framkommit synas mig så allvarliga, att de i och för sig motivera en framställning om lagändring. När jag emellertid i min egenskap av särskilt tillkallad utredningsman för en förberedande översyn av utsökningslagen m. m. kommer att ingå även på stadgandena om tvångsförvaltning, finner jag det icke nödvändigt att nu göra någon framställning i ämnet.

Med dessa uttalanden äro de av makarna Liedholm och Elsa Fredin i detta ärende anförda klagomålen av mig slutbehandlade.

14. Förmyndares vägran att tillhandahålla myndling, som var intagen å sinnessjukhus, pengar för resa i samband med permission från sjukhuset

Vid handläggningen av ett härstädes anhängiggjort ärende (nr 723/1957) avseende klagomål av Anders Ragnar Johansson, intagen å Sidsjöns sjukhus, uppmärksammade tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik bland de från sjukhuset hit överlämnade handlingarna en av kuratorn vid sjukhuset gjord anteckning av följande innehåll:

”Johansson beviljades av utskrivningsnämnden den 5/12 10 dagars permission att utnyttja vid tid sjukvårdsläkaren bestämmer. Johansson har för avsikt att under permissionen besöka en faster i Växjö. Kurator kontaktade fastern i Växjö, som förklarade sig villig att ta emot Johansson under hans tilltänkta permission. På fråga om hon ville ta emot honom under julhelgen förklarade fastern, att hon helst ville detta, när hon före jul var så upptagen av allt julstök, och att hon därför skulle kunna ägna sig mer åt

Johansson om han kom under helgen. Detta fann sjukvårdsläkaren lämpligt, enär Johanssons hälsotillstånd trots allt inte är det allra bästa. Vidare kontaktade kurator Johanssons förmyndare för att av honom utverka medel till en del kläder, som Johansson måste anses behöva i samband med permissionen och för att få respengar och fickpengar. (Johansson själv ville ha hit 1 000: — och resa med flyg till Växjö. Fick han inte detta skulle permissionen få vara.) I skrivelse av den 10 december meddelar förmyndaren, att han i samråd med överförmyndaren beslutat, att Johansson skall få 600: — till kläder, men beträffande planerad resa ansåg förmyndare och överförmyndare, att Johansson, med kännedom om 'hans förutvarande', ej bör företa några resor och några respengar beviljades alltså inte."

Med anledning härav verkställdes närmare utredning i saken, därvid yttranden inhämtades från överläkaren vid Sidsjöns sjukhus H. Beander och överförmyndaren Josef Petersson.

Vid avgörandet av detta ärende den 22 oktober 1958 gjorde tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik följande i skrivelse till Petersson upptagna uttalanden.

Av utredningen framgår, att utskrivningsnämnden vid Sidsjöns sjukhus, på framställning av Johansson, den 5 december 1957 beslutat bevilja Johansson permission från sjukhuset under tio dagar för att vistas hos en faster i Växjö på tid och villkor i övrigt som vederbörande sjukvårdsläkare ägde närmare bestämma. Sedan man från sjukhuset vänt sig till Johanssons förmyndare för att utverka medel för kläder, resa och personliga utgifter — därvid ett önskemål från Johanssons sida att få företaga resan med flyg vidarebefordrades — meddelade förmyndaren efter samråd med överförmyndaren Petersson att högst 600 kronor kunde ställas till förfogande för klädutrustning åt Johansson att betalas mot räkning attesterad av sjukhusets kurator, att medel till resa icke kunde beviljas med hänsyn till den kännedom förmyndaren och Petersson hade om Johanssons föregående, samt att till Johansson i fortsättningen skulle utbetalas 200 kronor i kvartalet såsom fickpengar. Enligt vad som upplysts från sjukhuset hade fickpengarna jämte vissa andra Johansson tillkommande medel räckt till för en resa till Växjö i januari 1958.

Den befattning Petersson tagit med ifrågavarande angelägenhet har synbarligen endast bestått i att han på förmyndarens begäran givit denne råd i den situation, som uppkommit i anledning av förfrågningen från sjukhuset. Det kan icke göras gällande, att de råd Petersson givit förmyndaren i denna sak skulle innefatta tjänstefel från Peterssons sida. Även om sålunda ur nu angiven synpunkt och med hänsyn till övriga omständigheter ärendet icke påkallar min vidare åtgärd, vill jag emellertid i anseende till

ämnets natur tillfoga några mera principiella synpunkter på föreliggande fråga.

En förmyndare ställes ej sällan inför svåra och grannliga bedömanden vid handhavandet av sin myndlings angelägenheter. Detta gäller icke minst förvaltningens utövande i fråga om omyndigförklarade. Även när fråga är om sådana förvaltningsåtgärder som bestridandet av utgifter för myndlingens personliga behov, kunna ömtåliga situationer uppstå. Detta sammanhänger med det förhållandet, att vid en utgiftsprövning det regelmässigt gäller att bedöma icke blott kostnaden i och för sig utan jämväl lämpligheten och ändamålsenligheten av den åtgärd, till vilken kostnaden hänför sig.

I förevarande fall, där fråga var om medel borde ställas till Johanssons förfogande för den resa, för vilken han fått permission, synes det mig som om det rent ekonomiska ställningstagandet — huruvida den tillämnade resan var ekonomiskt försvarbar och genomförbar — icke erbjöd några egentliga svårigheter. Synbarligen medgav Johanssons ekonomi företaget av den planerade resan. Skälen för förmyndarens obenägenhet att utanordna medel till resan synas uteslutande ha hänfört sig till hans bedömning av Johanssons mentala tillstånd, och det lär få förutsättas att det varit detta led i övervägandena, som föranlett förmyndaren att söka samråd med Petersson. Ett bedömande av ifrågavarande slag måste anses falla inom ramen för en förmyndares verksamhet i ett fall som det förevarande. Enligt 13 kap. 3 § föräldrabalken åligger det nämligen förmyndaren för den som är förklarad omyndig att sörja för myndlingens person, i den mån det med hänsyn till grunden för omyndighetsförklaringen eller eljest finnes nödigt.

Uppenbart är att, när fråga är om ställningstaganden, som grunda sig på antaganden om myndlingens hälsotillstånd, såväl förmyndarens som överförmyndarens möjligheter att rätt bedöma förhållandena äro begränsade. Likväl måste ett sådant bedömande ofta ske; att anlita medicinsk sakkunskap är stundom icke lämpligt eller ens möjligt. Där emellertid, såsom här varit fallet, särskild sakkunskap förklarar vederbörandes hälsotillstånd ej utgöra hinder mot företaget av en resa, måste det föreligga synnerligen starka skäl för att förmyndaren skall kunna vägra att ställa medel till förfogande för resan under hänvisning enbart till att myndlingens hälsotillstånd skulle utgöra hinder mot resan. Några sådana skäl synas i förevarande fall icke ha kunnat åberopas. Förmyndarens — och därmed även Peterssons — ståndpunkt ter sig i detta fall desto mer anmärkningsvärd som förmyndaren, enligt vad handlingarna utmärka, icke synes ha haft möjlighet att närmare följa Johanssons personliga utveckling under år 1957 och beakta den förbättring i hans hälsotillstånd, som enligt läkarens utsago inträtt under senare delen av detta år. Jag vill därför som min mening uttala, att tillräckliga skäl saknats för vägran att ställa respengar till Johanssons förfogande. Det må emellertid tilläggas, att intet givetvis hind-

rat förmyndaren att vid utbetalningen till sjukhuset av medel för resan foga de synpunkter och reservationer, som han ansett påkallade av omständigheterna.

Med dessa uttalanden var ärendet av JO slutbehandlat.

C. Framställningar till Konungen

1. Framställning angående lösenskyldighet i visst fall för hovrätts beslut

Den 19 februari 1958 skrev jag till Konungen följande:

I en den 23 april 1957 hit inkommen skrift förklarade advokaten Sven Wedin vid rättshjälpsanstalten i Gävle sig vilja fästa JO:s uppmärksamhet på att hovrätterna syntes förfara olika i fråga om stämpelbeläggning av vissa expeditioner.

Wedin anförde härom närmare: Sedan en underrätt avslagit ansökan om fri rättegång, hade beslutet fastställts av hovrätten för Nedre Norrland efter besvär av sökanden. Hovrätten hade ansett att klaganden vore skyldig lösa expeditionen av detta beslut. Svea hovrätt hade under likartade förhållanden till klagande översänt avgiftsfritt protokoll, vari hovrättens beslut intagits. Enligt Wedins förmenande torde § 12 fjärde stycket expeditionslösenförordningen avse jämväl sådant beslut, som fattades av hovrätt efter besvär. Då det syntes vara otillfredsställande, att hovrätterna tolkade bestämmelserna olika, vore det önskvärt att JO gjorde ett uttalande i saken.

Hovrätten för Nedre Norrland vitsordade i avgivet yttrande, att den i dylika fall uttogs expeditionsavgift, samt anförde vidare följande.

Bestämmelserna i § 12 utgöra undantag från den i § 10 stadgade allmänna lösenskyldigheten. Bestämmelserna lära med hänsyn till förordningens ändamål och uppbyggnad böra tolkas restriktivt. Någon analog tillämpning, som utsträcker lösenbefrielse utöver vad i paragrafen sägs, torde ej kunna ifrågakomma. Paragrafens fjärde stycke såvitt nu är ifråga gör visserligen ej någon skillnad mellan olika instanser. Stadgandet upptar emellertid efter ordalagen endast det fall att någon gör ansökan om fri rättegång direkt hos en domstol. Den som fullföljer talan mot underrätts beslut kan enligt gängse juridisk terminologi icke anses göra ansökan. Uppräkningen av de andra fall, då lösenbefrielse medges, tyder också på att man vid stadgandets avfattning ej haft i tankarna klagan över underrätts beslut.

Den av hovrätten tillämpade tolkningen leder emellertid — fortsatte hovrätten — otvivelaktigt till skiljaktigheter i avgiftshänseende som kunna förefalla icke vara sakligt motiverade. Sålunda blir den som direkt i hovrätt

ansökt om fri rättegång ej skyldig lösa avslagsbeslutet. Meddelas beslutet däremot efter fullföljd, blir vederbörande lösenskyldig. Någon skillnad i prövningens art i hovrätten i de olika fallen finns ej, och ej heller brukar besvärstalan leda till vidlyftigare avfattning av beslutet än då ansökning gjorts direkt hos hovrätten.

Av utlåtanden, som jag därefter inhämtade från övriga hovrätter, framgick, att hovrätten för Övre Norrland och hovrätten över Skåne och Blekinge i förevarande hänseende tillämpade samma praxis som hovrätten för Nedre Norrland men att Svea hovrätt och Göta hovrätt i dylika fall ansågo lösenskyldighet icke föreligga. Hovrätten för Västra Sverige upplyste, att praxis vore olika på hovrättens avdelningar.

Svea hovrätt anförde i sitt yttrande följande.

Hovrätten vitsordar att lösenskyldighet i lagtillämpningen icke anses föreligga vid beslut, varigenom besvär över avslagen ansökan om fri rättegång lämnas utan bifall. Om klagande önskar erhålla avskrift av hovrättens beslut, har stämpelavgift av hovrätten i regel uttagits i enlighet med vad som stadgas beträffande avskrifter.

Expeditionslösenförordningen innehåller icke direkt svar på frågan huruvida befrielse från expeditionslösen skall gälla även vid beslut av hovrätt i förevarande fråga. En restriktiv, på ordalagen byggd tolkning av stadgandet i § 12 fjärde stycket kan onekligen leda till lösenskyldighet enligt huvudregeln i § 10. Emellertid synes det särskilt med hänsyn till prövningens art i de båda åberopade fallen mindre rationellt att begränsa lösenbefrielsen endast till underrätts beslut. Hovrätten finner för sin del att av hovrätten tillämpad praxis, för vilken absolut hinder svårligen möter, kan anses åsyftad såsom i varje fall bäst överensstämmande med de principer som ligga till grund för lagstiftningen om fri rättegång.

Såsom motivering för sin ståndpunkt anförde Göta hovrätt följande.

Hovrätten stöder sig på stadgandet i § 12 fjärde stycket att den, som gjort ansökning om fri rättegång, icke är skyldig utlösa expedition över beslut, varigenom ansökningen avslagits. Avfattningen av detta stadgande leder visserligen tankarna närmast på beslut av den domstol, hos vilken ansökningen först gjorts. Den i hovrätten tillämpade tolkningen kan dock icke anses vara oförenlig med ordalagen och synes hovrätten leda till rimligaste resultat. Bestämmelserna på området äro emellertid icke entydiga utan synas kunna lämna utrymme för skilda tolkningar.

Beträffande den ordning, som tillämpas i Göta hovrätt, må ytterligare nämnas, att expedition över hovrättens beslut icke översändes till klaganden avgiftsfritt. I den underrättelse om dagen för meddelandet av hovrättens beslut, som tillställs klaganden, intages emellertid kortfattad uppgift om beslutets innebörd. Härigenom erhåller klaganden besked om att besvären lämnats utan bifall. Därest klaganden likväl önskar erhålla utskrift av beslutet, får han lösa detta mot stadgad stämpelavgift.

Vad i ärendet förekommit ger vid handen, att ifrågakvarande bestämmelser i lösenförordningen tolkas på olika sätt i hovrätterna samt att detta har sin grund i att bestämmelserna äro oklara till sin innebörd. För åstadkommande av en enhetlig tillämpning torde ett förtydligande av författningstexten därför vara erforderligt.

Hovrätten över Skåne och Blekinge förklarade sig ej ha något att erinra mot sådan jämkning av bestämmelserna att det tydligt framginge att expeditionsvavgift icke skulle utgå i förevarande fall.

I § 10 expeditionslösenförordningen stadgas, att käre, klagande eller sökande vid domstol vare, med den inskränkning § 12 innehåller, skyldig utlösa dom och slutligt beslut samt protokoll i vad det innefattar sådant beslut eller gäller ärende, vari endast är fråga om bevisupptagning eller eljest ej meddelas slutligt beslut.

Enligt § 12 fjärde stycket är den, som gjort ansökning om fri rättegång, icke skyldig utlösa expedition över beslut, varigenom ansökningen avslagits.

Såsom framhållits i ärendet äro dessa bestämmelser icke fullt klara och entydiga i vad gäller skyldighet för klagande att lösa hovrätts beslut, varigenom talan mot underrätts beslut att avslå ansökning om fri rättegång lämnats utan bifall. Detta har medfört det i och för sig otillfredsställande förhållandet, att hovrätterna i denna fråga stannat för olika meningar utan att det med bestämdhet torde kunna sägas, att endera meningen har större fog för sig än den andra.

Det synes mig angeläget, att den oklarhet, som sålunda för närvarande vidlåder stadgandet i § 12 fjärde stycket, undanröjes. Detta torde vara nödvändigt för att säkerställa en enhetlig praxis.

I sakligt hänseende synes det mig — såsom även sundsvallshovrätten framhållit — icke motiverat att i avgiftshänseende skilja mellan beslut, varigenom hovrätt avslår en direkt hos hovrätten gjord ansökan om fri rättegång, och beslut, varigenom hovrätt efter fullföljd fastställer av underrätt meddelat beslut att avslå dylik ansökan. I likhet med Svea hovrätt anser jag det mest överensstämmande med de principer som ligga till grund för lagstiftningen om fri rättegång att part skall kunna få framställning om fri rättegång kostnadsfritt prövad icke blott av den domstol, där ansökningen göres, utan även efter fullföljd i högre rätt.

Enligt min mening bör därför stadgandet i § 12 fjärde stycket erhålla sådan ändrad lydelse, att därav klart framgår, att även den, som överklagat underrätts beslut att avslå av honom gjord ansökan om fri rättegång, icke är skyldig lösa beslut, varigenom underrättens beslut fastställs.

Då någon tvekan om lämpligheten av den här ifrågasatta författningsändringen icke torde råda, synes densamma böra genomföras utan att avvakta nu pågående översyn av lösen- och stämpelförordningarna.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag — med överlämnande av handlingarna i ärendet — i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och synpunkter för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna påkallad.

Kungl. Maj:t har genom kungörelse den 2 maj 1958 (SFS nr 198), som trätt i kraft den 1 juli 1958, förordnat om sådan ändring i 12 § fjärde stycket expeditionslösenförordningen, att den, som anfört besvär över beslut, varigenom ansökning om fri rättegång avslagits, icke skall vara skyldig utlösa expedition över beslut, varigenom besvären ogillats.

2. Framställning angående åtgärder för underlättande av delgivning med sjömän

Den 26 augusti 1958 avlät tjänstförrättande justitieombudsmannen Lundvik till Konungen en så lydande framställning:

Vid mina inspektioner i maj 1956 av vissa avdelningar av Stockholms rådhusrätt och i februari 1957 av rådhusrätten i Malmö iakttog jag, att ett flertal brottmål, vilka sedan länge stått i tur att upptagas, lågo oavgjorda på grund av att hinder mött för delgivning med de tilltalade. I åtskilliga av dessa fall var den tilltalade sjöman.

I anslutning till vad som framkom vid inspektionen av rådhusrätten i Malmö framhöll rådmannen därstädes Göte Liedholm, att möjligheterna att nå vederbörande med delgivning skulle icke oväsentligt ökas, om åklagaren lät i förundersökningsprotokollet anteckna vid vilket sjömanshus vederbörande vore inskriven.

Med anledning av Liedholms påpekande inhämtade jag utlåtanden av sjömanshusombudsmännen i Stockholm och Göteborg. Ombudsmannen vid Stockholms sjömanshus E. Lundberg framhöll i avgivet utlåtande, huru som enligt kungörelsen den 9 juni 1939 angående sjömanshusen i riket samt sjömäns på- och avmönstring m. m. svensk medborgare, som påmönstrar handelsfartyg i utrikes fart, skall vara inskriven vid sjömanshus, där anteckningar göras om sjömannens på- och avmönstring å olika fartyg. Lundberg erinrade om att det ingår i sjömanshusens uppgifter att lämna vederbörande myndigheter de upplysningar om sjömän och deras tjänstgöring, av vilka myndigheterna kunna vara i behov, samt androg vidare: Med kännedom om var sjömannen vore inskriven å sjömanshus kunde vederbörande myndighet utan omgång erhålla uppgift om å vilket fartyg sjömannen vore anställd och om dettas rederi. En förfrågan hos rederiet kunde därefter i de flesta fallen leda till att kontakt nåddes med sjömannen. Liedholms påpekande syntes därför vara värt beaktande. — Ombudsmannen vid sjömanshuset i Göteborg Folke Baeckström framförde liknande synpunkter och förordade att Liedholms förslag genomfördes.

Med överlämnande av handlingarna i ärendet hemställde jag därefter om utlåtanden av statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

T. f. statsåklagaren i Stockholm byråchefen Erik Vinberg framhöll i avgivet utlåtande, att det syntes honom uppenbart att — i avvaktan på

inrättandet av ett centralregister för sjömän — avsevärd fördel vore att vinna, därest i förundersökningsprotokoll eller förhørsanteckningar uppgift intoges om å vilket sjömanshus misstänkt sjöman vore inskriven. Vinberg anförde vidare: I 21 § förundersökningskungörelsen den 19 december 1947 funnes utförligt angivet vad som skulle inflyta i protokoll över förundersökningar till ledning för den misstänktes anträffande. 24 § innehölle en föreskrift om att vad som stadgats beträffande protokoll skulle, där det vore tillämpligt, gälla även förhørsanteckningar. Även om dessa stadganden ej i och för sig kunde ges den tolkningen, att anteckning skulle göras om det sjömanshus där den misstänkte vore inskriven, syntes hinder icke möta mot att förundersökningsledaren gäve föreskrift om att sådan anteckning skulle inflyta i protokoll eller förhørsanteckningar. En sådan föreskrift syntes kunna meddelas generellt. Emellertid leddes icke sällan förundersökning av polismyndighet, och åklagarens uppfattning i detta spörsmål delades måhända icke av polismyndigheten. Med hänsyn därtill och då det ej vore uteslutet att även bland de olika åklagarmyndigheterna uppfattningen om värdet av en sådan anteckning kunde vara olika, ville Vinberg ifrågasätta, om icke anledning funnes att komplettera stadgandet i 21 § förundersökningskungörelsen så att det bleve en skyldighet att i protokollet göra ifrågavarande anteckning samt att i anslutning därtill underkasta 24 § eventuellt erforderlig justering.

T. f. statsåklagaren i Göteborg stadsfiskalen Tore Berglin överlämnade yttranden av t. f. biträdande kriminalpolisintendenten N. S. Trägård och t. f. kriminalpolisintendenten R. Gidén. Trägård uttalade att iakttagandet av föreskrifterna i 21 § förundersökningskungörelsen syntes ge tillräckligt underlag för delgivning med sjömän. Saknades uppgift om vederbörandes sjömanshus, återstode alltid möjligheten att införskaffa nödiga upplysningar telefonledes hos senast kända arbetsgivare — rederi. Trägård förmodade, att det av Liedholm uppdragna spörsmålet aktualiserats av rådande svårigheter att nå sådana sjömän som påmönstrat utländska fartyg företrädesvis i Danmark och Norge. Några uppgifter om dem inflöte emellertid icke till de svenska sjömanshusen. Trägård förmenade att mera skulle vara att vinna genom en internordisk överenskommelse om utbyte av informationer om just detta sjömans klientel. Gidén uttalade att inom göteborgspolisen gjorts den erfarenheten att värdet av en anteckning av ifrågasatt art finge anses tämligen ringa. I praxis brukade man dock i förekommande fall i allmänhet medtaga en anteckning om sjömanshus och Gidén hade intet att erinra mot att sådan anteckning gjordes obligatorisk. För egen del anförde Berglin: Liedholms uttalande syntes i ett avseende vara ofullständigt, i det önskemålet om anteckning rörande sjömanshus begränsats till åtalade personer. Enahanda förhållande torde nämligen föreligga då det gällde andra personer, som skulle höras i en process såsom vittnen och målsägande. Rättegångsbalken eller förundersökningskungörelsen innehölle icke någon

direkt föreskrift om anteckning av sjömanshus. Emellertid plägade i Göteborg anteckningar av ifrågavarande slag ändå verkställas. Erfarenheten syntes utvisa att anteckningarna i praktiken icke finge någon större betydelse. Skulle ändock särskild föreskrift om lämnande av ifrågavarande uppgift anses erforderlig, syntes detta lämpligen kunna ske i form av cirkulärskrivelser till polis- och åklagarmyndigheterna.

Statsåklagaren i Malmö H. Nordblom anförde, att det uppenbarligen kunde vara svårt att anträffa en sjöman, om man saknade uppgift om det sjömanshus där han vore inskriven. I Malmö vore i utfärdade tjänsteföreskrifter stadgat, att anteckning skulle göras i förundersökningsprotokollet om vederbörandes sjömanshus. Någon åtgärd för Malmös del vore därför icke erforderlig.

Det ligger i sakens natur, att det ofta är svårt att nå en sjöman för delgivning av stämning, kallelse till domstolsförhandling eller annat dylikt. Som framgår av det ovan anförda ha delgivningssvårigheterna medfört att vid två av landets största rådhusrätter ett flertal brottmål, där sjömän varit inblandade, blivit liggande oavgjorda under avsevärd tid, ehuru arbetsförhållandena i och för sig medgivit målens upptagande. Detta förhållande, som torde ha sin motsvarighet även vid andra domstolar, är icke tillfredsställande.

För att kunna nå en sjöman med delgivning är det i regel nödvändigt att veta på vilket fartyg han är anställd och när detta beräknas anlöpa hamn. Uppgifter om fartygets resa kunna i allmänhet utan svårighet erhållas från rederiet. Emellertid vet man icke alltid på vilket fartyg sjömannen är anställd. I brottmål bör visserligen uppgift om fartygsanställningen kunna hämtas från förundersökningsprotokollet eller förhørsanteckningarna. Enligt 21 § förundersökningskungörelsen skall nämligen beträffande vittne och misstänkt i protokollet antecknas vederbörandes arbetsplats och enligt 24 § gäller detsamma om förhørsanteckningar, som föras i stället för protokoll. En sådan uppgift blir dock snart nog inaktuell, nämligen om vederbörande avmönstrar och tar anställning på annat fartyg. Rederiet för det tidigare fartyget torde i regel sakna kännedom om vart sjömannen tagit vägen sedan han avmönstrat. Däremot kan uppgift om den aktuella anställningen i allmänhet erhållas från vederbörande sjömanshus. Sjömanshusen erhålla kännedom om samtliga påmönstringar å svenska handelsfartyg samt om sådana påmönstringar å utländska handelsfartyg som förättas inom riket. Det är dock att märka att registreringen å sjömanshusen endast omfattar svenska medborgare. — Det må tilläggas, att uppgift om vederbörandes anställning även bör kunna erhållas från anställningsregistret, som föres av utmätningsmannen dels i vederbörandes mantalsskrivningsort och dels i anställningsorten. Anställningsorten — rederiets hemort

— är emellertid i nu avsedda fall okänd och delgivningsmyndigheten har ej alltid kännedom om den aktuella mantalsskrivningsorten. Härtill kommer att anställningsregistret — som självfallet icke innehåller upplysningar om anställning å utländskt fartyg — synes vara mindre betryggande än de å sjömanshusen förda registren.

Vid nu angivna förhållanden är det tydligt att delgivningsmyndigheten — då eftersökt sjöman avmönstrat eller kan förmodas ha avmönstrat det ursprungligen angivna fartyget — ofta kan ha anledning hänvända sig till vederbörandes sjömanshus för att få uppgift om hans aktuella anställning. Kännedom om var vederbörande är inskriven å sjömanshus kan erhållas å pastorsämbetet eller länsbyrån för folkbokföring. Ofta torde också vederbörandes senast kända rederi kunna lämna upplysning härom. Genom efterforskningar bör det alltså vara möjligt för delgivningsmyndigheten att utröna var vederbörande är inskriven. Det är emellertid att märka, att antalet delgivningsärenden, särskilt i de största städerna, är mycket stort och att det därför är angeläget att myndigheten har tillgång till sådana uppgifter att arbetet underlättas och onödigt omgång undvikas. Vad angår förfrågningar hos rederi må även framhållas, att det ur principiell synpunkt är att förorda, att delgivningsmyndigheten icke i onödan hänvänder sig till privat arbetsgivare. Med hänsyn till det anförda synes det, såsom i ärendet från olika håll vitsordats, lämpligt att i förhørsprotokoll eller anteckningar uppgift i förekommande fall lämnas om var vederbörande — misstänkt, målsägande eller vittne — är inskriven. Medtagandet av en sådan uppgift bör icke medföra nämnvärt besvär.

Självfallet kan delgivning ändock visa sig omöjlig, trots att man har tillgång till uppgift om vederbörandes sjömanshus. Så kan bli fallet framför allt om vederbörande påmönstrat ett utländskt fartyg utom riket. I dylikt fall ingår icke någon uppgift om påmönstringen till sjömanshus i Sverige. Detta i och för sig mindre tillfredsställande förhållande torde icke kunna avhjälpas genom några interna svenska lagstiftningsåtgärder. Även i dessa fall, då delgivning trots allt icke kommer till stånd, har emellertid en uppgift om vederbörandes sjömanshus varit till nytta; delgivningsmyndigheten, som ej bör ge tappt utan att först ha varit i kontakt med sjömanshuset, har ej behövt själv efterforska var sjömannen är inskriven.

Frågan om införandet av skyldighet att i förundersökningsprotokoll eller förhørsanteckningar inrycka uppgift om vederbörandes sjömanshus har, sedan ärendet först av mig upptogs, i viss mån kommit i ett nytt läge. I ett den 25 juni 1957 dagtecknat betänkande (SOU 1957: 29) har nämligen 1946 års sjömanskommitté föreslagit, att de lokala, hos sjömanshusen förda sjömansregistren slopas och att i stället hos sjöfartsstyrelsen inrättas ett centralt register. Om en sådan ordning genomföres, läser en anteckning i förundersökningsprotokollet av ifrågasatt innehåll icke få någon funktion att fylla. I stället kan det finnas anledning föreskriva att protokollet skall

innehålla uppgift om vederbörandes registreringsnummer. Emellertid är det ännu ovisst, huruvida ett centralt sjömansregister kommer att inrättas. Med anledning av meningsskiljaktigheter inom kommittén och framkomna anmärkningar under remissbehandlingen har frågan om sjömansregistreringen m. m. ansetts böra göras till föremål för ny utredning, vilken nyligen påbörjats.

Huruvida man i detta läge bör införa en anteckningsskyldighet av ifrågasatt innehåll kan synas tveksamt. Om en föreskrift i ämnet utfärdas, måste den måhända överses och ändras redan om några år. Å andra sidan rör det sig här om en författningsändring av ringa omfattning och föga ingripande art — ett tillägg till förundersökningskungörelsen synes vara den närmast till hands liggande utvägen — och några organisatoriska omläggningar komma icke i fråga. Med hänsyn till angelägenheten av att tillvarataga de möjligheter som erbjudas till förenkling av delgivningsbestyren synas därför övervägande skäl tala för en omedelbar reform på denna punkt.

Med stöd av den befogenhet, som tillkommer mig enligt instruktionen för riksdagens ombudsmän, får jag härigenom, med överlämnande av handlingarna i ärendet, framlägga ovanberörda spörsmål för den åtgärd, vartill Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

Författning i ämnet har utfärdats den 28 november 1958 (SFS nr 549).

3. Stadgandet i 31 kap. 1 § RB om skyldighet för tilltalad, som fälles till ansvar i mål vari åklagare för talan, att till statsverket återgälda kostnaden för hans hämtande till rätten har icke ansetts tillämpligt i fråga om kostnader för häktads inställande vid rätten. Framställning till Konungen om ersättning till den som förpliktats ersätta statsverket kostnad av sistnämnda art

Den 8 november 1958 skrev jag till Konungen följande:

I samband med prövning av vissa utav numera straffriförklarade Ingvar Hardin Anders Lindh, för närvarande intagen å S:ta Gertruds sjukhus, härstädes anförda klagomål har jag uppmärksammat följande rörande beslut av domstol om förpliktande för Lindh att i visst mål ersätta statsverket kostnaden för verkställighet av häktningsbeslut.

Den 3 november 1949 meddelades Lindh — såsom misstänkt för olovlig varuinförsel i större omfattning — reseförbud av dåvarande tullförvaltaren i Gävle Gunnar Seger.

Trots reseförbudet lämnade emellertid Lindh landet och påmönstrade

den 14 november 1949 ett i Narvik liggande fartyg, som därefter avgick till Baltimore, där Lindh enligt uppgift rymde från fartyget.

Med förmälan att Lindh överträtt reseförbudet och avrest till utrikes ort hemställde Seger den 7 december samma år hos rådhusrätten i Gävle, att Lindh måtte häktas. Efter häktningsförhandling den 9 samma månad — varvid Lindh icke var tillstädes — förordnade rådhusrätten om häktning av Lindh.

I skrivelse påföljande dag till statens kriminaltekniska anstalt hemställde Seger under åberopande av häktningsbeslutet, att "vederbörliga åtgärder måtte vidtagas för Lindhs hemsändande". I anledning därav tillskrev anstalten den 17 samma månad amerikansk polismyndighet i Washington med begäran om Lindhs efterspanande.

Innan Lindh ännu anträffats erhöll kriminaltekniska anstalten den 13 januari 1950 av viss svensk polismyndighet uppgift om att en mässuppassare Lind, som sannolikt vore identisk med den eftersökte Ingvar Lindh, vore anställd å rederiaktiebolaget Sigyns fartyg m/s "Sommen", som då låg i kanadensisk hamn. Samma dag begärde anstalten över Göteborgs radio, att kaptenen på m/s "Sommen" skulle bekräfta huruvida identitet föreläge samt, därest så vore fallet, kvarhålla Lindh ombord och återföra honom till Sverige.

Enligt utdrag ur m/s "Sommens" skeppsdagbok — vilket företetts i visst mål mot Lindh, varom nu icke är fråga — erhöll befälhavaren å fartyget nämnda besked först den 19 januari 1950. Av utdraget framgick vidare bland annat följande. Lindh hade påmönstrat fartyget den 14 december 1949 i nordamerikansk hamn. Under fartygets uppehåll i S:t John's i Newfoundland hade Lindh den 16 januari 1950 rymt från fartyget. Samma dag hade han återförts ombord med polisens hjälp samt — på grund av order från polisen att han icke finge gå iland mera under fartygets uppehåll i S:t John's — blivit inlåst i fartygets lotshytt. Påföljande dag hade Lindh rymt på nytt men samma dag blivit återförd till fartyget, placerad i lotshytten och belagd med handbojor. Samma den 17 januari hade Lindh emellertid rymt än en gång, och fartyget hade den 19 samma månad avgått utan att Lindh återvänt.

Sedan kriminaltekniska anstalten den 20 januari 1950 erhållit underrättelse om att Lindh rymt från fartyget i S:t John's, begärde anstalten i telegram samma dag till kanadensiska polisen, att Lindh skulle efterspanas och såvitt möjligt återsändas till Sverige med svensk båt. Då m/s "Sommen" den 3 februari 1950 ånyo anlöpte S:t John's, erhöll befälhavaren meddelande från polismyndigheten om att Lindh sedan den 20 januari suttit "häktad" å polisstationen samt att han komme att kvarhållas där tills fartyget åter skulle avgå. Fartyget avgick den 14 februari 1950, sedan Lindh förts ombord. Lindh förvarades inlåst i lotshytten och övade därvid åverkan på inredningen. Sedan fartyget anlönt till New York, fördes Lindh

den 19 samma månad i land genom polisens försorg. Sedermera förpassades Lindh genom svenska generalkonsulatets i New York försorg till Göteborg med m/s "Stockholm", varefter han den 22 mars 1950 inställdes till huvudförhandling inför rådhusrätten i Gävle i det mål, vari han häktats i sin frånvaro.

Vid huvudförhandlingen yrkade Seger i egenskap av åklagare i målet — med hänvisning till att rättens ovannämnda häktningsbeslut verkställdes i Nordamerika och att Lindh transporterats från Canada över New York till Göteborg — förpliktande för Lindh att ersätta statsverket "transportkostnaden utgörande tillhoppa 2 094 kronor 59 öre". Lindhs offentlige försvarare bestred Segers yrkande.

I dom samma den 22 mars fällde rådhusrätten — t. f. borgmästaren Sven Marin jämte nämnd — Lindh till ansvar för försök till olovlig varuinförsel i större omfattning samt förpliktade honom att "återgälda statsverket den kostnad, tvåtusennittiofyra kronor 59 öre, som uppstått genom hans hämtande från utrikes ort till Sverige för hans inställande i målet". — Domen vann laga kraft.

Sedermera ställdes Lindh under åtal vid rådhusrätten i Hälsingborg jämlikt vissa angivna stadganden i sjömanslagen för rymning ur skeppstjänst å m/s "Sommen" vid ovan omnämnda tre tillfällen den 16 och den 17 januari 1950 samt för ohörsamhet mot befälhavaren å fartyget sistnämnda dag. I detta mål yrkade rederiaktiebolaget Sigyn i egenskap av målsägande ersättning av Lindh med — såvitt nu är i fråga — sammanlagt 1 024 kronor 33 öre jämte ränta, avseende direkta utgifter i anledning av åtalade rymningarna. — Genom dom den 3 maj 1950 fällde rådhusrätten Lindh till ansvar för åtalade gärningarna samt förpliktade honom att såsom skadestånd till rederibolaget utgiva nyssnämnda belopp jämte ränta.

Sedan Lindh väddat mot domen, fastställde hovrätten över Skåne och Blekinge i dom den 19 oktober 1950 rådhusrättens dom såvitt då var i fråga. — Hovrättens dom vann laga kraft.

Beloppen 2 094 kronor 59 öre och 1 024 kronor 33 öre uttogos hos Lindh genom utmätning.

Efter sedermera verkställd utredning, företagen i anledning av klagomål från Ingvar Lindhs fader H. Lindh, fann justitiekanslersämbetet klarlagt, att i det belopp om 2 094 kronor 59 öre, som rådhusrätten i Gävle förpliktat Ingvar Lindh att återgälda statsverket, inginge tre poster om tillhoppa 761 kronor 62 öre, vilka utgjorde kostnad eller skada som uppkommit icke för statsverket utan allenast för rederibolaget, samt att det belopp om 1 024 kronor 33 öre, som rådhusrätten i Hälsingborg förpliktat Lindh att utgiva till bolaget, innefattade jämväl nyss angivna belopp om 761 kronor 62 öre.

I ärendet hos justitiekanslersämbetet upplystes vidare, att Ingvar Lindh genom hovrättens över Skåne och Blekinge den 17 juli 1951 meddelade,

dåmera lagakraftvunna dom förpliktats jämlikt 8 § lagen om olovlig varuinförsel att till kronan utgiva värdet av olovligen införd egendom med tillhoppa 73 375 kronor, varav syntes kvarstå oguldet i runt tal 39 100 kronor.

Under åberopande av vad sålunda framkommit och med förmälan att justitiekanslersämbetet funnit statsverket vara skyldigt Ingvar Lindh beloppet 761 kronor 62 öre avlät ämbetet den 30 juli 1954 framställning till Eders Kungl. Maj:t med anhållan, att Eders Kungl. Maj:t måtte förklara Ingvar Lindh äga rätt att tillgodoföra sig nämnda belopp i avräkning å skulden till kronan eller — därest han guldit sin skuld — att av statsverket återbekomma beloppet jämte ränta därå från den dag då detta andra gången uttagits hos honom.

Genom beslut den 27 augusti 1954 biföll Eders Kungl. Maj:t justitiekanslersämbetets framställning.

I samband med granskning av vissa utav Lindh härstädes anförda klagomål — anhängiggjorda genom en den 11 maj 1956 hit inkommen skrift — uppmärksammade jag, såvitt nu är i fråga, rådhusrättens i Gävle ovan nämnda beslut att förplikta honom att återgälda statsverket beloppet 2 094 kronor 59 öre. I en den 11 juli 1956 hit inkommen skrift framförde Lindh klagomål över att det utdömda beloppet vore för högt.

I anledning därav anmodade jag rådhusrätten att — efter hörande av den för rådhusrättens nämnda beslut ansvarige — till mig inkomma med yttrande rörande den rättsliga grunden för beslutet.

I avgivet yttrande anförde f. d. rådmannen Sven Marin bland annat följande: Vid överläggningen till dom i målet hade han till en början varit tveksam om huruvida reglerna i 31 kap. 1 § RB vore tillämpliga i förevarande fall med hänsyn till att fråga vore om transport från utrikes ort av en tilltalad, om vilkens häktande rätten tidigare förordnat. Då tillgänglig litteratur icke lämnade nöjaktigt svar på frågan om transporten kunde anses utgöra hämtning i lagens mening, hade han telefonerat till viss lagbyråchef i justitiedepartementet för att inhämta dennes åsikt. Denne hade uttalat, att transporten innebure en hämtning i lagens mening. Efter detta besked hade Marin låtit sin tidigare tvekan förfalla. Förpliktandet för Lindh att återgälda statsverket förevarande kostnad hade grundats på föreskriften i 31 kap. 1 § RB om skyldighet för tilltalad, som fälles till ansvar, att ersätta statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten.

Rådhusrätten anförde i sitt yttrande: Rådhusrätten vore tveksam huruvida det av Marin åberopade stadgandet varit tillämpligt i fallet, särskilt som lagrummet syntes taga sikte på sådan hämtning, som i övrigt omnämndes i RB. Begreppet hämtning vore icke definierat i RB. Med detta uttryck syntes avses hämtande till rätten efter dess beslut. I 31 kap. 1 § RB användes ordalagen "hämtande till rätten". Huruvida i ordet "hämtande" skulle inläggas något mera vidsträckt — såsom transport av det

slag, varom fråga varit — än i begreppet hämtning i nyssnämnda mening vore icke alldeles klart.

I ärendet har jag vidare tagit del av domstolarnas akter i målen mot Lindh ävensom — i erforderliga delar — av de hos utrikesdepartementet, justitiekanslersämbetet och kriminaltekniska anstalten förvarade handlingarna rörande Lindh.

Av det ifrågavarande beloppet 2 094 kronor 59 öre har Lindh — såsom ovan nämnts — genom Eders Kungl. Maj:ts beslut den 27 augusti 1954 tillgodoförts 761 kronor 62 öre jämte ränta. Med hänsyn därtill föranleder ärendet i fråga om sistnämnda belopp icke någon min åtgärd.

Utredningen giver vid handen att återstående del av det belopp om 2 094 kronor 59 öre, som Lindh enligt rådhusrättens i Gävle dom den 22 mars 1950 förpliktats återgälda statsverket, nämligen 1 332 kronor 97 öre, innefattar dels 1 067 kronor 60 öre, avseende kostnaden för Lindhs fartygsbiljett från New York till Göteborg, dels kostnader för bevakning av Lindh under resan med 265 kronor 37 öre.

Rörande frågan huruvida Lindh varit skyldig ersätta statsverket dessa båda kostnader, tillhopa 1 332 kronor 97 öre, får jag anföra följande.

Vad angår skyldighet för tilltalad att i mål om allmänt åtal ersätta rättegångskostnad stadgas i 31 kap. 1 § RB bland annat: "Dömes i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till statsverket återgälda vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i arvode och ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade vare dock ej ersättningsskyldig för kostnad, — — — som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, — — —."

Av förarbetena till bestämmelsen må här nämnas följande.

I sitt år 1926 avlämnade betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, andra delen, framhöll processkommissionen (SOU 1926:32 s. 304 o. f.), att det vore en för all lagstiftning gemensam ståndpunkt att den tilltalade, om han fälldes till ansvar i mål om allmänt åtal, skulle vara pliktig att ersätta statsverket dess kostnader å målet. I olika länders rättssystem rådde emellertid skiljaktigheter rörande omfattningen av de statens kostnader å målet, vilka skulle ersättas. Enligt svensk rätt gällde — anförde kommissionen vidare — vissa inskränkningar i den nyssnämnda principiella ersättningsskyldigheten. Sålunda hade den tilltalade i praxis icke ansetts skyldig ersätta särskilda kostnader i sammanhang med häktning. I samband med detta uttalande hänvisade processkommissionen till rättsfallet NJA år 1907 s. 140.

I nämnda rättsfall hade åklagaren yrkat ansvar å viss häktad person

för mord samt därjämte — såvitt nu är i fråga — hemställt om åläggande för den tilltalade att gottgöra statsverket dess kostnader för extra vakthållning och sjukhusvård, som erfordrats under häktningstiden med anledning av ett utav den tilltalade gjort självmordsförsök. Häradsrätten fällde vederbörande till ansvar för åtalade gärningen och förpliktade honom att ersätta statsverket nämnda kostnader. Hovrätten fann frågan om skyldighet för den tilltalade att utgiva ersättning för den extra vakthållningen och sjukhusvården icke kunna komma under bedömande i målet. Högsta domstolen, där även åklagaren fullföljde talan, fastställde hovrättens utslag, såvitt nu är i fråga.

I sitt förut nämnda betänkande förklarade processkommissionen vidare, att den icke ansett tillräckliga skäl föreligga att i sitt förslag avvika från de dittills tillämpade allmänna grunderna för vad den tilltalades ersättningsskyldighet omfattade. Anledning syntes icke föreligga att utsträcka ersättningsskyldigheten att omfatta särskilda utgifter, föranledda av häktning i målet.

I processlagberedningens år 1938 framlagda förslag till rättegångsbalk (SOU 1938: 43 och 44) gjordes icke något avsteg från vad processkommissionen sålunda föreslagit. I motiven till lagberedningens av de lagstiftande myndigheterna i förevarande hänseende i oförändrat skick antagna förslag till 31 kap. 1 § RB framhölls sålunda (SOU 1938: 44 s. 344 o. f.), att den tilltalade icke kunde förpliktas att ersätta kostnader för efterforskning av honom eller för verkställande av häktning eller för andra tvångsmedel. Däremot uttalade beredningen, att den tilltalade "såsom för närvarande i allmänhet tillämpas" borde vidkännas kostnaden för hans hämtande till rätten.

I samband med framläggande av förslag till stadgande i 31 kap. 4 § första stycket RB om skyldighet för tilltalad att, huru rättegångskostnaderna i övrigt än skulle bäras, svara för kostnad, som han genom vårdslöshet eller försummelse vållat statsverket — vilket förslag jämväl i oförändrat skick inflöt i den slutgiltiga lagtexten — framhöll beredningen bland annat följande (SOU 1938: 44 s. 348). Stadgandet hade betydelse endast för det fall att den tilltalade frikändes. Därest han fälldes till ansvar vore han enligt 1 § i kapitlet skyldig att svara för alla i nämnda paragraf avsedda kostnader och sålunda även för kostnad, som vållats genom hans försummelse. Den ersättningsskyldighet, som kunde åläggas enligt 4 § första stycket, omfattade endast kostnader av den art som avsåges i 31 kap. 1 §.

Under behandlingen hos Eders Kungl. Maj:t och riksdagen av förslaget till rättegångsbalk gjordes icke något uttalande av intresse i förevarande fråga.

Av nu återgivna uttalanden under förarbetena till 31 kap. 1 § och 4 § första stycket RB framgår enligt min mening otvetydigt, att det i förstnämnda paragraf använda uttrycket kostnad för den tilltalades "hämtande

till rätten" icke avser kostnad för den "hämtning", som må äga rum för verkställighet av ett utav domstol meddelat häktningsbeslut, samt att kostnad av sistnämnda slag överhuvudtaget icke är av sådan art att den tilltalade kan förpliktas återgälda densamma till statsverket. Denna uppfattning överensstämmer ock med allmänt tillämpad praxis. Regelmässigt bruka sålunda åklagare icke yrka ersättning för kostnader för verkställighet av häktningsbeslut.

Vad angår det av Lindh påtalade fallet så framgår av utredningen, att kostnaderna för hans hemförande från New York till Göteborg samt bevakningskostnaderna under resan ingått såsom ett led i verkställigheten av rådhusrättens i Gävle häktningsbeslut den 9 december 1949. Vid sådant förhållande har rådhusrätten — med hänsyn till vad nyss anförts — icke ägt att, såsom skett i domen den 22 mars 1950 i målet mot Lindh, besluta om förpliktande för denne att till statsverket återgälda nämnda kostnader. Rådhusrättens beslut i detta hänseende — för vilket f. d. rådmannen Marin är ansvarig — är förty felaktigt. Frågan om ansvar för det förelupna felet är numera på grund av preskription förfallen. Jag anser sådana omständigheter icke föreligga, att Marin kan förpliktas att utgiva ersättning till Lindh för kostnaderna. Emellertid finner jag uppenbart, att statsverket bör gottgöra Lindh för vad som rättsstridigt uttagits av honom, utgörande såsom ovan nämnts sammanlagt 1 332 kronor 97 öre. Å beloppet bör Lindh erhålla ränta från den dag då detta uttogs hos honom. Beloppet jämte ränta torde i första hand böra tillgodoföras Lindh såsom avräkning å eventuellt kvarstående del av dennes skuld till statsverket på grund av hovrättens över Skåne och Blekinge ovan omförmälda dom den 17 juli 1951.

Med stöd av den befogenhet den för riksdagens ombudsmän gällande instruktionen lämnar mig får jag i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

4. Framställning om förtydligande av stadgandet i 22 § andra stycket lagsökningslagen om rätt för borgenär till ersättning för kostnad i mål om betalningsföreläggande

I detta ämne avlät jag den 22 november 1958 till Konungen en så lydande framställning:

Av handlingarna i ett genom klagomål av H. Hertzberg, Lidingö, härstädes anhängiggjort ärende angående ersättning för rättegångskostnader i mål om betalningsföreläggande framgår i huvudsak följande.

I en den 22 maj 1956 till Östernärkes domsagas häradsrätt inkommen ansökning om betalningsföreläggande yrkade Dorotea Hertzberg, Lidingö,

såsom innehavare av firma Dehå, D. Hertzberg, förpliktande för "Adolfsons Manufaktur & Konfektion och dess innehavare, köpman Gunnar Adolfson, Odensbacken" att till henne utgiva visst kapitalbelopp jämte ränta och "kostnadsersättning".

Den 29 samma månad förelade häradsrätten Adolfson att, därest han ville helt eller till någon del bestrida ansökningen, inom viss angiven tid hos häradsrätten anmäla sitt bestridande vid påföljd att utmätning eljest finge ske. I föreläggandet var vidare bland annat antecknat, att, om ansökningen icke bestredes, såsom ersättning för kostnad å målet skulle till borgenären utgå 7 kronor utöver borgenärens kostnad för blivande delgivning. Då Adolfson icke lät sig avhöra inom i föreläggandet angiven tid, utfärdade häradsrätten den 8 juni 1956 slutbevis i målet. I beviset angavs bland annat, att utmätning för fordringen och den till 7 kronor uppgående kostnaden i målet omedelbart finge äga rum.

Den 16 juni 1956 skrev Dorotea Hertzberg till häradsrätten och förklarade, att hon ansåge den henne tilldömda ersättningen för kostnaderna å målet vara otillräcklig, enär hennes utgifter i målet uppginge till 12 kronor 75 öre, varav 5 kronor avsåge "stämpel", 3 kronor "firmabevis f. gäldenären", 25 öre "porto för ansökan om firmabevis", 50 öre "porto för ansökan om betalningsföreläggande" samt 4 kronor "kommissionärens postförskott för beviset".

I ett den 18 juni 1956 avlätet svar å nämnda skrivelse anförde tingsnotarien Bertil Moberg — som handlagt ifrågavarande mål — att, enär Dorotea Hertzberg i sin ansökan om betalningsföreläggande icke yrkat något bestämt belopp för kostnader å målet, dessa beräknats efter vid häradsrätten uppkomna utgifter för henne, nämligen 5 kronor för stämpel å ansökningen och 2 kronor för stämpel å slutbeviset.

I en den 20 juni 1956 hit inkommen skrift framförde H. Hertzberg i uppgiven egenskap av ombud för Dorotea Hertzberg klagomål för det Dorotea Hertzberg icke erhållit ersättning för sina kostnader i ovan nämnda mål med de belopp, som angivits i den av henne den 16 juni 1956 till häradsrätten avlätna skriften. Registreringsbeviset beträffande gäldenärens firma hade Dorotea Hertzberg anskaffat och ingivit efter anmodan från rätten.

I anledning av klagomålen inkom Moberg med infordrat yttrande, vari han bland annat anförde följande: Varken han eller övrig personal å domsagan hade något minne av att registreringsbeviset beträffande gäldenärens firma företetts i original i målet. Därest originalet företetts, skulle Dorotea Hertzberg ha erhållit ersättning även för denna utgift. Möjligheten att ett misstag begåtts beträffande denna kostnad kunde beklagligtvis icke uteslutas. — Anledning förekomme icke för häradsrätten att beräkna borgenärens "portokostnader m. m.", därest vederbörande icke uttryckligen yrkat ersättning därför.

Efter anmodan avgav därefter H. Hertzberg påminnelser, varvid funnos

fogade Dorotea Hertzbergs handlingar rörande ansökningen om betalningsföreläggande. Bland dessa handlingar återfanns registreringsbevis i original beträffande gäldenärens firma. Beviset var försett med stämpel om 3 kronor. Enligt domsagans anteckning å detsamma hade det inkommit till rätten den 29 maj 1956.

I påminnelsekriften framhöll H. Hertzberg bland annat att av slutbeviset icke framgått, att Dorotea Hertzberg ägt rätt att överklaga häradsrättens beslut i fråga om ersättningen för kostnaderna å målet samt att han funne det anmärkningsvärt, att häradsrätten i svaret å Dorotea Hertzbergs skrivelse den 16 juni 1956 icke lämnat upplysning om hennes rätt att överklaga beslutet i nyssnämnda hänseende.

Sedermera inkom Moberg med nya yttranden, vari han förklarade, att han dåmera tillställt Dorotea Hertzberg ett belopp av 3 kronor, utgörande ersättning för Dorotea Hertzbergs kostnad för stämpel å registreringsbeviset beträffande gäldenärens firma.

Därefter anhöll jag om utlåtande från styrelsen för föreningen Sveriges häradshövdingar rörande den i ärendet uppkomna frågan huruvida och i så fall i vilken utsträckning borgenär i mål om betalningsföreläggande ägde erhålla ersättning för sina kostnader å målet, därest han i ansökningen yrkat sådan ersättning men icke angivit vare sig vari kostnaderna bestode eller storleken av den ersättning som begärdes.

I sitt utlåtande anförde styrelsen: Med anledning av remissen hade styrelsen från samtliga domsagor i riket begärt uppgifter angående vid häradsrätterna tillämpad praxis i förevarande hänseende. En sammanställning av de etthundra fem svar som avgivits utvisade följande: Sex domhavande sade sig sakna praxis och därför icke kunna lämna något svar, en medgäve ingen som helst ersättning, tolv förklarade att de läte verkställa komplettering av ansökningen. Jämväl en och annan av övriga domhavande brukade låta komplettera ansökningen och därest detta misslyckades förfara på sätt som må framgå av vad nedan sägs. Trettionio domhavande bestämde ersättningen till att omfatta kostnaden för stämpel å ansökningen och å slutbeviset eller således sammanlagt 7 kronor. En del av dessa sistnämnda domhavandes svar motsade icke antagandet att ersättning i förekommande fall medgäves jämväl för andra styrkta kostnader såsom för registrerings- och mantalsskrivningsbevis, måhända även för kommissionärskostnader. Tjugo domhavande medgäve ersättning med, förutom 7 kronor till stämpelkostnader för ansökningen och slutbeviset, jämväl andra påtagliga kostnader. Tre domhavande bestämde kostnadsersättningen till ett schablonbelopp av 10 kronor (två domhavande) eller 12 kronor, sex medgäve ersättning för styrkta kostnader samt ett mindre arvode under det att aderton domhavande slutligen tillämpade samma taxa, som de använde i de fall då borgenären i ansökningen preciserat sina ersättningsyrkanden.

Av de inkomna svaren framginge således — anförde styrelsen vidare —

att ett icke preciserat krav på ersättning för kostnader i mål om betalningsföreläggande i det överväldigande antalet domsagor ledde till att i föreläggandet upptoges summan av de stämpelkostnader, som uppkomme vid rätten, och således icke endast kostnaden för stämpel till slutbeviset, vilket allt innebure att RB:s regler om rättegångskostnad icke ansetts böra analogt tillämpas i dessa mål. Beträffande ersättning utöver vad nu nämnts syntes försiktigheten bjuda att stor återhållsamhet iakttoges med hänsyn till att man icke kunde veta huruvida borgenären önskade ersättning för sitt besvär och dylikt. Detta gällde särskilt i fall då borgenären icke anlitat inkassobyrå eller liknande.

I fråga om allmänna tvistemål stadgas i 18 kap. 14 § första stycket RB att part, som vill erhålla ersättning för rättegångskostnad, skall innan handläggningen avslutas framställa yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Underlåter han detta, äger han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma rätt; dock må part, även om yrkande ej framställts, erhålla ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut.

Rörande rättegångskostnad i lagsökningsmål gäller enligt 15 § lagen den 20 december 1946 om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslagen) vad i RB är stadgat om rättegångskostnad i tvistemål. Stadgandet har av min företrädare såsom JO ansetts innebära att den nämnda föreskriften i 18 kap. 14 § första stycket RB om specifikation av rättegångskostnaderna äger tillämpning i lagsökningsmål (se JO:s ämbetsberättelse 1951 s. 222 o. f.).

Angående rättegångskostnad i mål om betalningsföreläggande — varom fråga är i förevarande ärende — stadgas i 22 § andra stycket lagsökningslagen. Enligt denna bestämmelse skall rätten, därest borgenären i ansökningen om betalningsföreläggande fordrat ersättning för kostnad å målet, i föreläggandet för galdenären att svara å ansökningen bestämma vad i sådant hänseende skall, om bestridande ej sker, utgå utöver kostnaden för blivande delgivning.

Av stadgandets ordalydelse framgår att borgenär, som i ansökningen icke framställt yrkande om ersättning för rättegångskostnad, ej heller äger rätt till sådan ersättning. Borgenären torde dock även utan yrkande äga rätt till ersättning för stämpel å slutbeviset. Borgenären bör nämligen icke rimligtvis komma i ett i förevarande hänseende ofördelaktigare läge än exempelvis part i allmänt tvistemål, vilken ju — såsom framgår av det tidigare anförda — även utan att yrkande därom framställts är berättigad till ersättning för domslösen.

Formuleringen av 22 § andra stycket lagsökningslagen giver däremot icke något entydigt svar på det i förevarande ärende aktualiserade spørsmålet

huruvida för ersättning i vidare mån än för stämpel å slutbevis fordras icke endast yrkande från borgenärens sida om ersättning för rättegångskostnaderna utan därjämte specifikation av kostnaderna.

Av förarbetena till stadgandet må här nämnas följande.

Bestämmelser med i förevarande hänseende väsentligen samma innehåll fanns tidigare i 25 § andra stycket i 1937 års lag om lagsökning och om handräckning för fordran samt dessförinnan i 5 § andra stycket i 1907 års lag om handräckning för fordrans utfående, dock att enligt sistnämnda lag handräckning skulle sökas icke hos domstol utan hos överexekutor. Handräckningsförfarandet enligt dessa båda lagar motsvarade det nuvarande betalningsföreläggandeinstitutet.

Vid anmälan i statsrådet av förslag till 5 § i 1907 års lag anförde föredragande departementschefen bland annat följande (NJA II år 1908, nr 4, s. 12): Det vore för handräckningsförfarandet utmärkande att detsamma påginge endast så länge det anspråk, vars realiserande avsåges, vore utom tvist. Följdriktigheten fordrade, att detta vunne tillämpning även på de kostnader, som uppkomme i ärendet. Sökandens anspråk på ersättning i sådant avseende syntes därför böra, redan innan ansökningen delgäves med gäldenären, av överexekutor prövas och bestämmas till skäligt belopp, vilket, därest detsamma lämnades obestridd, skulle jämte huvudfordringen uttagas.

Efter utredningsarbete inom justitiedepartementet upprättades i december 1935 en promemoria angående överflyttande till domstolsmyndighet av lagsökningsmål och mål om handräckning för fordran (justitiedepartementets promemorior 1935: 5). Vid promemorian fogades förslag till lag om sådana mål. Beträffande rättegångskostnad i handräckningsmål innehöll förslaget en helt ny princip. Något borgenärens yrkande eller lagsökningsdomarens preliminära beslut i kostnadsfrågan skulle icke delgivas gäldenären, utan denna fråga skulle vid fullföljd av ansökningen avgöras av lagsökningsdomaren utan att gäldenären lämnats tillfälle att yttra sig däröver. I syfte att undgå onödiga tvister angående ersättningens storlek skulle dels ersättning för delgivningskostnad bestämmas för sig med ledning av de verifikationer borgenären i denna del företedde och dels ersättningen i övrigt utgå med visst belopp enligt taxa som skulle fastställas av Eders Kungl. Maj:t. Uppgift om vad sammanlagt tillkomme borgenären i kostnadsersättning skulle intagas i det bevis att ansökningen lämnats obestridd, som tecknades å det ena exemplaret av ansökningshandlingarna. — Förslaget om införande av en fast taxa i förevarande hänseende mötte emellertid starkt motstånd under remissbehandlingen. Departementschefen fann därför i prop. nr 156/1937 med förslag till lag om lagsökning och om handräckning för fordran, att de dåvarande reglerna syntes böra bibehållas med viss i förevarande sammanhang betydelselös ändring angående ersättning för delgivningskostnaden (se nämnda prop. s. 21, 25 och 45).

Propositionen lämnades av riksdagen utan erinran i denna del.

I samband med att förslag framlades till 22 § i nu gällande lagsökningslag gjordes icke något uttalande av intresse i förevarande sammanhang.

På sätt framgår av det nu anförda giva ej heller förarbetena till bestämmelsen i 22 § andra stycket lagsökningslagen något entydigt besked i frågan, huruvida för borgenärs rätt till ersättning för annan kostnad än för stämpel å slutbevis erfordras specificerat ersättningsyrkande från hans sida.

Den omständigheten att i fråga om rättegångskostnad i lagsökningsmål uttrycklig hänvisning i lagen gjorts till RB:s bestämmelser i fråga om allmänna tvistemål men att någon liknande hänvisning icke förekommer såvitt avser mål om betalningsföreläggande skulle kunna tolkas i den riktningen att föreskriften i 18 kap. 14 § RB om specifikation av rättegångskostnaderna icke äger tillämpning i mål om betalningsföreläggande. Till denna tolkning av bestämmelsen synes Hassler ansluta sig. I dennes kompendium i extraordinär process och specialprocess, fjärde upplagan, anföres nämligen (s. 44), att det "ej är nödvändigt, att något visst belopp anges", då borgenären yrkar ersättning för rättegångskostnad i mål om betalningsföreläggande. För denna uppfattning talar också den omständigheten att kostnaderna i dessa mål i allmänhet äro mycket små och att desamma utan specifikation från borgenärens sida torde kunna utan svårighet av rätten bestämmas till skäligt belopp.

Å andra sidan må framhållas, att den speciella utformningen av stadgandet i 22 § andra stycket lagsökningslagen kan ha föranletts uteslutande av det förhållandet att i mål om betalningsföreläggande — till skillnad mot vad som gäller i såväl allmänna tvistemål som lagsökningsmål — rätten har att bestämma rättegångskostnaden så att säga i förväg, d. v. s. redan i samband med att gäldenären förelägges att svara å ansökningen. Någon saklig skillnad beträffande kravet på specifikation av rättegångskostnaderna i förhållande till lagsökningsmål och allmänna tvistemål skulle således icke vara åsyftad. Till stöd för en sådan tolkning kan måhända även åberopas följande, i visst sammanhang, varom nu icke är fråga, av processlagberedningen gjorda uttalande i beredningens förslag till nu gällande lagsökningslag (NJA II 1947 s. 146):

"Som allmän regel torde, ehuru den nuvarande lagsökningslagen ej innehåller något uttryckligt stadgande i ämnet, få anses gälla, att beträffande lagsöknings- och handräckningsmål allmänna bestämmelser om rättegången i tvistemål skola tillämpas, såvitt ej i lagen eller eljest särskilda bestämmelser äro meddelade eller tillämpning är utesluten på grund av sakens natur. Att för särskilda fall i förslaget hänvisats till bestämmelser i nya RB innebär alltså ej, att tillämpning av andra bestämmelser i nya RB ej är tillåten."

Svea hovrätt synes i ett nyligen avdömt fall (SvJT 1958 rf. s. 46) närmast ha anslutit sig till sistnämnda uppfattning angående innebörden av stadgandet i 22 § andra stycket lagsökningslagen. Hovrätten fann nämligen —

i likhet med Stockholms rådhusrätt — att part, som i ansökningen yrkat ersättning för rättegångskostnad utan angivande av belopp, kunde erhålla ersättning endast för lösen av föreläggandet och slutbeviset. I referatet hänvisades till rättsfallet SvJT 1957 rf. s. 31, vari hovrätten med avseende å ett utsökningsmål ansett part, som icke specificerat sina kostnadsyrkanden, kunna erhålla ersättning allenast för utslagslösen. I detta rättsfallsreferat åberopades uttalanden i den juridiska litteraturen av innebörd att i utsökningsmål bestämmelserna i 18 kap. 14 § RB finge anses tillämpliga, trots att utsökningslagen icke innehölle någon uttrycklig hänvisning till nämnda stadgande.

Vad angår det av H. Hertzberg påtalade fallet så har tingsnotarien Moberg i föreläggandet för gäldenären att svara å ansökningen bestämt ersättningen till Dorotea Hertzberg till enahanda belopp, som Svea hovrätt utdömt i 1958 års rättsfall, eller tillhoppa 7 kronor. Av Mobergs yttranden till mig framgår emellertid att han ansett Dorotea Hertzberg berättigad till ersättning jämväl för stämpel å det i målet ingivna registreringsbeviset beträffande gäldenären, låt vara att denna kostnad — uppenbarligen av förbiseende — icke tillerkänts borgenären i målet. Moberg har emellertid numera ersatt Dorotea Hertzberg hennes kostnad för registreringsbeviset.

Med hänsyn till den oklarhet, som i enlighet med vad ovan anförts måste anses råda rörande den rätta innebörden av 22 § andra stycket lagsökningslagen, kan uppenbarligen någon befogad anmärkning icke riktas mot Mobergs prövning av kostnadsfrågan.

Den oklarhet, som vidlåder ifrågavarande lagbestämmelse, är emellertid otillfredsställande. Av det utlåtande, som i ärendet avgivits av styrelsen för föreningen Sveriges häradshövdingar, framgår även att praxis i frågan är ytterligt skiftande. Det synes mig därför angeläget, att ett förtydligande av bestämmelsen i 22 § andra stycket lagsökningslagen kommer till stånd.

Rörande frågan i vilken riktning ett sådant förtydligande bör gå vill jag framhålla följande. Det kan naturligtvis synas betänkligt att i fråga om betalningsförelägganden frångå den princip som kommit till uttryck i 18 kap. 14 § RB. En tillämpning av denna princip med avseende å betalningsförelägganden skulle emellertid innebära att part, som i ansökan om betalningsföreläggande yrkat ersättning för rättegångskostnad utan att specificera kostnaden, kan erhålla ersättning endast för stämpel till slutbeviset. Han skulle sålunda icke kunna få ersättning ens för stämpel till ansökningen. Jag vill emellertid framhålla, att behovet av en specifikation av kostnaden är mycket ringa i mål om betalningsföreläggande i motsats till vad som är fallet med avseende å vanliga rättegångsmål. Betalningsföreläggandeproceduren är en starkt förenklad processform. Borgenärens kostnader å målet torde därför regelmässigt utan preciserat ersättningsyrkande från hans sida kunna av rätten uppskattas till skäligt belopp. Förfarandets enkla natur medför även att ansökningarna i sådana mål ofta göras antingen

— såsom i förevarande fall — av borgenären själv eller av ombud, som icke är jurist. För vederbörande sökande torde det i dessa fall — enligt min mening icke utan skäl — framstå såsom egendomligt, om han, trots att i ansökningen angivits att ersättning yrkas för kostnaderna å målet, icke erhåller ersättning därför i vidare mån än för stämpel å slutbeviset endast därför att kostnaderna ej specificerats. För allmänheten måste ett tvång att specificera kostnader, som ändock måste vara kända för rätten, framstå som ett utslag av opåkallad formalism. Det synes mig därför böra övervägas, huruvida icke stadgandet i 22 § andra stycket lagsökningslagen bör jämkas på så sätt att där uttryckligen angives att kostnadsersättningen till borgenär, som yrkat sådan ersättning, skall av rätten, även om specifikation ej skett, bestämmas till skäligt belopp, omfattande dels de för rätten kända utgifter, som borgenären får vidkännas i målet, dels ersättning för borgenärens eller — i förekommande fall — ombudets arbete med ansökningens uppsättande. Det ligger i sakens natur, att ersättningen i dessa fall bör bestämmas till ett jämförelsevis lågt belopp.

Med stöd av den befogenhet den för riksdagens ombudsmän gällande instruktionen giver mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda spörsmål för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

Vidkommande därefter H. Hertzbergs i påminnelserna gjorda påpekande, att Dorotea Hertzberg varken i slutbeviset i målet eller i svaret å hennes skrivelse till häradsrätten den 16 juni 1956 erhållit upplysning om sin rätt att överklaga häradsrättens beslut i fråga om kostnadsersättningens storlek vill jag anföra följande. Någon skyldighet har icke föreskrivits för rätten att vid utfärdande av slutbevis i mål om betalningsföreläggande meddela besked vad borgenär, som är missnöjd med rättens beslut om kostnaderna å målet, har att iakttaga. Klagomålen i detta hänseende förtjäna förty icke avseende. — Då Dorotea Hertzberg i skriften den 16 juni 1956 förklarar sig vara missnöjd med rättens beslut angående kostnadsersättningen, hade Moberg emellertid enligt min mening i svaret å nämnda skrift lämpligen bort upplysa Dorotea Hertzberg om möjligheten för henne att påkalla att frågan om kostnadsersättningens storlek hänskötes till rättegång (jfr 28 § lagsökningslagen). Enär Dorotea Hertzberg emellertid icke uttryckligen anhöllit om sådan upplysning, finner jag dock att något klander icke kan riktas mot Moberg för hans underlåtenhet i berörda hänseende.

5. Framställning om samordnande av domstolarnas och barnavårdsnämndernas verksamhet beträffande lagöverträdare, som fyllt 18 men ej 21 år

I detta ämne avlät jag den 3 december 1958 en så lydande framställning:

Vid en i april 1957 företagen inspektion av länsstyrelsen i Södermanlands län uppmärksammade jag följande.

Sättarlärlingen Jan Olof Olson från Katrineholm är född den 24 januari 1937. Rådhusrätten i Eskilstuna dömde den 21 juni 1955 Olson för stöld (av penningar till ett belopp av 271 kronor 25 öre) och för grovt egenmäktigt förfarande (tillgrepp av bil) till straffarbete fyra månader men förordnade om villkorlig dom med övervakning. Sedan Olson sedermera ställts under åtal vid Oppunda och Villåttinge domsagas häradsrätt för ett flertal tillgrepp av bilar m. m. — vilka gärningar begåtts i augusti, september och november 1955 — förordnade häradsrätten om sinnesundersökning av Olson. I ett i anledning härav avgivet läkarutlåtande förklarades Olson vara en intellektuellt genomsnittligt utrustad men fysiskt och psykiskt underutvecklad pojke, kylig och ouppriktig, med en viss dragning till sprit. Han ansågs icke i behov av vård på sinnessjukhus. Med stor tvekan tillrådde läkaren ytterligare en villkorlig dom. I därefter infordrat yttrande föreslog barnavårdsnämnden i Katrineholm, med stöd av läkarutlåtandet, villkorlig dom med övervakning. Vid huvudförhandlingen i målet den 11 september 1956 hörde häradsrätten en tjänsteman hos barnavårdsnämnden. Denne upplyste, bland annat, att Olson hade ett gott föräldrahem, att han visat intresse för vidareutbildning i sitt yrke, att han avhållit sig från bruk av sprit sedan början av år 1956 samt att barnavårdsnämnden ansåge, att i första hand villkorlig dom och i andra hand skyddsuppfostran vore att föreslå ur de synpunkter nämnden hade att anlägga. Då nämnden i första hand föreslagit villkorlig dom, hade — uppgav tjänstemannen vidare — nämnden icke vidtagit åtgärder för att förbereda ett omhändertagande av Olson för skyddsuppfostran. Därest emellertid häradsrätten skulle överlämna åt nämnden att omhändertaga Olson för skyddsuppfostran, ville också nämnden, enligt vad tjänstemannen uttalade, vidtaga åtgärder för sådant omhändertagande.

I dom den 25 september 1956 förklarade häradsrätten Olson saker till stöld, snatteri, egenmäktigt förfarande, grovt egenmäktigt förfarande samt försök till grov stöld ävensom till vårdslöshet i trafik och olovlig körning samt överlämnade, med stöd av 1 § lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, åt barnavårdsnämnden att vidtaga åtgärd för Olsons omhändertagande för skyddsuppfostran. I domskälen anfördes, bland annat, att ny villkorlig dom icke vore tillfyllest för att tillrättaföra Olson, som återfallit i brott, samt att häradsrätten, särskilt på grund av vad i läkarutlåtandet anförts till stöd för omdömet att Olson

vore underutvecklade, funne att Olson borde överlämnas till skyddsuffostran.

Vid sammanträde den 29 november 1956 beslöt barnavårdsnämnden — efter antecknande bland annat att Olson efter domen skött sig väl samt att förhållandena syntes motivera, att han kvarbleve i föräldrahemmet — med stöd av 22 § d) barnavårdslagen att Olson skulle omhändertagas för skyddsuffostran, varjämte beslöts att Olson skulle kvarbliva i hemmet och stå under övervakning; tillika förordnades övervakare för Olson.

Sedan beslutet om Olsons omhändertagande för skyddsuffostran där- efter underställts länsstyrelsens prövning, avläts från länsstyrelsen till nämnden en skrivelse, däri bland annat hemställdes om uppgift huruvida beslutet om skyddsuffostran även innefattade beslut om omedelbar villkorlig utskrivning. I skrivelse till länsstyrelsen den 20 december 1956 meddelade nämnden, att den föregående dag beslutat att villkorligt utskrive Olson samt att till övervakare förordna den förut angivne personen; där- jämte hade nämnden beslutat vissa föreskrifter beträffande Olsons arbets- anställning och bostad. I yttrande till länsstyrelsen anförde därefter Olson och dennes föräldrar, att det vore deras önskan att Olson finge bo kvar i hemmet och stå under övervakning. Vederbörande socialvårdskonsulent tillstyrkte i infordrat yttrande fastställelse av beslutet.

Genom resolution den 28 januari 1957 prövade länsstyrelsen — enär barnavårdsnämndens beslut att omhändertaga Olson för skyddsuffostran finge anses lagligen grundat — skäligen fastställa beslutet.

Med anledning av vad sålunda förekommit anförde jag vid inspektionen följande: Bestämmelsen i 22 § d) barnavårdslagen avsåge person i åldern 18 till 21 år, som befundes föra ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest visat svår oart. Av förarbetena till lagrummet framginge, att med "svår oart" åsyftats en asocial livsföring såsom lösdriveri, prostitution och homosexuellt beteende. Avsikten syntes däremot icke ha varit att lagrummet skulle tillämpas på en person, vars asociala beteende enbart eller till övervägande del utgjordes av kriminella lagöverträdelser. Handlingarna i det ifrågavarande ärendet gäve icke stöd för annan uppfattning än att Olsons asocialitet varit av sistnämnda slag. Förutsättningarna för ett beslut att omhändertaga Olson för skyddsuffostran syntes följaktligen icke ha förelegat (jfr RÅ 1955 ref. 8). — Innan domstol beslutade att, med tillämpning av 1 § i 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, i stället för att döma tilltalad till straff överlämna åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuffostran, ålåge det givetvis domstolen att pröva, huruvida förutsättningarna för beslut om skyddsuffostran kunde anses föreligga. Det vore nämligen meningslöst att överlämna till barnavårdsnämnden att vidtaga en åtgärd, som denna icke lagligen kunde vidtaga eller eljest icke avsåge att vidtaga. I syfte att undanröja förekomsten av sådana fall hade i 1952 års

lag föreskrivits, att barnavårdsnämnden skulle höras i målet, därvid förutsetts att domstolen skulle taga behörig hänsyn till nämndens uppfattning. Vad det ifrågavarande målet rörande Olson anginge hade barnavårdsnämnden i avgivet yttrande allenast föreslagit villkorlig dom. Frågan om eventuellt beslut om skyddsuppfostran syntes däremot vid huvudförhandlingen ha dryftats med en tjänsteman hos nämnden, vilken därvid — sannolikt på given anledning — förklarar att, om rätten skulle överlämna åt nämnden att omhändertaga Olson för skyddsuppfostran, nämnden vore villig vidtaga åtgärder för sådant omhändertagande. Ett dylikt uttalande av en enskild tjänsteman — som knappast torde ha kunnat yttra sig på nämndens vägnar — syntes icke böra tillmätas avgörande betydelse för rättens ställningstagande. I det ifrågavarande fallet hade nämnden visserligen sedermera fattat beslut om skyddsuppfostran, men detta beslut hade — uppenbarligen beroende på att nämnden ansett ett omhändertagande av Olson ej vara påkallat — icke bragts till verkställighet i enlighet med barnavårdslagens föreskrifter. I stället hade nämnden nödgats tillgripa konstruktionen med villkorlig utskrivning av Olson från ett omhändertagande, som aldrig ägt rum. — Vad anginge länsstyrelsens prövning av det underställda beslutet hade — då 22 § d) barnavårdslagen icke syntes ha varit tillämpligt å Olson — fastställelse bort vägras redan på denna grund. Även med en motsatt uppfattning härutinnan syntes emellertid länsstyrelsen icke lagligen ha ägt fastställa beslutet. Beslut om skyddsuppfostran finge nämligen icke användas som påtryckningsmedel utan skulle verkställas i den ordning, varom i 4 kap. barnavårdslagen stadgades (jfr RÅ 1926 ref. 18 och 1951 ref. 28). Av barnavårdsnämndens protokoll i ärendet framginge emellertid klart, att nämnden icke avsett att verkställa sitt beslut.

Sedan jag därefter anmodat häradshövdingen i Oppunda och Villåttinge domsaga att avgiva yttrande i ärendet, inkom från häradshövdingen Sture Svensson ett av häradsrättens ordförande i målet mot Olson — förre hovrättsfiskalen John Westin — avgivet yttrande, till vilket Svensson hänvisade.

Westin anförde följande.

Vad först anginge frågan, huruvida 22 § d) barnavårdslagen vore tillämplig å kriminell ungdom, hade Westin ansett lagrummet vara så att tolka, att med svår oart kunde förstås även kriminalitet. Även om en sådan tolkning icke skulle ha varit avsedd redan vid tiden för lagens tillkomst, hade dock den kriminalpolitiska utvecklingen under tiden därefter och före införandet av 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig inneburet, att nämnda stadgande i barnavårdslagen kommit att tolkas på detta sätt. Såsom belägg härför kunde anföras uttalanden, som under förarbetena till 1952 års lag gjorts med avseende å rättens innehåll före lagens införande (NJA II 1952 s. 420 o. f.). Med hänsyn till andra uttalanden under nämnda förarbeten vore det dock — oavsett hur bestämmelsen i barnavårdslagen varit att tolka dessförinnan — enligt Westins för-

menande klart, att lagstiftarna med 1952 års lag avsett att i viss ytterligare omfattning hänföra kriminell ungdom till socialvården. Såvitt Westin kunde finna, stode det anmärkta, i RÅ 1955 s. 21 under nr 8 refererade rättsfallet icke i någon principiell motsättning till den här anförda tolkningen. Även om enligt regeringsrättens utslag upprepad brottslighet icke ”i och för sig” utgjorde laga grund för omhändertagande för skyddsuppfostran, kunde omständigheterna självfallet vara sådana, att brottsligheten utgjorde ett uttryck för eller ett indicium på att sådan svår oart som avsåges i 22 § d) barnavårdslagen föreläge. Enligt Westins i domen utförligt motiverade uppfattning hade i förevarande fall förelegat fullgoda skäl för överlämnande till skyddsuppfostran. — Vad anginge frågan om formerna för inhämtande av barnavårdsnämndens yttrande i målet, vore det riktigt, att nämndens skriftliga yttrande icke innehållit något uttryckligt ställningstagande till frågan, huruvida nämnden vore villig vidtaga åtgärder för Olsons omhändertagande för skyddsuppfostran. I anledning härav hade Westin per telefon från en tjänsteman vid nämnden inhämtat, att nämnden den 10 september 1956 ännu icke vidtagit åtgärder till förberedande av Olsons omhändertagande för skyddsuppfostran, men att nämnden, för den händelse blivande dom i målet skulle lyda å skyddsuppfostran, hade för avsikt att vidtaga sådana åtgärder. Westin visste dessutom, att barnavårdsnämndens cheftjänsteman, den i domen nämnde socialsyslomanen Edvin Stigberg, vilken vore nämndeman i domsagan, skulle inställa sig till tinget. Med hänsyn till häradsrättens personliga kännedom om Stigberg behövde det icke råda något som helst tvivel om att icke Stigberg komme att riktigt återgiva barnavårdsnämndens inställning i saken. Syftet med bestämelsen om inhämtande av barnavårdsnämndens yttrande vore ju att undvika, att en dom om överlämnande till skyddsuppfostran bleve illusorisk, genom att barnavårdsnämnden, ehuru något formellt hinder ej föreläge, underlåte att vidtaga åtgärder i anledning av domen. På grund av vad Westin erfarit, hade han kunnat känna sig fullt viss om att barnavårdsnämnden icke ämnade underlåta att vidtaga vederbörliga åtgärder.

Uti infortrat yttrande anförde länsstyrelsen.

De skäl, som åberopats i det remitterade yttrandet, hade givetvis hos länsstyrelsen givit anledning till tvekan, huruvida barnavårdsnämndens beslut lagligen kunde fastställas. Emellertid hade länsstyrelsen ansett övervägande skäl tala för en sådan fastställelse. I läkarutlåtandet efter verkställd sinnesundersökning av Olson framhöles nämligen bland annat, att Olson manifesterat dragning till mindre sociala element, att bland hans intressen sprit spelat en viss roll samt att han vore en intellektuellt genomsnittligt utrustad men fysiskt och psykiskt underutvecklad pojke, kylig och ouppriktig, med en viss dragning till sprit. Detta i förening med hans upprepad brottslighet hade syntts länsstyrelsen indicera sådan oordentlighet eller oart, som i 22 § d) barnavårdslagen avsåges. Vid sitt ståndpunktstagande hade länsstyrelsen även utgått från den uppfattningen, att i tveksamma fall hänsyn borde tagas till det förhållandet, att domstolen räknat med att samhällets åtgärder i anledning av Olsons brottslighet borde utmynna i skyddsuppfostran. För att den samverkan mellan domstolar och barnavårdsmyndigheter, som vore avsedd, skulle kunna fungera, syntes det önskvärt att den administrativa myndigheten icke utan vägande skäl intog en annan ståndpunkt än domstolen i förevarande avseende.

I inspektionsprotokollet anfördes till slut, att även om — såsom länssty-

relsen i det föregående hävdad — materiella förutsättningar förelegat för fastställelse av barnavårdsnämndens beslut, länsstyrelsen icke lagligen ägt fastställa detsamma, när ett dylikt beslut icke finge användas som påtryckningsmedel utan skulle verkställas i den ordning, varom i 4 kap. barnavårdslagen stadgades. Av barnavårdsnämndens protokoll i ärendet framginge emellertid klart, att nämnden icke avsett att verkställa sitt beslut. — Länsstyrelsen ifrågasatte, om avsikten med den refererade delen av yttrandet kunde vara att länsstyrelsen vid sin prövning av det underställda beslutets laglighet skulle haft att taga hänsyn till vad länsstyrelsen kunde veta om barnavårdsnämndens avsikter i fråga om verkställigheten. Barnavårdsnämndens beslut att Olson skulle kvarstanna i hemmet finge visserligen anses såsom en oformlighet men länsstyrelsen, som antagit att barnavårdsnämnden med nämnda formulering velat besluta om villkorlig utskrivning, hade för erhållande av visshet därom hänvänt sig till barnavårdsnämnden. Denna hade i skrivelse i målet den 20 december 1956 meddelat, att sådan utskrivning skett. Vid sådant förhållande hade länsstyrelsen ansett beslutets formulering icke böra utgöra hinder för fastställelse av beslutet. Ett visst stöd för denna uppfattning har länsstyrelsen funnit i ett av regeringsrätten den 9 juni 1954 meddelat utslag på besvär, anförda i anledning av länsstyrelsens resolution den 26 mars 1954 att fastställa ett av barnavårdsnämnd meddelat beslut att omhändertaga barn för skyddsuppfostran.

För övrigt syntes det — fortsatte länsstyrelsen — kunna ifrågasättas, huruvida de av JO åberopade prejudikaten nödvändigtvis måste innebära, att regeringsrätten skulle ha ansett uteslutet att använda beslut om skyddsuppfostran i förening med villkorlig utskrivning som ett påtryckningsmedel. Systemet med villkorlig utskrivning finge väl anses förutsätta, att situationer kunde uppkomma, då behov av omhändertagande föreläge samtidigt som verkställighet i egentlig mening lämpligen icke borde äga rum. Barnavårdslagen innehölle icke någon föreskrift om att villkorlig utskrivning finge ske först efter det att beslutet angående omhändertagande under viss tid verkställts. I lagen sades endast, att beslut om villkorlig utskrivning finge meddelas, ”där så prövas lämpligt”. Något uttryckligt laga hinder syntes sålunda ej föreligga att besluta om villkorlig utskrivning kort tid efter eller samtidigt med beslutet angående omhändertagandet, ehuru omständigheterna endast i undantagsfall torde motivera en sådan behandling av den omhändertagne. När verkställigheten avbrötes eller icke påbörjades, kunde beslutet angående omhändertagandet givetvis komma att mer eller mindre verka som ett påtryckningsmedel. Enligt förarbetena till 1924 års barnavårdslag syntes tanken att den villkorliga utskrivningen kunde påverka vederbörande till det bättre ingalunda ha varit främmande för lagstiftaren (jfr föredragande departementschefens yttrande i prop. nr 150/1924 s. 154). Det kunde även erinras om att i det 1956 av barnavårds-kommittén avgivna förslaget till ny barnavårdslag i § 100 intagits uttryckliga bestämmelser om villkorligt anstånd i vissa angivna fall, dit det här förevarande syntes vara att hänföra. I sin motivering hade utredningen för övrigt konstaterat, att barnavårdsnämnd enligt nu gällande lag ansetts ha möjligheter att beträffande varjehanda åtgärder fatta beslut i tillkännagiven och underförstådd avsikt att låta verkställighet anstå och bero av om rättelse av otillfredsställande förhållanden ändock komme till stånd. Kommittéförslaget om villkorligt anstånd vore alltså från kommitténs

utgångspunkter att anse icke såsom en utvidgning utan tvärtom som en inskränkning i barnavårdsnämndens nuvarande befogenheter.

Barnavårdsnämnden yttrade.

Vid sammanträdet den 29 november 1956 hade nämnden beslutat omhändertaga Olson för skyddsuppfostran, ett beslut som föranletts av önskan dels att på lämpligaste sätt tillvarata Olsons intressen och dels att häradsrättens dom icke skulle bli ett "slag i luften". Vid sammanträdet hade diskuterats formerna för ett omhändertagande utan att man därvid kommit fram till en lösning. Det hade därför beslutats, att Olson skulle få kvarstanna i hemmet i avvaktan på annat beslut och att frågan under tiden skulle närmare utredas. Tjänstemannen hos nämnden Ulf Matthison hade genast efter sitt tjänstetillträde i december 1956 av socialsyslomanen erhållit uppdrag att utreda frågan om Olsons placering, vilket resulterat i villkorlig utskrivning till föräldrahemmet. Nämnden hade ej heller varit främmande för Olsons placering i fosterhem i Katrineholm men icke velat skilja honom från hans arbetsanställning. Olson hade nu blivit en mycket skötsam och ordentlig yngling, och när man efteråt granskade ärendet, de vidtagna åtgärderna och resultatet, kunde man icke komma till annan slutsats än att vad som skett varit till Olsons bästa.

I ett av socialstyrelsen i ärendet avgivet utlåtande lämnades följande redogörelse för tillkomsten av stadgandet i 22 § d) barnavårdslagen.

Stadgandet tillkom i sin ursprungliga lydelse genom lagändring den 31 maj 1934. Samtidigt ändrades lösdrivarlagen så till vida, att den nedre åldersgränsen för ingripande enligt denna lag höjdes från 18 till 21 år. De båda lagändringarnas syfte var att till barna- och ungdomsvården överföra det klientel i åldern 18—20 år, som tidigare fallit inom lösdrivarlagens tillämpningsområde. Sin nuvarande lydelse fick stadgandet genom lagändring den 14 april 1944. Denna lagändring företogs i samband med att beslut fattades, innebärande att homosexuellt beteende i princip avkriminaliserades. Syftet med den år 1944 företagna ändringen av 22 § d) barnavårdslagen var *dels* att göra det möjligt för barnavårdsnämnderna att under vissa förutsättningar ingripa mot homosexuella ungdomar enbart på grund av deras homosexuella beteende *och dels* att skapa förutsättningar för tidigare ingripanden i fall av asocialitet överhuvudtaget än som dittills varit möjligt. Utvidgningen av tillämpningsområdet för 22 § d) barnavårdslagen till att omfatta ungdom utan annan belastning än homosexuella vanor erhöles på så sätt, att som indikation för ingripande infördes begreppet "svår oart". Av förarbetena till lagändringen framgår emellertid, att med oart icke endast avsetts oart av homosexuell natur. Dock har av allt att döma hit icke räknats kriminalitet. Förarbetena till 1934 och 1944 års ändringar i barnavårdslagen innehålla, såvitt socialstyrelsen kunnat finna, överhuvudtaget ingenting, som tyder på att lagstiftarna tänkt sig 22 § d) tillämplig i fall, där endast kriminalitet föreligger utan samband med annan asocialitet.

Socialstyrelsen anförde vidare.

Socialstyrelsen vore av den uppfattningen, att uppgiften att bereda unga lagöverträdare som fyllt 18 år erforderlig behandling regelmässigt icke borde ankomma på barnavårdsorganen. Endast under vissa bestämda förutsättningar borde barnavårdsnämnd ingripa mot denna kategori unga lagöver-

trädare. Vore sålunda lagbrottet en sekundär företeelse i jämförelse med den unges allmänt asociala livsföring eller vore det fråga om ungdom som redan tillhörde barnavårdsklientelet, borde barnavård och ej kriminalvård tillgripas. Socialstyrelsen ville vidare erinra om att socialvårdens resurser för omhändertagande av ungdom över 18 år, framför allt såvitt avsåge platser på ungdomsvårdsskolor, avpassats med hänsyn till att den övervägande delen av kriminell ungdom i nämnda ålder skulle omhändertagas och behandlas inom fängvården och icke inom socialvården.

Styrelsen ville i detta sammanhang hänvisa till sitt yttrande den 2 december 1952 över skrivelse den 15 oktober 1952 av ungdomsvårdsskoleutredningen angående viss omorganisation av ungdomsskoleväsendet. Styrelsen hade därvid uttalat, att ungdomsvårdsskolorna för det dåvarande i regel icke borde för behandling mottaga unga lagöverträdare i åldern 18—21 år. Om sådana kriminella mottoges, skulle enligt styrelsens mening vården av dessa unga på ett icke önskvärt sätt uppdelas på två administrativa områden, socialvårdens och kriminalvårdens. Ungdom som fyllt 18 år och begått grövre brott borde, enligt vad styrelsen framhållit, dömas till ungdomsfängelse, såvida han icke vid brottets begående varit elev vid ungdomsvårdsskola, i vilket fall han borde återintagas i ungdomsvårdsskola. Åberopande vad sålunda anförts finge socialstyrelsen som sin mening uttala, att förutsättningar icke torde ha förelegat för omhändertagande av Olson jämlikt 22 § d) barnavårdslagen.

Beträffande spörsmålet huruvida ett beslut om skyddsuppfostran, som ej vore avsett att verkställas, borde fastställas av länsstyrelse, ville styrelsen framhålla följande. Det förekomme i praxis, att barnavårdsnämnd fattade beslut om omhändertagande för skyddsuppfostran i avsikt att låta verkställigheten bliva beroende av om rättelse i fråga om otillfredsställande förhållanden ändock komme till stånd. I en del fall låte nämnden beslutet om omhändertagande omedelbart följas av ett beslut om villkorlig utskrivning. För samtliga fall gällde, att det icke vore fråga om ett omhändertagande i egentlig mening. Med eller utan villkorlig utskrivning torde förfaringssättet icke vara förenligt med barnavårdslagens bestämmelser. Ett omhändertagande enligt barnavårdslagen förutsatte, att den som vore föremål för åtgärden avsåges skiljas från sin miljö. I här föreliggande fall hade nämnden av allt att döma ej haft för avsikt att verkställa sitt beslut om omhändertagande. Under sådana förhållanden hade — oavsett huruvida länsstyrelsen ansett förutsättningar enligt 22 § d) barnavårdslagen föreligga för omhändertagande — beslutet enligt socialstyrelsens mening icke bort fastställas av länsstyrelsen.

Vad i ärendet förekommit ger mig till en början anledning att rörande handläggningen av frågan om Olsons överlämnande till skyddsuppfostran uttala följande.

Såsom jag vid inspektionen påpekat och på sätt klart framgår av vad socialstyrelsen anført rörande förarbetena till 22 § d) barnavårdslagen torde lagstiftarna med uttrycket "befinnes föra ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest visat svår oart" ha åsyftat en asocial livsföring såsom lösdriveri, prostitution eller homosexuellt beteende; även alko-

holism torde kunna räknas hit. Varken förarbetena eller stadgandets ordalydelse leda däremot tanken till sådan asocialitet, som enbart eller till övervägande del yttrar sig i brottsliga handlingar i allmänhet.

Westin har gjort gällande att den kriminalpolitiska utvecklingen före tillkomsten av 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig lett till att stadgandet i 22 § d) barnavårdslagen numera skulle så tolkas att med svår oart kunde förstås även kriminalitet. Något stöd för denna uppfattning har jag icke kunnat finna vare sig i förarbetena till 1952 års lag eller eljest. Mot Westins uppfattning talar det förhållandet att under förarbetena till sistnämnda lag uttryckligen betonades att begreppen vanart och brottslighet icke sammanföle och att det vore barnavårdsnämndernas uppgift att ingripa mot vanart enligt de för skilda åldersgrupper något olika regler som funnes i barnavårdslagen (jfr NJA II 1952 s. 408 o. f.). Om 1952 års lag hade varit avsedd att rubba tidigare gällande förutsättningar för barnavårdsorganens ingripanden, hade detta helt visst kommit till klart uttryck. Det är visserligen riktigt att — såsom Westin framhållit — med 1952 års lag avsetts att i ökad omfattning hänföra kriminell ungdom till socialvården. Lagens huvudsyfte har nämligen varit att i princip överföra behandlingen av kriminell ungdom under 18 år från fångvården till socialvården, vilket i regel ej heller anses möta hinder på grund av den för denna kategori gällande bestämmelsen i 22 § c) barnavårdslagen. Något sådant syfte har emellertid ej förelegat beträffande ungdom över 18 år, ehuru 1952 års lag av praktiska skäl gjorts tillämplig även å denna grupp (NJA II 1952 s. 429). Att lagens tillkomst avsett att påverka tolkningen av stadgandet i 22 § d) barnavårdslagen får därför betraktas som uteslutet.

Genom ett av regeringsrätten år 1955 träffat avgörande (RÅ 1955 ref. nr 8) får också numera anses fastslaget, att om den, som fyllt 18 år, gör sig skyldig till — även upprepad — brottslighet detta icke i och för sig utgör laga grund för vederbörandes omhändertagande för skyddsuppfostran enligt 22 § d) barnavårdslagen. Om brottsligheten däremot ingår som led i en allmänt asocial livsföring av den art, som beskrives i nämnda stadgande, föreligger ej hinder mot sådant omhändertagande. Till denna uppfattning synas jämväl strafflagberedningen (SOU 1956: 55 s. 247) och barnavårdskommittén (SOU 1956: 61 s. 471 o. f.) ha anslutit sig.

När det mot bakgrunden av vad nu sagts gäller att bedöma om laga förutsättningar funnits för Olsons omhändertagande för skyddsuppfostran, vill jag framhålla att vad som i fråga om Olsons livsföring påkallat ett samhällsingripande — enligt vad handlingarna klart giva vid handen — i allt övervägande grad varit de upprepade straffbara gärningar av huvudsakligen förmögenhetsbrotts natur, till vilka han gjort sig skyldig. I övrigt har om Olson upplysts att han kommer från ett gott hem, att han där har fast bostad och tillsyn samt att han på ett i stort sett tillfredsställande sätt

skött sina arbetsanställningar. Visserligen torde Olson tidigare ha visat en dragning till sprit och till kamrater, som haft ett mindre gynnsamt inflytande på honom, men asocial livsföring av sådan art, som enligt vad förut sagts åsyftas med stadgandet i 22 § d) barnavårdslagen, har, såvitt visats, icke förelegat beträffande Olson. I likhet med socialstyrelsen finner jag därför utrett, att förutsättningar för Olsons omhändertagande för skyddsuffostran icke förelegat. För Olsons tillrättaförande ha i stället gängse straffpåföljder — villkorlig dom, ungdomsfängelse, straffarbete — stått till buds.

Såsom jag vid inspektionstillfället påpekat, har det uppenbarligen ålegat häradsrätten att — med ledning av förebragt utredning om Olsons personliga förhållanden och av barnavårdsnämndens yttrande — pröva, huruvida förutsättningar för beslut om skyddsuffostran förelegat. Häradsrättens domskäl innehålla emellertid icke någon sådan motivering för avgörandet, som tager sikte på ifrågavarande, i 22 § d) barnavårdslagen stadgade villkor; de av häradsrätten redovisade skälen — att ny villkorlig dom med hänsyn till Olsons återfall i brott icke vore tillfyllest för hans tillrättaförande samt att Olson vore underutvecklad — ha i detta sammanhang icke någon mera omedelbar betydelse. Då, såsom av det anförda framgår, förutsättningar för Olsons omhändertagande för skyddsuffostran saknats, har häradsrätten förfarit oriktigt genom att förordna på sätt som skett. Vid bedömandet av detta fel, för vilket Westin i egenskap av ordförande i häradsrätten är ansvarig, bör emellertid beaktas vissa i praxis uppkomna tendenser, enligt vilka 22 § d) barnavårdslagen tillämpats för meddelande av skyddsuffostran åt underåriga över 18 år, vilka gjort sig skyldiga till lagöverträdelser utan att i övrigt förete asocial livsföring (jfr Höjer i Sociala meddelanden 1954 s. 412 o. f. och SOU 1956: 61 s. 400 och 472). Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt har jag ansett mig kunna låta bero vid mina här gjorda uttalanden.

Vid inspektionstillfället påpekade jag även, att häradsrättens ställningstagande skett, icke på grundval av barnavårdsnämndens yttrande — vari föreslagits villkorlig dom — utan med ledning av den vid häradsrätten hörde socialsyslomanen Stigbergs uppgifter. Härvid är emellertid till en början att märka, att domstol — även om den har att taga behörig hänsyn till barnavårdsnämnds uppfattning — icke är formellt bunden av nämndens yttrande. Vidare har Stigberg inför häradsrätten uppgivit, att nämnden i själva verket tänkt sig skyddsuffostran såsom en möjlighet i andra hand. Efter vad i ärendet förekommit är jag beredd att godtaga Westins förklaring, att han kunnat vara viss om att barnavårdsnämnden icke ämnade underlåta att vidtaga åtgärder för Olsons omhändertagande för skyddsuffostran. Med hänsyn härtill finner jag att någon befogad anmärkning icke kan riktas mot häradsrättens förfarande härutinnan.

Vidkommande barnavårdsnämndens och länsstyrelsens handläggning

framgår av det anförda, att enligt min mening dessa myndigheter saknat fog för tillämpning av stadgandet i 22 § d) barnavårdslagen. Eftersom barnavårdsnämnden i sitt yttrande till häradsrätten förordat villkorlig dom med övervakning, har tydligen även nämnden ansett att samhällsinsripariet mot Olson borde ske i annan ordning än genom omhändertagande för skyddsuppfostran. Efter häradsrättens dom har nämnden visserligen meddelat formellt beslut om Olsons omhändertagande för skyddsuppfostran. Detta beslut har emellertid icke bringats i verkställighet i enlighet med barnavårdslagens föreskrifter. Då nämnden redan i samband med beslutet om omhändertagande förordnat att Olson skulle kvarbliva i hemmet, har i själva verket icke förelegat ett omhändertagande för skyddsuppfostran i barnavårdslagens mening. Såsom socialstyrelsen i sitt utlåtande framhållit, förutsätter sådant omhändertagande nämligen att vederbörande skiljes från hem och miljö (jfr RÅ 1951 ref. nr 28 och JO:s skrivelse den 10 juli 1958 till socialstyrelsen angående ett av barnavårdsnämnden i Åsele kommun handlagt ärende rörande skyddsuppfostran, s. 321). Barnavårdsnämndens beslut har således varit felaktigt jämväl i sistnämnda hänseende och därför — även bortsett från att de i 22 § d) barnavårdslagen stadgade förutsättningarna ej förelegat — icke bort fastställas av länsstyrelsen. De anmärkningar, för vilka barnavårdsnämndens och länsstyrelsens handläggning av ärendet givit utrymme, äro emellertid icke av beskaffenhet att medföra ansvar för tjänstefel. Jag har därför låtit bero vid vad i saken förevarit.

Genom häradsrättens dom och barnavårdsnämndens, av länsstyrelsen fastställda beslut har Olson således formellt underkastats skyddsuppfostran utan att likväl ha blivit omhändertagen i enlighet med därför gällande regler. Eftersom Olson villkorligt utskrivits med föreskrift om övervakning, ha emellertid alltjämt funnits möjligheter för barnavårdsnämnden att, om hans vandel därtill föranlett, inskrida med lämpliga åtgärder, till dess skyddsuppfostran förklarats avslutad. Att nämnden — i strid mot sin ursprungliga avsikt — förordnat om skyddsuppfostran har tydligen föranletts av uppfattningen, att det vore otillfredsställande, om Olson lämnades helt utan påföljd för sina brott. Därest rätteligen förfarits, skulle barnavårdsnämnden likväl ha underlåtit att meddela förordnande av angivet slag, och följderna härav hade — eftersom häradsrättens dom vunnit laga kraft — blivit, att Olson gått fri från varje sådan påföljd.

Det inträffade aktualiserar den betydelsefulla frågan om samordnandet av domstolarnas och barnavårdsnämndernas verksamhet vid tillämpning av 1952 års lag. Redan under lagens förarbeten ägnades uppmärksamhet åt spörsmålet om skapandet av garantier för att domstolens förordnande enligt lagen icke skulle bli verkningslöst (NJA II 1952 s. 429 o. f.). Föredragande departementschefen uttalade vid lagrådsremissen härom:

”Uppenbarligen är det vanskligt att finna en fullt tillfredsställande reglering av förhållandet mellan domstolarnas och barnavårdsmyndigheternas

befogenheter. Olägenheterna av den rådande dualismen kunna icke helt avlägsnas. Det riktiga synes dock vara att vardera myndigheten obunden av den andras åtgärder äger besluta inom sitt kompetensområde. Domstolen bör alltså icke formellt vara bunden av barnavårdsnämndens yttrande men väl vara skyldig att höra nämnden. Självfallet åligger det domstolen att taga den hänsyn till nämndens uppfattning och åtgärder som sakens beskaffenhet kräver. Å andra sidan bör nämnden icke vara formellt bunden av domstolens åtgärder; dess skyldigheter bero endast av barnavårdslagens innehåll. Jag föreslår alltså att domstols beslut enligt §:n skall fattas efter barnavårdsnämnds hörande, men jag finner icke erforderligt att uppställa några särskilda garantier för att nämnden följer domstolens beslut.

Det bör emellertid framhållas att den nu behandlade frågan, såvitt angår förhållandet mellan barnavårdsnämnd och domstol, huvudsakligen har endast teoretisk innebörd. I praktiken kommer det att framstå som ändamålslost att överlämna till nämnden att vidtaga en åtgärd som denna icke är beredd att genomföra. Och nämnden kan icke komma ifrån att ett tillstyrkande innebär ett åtagande att vidtaga åtgärder enligt lag. I fråga om förhållandet mellan domstol och styrelsen för ungdomsvårdsskola får den nu förordade regeln samma sakliga innebörd som gällande bestämmelser. Domstolen är sålunda oförhindrad att, även om styrelsen avstyrker, överlämna åt denna att fullfölja den behandling som enligt lag ankommer på styrelsen, under det att dennas fortsatta skyldigheter icke bero av domstolens beslut utan av barnavårdslagens bestämmelser.”

Lagrådet anförde emellertid betänkligheter från samhällsskyddets synpunkt mot förslaget utformning i förevarande hänseende och fann — då hinder icke mötte mot vare sig att barnavårdsnämnden överlämnade vederbörande till enskild vård i stället för att, såsom domstolen tänkt sig, låta intaga honom i ungdomsvårdsskola eller ens att nämnden underlåte att besluta om skyddsuppfostran — att garantier saknades för att domen bleve verkställd på sätt domstolen avsett. Med anledning därav anförde t. f. departementschefen ytterligare:

”Vad lagrådet sålunda framhållit är självfallet en fråga av vikt. Med den rådande dualismen i behandlingen av de yngsta lagöverträdarna är det emellertid knappast möjligt att åstadkomma någon i formellt hänseende fullt otadlig ordning i förhållandet mellan domstol och barnavårdsmyndighet. Trots att barnavårdsnämnd icke är formellt bunden av domstols beslut, torde det icke i praktiken uppkomma några olägenheter. Uppenbart är nämligen att, om domstolen konstaterat kriminalitet och överlämnat till nämnden att vidtaga åtgärder för skyddsuppfostran, det regelmässigt föreligger en sådan situation att nämnden enligt barnavårdslagen är pliktig att vidtaga åtgärder. Nämnden kan då icke utan att åsidosätta sina skyldigheter visa ärendet från sig. Har nämnden redan tillstyrkt att detta ingripande skall bestå i skyddsuppfostran, kan det icke anses stå nämnden fritt att underlåta att fullfölja den förordade åtgärden i enlighet med barnavårdslagens bestämmelser.

Möjligheten av en meningsskiljaktighet mellan domstol och barnavårdsnämnd som skulle medföra en fara för samhällsskyddet får därför anses vara av huvudsakligen teoretisk art. I detta sammanhang vill jag även erinra om att de påtalade formella bristerna föreligga redan i nu gällande

bestämmelser, men att de hittills icke lett till några allvarligare olägenheter. Vad lagrådet anfört i denna del kan alltså enligt min mening icke anses vara något avgörande hinder mot den nya lagstiftningen.”

Att de av lagrådet anförda betänkligheterna ej varit överdrivna torde vad i förevarande ärende framkommit med full tydlighet utvisa. Det måste anses oundvikligt, att — trots ett gott samarbete mellan domstol och barnavårdsnämnd — meningsbrytningar stundom uppkomma vid bedömanden av den ofta vanskliga natur, om vilka här är fråga. I många fall, då domstol förordnat om den dömdes överlämnande för skyddsuppfostran, torde barnavårdsnämnden — trots avvikande uppfattning om lämpligheten av denna åtgärd — anse sig vara i ett tvångsläge och icke ha annat val än att följa domstolens rekommendation. Denna situation synes ha förelegat — utom i förevarande ärende — jämväl i ett annat av mig genom skrivelse denna dag till rådhusrätten i Kristinehamn slutbehandlat ärende angående hästkötaren Stig Norgrens omhändertagande för skyddsuppfostran. I andra fall blir resultatet, att barnavårdsnämnden vägrar att besluta om skyddsuppfostran och att den dömden undgår varje påföljd av sin brottslighet. Härtill kommer möjligheten att, även om barnavårdsnämnden, med efterkommande av domstolens förordnande, beslutat om skyddsuppfostran, länsstyrelsen efter underställning eller i sista hand regeringsrätten efter besvär över länsstyrelsens beslut upphäver avgörandet. Exempel härför erbjuder det tidigare anförda, i RÅ 1955 ref. 8 refererade rättsfallet. Även i detta fall blev resultatet, att den underårige varken omhändertogs för skyddsuppfostran eller dömdes till straff.

Uppkomna meningsskiljaktigheter mellan domstolar och barnavårdsmyndigheter kunna således få till följd antingen att underåriga över 18 år, vilka övertygats om brott, gå helt fria från påföljd eller att barnavårdsmyndigheterna för att undvika detta anse sig tvingade att träffa oriktiga avgöranden och sålunda besluta om skyddsuppfostran även i fall, då denna behandlingsform icke är avsedd eller lämplig för vederbörande. De otillfredsställande verkningar, till vilka 1952 års lag sålunda visat sig ge upphov, äro enligt min mening av så allvarlig art, att jag anser mig böra ifrågasätta om icke dessa brister böra avhjälpas genom lagändring.

Efter vilka riktlinjer en ändrad reglering bör utformas kan givetvis vara föremål för delade meningar. Frågan synes böra lösas under beaktande att — såsom socialstyrelsen i sitt utlåtande framhållit — uppgiften att bereda unga lagöverträdare som fyllt 18 år erforderlig behandling regelmässigt icke bör ankomma på barnavårdsorganen och att barnavårdsnämnd endast under vissa förutsättningar bör ingripa mot denna kategori unga lagöverträdare. Med hänsyn härtill synes en fullt tillfredsställande lösning av förevarande spörsmål icke kunna uppnås, med mindre domstol fränkannes befogenhet att förordna om överlämnande för skyddsuppfostran, därest icke vederbörande barnavårdsmyndighet i avgivet yttrande funnit förutsätt-

ningar för dess ingripande vara för handen och därför förklarat sig beredd att medverka till sådan påföljd. Har emellertid barnavårdsmyndighet tillstyrkt skyddsuppfostran, synes det å andra sidan för påföljdens inträde tillräckligt, att domstolen förordnar i enlighet med vad barnavårdsmyndigheten tillstyrkt. Det nuvarande systemet med ett senare beslut av barnavårdsnämnd och åtföljande underställning till länsstyrelse jämte besvärsmöjlighet torde i detta fall ej erfordras. Skäliga anspråk på rättssäkerhet måste anses tillgodosedda genom möjligheten att fullfölja talan i judiciell väg. Måhända kunna vissa fördelar från rättssäkerhetssynpunkt vinnas, om den för närvarande på barnavårdsnämnd ankommande uppgiften att avge yttrande till domstolen överflyttas på länsstyrelsen, givetvis efter hörande av vederbörande barnavårdsnämnd.

Såsom framgått av det föregående, avser jag med denna framställning allenast personer i åldern mellan 18 och 21 år. Underåriga lagöverträdare, som ej fyllt 18 år, omfattas däremot icke av stadgandet i 22 § d) barnavårdslagen, och uppgiften att tillrättaföra dem är redan nu i princip överförd från kriminalvården till barnvården. Med lagfästandet av barnavårdskommitténs förslag till ny barnavårdslag och strafflagberedningens förslag till skyddslag blir denna ordning i det närmaste fullständigt genomförd. Därigenom kommer samordnandet av domstolarnas och de barnavårdande organens verksamhet med avseende å de yngsta lagöverträdarna icke att erbjuda något problem i förevarande hänseende.

Med stöd av den befogenhet, som tillkommer mig enligt instruktionen för riksdagens ombudsmän, får jag härmed i underdånighet framlägga ovanberörda spörsmål och synpunkter för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

II. Redogörelse för ärenden rörande de administrativa myndigheterna

A. Åtal

1. Försummelser av landssekreterare och landsfogde vid handläggning av beredskapsärende

I ett under år 1951 till samtliga länsstyrelser utfärdat hemligt brev har Kungl. Maj:t meddelat föreskrifter rörande viss beredskap. Åtgärder enligt brevet skola vidtagas dels av länsstyrelse och dels av vissa lokala myndigheter. I brevet föreskrives således, att det åligger de lokala myndigheterna att uppgöra de planer och vidtaga de förberedelser i övrigt, som påkallas av föreskrifterna i brevet, samt att planerna skola granskas av länsstyrelsen.

Såsom av 1958 års berättelse (s. 156 o. f.) framgår hade justitieombudsmannen Rudewall förordnat om åtal mot landssekreteraren i Hallands län Robert Magnusson och landsfogden i samma län Nils Lorentz Eklund för försummelser vid handläggning av ärende angående ovannämnda i det hemliga brevet föreskrivna beredskap. I särskilda domar den 11 januari 1957 hade hovrätten för Västra Sverige dömt envar av Magnusson och Eklund jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 20 dagsböter, varje dagsbot bestämd för Magnusson till 35 kronor och för Eklund till 25 kronor.

Mot hovrättens domar hade Magnusson och Eklund var för sig fullföljt talan.

Kungl. Maj:t har i särskilda domar den 5 maj 1958 ej funnit skäl att göra ändring i hovrättens domar.

2. Fråga om olaga omhändertagande av alkoholmissbrukare

I 1958 års berättelse (s. 182 o. f.) redogöres för ett av mig anbefallt åtal mot stadsfiskalen i Eskilstuna Gunnar Rosenqvist. Av redogörelsen framgår att Rosenqvist i egenskap av t. f. polismästare den 28 juli 1956 — i samband med framställning till länsstyrelsen i Södermanlands län om förordnande att Axel Gideon Söderström, vilken på begäran av nykterhetsnämnden i staden dagen förut omhändertagits såsom kringflackande alkoholist, skulle tvångsintagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare — beslutat, att Söderström skulle vara omhändertagen i avbidan på länsstyrelsens beslut. I åtalet gjorde jag gällande att beslutet om Söderströms omhändertagande fattats utan att laga grund därför förelegat. Svea hovrätt

fann i dom den 20 december 1957, att Rosenqvist, som icke kunde sägas ha saknat skäl för Söderströms omhändertagande, ej blivit övertygad om fel av beskaffenhet att medföra ansvar och skadeståndsskyldighet, samt lämnade åklagarens talan ävensom av Söderström förd talan om skadestånd utan bifall.

Mot hovrättens dom fullföljde jag talan under yrkande att Rosenqvist måtte fällas till ansvar för vad i målet lagts honom till last. Jämväl Söderström fullföljde talan mot domen.

Kungl. Maj:t har genom dom den 28 maj 1958 fastställt hovrättens dom.

3. Felaktigt förfarande av landshövding och landssekreterare vid tillämpning av 3 § lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom

Av handlingarna i ett genom klagomål av Georg Engström och Henrik Ottosson i Mönsterås härstädes upptaget ärende inhämtas följande.

Vid sammanträde den 27 augusti 1952 beslöto kommunalfullmäktige i Mönsterås köping dels att preliminärt godkänna ett den 28 juni 1952 upprättat köpekontrakt, enligt vilket köpingen av två makar förvärvade fastigheterna Siggehorva 2² och 2³ i Mönsterås med undantag av viss tomt, dels ock att till Skogsägarnas Industri Aktiebolag — ett dotterföretag till Sydöstra Sveriges Skogsägare Förbund — överlåta erforderligt markområde å samma fastigheter under förutsättning att därstädes förlades en planerad fabriksanläggning och under villkor, som fullmäktige sedermera komme att fastställa.

Den 19 november 1952 beslöto kommunalfullmäktige godkänna ett av bolaget den 8 i samma månad undertecknat köpeavtal, enligt vilket köpingen till bolaget försålde berörda fastigheter för en köpeskilling av 13 600 kronor. I avtalet åtog sig köpingen, bland annat, att på bolagets begäran framdraga och underhålla de vatten- och avloppsledningar, som kunde visa sig erforderliga för vissa tilltänkta bostäder och kontor, samt att till bolagets förfogande ställa erforderligt antal fullt moderna bostadslägenheter inom köpingen. Å avtalet tecknades den 8 december 1952 godkännande av köpingens kommunalnämnd genom dess ordförande O. B. Olsson.

Den 3 juli 1953 bekräftade Olsson å kommunalnämndens vägnar ifrågasvarande köpeavtal i avvaktan på utfärdande av köpebrev.

I en till länsstyrelsen i Kalmar län den 9 juli 1953 inkommen skrivelse hemställde bolaget om länsstyrelsens förklaring att de i köpeavtalet avsedda fastigheterna vore av beskaffenhet att kunna av bolaget förvärvas

enligt 3 § lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom.

Vid skrivelsen var fogad, bland annat, en av distriktslantmätaren E. Stigman undertecknad handling, däri Stigman intygade att fastigheterna innehöle tillsammans närmast 136 hektar, att fastigheterna vore belägna i ett enda skifte av formlig figur jämte några smärre holmar, att fastigheterna skulle användas för att därå uppföra sulfatfabrik med erforderliga anläggningar av olika slag, att fastigheterna huvudsakligen vore avsedda till tomt samt att området för en omförmäld industri ej finge tilltagas för snävt.

I resolution den 16 juli 1953 fann länsstyrelsen skäligt förklara, att de ifrågavarande fastigheterna vore av sådan beskaffenhet, som avsåges i 3 § ovannämnda lag. Över resolutionen anförde vissa personer i Mönsterås besvär hos regeringsrätten, som emellertid — när resolutionen icke, såvitt visats, rörde de klagandes rätt — fann besvären icke kunna upptagas till prövning.

Den 27 augusti 1953 beslöte kommunalfullmäktige — vilka, såsom ovan angivits, föregående år preliminärt godkänt ett avtal, enligt vilket köpingen förvärvade omförmälda fastigheter — att godkänna ett den 15 juli 1953 dagtecknat köpekontrakt, enligt vilket köpingen för en köpeskilling av 300 000 kronor förvärvade fastigheterna under villkor, bland andra, att köpingen skulle betala all sådan ökning i säljarnas inkomstskatt, som kunde uppkomma genom att säljarna på grund av försäljningen bleve beskattade för realisationsvinst och eventuellt för inkomst genom avyttring av växande skog i samband med avyttring av marken. Samtidigt uttalade fullmäktige, att det tidigare avtalet annullerades.

Över detta kommunalfullmäktiges beslut anförde vissa personer i Mönsterås besvär hos länsstyrelsen under yrkande om beslutets upphävande, därvid anfördes, bland annat, att en jämförelse mellan de belopp, för vilka köpingen förvärvat respektive försält fastigheterna, klart utvisade att det vore fråga om en gåva eller en subvention till bolaget, något som icke kunde vara en köpingens angelägenhet.

Sedan länsstyrelsen den 2 juli 1954 på anförda skäl lämnat besvären utan bifall samt talan däremot fullföljts, fann regeringsrätten i utslag den 7 oktober 1954 att ändamålet med ifrågavarande fastighetsköp, på sätt i besvären anmärkts, icke vore någon köpingens angelägenhet samt att kommunalfullmäktige förty måste anses ha genom klandrade beslutet överskridit sin befogenhet. Regeringsrätten prövade därför lagligt att, med ändring av länsstyrelsens utslag, upphäva fullmäktiges beslut.

Här må tilläggas att — sedan länsstyrelsen genom sin resolution den 16 juli 1953 förklarat ovannämnda fastigheter vara av sådan beskaffenhet, som avsåges i 3 § omförmälda lag — länsstyrelsen genom särskilda resolutioner den 13 augusti och den 16 oktober 1954 förklarade vissa andra, i anslutning till förutnämnda egendomar belägna fastigheter å tillhoppa omkring

21 hektar — vilka bolaget köpt av enskilda personer — vara av enahanda beskaffenhet.

I en den 13 juni 1955 hit inkommen skrift påtalade klagandena länsstyrelsens förfarande att genom resolutionen den 16 juli 1953 förklara fastigheterna Siggehorva 2² och Siggehorva 2³ vara av beskaffenhet, varom i 3 § förbudslagen förmäldes. Enligt klagandena syntes uppenbart, att nämnda lagrum icke kunde vara tillämpligt i förevarande fall.

Länsstyrelsen anförde i infortrat yttrande: Klagandena syntes ha den uppfattningen att fastigheterna med hänsyn till sin storlek och beskaffenhet i övrigt icke kunde betraktas såsom "tomt" i den mening 3 § förbudslagen avsåge, på grund varav ärendet icke bort avgöras av länsstyrelsen utan av Kungl. Maj:t. Klagandenas uppfattning saknade emellertid stöd i såväl lagrummets ordalydelse som förarbetena till detsamma. Avgörande för förvärvsfrågans bedömning när det gällde tomt, upplagsplats eller liknande hade sålunda icke ansetts böra vara fastighetens faktiska beskaffenhet vid tidpunkten för förvärvet utan endast det ändamål, för vilket fastigheten enligt förvärvarens bestyrkta uppgift skulle användas. I nu ifrågavarande ärende hade vederbörande distriktslantmätare intygat, att fastigheterna huvudsakligen vore avsedda till tomt för uppförande av en sulfatfabrik med till en sådan hörande anläggningar av olika slag, samt i samband därmed uttalat, att ett dylikt industriområde ej finge tilltagas för snävt. På grund härav och med beaktande jämväl av det förhållandet att en sulfatfabrik krävde vidsträckta skyddsområden till förhindrande av immissioner, hade länsstyrelsen ansett sig behörig att meddela beslut jämlikt 3 §. Upplyningsvis kunde meddelas att, sedan regeringsrätten upphävt kommunalfullmäktiges beslut om förvärv av ifrågavarande fastigheter, bolaget numera förhandlade direkt med ägarna om förvärv av fastigheterna. Vidare kunde upplysas, att anledningen till att klagandena sökte förhindra, att en sulfatfabrik med tillhörande industrianläggningar komme till stånd i Mönsterås köping, vore fruktan för att klagandenas fiskevatten, som vore belägna i Kalmarsund strax utanför köpingen, genom avloppet från fabriksanläggningarna skulle förstöras. Länsstyrelsen hemställde, att vad klagandena anført icke måtte föranleda någon åtgärd.

I avgivna påminnelser anförde klagandena: Det vore uppenbart, att en jordbruksegenhet av denna omfattning icke kunde betecknas som tomt. Distriktslantmätaren hade i sitt intyg givetvis ej kunnat uppgiva annat än vad som framginge av det upprättade köpekontraktet. De immissioner, som kunde förorsakas av fabriken, torde huvudsakligen gälla luft- och vattenföroreningar och hade sålunda föga att skaffa med själva fastigheternas storlek. Immissionernas omfattning kunde ej förutberäknas, varken av länsstyrelsen eller av distriktslantmätaren. Immissionerna kunde därför ej utgöra skäl för tillståndets beviljande. Klagandena önskade erhålla besked,

huruvida länsstyrelsens beviljande av tillståndet och grundvalen för det samma stode i överensstämmelse med härom gällande lag, icke minst med hänsyn till att dylikt tillstånd numera av länsstyrelsen beviljats även beträffande en annan större egendom i kommunen.

Genom köpekontrakt den 18 april 1955 förvärvade Skogsägarnas Cellulosa Aktiebolag av vissa enskilda personer egendomen Nygård i Mönsterås köping, innefattande fastigheterna Slubbemåla 1¹ med undantag för ett område om cirka 8 tunnland, Siggehorva 1² och 1³, Nytingsmåla 1¹ och 2¹ samt vissa genom sämjedelning avskilda områden, utgörande dels 165/4608 mantal av fastigheten 11/144 mantal Hammarglo 5² och dels 1/16 mantal av fastigheten 1/8 mantal Hammarglo 5⁴. Köpeskillingen utgjorde 1 150 000 kronor. För köpet gällde såsom villkor, bland annat, att bolaget erhöi tillstånd att förvärva egendomen enligt 1925 års förbudslag.

Det må här inskjutas, att bolaget bildades år 1952 med Sveriges Lantbruksförbund och Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund jämte därtill anslutna skogsägareföreningar såsom stiftare samt att bolagets syfte uppgivits i första hand vara att genom uppförande av en sulfatfabrik i södra Sverige tillvarataga en del av det där föreliggande virkesöverskottet.

I en den 11 maj 1955 till länsstyrelsen i Kalmar län inkommen skrivelse hemställde bolaget om länsstyrelsens förklaring att ifrågavarande egendom vore av beskaffenhet att kunna av bolaget förvärvas enligt 3 § förbudslagen.

Vid skrivelsen var fogad, bland annat, en av distriktslantmätaren V. Brasch upprättad handling, däri Brasch intygade att de fastigheter och sämjedelningslotter, som ansökningen avsåge, omfattade i areal tillhoppa ungefärligen 521 hektar, därav omkring 117 hektar odlad jord, att fastigheterna och fastighetsdelarna vore huvudsakligen avsedda till tomt, upplagsplatser och industriella anläggningar för en blivande sulfatfabrik samt att området för en sådan industri ej borde tilltagas för snävt.

I anledning av framställningen infortrade länsstyrelsen yttranden från kommunalnämnden i Mönsterås köping och lantbruksnämnden i Kalmar läns södra område.

Kommunalnämnden hemställde i sitt yttrande, att länsstyrelsen måtte bevilja bolaget tillstånd att förvärva egendomen. Såsom skäl härför åberopade nämnden dels att områdets storlek möjliggjorde, att en slutlig och tillfredsställande planering redan från början kunde ske av bebyggelse, kommunikationer m. m. inom köpingen och att de olägenheter kunde undvikas, som på andra håll uppstått genom att industriområden tilltagits för snävt, dels att bolaget, med hänsyn till att betydande strand- och vattenområden hörde till egendomen, effektivare kunde förhindra att angränsande fastigheter utsattes för eventuella olägenheter av fabriksdriften, dels att egendomen torde utgöra ett av de få områden vid ostkusten, där det för en sulfatindustri erforderliga sötvattenbehovet kunde tillgodoses och

samtidigt goda grund- och hamnförhållanden föreläge. — Under erinran att köpingen genom avtal år 1952 med Skogsägarnas Industri Aktiebolag — som då mera överlätit samtliga rättigheter och skyldigheter gentemot köpingen på Skogsägarnas Cellulosa Aktiebolag — åtagit sig att som tomt för den blivande sulfatfabriken överlåta fastigheterna Siggehorva 2² och 2³, anförde kommunalnämnden vidare: Såsom länsstyrelsen hade sig bekant kunde köpingen på grund av mellankommande oförutsedda omständigheter ej fullgöra sin avtalsenliga skyldighet att överlåta sistnämnda fastigheter med eventuella skadeståndskonsekvenser för den händelse bolaget ej på annat sätt kunde säkerställa sin tomtfråga. Bolaget hade nu emellertid meddelat, att bolaget befriade köpingen från skyldigheten att till bolaget överlåta fastigheterna om och så snart bolaget erhållit förvärvstillstånd å Nygårdsegendomen. Genom att bevilja bolaget ifrågavarande tillstånd skulle länsstyrelsen sålunda samtidigt göra det möjligt att lösa de problem beträffande tomtfrågan, som för köpingens del uppstått i samband med förläggandet av bolagets fabrik till Mönsterås.

Lantbruksnämnden anförde: Frågan om tillämpligheten i förevarande fall av 3 § förbudslagen hade icke av nämnden upptagits till prövning. Nämnden hade i första hand uppmärksammat ärendet med hänsyn därtill att åker och skogsmark skulle överföras från jordbruket till industriellt ändamål. Vidare hade nämnden övervägt betydelsen av den planerade industrien för bygdens näringsliv och jordbrukarnas möjligheter till avyttring av skogsprodukter. Förvärvsfastigheten omfattade enligt 1952 års fastighetstaxeringslängd 102 hektar åker, 2 hektar tomt, 53 hektar naturlig äng, 339 hektar skogsmark och 11 hektar övrig mark eller tillhoppa 507 hektar. Den hade fyra lantarbetarbostäder i medelgott till mindre gott skick samt synnerligen rymliga ekonomibyggnader, vilka delvis vore svårt angripna av husbock och i dåligt skick. Till enheten, som vore väl samlad, hörde också tre mindre torp. Förvärvsfastigheten angränsades av ett antal ofullständiga och mindre väl arronderade brukningsenheter. Ur lantbruksnämndens synvinkel hade det förefallit angeläget att tillvarataga dessa jordbruksmöjligheter till yttre rationalisering. På uppdrag av bolaget hade överlantmätaren G. Arnberg utarbetat en plan över det område, som erfordrades för den planerade industrianläggningen. Det område av förvärvsfastigheten, som icke vore erforderligt för industrien — enligt den åberopade planen innehållande omkring 110 hektar — hade bolaget förklarat sig villigt att sälja till lantbruksnämnden. Den planerade industrien hade bedömts kunna avsevärt öka jordbrukarnas i bygden möjligheter att avsätta eljest mindre värdefulla skogsprodukter. Industrien borde också kunna bli ett värdefullt tillskott till bygdens näringsliv och erbjuda sysselsättningstillfällen för den befolkning, som på grund av fortgående rationalisering icke längre kunde få sin utkomst av jordbruket. Under hänvisning till det anförda tillstyrkte

lantbruksnämnden bifall till ett tillstånd för bolaget att förvärva egendomen Nygård.

Enligt den i lantbruksnämndens yttrande omnämnda dispositionsplanen skulle inom området finnas dels cellulosafabrik, blekeri, kokeri, pappersbruk, sodahus, såghus, sedimenteringsanläggning och vattenreningsanläggning, dels fyra upplagsplatser för ved, klor m. m., dels hamn- och kajanläggningar, dels kontor och bostäder. Dessa byggnader och anläggningar upptaga å dispositionsplanen — enligt en på min begäran av lantmätare gjord beräkning — en sammanlagd yta å drygt 137 hektar, varav de första åtta industrianläggningarna upptaga 10 hektar och upplagsplatserna 116 hektar (däribland en upplagsplats för ved å 94 hektar). Enligt samma, å dispositionsplanen grundade beräkning uppgår egendomens totala areal till 516 hektar fast mark.

I en därefter till länsstyrelsen inkommen skrift framhöll Skogsägarnas Cellulosa Aktiebolag, att det vid bifall till dess ansökan komme att förlägga fabriken i huvudsaklig överensstämmelse med den i lantbruksnämndens yttrande åberopade planen, att egendomen Nygård — även sedan bolaget till förmån för jordbrukets rationalisering i sin tur till lantbruksnämnden överlätit den del av egendomen å omkring 110 hektar, som utgjorde åker — syntes täcka bolagets föreliggande behov av tomtmark för den ifrågasvarande industrien samt att bolaget därför icke, såvitt nu kunde överblickas, avsåge att för nämnda ändamål förvärva ytterligare mark.

Skogsägarnas Industri Aktiebolag anförde i en skrivelse till länsstyrelsen, att bolaget vid ett tilltänkt förvärv av fastigheterna Siggehorva 2² och 2³ avsåge att — under förutsättning att den av Skogsägarnas Cellulosa Aktiebolag planerade sulfatfabriken komme att förläggas till den angränsande egendomen Nygård — å förstnämnda fastigheter anlägga ett sågverk eller annan till sulfatfabriken anknyttande träförädlingsindustri, så snart det med hänsyn till skogsägareörelsens intressen befunes lämpligt att förverkliga en sådan samordning, därvid fastigheterna till i vart fall huvudsaklig del komme att tagas i anspråk för berörda ändamål.

Genom resolution den 10 juni 1955 fann länsstyrelsen skäligen förklara de av bolaget genom köpekontraktet den 18 april 1955 förvärvade fastigheterna och områdena vara av sådan beskaffenhet, som avsåges i 3 § förbudslagen. Beslutet fattades av landshövdingen Ruben Wagnsson med landssekreteraren Gösta Hanning som föredragande.

I en den 24 augusti 1955 hit inkommen skrift anförde klagandena — under hänvisning till sistnämnda resolution angående Nygårdsområdet och tidigare resolutioner avseende Siggehorvaområdet — bland annat följande: Införskaffandet av förvärvsrätter hade tagit en omfattning, som måste ingiva de största betänkligheter ur jordbruks- och fiskesympunkter. Det vore därför av avgörande betydelse att få fastställt, om länsstyrelsens förfarings-

sätt verkligen överensstämde med förbudslagens syften. De redan meddelade förvärvstillstånden för ifrågavarande industri omfattade tillhopa omkring 680 hektar fast mark. Därtill komme vattenområden i Kalmar-sund med rätt till fiske. Enligt 3 § förbudslagen skulle en enligt lagrummet given förklaring att fast egendom vore av beskaffenhet att kunna förvärfvas av bolag, förening eller stiftelse vara gällande även vid framtida överlåtelse av egendomen eller del därav. Bolaget hade med stor skicklighet utnyttjat denna bestämmelse och erbjudit lantbruksnämnden att förvärva viss del av Nygårdsområdet för yttre rationalisering. Skulle detta förslag komma att genomföras, uppstode en fastighetsbildning, vari komme att ingå dels vissa delar som fölle under förbudslagen och dels vissa delar under jordförvärvslagen. Då förvärvstillstånd enligt jordförvärvslagen icke erfordrades för de förstnämnda fastighetsdelarna, och de sistnämnda fastighetsdelarna icke bleve tillräckligt bärkraftiga för att efter rationaliseringen bestå såsom självständiga brukningsdelar, öppnade sig stora möjligheter för bolaget att antingen självt i sinom tid återförvärva de överlåtna delarna av Nygårdsområdet inklusive de därmed sammanlagda jordbruksfastigheterna eller genom närstående företag låta verkställa förvärven. Alla dessa transaktioner kunde genomföras i fullt laga former, till och med i direkt anslutning till gällande lagbestämmelser. Hela den berörda trakten komme därigenom med all sannolikhet att steg för steg avhändas den där boende självägande jordbruks- och fiskarbefolkningen. Såsom skäl för samtliga fastighetsförvärv hade anförts, att avsikten vore att låta uppföra en sulfatfabrik på en ännu icke fastställd plats. Klagandena hade ingen anledning att närmare ingå på möjligheterna att i praktiken genomföra dessa planer. Såsom huvudvillkor för en sådan anläggning gällde emellertid, att det måste finnas tillgång till sött vatten i mycket betydande omfattning samt därutöver förutsättningar att efter fabrikationen avleda det förorenade vattnet till en recipient. Allt detta vore frågor, som fölle under vattenlagen och fordrade handläggning av vederbörande vattendomstol. Någon sådan handläggning hade ännu icke förekommit, och någon ansökan om domstolsprövning syntes icke ens ha ingivits. De primära förutsättningarna för en sådan anläggning — vattenfrågornas lösning — förelåge således icke. De bestämmelser i 3 § förbudslagen, som kunde anses utgöra motiv för länsstyrelsens förvärvstillstånd, utgjordes av orden "tomt" och "upplagsplats", men det förelåge, såsom förut sagts, inga hållbara bevis för att bolaget på detta stadium vore i behov av några tomter eller upplagsplatser, ty om vattenfrågorna icke kunde lösas på sätt lagen föreskreve, kunde anläggningen över huvud taget icke komma till stånd. De redan meddelade förvärvstillstånden kvarstode emellertid, och hela komplexet av fastigheter bleve oberoende av industrianläggningen ett utmärkt spekulationsobjekt i direkt strid med lagstiftningens intentioner. Dessutom kunde villkoret i 3 § att egendomen huvudsakligen skulle vara avsedd till tomt

eller upplagsplats icke rimligtvis tillämpas på en totalareal av 680 hektar med ett inköpsvärde av mellan 1,5 och 2 miljoner kronor. Klagandena hade sig icke med säkerhet bekant, huru stor areal som erfordrades för fabriksbyggnader, upplagsplatser m. m. för en sulfatfabrik med en årskapacitet av omkring 100 000 ton, men hade från sakkunnigt håll inhämtat att det kunde komma att röra sig om cirka 80, högst 100 hektar. Behovet av byggnadsplatser för bostads- och kontorsändamål hade sökandena ordnat genom markförvärv inom köpingens planlagda område. Att tomtvärdet på ovanstående 80 hektar eller omkring 10 procent av arealen för förvärvstillstånden skulle representera fastigheternas huvudsakliga värde i nuvarande skick eller ens efter det hypotetiska anläggandet av en sulfatfabrik av uppgiven storleksordning, torde väl icke med allvar kunna hävdas. Bortsett från det egendomliga, av länsstyrelsen godtagna förfaringssättet att utnyttja samma anläggningsförslag såsom skäl för förvärv av vitt skilda områden, belägna inom en bygd, vars befolkning av ålder ägnat sig åt jordbruk och fiske, fyllde ansökningarna dessutom icke lagens bestämmelser om tomt och upplagsplatser såsom det huvudsakliga värdet vid förvärven. Klagandena ansåge således, att länsstyrelsen vid sin tillståndsgivning icke ställt sig förbudslagens bestämmelser till efterrättelse, och hemställde att erforderliga åtgärder måtte vidtagas.

Efter remiss överlämnade och åberopade Wagnsson ett av Hanning afgivet yttrande, däri anfördes: Sulfatfabriken vore i första utbyggnadsstadiet avsedd att producera 70 000 ton sulfatmassa per år. Bruttoförsäljningsvärdet beräknades till 50 miljoner kronor om året i första skedet. Bolaget ämnade i första utbyggnadsetappen investera cirka 75 miljoner kronor i anläggningen. Omkring 250 man beräknades redan i första skedet erhålla anställning i företaget. Av vad nu anförts framginge, att anläggningen bleve av betydande omfattning. Detta förklarade också helt bolagets behov av så stora markområden, varom här vore fråga, till tomt för industrianläggningen och upplagsområden för massaved m. m. Omkring en femtedel av den förvärvade marken, som bolaget icke ansett sig ha något omedelbart behov av såsom tomt för den planerade anläggningen, hade bolaget överlåtit på lantbruksnämnden. Denna överlåtelse hade skett efter förhandlingar mellan länsstyrelsen, lantbruksnämnden och bolaget. Upplyningsvis kunde meddelas, att det av Skogsägarnas Industri Aktiebolag förvärvade Siggehorvaområdet skulle användas till anläggande av ett sågverk. De ursprungliga planerna på att förlägga sulfatfabriken till detta område hade nu övergivits. Genom att förlägga ett sågverk intill massafabriken öppnades möjlighet att ekonomiskt tillvarataga avfallsveden från sågverket inom massatillverkningen. Då enligt Hannings uppfattning bolaget visat sig äga behov av de förvärvade fastigheterna till tomt och upplagsplats för den planerade fabriksanläggningen, måste länsstyrelsen anses ha ägt behörighet att

meddela det beslut, som innefattades i resolutionen den 10 juni 1955. Under åberopande av det sålunda anförda hemställde Hanning, att klagandens anmälan icke måtte föranleda någon åtgärd.

I avgivna påminnelser anförde klagandena: Länsstyrelsen ville göra gällande att med hänsyn till industriföretagets omfattning det förvärvade markområdet skulle kunna betraktas såsom erforderlig tomt- och upplagsplats. I så fall torde helt andra än gängse principer anses tillämpliga å ifrågavarande industrianläggning. Av klagandena tidigare lämnad uppgift att erforderlig mark för tomt- och upplagsplatser kunde utgöra omkring 80, högst 100 hektar hade erhållits från en stor industrianläggning av detta slag i Norrland, där man sedvanligen icke hade anledning att knappa in på tomtområdena. Denna areal vore, enligt lämnad upplysning, tilltagen i överkant, och det torde icke möta svårigheter att genom sakkunnig kontrollera vad som i detta fall vore erforderligt. Klagandena vidhölle således bestämt, att de mycket omfattande jordförvärv som skett icke vore erforderliga för den planerade anläggningen och att tillstånd till förvärvet icke på sätt skett bort meddelas av länsstyrelsen. Med anledning av uppgiften att Siggehorvaområdet skulle användas för anläggande av ett sågverk ville klagandena framhålla att, enligt vad de inhämtat, några förhandlingar om direkt förvärv av dessa fastigheter icke fördes och icke heller vore aktuella.

Efter remiss avgav härefter lantmäteristyrelsen utlåtande, därvid fogades yttrande från Stigman och Brasch.

I sitt yttrande anförde Stigman: Han hade avgivit intyg rörande de i Siggehorvaområdet ingående fastigheterna å tillhopa omkring 160 hektar. Från sin verksamhet som lantmätare hade han erfarenhet att industrier för tillverkning av pappersmassa och andra träförädlingsprodukter krävde stort utrymme, och han hade alltså haft goda skäl att i intygen angiva, att området ej finge tilltagas för snävt. Helt naturligt hade bolaget ej kunnat förete plan över de olika anläggningarnas lägen, när intyg begärdes. Planen kunde ju först efter förvärvstillståndets erhållande uppgöras. Det hade varit allmänt känt, att fabriken skulle bli av betydande storlek och att utskeppning av produkter skulle ske från hamn å eget område. Hade dispositionsplan förelegat för fabriksanläggning, kontorsbyggnader, bostadshus för bevakningspersonal, virkesupplag, vägar, hamn med magasin, skyddsområden m. m., hade intygen kanske formulerats på annat sätt. För Stigman hade stått klart, att bolaget måste ha fria händer och att fastigheterna huvudsakligen vore avsedda till tomt, upplagsplats eller dylikt. Det hände ju gång på gång, att ett industriområde från början tilltoges för snävt och att ständiga utvidgningar måste ske, om sådana vore möjliga. I förevarande fall tillkomme för en träindustri eldfaran, vilket ytterligare talat för gott utrymme omkring de olika anläggningarna. Vid uppgörande av byggnads-

och stadsplaner utlades som regel 40—100 meter breda skyddsbälten omkring industriområdena och detta med all rätt. Med hänvisning till det anförda ansåge Stigman, att hans intyg utfärdats i överensstämmelse med 3 § förbudslagen.

Brasch anförde: Han hade tillträtt tjänsten som distriktslantmätare i Kalmar norra distrikt den 1 december 1954. Då hade bland arbetsuppgifterna förelegat uppdrag att upprätta grundkarta för Siggehorvaområdet. Arbetet, som begärts av Skogsägarnas Industri Aktiebolag, hade bedrivits med stor intensitet våren 1955. I början av maj 1955 hade Brasch fått kännedom om att planerna på att förlägga en sulfatfabrik till Siggehorvaområdet övergivits och att sulfatfabriken i stället skulle förläggas till Nygårdsområdet, som då nyligen förvärvats. Samtidigt hade Brasch fått i uppdrag att upprätta grundkarta över viss del av sistnämnda område. Grundkartan skulle upprättas på fotogrammetrisk väg och omfatta omkring 200 hektar, men därutöver skulle vissa andra flygstråk göras för eventuella vägprojekt. Nämnda kartbeställning hade icke omfattat vissa i Nygårdsområdet ingående delar, som förut hunnit bli avmätta på vanligt sätt i samband med Siggehorvamätningen. Dessa delar kunde ungefärligen uppskattas till 20 à 25 hektar. Emellertid skulle grundkartan över Nygårdsdelen därpå sammanställas med de förut mätta, i Nygårdsområdet ingående delarna till en kartbild. Strax efter det kartbeställningen gjorts, hade begärts förvärvsintyg på Nygårdsområdet, därvid uppgavs, att området huvudsakligen vore avsett att tagas i anspråk för den blivande sulfatfabriken. Muntligen hade också hemställts om snabb behandling av ärendet. Någon utredning om markbehovet för den planerade anläggningen hade icke tillhandahållits Brasch i samband med framställningen om intyget, men att en stor del av Nygårdsområdet vore avsett till tomtmark, upplagsplatser och dylikt för industrianläggningen hade han genom det redan begärda — och delvis även utförda — grundkartearbetet icke haft anledning betvivla. I övrigt hade han då icke förstått annat än att på Nygårdsområdet måste förutom själva industrianläggningen även förläggas sulfatfabrikens kontor liksom också bostäder för erforderlig bevakningspersonal. Ej heller hade han ansett sig helt kunna bortse från ett framtida behov av viss egnahemsbebyggelse, för den händelse sådan icke skulle kunna framskaffas i eller invid Mönsterås gamla köpingsområde. Anläggningar för vägar, tubledningar och eventuellt även en järnväg för industriföretaget syntes också komma att sönderskära egendomen på ett sätt, som gjort det svårt att bedöma, vilken mark som skulle kunna vara obehövlig för företaget. För en industri av denna art och storleksordning hade han icke heller förstått annat än att rätt vidsträckta skyddsområden måste erfordras, och när såsom i detta fall ett industriområde skulle nyskapas, hade det synts honom rimligtvis ej böra tilltagas alltför snävt. Tidigare hade länsstyrelsen bedömt Siggehorvaförvärvet enligt 3 § förbudslagen. När det nu i stället

gällde Nygårdsområdet hade ju detta visserligen till arealen varit större än Siggehorvaområdet, men såvitt Brasch kunnat utläsa av ordalydelsen i 3 § skulle ändamålet med förvärvet vara avgörande för förvärvsfrågans bedömning. Då Brasch i enlighet med angivna synpunkter icke kunnat komma till annan uppfattning än att egendomen i detta fall huvudsakligen vore avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt, hade han ej heller ansett sig kunna vägra utfärdandet av intyg. Att senare viss del av egendomen skulle avstås, hade för honom icke varit bekant vid tiden för intygsgivandet.

Lantmäteristyrelsen anförde i sitt utlåtande: Stadgandena i 3 § förbudslagen hade sitt ursprung i 2 § lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom. Förarbetena till sistnämnda lag syntes visa, att man icke avsett att fast egendom av den omfattning, varom i detta ärende vore fråga, skulle kunna förklaras vara av beskaffenhet att bolag, förening och stiftelse finge förvärva den med stöd av 3 § gällande förbudslag. Länsstyrelserna vore jämväl, så vitt lantmäteristyrelsen vid förfrågningar under hand hos vissa överlantmätare kunnat inhämta, förhållandevis restriktiva i tillämpningen av paragrafen. Lantmäteristyrelsen hade för sin del funnit detta berättigat. Enär emellertid varken lagtextens utformning eller lagtillämpningen sådan den framginge av förefintliga rättsfall visade, att någon övre areal- eller värdegräns skulle finnas för egendom, som finge förvärvas med stöd av 3 §, syntes det icke vara helt uteslutet att paragrafen skulle kunna användas, därest det klart framginge att område av nu ifrågavarande storleksordning vore behövt och skulle nyttjas för t. ex. industriändamål. Av förarbetena till 1906 års förbudslag framginge vidare, att i egendom som finge förvärvas enligt 3 § gällande förbudslag ej finge ingå annat än mindre betydande områden av annan art än tomt, upplagsplats etc. Förefintliga rättsfall gäve uttryck åt samma mening. Lagrummet torde enligt lantmäteristyrelsens åsikt därför icke kunna tillämpas på egendom som innehölle så stora områden, vilka icke skulle användas till industriändamål, som vore fallet i länsstyrelsens resolution den 10 juni 1955. Vid tillämpning av 3 § på ifrågavarande fång hade dessa områden bort undantagas.

Med anledning av lantmäteristyrelsens utlåtande avgav länsstyrelsen genom Wagnsson och Hanning nytt yttrande, däri anfördes: Det kunde visserligen anses riktigt, såsom lantmäteristyrelsen anført, att förarbetena till 1906 års förbudslag syntes visa, att man icke då ansett att fast egendom av den omfattning, varom i detta ärende vore fråga, skulle kunna förklaras vara av beskaffenhet att bolag, förening och stiftelse finge förvärva den med stöd av 3 § gällande förbudslag. Varken lagtextens utformning eller rättspraxis angäve emellertid någon övre areal- eller värdegräns för egendom, som finge förvärvas med stöd av nämnda paragraf, utan detta bleve att bedöma från fall till fall. Att en areal på något hundratal hektar, avsedd

för tomt, upplagsplats etc., för femtio år sedan tett sig osannolik vore förståeligt, men vid tolkningen av lagtexten torde man icke helt kunna bortse från att en viss utveckling dock under de senaste femtio åren skett beträffande industriens behov av tomtmark för sina anläggningar. Enligt länsstyrelsens uppfattning måste vid tolkningen av 3 § hänsyn tagas till vilken industriell rörelse, som det i det speciella fallet vore fråga om. En cellulosafabrik av den storleksordning, som här avsåges, kunde icke för sin "tomt" nöja sig med ett starkt begränsat område. Faran för uppkomsten av brand, dålig lukt, rök o. s. v. måste t. ex. beaktas vid bedömningen av tomtens storlek. Den i ärendet träffade anordningen genom vilken lantbruksnämnden av bolaget förvärvat den för jordbruk lämpliga delen av fastigheten hade sin grund i att säljaren enligt uppgift vägrat att sälja annat än hela komplexet till annan än bolaget. Under ärendets beredning i länsstyrelsen hade dryftats möjligheten att föreslå säljaren att till bolaget försälja endast den del av fastigheten, som bolaget ägde behov av, och återstoden eller den egentliga jordbruksmarken till lantbruksnämnden, men denna utväg hade icke ansetts genomförbar på grund av motstånd från säljarens sida. Länsstyrelsen hemställde, under åberopande av det anförda, att ärendet icke måtte föranleda någon åtgärd.

Sedan klagandena därefter avgivit nya påminnelser, lämnades Wagnsson och Hanning tillfälle att ange den ytterligare utredning de ansågo sig böra påfordra samt att anföra vad de eljest aktade nödigt till förklaring av sitt påtalade förfarande. Därvid fogades en inom justitieombudsmansexpeditionen upprättad promemoria rörande innebörden av 3 § förbudslagen samt lagrummets tillämplighet i det föreliggande fallet. I promemorian uttrycktes den meningen att länsstyrelsen förfarit lagstridigt.

I anledning härav avgav Hanning yttrande, vilket av Wagnsson åberopades såsom dennes eget. I yttrandet anfördes: I den vid handlingarna fogade promemorian hade en utförlig redogörelse lämnats för förarbetena till lagstiftningen om förbud för bolag m. fl. att förvärva fast egendom. Av innehållet i promemorian syntes framgå, att jordförvärv av den omfattning, varom nu vore fråga, icke avsetts att hänföras under 3 §. Ett studium av lagtexten gäve emellertid icke klart besked i detta avseende. Den noggranna utredning, som nu verkstälts i ärendet, syntes således visa, att länsstyrelsen överskridit sin befogenhet vid tillståndsgivningen. Lagligen hade tillståndsprövningen i detta fall bort tillkomma Kungl. Maj:t. Någon tvekan om att bolaget av Kungl. Maj:t skulle ha erhållit det begärda förvärvstillståndet föreläge emellertid icke. Ur länsbefolkningens och näringslivets intressen vore fabriksanläggningens tillkomst av en betydelse, som icke kunde överskattas. Redan nu kunde förmärkas ett ekonomiskt uppsving för hela Mönsteråsbygden med omgivningar, som utan cellulosafabrikens tillkomst varit otänkbart. Vid de förhandlingar, som inför länsstyrelsen ägde rum mellan lantbruksnämnden och bolagsledningen för dryftande av frå-

gan om förvärvstillstånd för Nygårdsområdet, hade från bolagets sida framhållits, att dåvarande ägaren till Nygård icke vore villig att sälja endast någon del av fastigheten utan endast hela komplexet och att säljaren icke godkände annan än bolaget som köpare. Vidare hade från bolagets sida framhållits, att ett dröjsmål med förvärvstillståndet skulle äventyra hela företaget, då säljaren sannolikt därvid skulle draga sig ur affären. Till följd av denna tillspetsade situation hade bolaget givits det beskedet, att länsstyrelsen icke komme att bifalla ansökningen om förvärvstillstånd, såvida icke bolaget under hand förklarade sig villigt att till lantbruksnämnden försälja de delar av fastigheten, som bolaget bedömdes icke ha behov av till tomt och upplagsplats. Härigenom komme visserligen dessa markområden att vid en framtida överlåtelse kunna förvärfvas av bolag utan ytterligare tillståndsprövning, men länsstyrelsen hade bedömt risken för att företaget till följd av dröjsmål med tillståndet icke skulle komma till stånd vara så betydande, att länsstyrelsen med hänsyn till det utomordentliga allmänintresse, som företagets tillkomst skulle tillgodose, ansett sig böra meddela det sökta tillståndet. Upplysningsvis kunde meddelas, att Söderbygdens vattendomstol genom dom den 15 februari 1957 meddelat bolaget tillstånd att på vissa villkor från Emån bortleda vatten, utsläppa avloppsvatten i Kalmarsund, anlägga hamn och företaga vissa rensningar i den allmänna farleden. — I anledning av den bristande överensställningen mellan Nygårds- och Siggehorvaområdenas storlek kunde upplysas, att bolagets planer på anläggningens utbyggnad omarbetats efter köpet av sistnämnda område och att denna egendom därvid visat sig otillräcklig. Enligt de ursprungliga planerna hade fabriksanläggningen avsetts skola utbyggas för en årlig produktion av 70 000 ton cellulosa, men enligt de sedermera omarbetade planerna höjdes denna produktion till 140 000 ton, vilken tekniskt och ekonomiskt utgjorde den fördelaktigaste produktionsenheten. Enligt de nuvarande planerna skulle fabriksanläggningen i utbyggt skick bestå av cellulosafabrik, sågverk, blekeri och pappersbruk. Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde Hanning, att ärendet icke måtte föranleda någon annan åtgärd än att, därest JO delade de slutsatser som i den angivna promemorian framlagts, JO till framtida ledning gjorde ett uttalande, att prövningen av ifrågavarande ärende lagligen bort tillkomma Kungl. Maj:t.

Med anledning av vad sålunda förekommit förordnade jag den 21 oktober 1957 sekreteraren, numera byråchefen Georg Blomqvist att väcka och utföra åtal mot Wagnsson och Hanning för tjänstefel enligt en av mig samma dag utfärdad instruktion. I denna instruktion anförde jag följande.

Under slutet av förra århundradet gjordes inom riksdagen — närmast med anledning av den snabba utvecklingen av de norrländska trävarubola-

gens fastighetsförvärv — upprepade framställningar om vidtagande av åtgärder i syfte att till den jordbrukande befolkningens skydd begränsa möjligheterna för bolag att underlägga sig jordbruksfastigheter. Sedan riksdagen år 1901 anhållit om utredning i ämnet, tillsattes en kommitté, den s. k. Norrlandskommittén. Ett av denna år 1904 avgivet förslag i ämnet förelades i väsentligen oförändrat skick 1906 års riksdag, som med vissa ändringar antog detsamma. Den 4 maj 1906 utfärdades därefter lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom. Genom lagen infördes ett koncessionstvång i fråga om fastighetsförvärv inom de nordligare delarna av landet, därvid prövningen uppdrogs åt Kungl. Maj:t. Från koncessionstvånget undantogs vissa särskilt angivna slag av fastighetsförvärv.

Efterhand vidgades tillämpningsområdet för 1906 års förbudslag. Sedan jordkommissionen år 1921 avgivit förslag till lag angående rätt att förvärva och besitta fast egendom och frågan behandlats av 1925 års riksdag, utfärdades den 18 juni 1925 en ny, hela riket omfattande lag i ämnet, som i samband med en år 1932 vidtagen lagändring erhöll rubriken lag angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Till sin innebörd överensstämmer denna lag, som alltjämt gäller, i huvudsak med 1906 års förbudslag.

Med undantag för vissa särskilt angivna slag av fastighetsförvärv erfordras sålunda, på sätt i lagens 4 och 5 §§ närmare stadgas, Kungl. Maj:ts tillstånd för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom å landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda området. Undantagen från detta koncessionstvång avse — förutom inrop å exekutiv auktion, beträffande vilka ett särskilt förfarande är föreskrivet i 8 § — dels vissa i 2 § angivna fall, avseende förvärv som sker omedelbart på grund av lagstadgande eller jämlikt Kungl. Maj:ts medgivande till expropriation eller förvärv i visst fall på grund av testamente eller förvärv av järnväg, dels ock i 3 § angivna fall, avseende förvärv av egendom, som av vederbörande länsstyrelse prövas vara av viss särskild beskaffenhet.

Sistnämnda paragraf — varom i förevarande ärende är fråga — har följande lydelse: Bolag, förening eller stiftelse må förvärva fast egendom, som i den ordning 6 § stadgar prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats, idrottsplats eller dylikt eller att nyttjas till stenbrott, grus- eller lertag eller utgöra torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet eller vara av beskaffenhet att böra skyddas på grund av säregen natur eller fornlämning eller av liknande anledning. Prövning, varom nu sagts, åligger KB i det län, där egendomen är belägen. Sedan fast egendom förklarats vara av den beskaffenhet, att bolag, förening eller stiftelse, efter vad nu sagts, må förvärva den, vare det gällande även vid framtida överlåtelse av egendomen eller del därav.

I 6 § sägs, att ansökan om prövning enligt 3 § skall, jämte fångeshandling eller bestyrkt avskrift därav, ingivas till KB inom tre månader från det fångets skedde. Försittes denna tid eller prövas egendomen icke vara sådan, som i 3 § förmäles, vare fångets ogillt.

Rörande den utredning, som erfordras för ifrågavarande prövning, har i administrativ ordning stadgats, att vid ansökan skall fogas jämväl intyg av lantmätare eller viss annan befattningshavare, att egendomen är av beskaffenhet som i 3 § sägs. Intyget skall innehålla fullständiga upplysningar om samtliga de förhållanden, varpå intyggivaren grundat sin mening.

Beträffande innebörden av 3 § framgår av motiven till lagstiftningen på området följande.

I sitt år 1904 framlagda betänkande framhöll Norrlandskommittén (s. 84) — efter att ha fastslagit att det icke syntes böra råda någon tvekan om behövligheten och lämpligheten av ett lagstadgande, som innefattade förbud för bolag eller ekonomisk förening att förvärva den jord som ansåges böra förbehållas bondeståndet — att viss del av den egendom, som den jordbrukande befolkningen innehade, kunde tänkas vara för densamma mindre nödvändig och sålunda kunde tillåtas få övergå även i bolagshänder. Härutinnan fann kommittén till en början, att från förbudet kunde undantagas den del av ett hemmans avrösningsjord, som ej borde betraktas såsom stödskog eller odlingsområde (förvärf av sådan egendom är numera genom 1925 års lagstiftning underkastat koncessionstvång). Därefter anförde kommittén (s. 99): "Men även andra undantag böra uppställas. Det finnes nämligen en hel del fall, där jord kan användas till ojämförligt mycket större nytta än som beståndsdel av ett jordbruk och där den jordvidd, som erfordras, är så obetydlig, att dess avstående för jordbruket är föga kännbart. I sådant fall bör det vara bolag eller förening fortfarande tillåtet att förvärva jord. Kommittén har alltså tänkt sig, att under förbudet icke skulle inbegripas tomt, upplagsplats eller annat dylikt område eller mark med tillhörande åbyggnad, där egendomens huvudsakliga värde utgöres av åbyggnaden, eller stenbrott, grustag, lertäkt, torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet."

I enlighet härmed avfattades kommitténs lagförslag på denna punkt.

I ett till högsta domstolen för yttrande remitterat förslag till lag i ämnet erhöll motsvarande bestämmelse — efter viss överarbetning inom justitiedepartementet — följande lydelse: Bolag eller förening må förvärva fastighet, som i den ordning 5 § stadgar prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen utgöra tomt, upplagsplats eller dylikt, eller utgöra stenbrott, grus- eller lertag, torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet. Vid remissen framhöll departementschefen (prop. nr 62/1906 s. 9), att det föreslagna stadgandet i allt väsentligt motsvarade vad kommittén föreslagit; den omarbetning stadgandet undergått hade förnämligast haft till syftemål att tydligt utmärka, att vid bedömandet av frågan

huruvida en fastighet vore av den art, som stadgandet avsåge, fastighetens *huvudsakliga* beskaffenhet skulle vara avgörande utan hinder därav, att till densamma hörde något mindre betydande jordområde av annan art.

I sitt utlåtande över lagförslaget anförde högsta domstolen (prop. nr 62/1906 s. 23), att då i allmänhet visst område å landet icke kunde anses utgöra tomt, upplagsplats eller dylikt förr än det till angivet ändamål användes, och meningen väl icke torde vara att förhindra förvärv av fastigheter som, ehuru ännu icke till sådant ändamål apterade, dock lämpligen kunde och uppgåvos skola därtill begagnas, ifrågavarande fastigheter syntes i lagen bäst kunna betecknas såsom huvudsakligen avsedda till tomt, upplagsplats eller annat dylikt ändamål.

Den sålunda framställda anmärkningen mot stadgandets avfattning beaktades vid utfärdandet av 1906 års lag.

I sitt år 1921 avgivna betänkande föreslog jordkommissionen ett med 1906 års lag härutinnan överensstämmande stadgande. Efter att ha framhållit att kommissionens förslag, i likhet med den tidigare lagstiftningen på området, icke innefattade något absolut förbud för bolag och föreningar att förvärva fast egendom, anförde kommissionen (s. 178): ”I den mån näringslivet i vårt land allt mer och mer anlitat bolagsformen för sin verksamhets utövande, har givetvis för bolagen uppstått behov att förvärva de för deras näringars direkta utövande nödiga markområdena, såsom tomter för fabriks- och andra byggnader, upplagsplatser, vattenfall med utmål och andra områden för kraftanläggningar, stenbrott, torvmossar, grus- och lertag samt andra dylika speciella slag av fast egendom. Områden av nu angivet slag böra bolagen framdeles som hittills kunna fritt förvärva. Där emot kan kommissionen icke finna, att hänsynen till de i bolagsform bedrivna näringarnas behöriga trivsel och sunda utveckling med nödvändighet påkallar, att bolagen få fritt förvärva även andra slag av mark. Helt naturligt finnes visserligen hos den industri, som hämtar sina råvaror från jorden och dess produkter, en åstundan att förskaffa sig ett omedelbart herravälde över de områden, varifrån råvarorna skola hämtas, och detta gäller ju speciellt bruks- och trävaruindustrierna, vilka i sin verksamhet i stor omfattning tillgodogöra sig skogsprodukter. Gentemot detta industriens intresse måste dock vägas de jordbrukspolitiska och sociala intressen, som kräva att jordbruksfastigheterna bibehållas i den självägande bondebefolkningens händer.”

Beträffande frågan huruvida förvärvad egendom vore av den beskaffenhet, som avsåges med ifrågavarande stadgande (således bland annat huvudsakligen vore avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt), framhöll kommissionen att detta i många fall icke kunde avgöras utan särskild utredning. Av synnerlig vikt vore, att den prövning, som i detta hänseende erfordrades, bleve så tillförlitlig som möjligt. Bestämmelsen kunde i annat fall, framhöll kommissionen, lätteligen utnyttjas till kringgående av lagens stadgande an-

gående koncessionsplikt. Enligt förslaget, som härutinnan överensstämde med 1906 års lag, hade prövningen därför anförtrotts åt KB, som enligt kommissionen bättre än lagfartsdomstolen torde vara i tillfälle att genom införskaffande av nödig utredning bilda sig tillförlitlig uppfattning om förhållandena.

Genom en lagändring år 1932 — då förbudslagen utsträcktes att gälla även stiftelser och ideella föreningar — utvidgades 3 § till att omfatta jämväl till idrottsplats avsedd egendom ävensom egendom av beskaffenhet att böra skyddas på grund av säregen natur eller fornlämning eller av liknande anledning.

Av lagens ordalag liksom av förarbetena till lagstiftningen framgår otve tydligt att lagens mening är, att fast egendom av betydelse för jordbruket och jordbruksbefolkningen icke får utan tillstånd av Kungl. Maj:t förvärfvas för industriella och liknande ändamål. Undantagandet från koncessionsplikten av egendom av den beskaffenhet, varom förmåles i 3 § nu gällande lag, har skett i avsikt att, utan att lagens syfte därigenom skulle eftersättas, åstadkomma ett förenklat förfarande i fråga om egendom, som är oundgängligen nödvändig för t. ex. driften av en industriell rörelse, såsom mark för fabriksbyggnad, upplagsplats och dylikt, och som tillika icke är av den betydelse att särskild koncessionsprövning erfordras. Att sistnämnda förhållande utgör förutsättningen för en tillämpning av undantagsstadgandet, framgår tydligt av vid lagstiftningens tillkomst gjorda uttalanden, därvid bland annat framhölls att de undantag, varom här är fråga, avsåge jord av så obetydlig vidd att dess avstående vore för jordbruket föga kännbart. Det i lagtexten använda uttrycket "tomt, upplagsplats eller dylikt" kan enligt vanligt språkbruk icke heller avse annat än område av mycket begränsad omfattning och korresponderar sålunda med den enligt motiven avsedda begränsade innebörden av undantagsstadgandet. Vid tillkomsten av såväl 1906 som 1925 års förbudslagar läser det ha funnits så mycket mindre anledning att ytterligare diskutera den avsedda begränsningen som det vid dessa tidpunkter torde ha förutsatts, att det markbehov, som erfordrades enbart för uppförandet av industribyggnader och anordnande av upplag och dylikt, icke heller i praktiken kunde komma att sträckas utöver vad med undantagsstadgandet avsågs. Emellertid erhöi stadgandet, av uppenbara praktiska skäl, icke en så snäv utformning, att därunder skulle inbegripas allenast vad som utgjorde eller vore avsett att användas som tomt, upplagsplats och dylikt. Den mark, som omfattades av undantaget, bestämdes sålunda skola utgöra sådan egendom, som "huvudsakligen" prövas vara avsedd till, bland annat, dylika ändamål. Det framhölls därvid, att det avgörande vid bedömningen således skulle vara egendomens huvudsakliga beskaffenhet utan hinder därav, att till densamma hörde något mindre betydande jordområde av annan art. Därigenom skedde alltså icke något frångående av huvudförutsättningen för undantagets infö-

rande, nämligen att därunder skulle falla endast egendom, som vore för jordbruket utan nämnvärd betydelse. Den omständigheten att icke i lagtexten angavs någon viss övre arealgräns kan uppenbarligen icke anföras för motsatt mening. Med hänsyn till de skiftande förhållandena i olika förekommande fall torde nämligen en på sådant sätt bunden gränsdragning vara ur tillämpningssynpunkt mindre lämplig. Att man emellertid vid lagstiftningsarbetet hade blicken öppen för att stadgandet kunde utnyttjas för kringgående av lagens föreskrift om koncessionstvång, framgår av vad jordkommissionen vid tillkomsten av 1925 års lag uttalade rörande vikten av att en noggrann prövning skedde hos länsstyrelserna till förhindrande av sådant kringgående.

Om således den i lagtexten gjorda bestämningen av egendom, som må hänföras under 3 § — nämligen, såvitt nu är fråga, egendom som huvudsakligen är avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt — såväl på grund av uttryckens språkliga innebörd som med hänsyn till lagens syftemål och vad i lagmotiven härutinnan uttalats, har sin givna avgränsade innebörd, utesluter detta naturligen icke att i rättstillämpningen tvekan stundom kan uppkomma, huruvida viss egendom är av nu nämnd beskaffenhet. Denna tvekan lär i allmänhet icke ha avsett tolkningen av begreppen tomt och upplagsplats, varmed icke kan förstås annat än den mark, som erfordras för själva byggnaderna och upplagen jämte ett däromkring liggande område av, relativt sett, obetydlig omfattning. Större tvekan torde ha yppats när det gällt bedömningen, huruvida förvärvad egendom kan anses "huvudsakligen" vara avsedd för ifrågavarande ändamål, eller således bedömningen huruvida de delar av egendomen, som icke oundgängligen erfordras som tomt och upplagsplats, äro av den storlek och betydenhet för jordbruket, att egendomen enligt huvudregeln i lagen icke kan undantagas från koncessionstvånget. Under det halvsekel lagstiftningen varit gällande ha också åtskilliga ärenden av förevarande natur varit föremål för regeringsrättens prövning. Såvitt jag kunnat finna, har undantagsstadgandet därvid aldrig tillämpats på områden av större storleksordning än 32 hektar. Däremot ha i flera fall egendom av mindre omfattning än den nyss angivna ansetts icke kunna inbegripas under stadgandet. Till belysning av spörsmålet kan jag bland rättsfall från senare tid hänvisa t. ex. till dem, som omnämnts i RÅ 1940 not Jo 6, 1948 not Jo 76 och 1951 not Jo 26.

I det förstnämnda av dessa fall gällde frågan huruvida en vid ett vattendrag belägen jordbruksfastighet om cirka 32 hektar kunde anses huvudsakligen vara avsedd till upplagsplats för virke. Länsstyrelsen hade vid sin prövning av ärendet funnit detta icke vara fallet. I ett första yttrande över besvären uttalade lantmäteristyrelsen, att bedömningen av frågan huruvida behovet av upplagsplatser kunde motivera förvärv av ett så stort område borde vila på sakkunnig utredning om huru stort område

som erfordrades för bolagets behov och huruvida en uppdelning av lägenheten i en fastighet för bolagets ändamål och en restfastighet för jordbrukets behov kunde ske. Den förebragta utredningen vore enligt lantmäteristyrelsen icke tillräckligt uttömmande för att motivera en förklaring enligt 3 § förbudslagen. Besvären kunde därför icke tillstyrkas. I ärendet upplystes senare, att upplagen skulle vara belägna på olika ställen inom fastigheten i anslutning till vissa timmerbasvägar och omfatta i areal 5 à 6 hektar. Vidare upplystes, bland annat, att den för upplagsplatserna och vattenkraftens eventuella utnyttjande ej erforderliga delen av fastigheten icke kunde brukas som självständigt jordbruk. Lantmäteristyrelsen framhöll i nytt yttrande att, även om fastigheten vore osedvanligt stor för att anses falla in under 3 §, styrelsen likväl, med hänsyn till upplysta förhållanden, ansåge att lagrummet kunde tillämpas, vilket även blev regeringsrättens beslut.

I det år 1948 prövade fallet gällde frågan en fastighet om cirka 10 hektar, därav hälften åker. Å fastigheten, som genomflöts av ett vattendrag med vattenfall, fanns en kvarn- och sågrörelse, i kombination varmed jordbruket bedrivits. Fastigheten hade nu förvärvats av ett bolag, men länsstyrelsen fann fastigheten icke vara av beskaffenhet, som i 3 § avsågs. I avgivet yttrande anförde lantmäteristyrelsen, bland annat, att det för kvarn- och sågverksrörelsen erfordrades visst utmål på ömse sidor om vattendraget ävensom visst utrymme kring byggnaderna samt upplagsplats för virke. Sannolikt skulle enligt styrelsen åtminstone hälften av fastighetens areal eller omkring 5 hektar, därav 2,5 hektar åkerjord, falla utanför det för industribehovet erforderliga området. Då det sålunda "överblivna" jordbruksområdet om 5 hektar i storleksordning torde vara jämförbart med ett s. k. stödjordbruk, ansåg styrelsen att det icke kunde ingå i fastighet, som i övrigt avsågs i 3 § förbudslagen. Lantmäteristyrelsen framhöll vidare, att jordbruksområdet icke kunde hänföras till sådana "mindre betydande jordområden av annan art", som enligt lagens förarbeten kunde hänföras till fastighet, varå 3 § förbudslagen vore tillämplig, och att området icke med fördel kunde bilda särskild fastighet utan bäst kunde utnyttjas som komplement till industrirörelsen, samt att tillstånd av Kungl. Maj:t jämlikt 5 § förbudslagen syntes kunna påräknas. Enligt styrelsens mening hade det varit enklast att bolaget sökt sådant tillstånd. Regeringsrätten fann vid sin prövning ej skäl göra ändring i länsstyrelsens avslagsbeslut. Tillstånd till förvärvet meddelades senare av Kungl. Maj:t i statsrådet.

De nu från rättspraxis i korthet återgivna fallen och övriga tillgängliga rättsfall rörande tillämpligheten av 3 § synes mig klart ge vid handen, att stadgandet även i rättstillämpningen uppfattats och iakttagits i enlighet med vad jag här ovan utvecklat rörande dess innebörd.

Av handlingarna i förevarande ärende framgår, att länsstyrelsen genom resolution den 16 juli 1953 och genom ett par därpå följande resolutioner

förklarar ett antal jordbruksfastigheter, det s. k. Siggehorvaområdet — vilka fastigheter avsetts skola användas för uppförande av en sulfatfabrik med tillhörande anläggningar — vara av sådan beskaffenhet, som avses i 3 § förbudslagen. Därefter har länsstyrelsen — sedan förenämnda fastighetsförvärv icke kunnat i sin helhet fullföljas och området för övrigt uppgivits ha på grund av ändrade dispositioner blivit otillräckligt för fabriksändamålet — genom resolution den 10 juni 1955 förklarar ett annat, för samma industri avsett komplex jordbruksfastigheter, det s. k. Nygårdsområdet, vara av enahanda beskaffenhet.

Beträffande det förstnämnda området förebragtes inför länsstyrelsen icke någon plan rörande områdets disposition för det uppgivna industriändamålet utan blott intyg av lantmätare, som — oaktat ej heller han inhämtat närmare uppgifter i berörda hänseende — förklarade att fastigheterna, vilka enligt intygen omfattade tillhoppa omkring 157 hektar, huvudsakligen vore avsedda till tomt för sulfatfabriken. Materialet för länsstyrelsens prövning av ärendet var sålunda, med hänsyn till de betydande arealer det här gällde, uppenbart otillräckligt. Jag anser mig emellertid, med hänsyn till vad i det följande kommer att anföras, kunna avstå från att närmare bedöma detta ärendes handläggning, desto hellre som förvärvet av nu ifrågavarande område till sin huvudsakliga del icke kunnat fullföljas.

Vad härefter angår Nygårdsområdet utvisa handlingarna, att områdets sammanlagda areal enligt hos länsstyrelsen åberopat intyg av lantmätare utgjorde 521 hektar, därav 117 hektar odlad jord (i 1952 års taxeringslängd är arealen angiven till 507 hektar, därav 102 hektar åker och 339 hektar skogsmark). Under ärendets handläggning förklarade sig sökandebolaget villigt att av detta område till lantbruksnämnden avyttra ett mot angränsande fastigheter beläget sammanhängande skifte om cirka 110 hektar. Inom den återstående delen av förvärvsområdet, som — med utgångspunkt från att egendomens totala areal uppgick till 521 hektar — således omfattade en ytvidd av 411 hektar, skulle enligt den i ärendet åberopade dispositionsplanen ett flertal anläggningar och upplag med större eller mindre mellanrum utplaceras. Enligt den förut omnämnda, på min begäran verkställda beräkningen täcka nämnda anläggningar och upplagsplatser, sådana de inritats på planen, en sammanlagd yta av omkring 137 hektar eller således en tredjedel av det för industrien slutligen avsedda området. Av denna ytvidd upptaga upplagsplatserna ej mindre än omkring 116 hektar.

Det i dispositionsplanen angivna behovet av mark för de över större delen av fastighetskomplexet utspridda anläggningarna är således mycket betydande. Särskilt det för upplagsplatser uppgivna markbehovet förefaller anmärkningsvärt stort. Till jämförelse kan nämnas att, enligt vad jag inhämtat, området för industrianläggningarna vid Östrand — vilka ha en kapacitet av 150 000 ton sulfatmassa om året och som omfatta bland

annat även blekeri och klorfabrik och jämväl äro avsedda att inom samma område utökas med en pappersfabrik och vid vilka sysselsättas omkring 900 arbetare och tjänstemän — har en areal av endast 55 hektar. Någon utredning, som bestyrker det i dispositionsplanen angivna markbehovet, har, såvitt handlingarna utvisa, icke förebragts. Med hänsyn till den ovanligt stora areal, som bolaget sålunda uppgivit vara erforderlig för industriföretaget, synes det mig högst anmärkningsvärt att länsstyrelsen underlåtit att närmare kontrollera bolagets uppgifter om markbehovet.

Om det emellertid skulle förhålla sig så, att den i planen gjorda dimensioneringen av anläggningar och upplagsplatser riktigt återgiver vad som verkligen erfordras för en industri med avsedd kapacitet, kan till en början den frågan uppställas, huruvida stadgandet i 3 § förbudslagen skulle kunna vara tillämpligt på ett område, inom vilket de ifrågavarande anläggningarna och upplagsplatserna koncentrerades, t. ex. ett område om 150 hektar, och som sålunda skulle kunna betraktas såsom ett enda sammanhängande industriområde. Huruvida ett inom en jordbruksbygd beläget område av nu nämnd storleksordning kan och bör avstås till industriellt ändamål, utgör en fråga, som uppenbarligen icke kan vara ur jordbrukets synpunkt ligkiltig och vars besvarande torde tarva närmare överväganden, vilka i olika fall kunna leda till skilda slutsatser. Det skulle därför enligt min mening vara stridande mot lagstiftningens syfte och grunderna för 3 § att — även om en pressad bokstavstolkning så medgäve — å ett sådant område tillämpa sagda lagrum och således undandraga frågan den i lagen stadgade koncessionsprövningen av Kungl. Maj:t.

I det föreliggande fallet voro emellertid anläggningarna och upplagsplatserna enligt den åberopade dispositionsplanen utspridda inom ett område, som — om man nu först bortser från den till lantbruksnämnden sedermera avyttrade delen — omfattade 411 hektar och varav den för byggnader och upplag dimensionerade ytvidden utgjorde en tredjedel. Som motivering för en sådan utspridning av de industriella enheterna har anförts behovet av vidsträckta skyddsområden med hänsyn bland annat till immissioner och brandfara. Jag saknar visserligen anledning betvivla, att en dylik planering kan ur olika synpunkter vara ändamålsenlig och lämplig. Det lär emellertid ingalunda kunna göras gällande, att utspridningen av enheterna inom en så vidsträckt areal skulle vara *oundgängligen nödvändig eller ens vanlig* för industrier av detta slag. Om emellertid disponeringen genomföres på sätt i förevarande fall skett — och detta kan som sagt mycket väl ha skäl för sig — är det uppenbarligen helt uteslutet att beteckna hela detta vidsträckta område å mer än 400 hektar såsom en enda tomt och upplagsplats i lagens mening. Skyddsområden, av den storlek varom här är fråga, kunna omöjligen ingå i begreppet tomt. I stället är det här fråga om ett flertal tomter och upplagsplatser, och spörsmålet blir

därför huruvida området kan anses "huvudsakligen" vara avsett för nämnda ändamål.

Härom får jag framhålla, att det även vid en spatiös beräkning av det markbehov, som oundgängligen erfordras för de olika inrättningarna och som således kan anses utgöra tomter och upplagsplatser, avsevärda arealer skulle kvarstå, uppgående till betydligt mer än hälften av det ifrågavarande området. Det skulle därför vara klart stridande mot icke blott lagens mening utan även dess bokstav att under 3 § hänföra hela området. Det är enligt min mening över huvud taget icke möjligt, ens med den mest pressade tillämpning av lagrummet, att beteckna ett inom en jordbruksbygd beläget område på över 400 hektar såsom huvudsakligen avsett för tomt, upplagsplats eller dylikt.

Den fråga länsstyrelsen ställdes inför var emellertid icke den nu berörda. I förvärvsegendomen ingick nämligen, förutom den nyss avhandlade delen å 411 hektar, jämväl en ägovidd om 110 hektar, som tydligen utgjordes av för jordbruket i trakten särskilt värdefull mark och på vilken bolaget icke ens ställde anspråk. Då en tillämpning av 3 § redan på ett förvärv av det förstnämnda området skulle, såsom jag förut framhållit, ha varit stridande mot lagen, torde icke behöva närmare utvecklas att länsstyrelsens nu fattade beslut, enligt vilket hela fastighetskomplexet förklarades vara av beskaffenhet varom i nämnda lagrum sägs, saknar varje som helst laga stöd. Det omöjliga och orimliga i en sådan lagtillämpning synes även ha stått klart för länsstyrelsen själv, eftersom man därifrån, enligt vad i ärendet upplysts, gav bolaget besked att ansökningen skulle komma att avslås, såvida ej bolaget förklarade sig villigt att i sin tur till lantbruksnämnden försälja de delar, som bolaget bedömdes icke ha behov av för fabriksanläggningen. Om länsstyrelsen verkligen haft den uppfattningen att lagrummet var tillämpligt å förvärvsegendomen, hade länsstyrelsen endast haft att konstatera detta förhållande, och det hade då varit obehörigt av länsstyrelsen att för bifall till ansökningen uppställa det angivna villkoret. Länsstyrelsen synes följaktligen i själva verket ha under formen av en tillämpning av 3 § ingått på den koncessionsprövning, som lagligen tillkommer endast Kungl. Maj:t.

I enlighet med det nu anförda finner jag, att länsstyrelsen förfarit felaktigt genom att i klar strid mot lagens ordalydelse och syfte meddela sitt berörda beslut. För detta beslut äro Wagnsson och Hanning båda ansvariga. De ha sålunda genom sitt förfarande gjort sig skyldiga till tjänstefel.

Vid bedömningen av detta fel är till en början att beakta, att Wagnsson och Hanning tydligen handlat i överensstämmelse med vad de ansett länets intressen kräva i den föreliggande situationen, som enligt deras uppfattning innefattat risk för att säljarna på grund av dröjsmål med förvärvstillståndet skulle komma att draga sig ur affären. Härtill vill jag endast anmärka, att det synes mig svårförklarligt, hur en sådan risk kunde bedömas före-

ligga, eftersom säljarna voro bundna av köpekontraktet, och ärendets prövning i lagenlig ordning, d. v. s. hos Kungl. Maj:t, för övrigt icke torde ha behövt medföra något nämnvärt dröjsmål. Det enda osäkerhetsmoment som förefunnits har varit, huru Kungl. Maj:ts prövning skulle komma att utfalla; och härtill har länsstyrelsen lagligen icke ägt taga hänsyn.

Vid bedömningen av ansvarsfrågan är vidare att beakta, att det naturligtvis icke kan uteslutas att Kungl. Maj:t, om ärendet dit hänskjutits, skulle ha lämnat tillstånd till förvärvet, därvid dock måste ifrågasättas om icke såsom villkor skulle ha uppställts att, förutom inägojorden å 110 hektar, även en del av skogsmarken frånsålades. Under alla omständigheter skulle den skillnaden ha uppkommit, att egendom icke, såsom nu blivit fallet, undantagits jordförvärvslagens tillämpning. Praktiskt berör detta den till lantbruksnämnden avyttrade marken, beträffande vilken förvärvstillstånd enligt berörda lag sålunda icke i fortsättningen erfordras. De komplikationer, som härigenom kunna uppkomma, synas dock icke behöva medföra allvarligare olägenheter.

Vid angivna förhållanden har jag övervägt, huruvida jag borde begagna mig av min instruktionsenliga befogenhet att underlåta åtal. Det synes mig emellertid vara av stor vikt, att det från det allmännas sida med skärpa fastslås, att bestämmelsen i 3 § förbudslagen — oavsett vikten av de lokala intressen som beröras därav — icke får tillämpas på ett sådant sätt att lagens stadgande om koncessionstvång kringgås och att länsstyrelserna härigenom övertaga den Kungl. Maj:t allena tillkommande prövningen, huruvida för jordbruket betydelsefull mark må övergå i bolagshänder. Denna prövning måste ske med hänsyn till allmänna jordbrukspolitiska och sociala överväganden och således ur vidare synpunkter än de rent provinsiala. Härtill kommer att Wagnsson och Hanning i de från dem i ärendet infordrade yttrandena, fränsett den tvekan som kommit till uttryck i det sist avgivna, bestämt hävdad att 3 § förbudslagen kunde tolkas på sätt som skett och att länsstyrelsen följaktligen förfarit fullt lagenligt, då den förklarade den ifrågavarande jordbruksegendomen om 521 hektar vara av beskaffenhet, som i nämnda lagrum sägs, d. v. s. kunna utan koncessionsprövning förvärvas av bolag. Denna inställning från länsstyrelsens sida innefattar således risk för en oriktig lagtillämpning även i andra liknande fall. Av nu angivna skäl finner jag, att Wagnssons och Hannings förfarande med hänsyn till sakens principiella vikt och föreliggande omständigheter icke kan undgå beivran.

Under åberopande av det anförda beslutar jag därför, att talan om ansvar skall väckas mot Wagnsson och Hanning för vad de i förut angivet hänseende låtit komma sig till last eller således, i fråga om Wagnsson, att denne i resolution den 10 juni 1955, under utövande av länsstyrelsens beslutanderätt, förklarat av Skogsägarnas Cellulosa Aktiebolag genom köpekontrakt den 18 april 1955 förvärvade jordbruksfastigheter, det s. k. Ny-

gårdsområdet i Mönsterås köping, vara av sådan beskaffenhet som avses i 3 § lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, samt, i fråga om Hanning, att denne såsom föredragande i ärendet biträtt nämnda beslut. Ansvar skall yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

Göta hovrätt, varest åtalet väcktes, yttrade i dom den 19 maj 1958 följande.

Wagnsson och Hanning ha anfört bland annat: Vid tolkningen av 3 § förbudslagen hade länsstyrelsen ansett att egendomen, vars areal visserligen i och för sig vore avsevärd, kunde bedömas utgöra för bolagets verksamhet direkt nödvändiga markområden såsom tomter för fabriks- och andra byggnader. För länsstyrelsen hade det stått klart, att bolaget med markförvärvet icke velat tillgodose annat intresse än att erhålla nödigt utrymme för en industri av betydande kapacitet. Länsstyrelsen hade ansett sig i lagens uttryck "huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats" kunna inlägga den betydelsen, att därmed avsåges för fabriksanläggningar erforderlig mark ävensom i detta fall nödiga skyddsområden med hänsyn till faran för brand och för spridning av illaluktande gaser. Både Wagnsson och Hanning hade flera gånger besökt området för att bilda sig en uppfattning om anläggningen samt hade vid upprepade sammanträden med företrädare för bolaget ingående diskuterat bolagets markbehov. Länsstyrelsen hade därvid fått den uppfattningen, att bolaget för sina anläggningar nu och på längre sikt vore i behov av det utrymme, varom här vore fråga. Att länsstyrelsen även bedömt huvuddelen av det sedermera till lantbruksnämnden överlåtna området såsom erforderligt för industrien berodde på att det över detta område skulle byggas både utfartsväg och järnväg till industriområdet samt kraftledningsgator. Sakkunniga hade bedömt en förläggning av industrien till annan ort än Mönsterås såsom otänkbar. Att Kungl. Maj:t skulle ha avslagit en ansökan från bolaget om förvärvstillstånd kunde anses såsom uteslutet. Några olägenheter hade icke föranletts av att länsstyrelsen i stället för Kungl. Maj:t prövat ärendet.

Av utredningen i hovrätten framgår, att länsstyrelsens förklaring avsett jordbruksfastigheter och sämjedelningslotter av sådana med en sammanlagd areal av omkring 520 hektar, att, innan förklaringen gavs, bolaget förbundit sig att därav till lantbruksnämnden överlåta omkring 110 hektar för jordbruket värdefull mark samt att enligt den dispositionsplan, som förelåg vid tiden för länsstyrelsens prövning, industrianläggningarna upp-togo en sammanlagd yta av drygt 137 hektar och voro belägna å det område, som återstod efter överlåtelsen till lantbruksnämnden.

De för industrien behövliga anläggningarna voro således icke planerade att taga i anspråk mer än omkring en tredjedel av den areal, som bolaget avsåg att behålla. Även om bolaget haft skäl att såsom framgår av disposi-

tionsplanen utsprida anläggningarna över ett vidsträckt område, kan dock uppenbarligen icke hela detta område betecknas såsom huvudsakligen avsett till tomt eller upplagsplats i förbudslagens mening. Än mindre kan så vara fallet i fråga om ovannämnda område om 110 hektar, vilket bolaget icke till någon del behövde för industriella anläggningar.

Vid sådant förhållande har länsstyrelsen icke ägt att utfärda ifrågavarande förklaring utan har prövningen av förvärvstillstånd för bolaget lagligen tillkommit Kungl. Maj:t.

Wagnsson och Hanning, vilka båda äro ansvariga för ifrågavarande beslut, ha förty förfarit felaktigt.

Omständigheterna äro icke sådana, att Wagnsson och Hanning kunna undgå ansvar för tjänstefel.

Hovrätten dömer jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen en var av Wagnsson och Hanning för tjänstefel till 20 dagsböter, varje dagsbot bestämd för Wagnsson till 50 kronor och för Hanning till 25 kronor. Böterna skola tillfalla kronan.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

4. Försummelse av taxeringsintendent att tillse att till honom överlämnade remisser besvarades inom tillbörlig tid

Den 14 mars 1957 förekom i tidningen Expressen en artikel med rubriken "Handlingar i skattemål låg 7 år i skrivbordslåda". Av tidningsartikeln framgick, bland annat, att en skattskyldig stått under åtal vid Norra och Södra Vedbo domsagas häradsrätt för deklaraionsbrott tretton år i avvaktan på laga kraft ägande beslut i taxeringsfråga, att vederbörande taxeringsintendent vid länsstyrelsen i Jönköpings län dröjt sju år med att avgiva yttrande över den skattskyldiges hos regeringsrätten anförda besvär i taxeringsmålet, att åtalsmålet, efter medgivande av riksåklagarämbetet, sedermera avskrivits, samt att taxeringsintendenten såsom orsak till det inträffade dröjsmålet på länsstyrelsens taxeringssektion med handläggningen av skattemålet angivit personalbrist vid sektionen.

Med anledning av innehållet i berörda tidningsartikel inkom länsstyrelsen den 23 april 1957 med infortrat yttrande, varvid fanns fogat ett av taxeringsintendenten i länet Folke Psilander till länsstyrelsen avgivet yttrande i saken. Jag införskaffade vidare akter från domsagan, riksåklagarämbetet, kammarrätten och finansdepartementets regeringsrättsbyrå. Av handlingarna inhämtades följande.

Den i tidningsartikeln äsyftade var fabrikören Carl Seth Boström i Tranås. Dennes räkenskaper för åren 1937—1941 blevo efter landskamrera-

rens i länet förordnande — med stöd av bland annat 32 § 3 mom. i 1928 års taxeringsförordning sådant lagrummet lydte före 1943 års taxeringsreform, vilken trädde i kraft den 1 januari 1944 — granskade av dåvarande taxeringsrevisorn, numera länsrevisorn Elof Sunnerstam. På grundval av dennes den 1 september 1943 upprättade granskningspromemoria beslöt Jönköpings läns prövningsnämnd, på framställning av landskamreraren, vid sammanträde den 7—den 9 oktober 1943, att Boström skulle eftertaxeras i Tranås *dels* för åren 1938—1941 till kommunal inkomstskatt m. m. på sätt i beslutet närmare angavs, vilket i förevarande sammanhang icke kan anses erforderligt att återgiva, och *dels* för år 1942 till kommunal inkomstskatt för en beskattningsbar inkomst av 29 240 kronor, till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt att utgå med 6 154 kronor 28 öre samt till värnskatt att utgå med 5 280 kronor 45 öre. Därvid ansåg prövningsnämnden Boström obehörigen ha undgått beskattning för inkomst av rörelse till ett sammanlagt belopp av 99 324 kronor, varav 15 000 kronor antagits belöpa på ettvart av beskattningsåren 1937—1939, 25 000 kronor på beskattningsåret 1940 och 29 234 kronor på beskattningsåret 1941. Vidare ansåg prövningsnämnden Boström ha haft tidigare icke uppgivna tillgångar vid utgången av år 1941 till belopp av 69 234 kronor. Sedermera beslöt prövningsnämnden vid sammanträde den 26 november 1943 att *dels* eftertaxera Boström till krigskonjunkturskatt i Tranås, för år 1941 för en beskattningsbar merinkomst av rörelse av 15 900 kronor med uträknad krigskonjunkturskatt av 6 748 kronor 90 öre, som påfördes provisoriskt för kostnadsutjämning, samt för år 1942 för en beskattningsbar merinkomst av rörelse av 17 100 kronor med uträknad krigskonjunkturskatt av 6 209 kronor 50 öre, som påfördes provisoriskt för kostnadsutjämning, *dels* ock åsätta Boström viss taxering till krigskonjunkturskatt i Tranås för år 1943.

Över samtliga här ovan berörda beslut anförde Boström besvär hos kammarrätten i besvärsskrifter, som inkommo till länsstyrelsen den 27 december 1943 och den 28 januari 1944, och vari Boström yrkade undanröjande av taxeringsåtgärderna.

Med skrivelse den 12 februari 1944 överlämnade Psilander i egenskap av t. f. taxeringsintendent till landsfogden i länet samtliga handlingar rörande de Boström för år 1942 åsatta eftertaxeringarna samt ifrågasatte, huruvida icke Boström gjort sig skyldig till sådan förseelse, som omförmäldes i 143 § 1928 års taxeringsförordning i dess lydelse före den 1 juli 1943. Psilander hemställde att återfå handlingarna tillika med besked om vidtagna åtgärder. Ärendet överlämnades av landsfogden omedelbart till stadsfiskalen i Tranås, som efter viss ytterligare utredning väckte åtal mot Boström vid Norra Vedbo häradsrätt. Ansvar yrkades å Boström enligt en den 23 februari 1944 utfärdad stämning för det han i sin år 1942 i Tranås avlämnade allmänna självdeklaration, avseende kalenderåret (räkenskapsåret) 1941, lämnat oriktiga uppgifter, ägnade att leda till för låg taxering till

statlig inkomst- och förmögenhetsskatt jämte värnskatt samt befrielse från krigskonjunkturskatt med belopp, motsvarande de Boström av prövningsnämnden åsatta eftertaxeringarna för år 1942. Därigenom hade Boström enligt stämningsansökan gjort sig förfallen till ansvar enligt 143 § taxeringsförordningen den 28 september 1928 jämfört med 7 § förordningen den 30 juni 1942 om värnskatt och 38 § förordningen den 19 juni 1942 om krigskonjunkturskatt.

Målet förekom inför häradsrätten den 3 april 1944 och efter kortvarig handläggning, varvid Boström genom ombud bestred åtalet, förklarades målet av häradsrätten vilande i avbidan på laga kraft ägande beslut i det hos kammarrätten anhängiga målet angående Boströms taxering för år 1942.

De med åtalsanmälan överlämnade handlingarna återkommo till länsstyrelsen först den 14 november 1946 tillika med protokollsutdrag angående åtalsmålet handläggning vid häradsrätten.

Efter verkställd utredning avgav Psilander i två den 19 november 1947 dagtecknade skrivelser förklaring över de av Boström anförda besvären. Med skrivelser samma dag överlämnade länsstyrelsen besvärsmålen till kammarrätten, därvid tillika anmärktes att Boström vore ställd under åtal för oriktig deklaration och att åtalsmålet förklarats vilande i avvaktan på avgörandet av taxeringsmålen. Genom fem särskilda den 4 mars 1948 meddelade utslag avgjorde kammarrätten de ifrågavarande besvärsmålen, därvid kammarrätten *dels* beträffande eftertaxeringarna för år 1942 — avseende såväl kommunal inkomstskatt m. m. som krigskonjunkturskatt — och taxeringen till krigskonjunkturskatt för år 1943 icke fann skäl att göra ändring i prövningsnämndens beslut, *dels ock* beträffande taxeringsåtgärderna i övrigt, med ändring av prövningsnämndens beslut, undanröjde de åsatta eftertaxeringarna.

Över kammarrättens utslag anfördes besvär av såväl Psilander som Boström i besvärsskrifter, som inkommo till finansdepartementet, från den förre den 15 maj och från den senare den 24 maj 1948. Genom den 12 juli 1948 dagtecknade remisser, som inkommo till länsstyrelsen den 14 i samma månad, anmodades länsstyrelsen att över de anförda besvären inhämta vederbörandes förklaringar samt att inkomma till Kungl. Maj:t med desamma ävensom med handlingarna i målen. Förklaring inkom från Boström den 25 oktober 1948, innefattande tillika närmare utveckling av Boströms talan. Sedan därefter vederbörande taxeringsnämndsordförande, efter remiss, inkommit med yttrande den 16 november 1948, överlämnades samtliga handlingar till Psilander. Den 30 juni 1955 avgav Psilander korta förklaringar över de av Boström anförda besvären ävensom påminnelser i anledning av vad Boström i sin förklaring anfört. Handlingarna redovisades därefter av länsstyrelsen till finansdepartementet, dit de inkommo den 12 juli 1955. Målen avgjordes av regeringsrätten genom utslag den 18 novem-

ber 1955. Regeringsrätten ansåg därvid Boström skola eftertaxeras jämväl för år 1941 i fråga om såväl inkomstskatt m. m. som krigskonjunkturskatt, men lämnade kammarrättens beskattningsåtgärder i övrigt utan ändring.

Sedan avskrifter av Kungl. Maj:ts utslag i taxeringsmålen i början av januari 1956 överlämnats till landsfiskalen i Tranås distrikt — stadsfiskals-tjänsten i Tranås hade från och med den 1 juli 1945 indragits — vidtog denne förberedelser för det vilandeförklarade åtalsmålets återupptagande vid häradsrätten. Av olika skäl kom åklagarens beslut i frågan om hur vidare borde förfaras med målets handläggning att draga ut på tiden, och först den 20 december 1956 gjordes anmälan till häradsrätten om målets återupptagande. I anledning därav beslöt rätten den 2 januari 1957 återupptaga målet till förnyad handläggning samt utsatte målet att åter förekomma den 18 februari 1957.

Under tiden hade riksåklagarämbetet, på framställning av Boströms ombud, genom beslut den 25 januari 1957 förordnat om nedläggande av åtalet mot Boström. I skälen för detta beslut anfördes, att det syntes tvivelaktigt, om det skulle vara möjligt att styrka att det med åtalet avsedda beloppet undandragits beskattning år 1942, att fällande dom därför icke syntes vara att emotse samt att i det närmaste femton år förflutit, sedan gärningen begåtts.

Sedan landsfogden i länet Bertil Ankar, med åberopande av riksåklagarämbetets förenämnda beslut, hos häradsrätten hemställt om avskrivning av målet mot Boström, blev målet genom beslut den 20 februari 1957 från vidare handläggning avskrivet.

I sitt ovannämnda, till länsstyrelsen avgivna yttrande rörande innehållet i den remitterade tidningsartikeln anförde Psilander bland annat följande.

Ehuru diariet utvisade, att Psilander först med den 30 juni 1955 dagtecknade förklaringar återställt handlingarna till länsstyrelsen, innebure detta icke, att målen icke dessförinnan varit föremål för åtgärd eller överväganden. Sålunda uppgaves uti den förteckning över den 1 maj 1952 icke avslutade ärenden, som länsstyrelsen den 10 juli sagda år överlämnat till justitiekanslersämbetet, att skriftväxling i anslutning till visst åberopat utredningsmaterial ägt rum i oktober—november 1949 samt att ytterligare utredning under hösten 1952 skolat äga rum för målens redovisning vid nämnda tidpunkt. Att denna ytterligare utredning ej kommit att verkställas sammanhängde med att arbetskrafterna å taxeringssektionen icke som varit avsett förstärkts vid ingången av budgetåret 1952/53 utan tvärtom på grund av att sektionen ej tillgodosetts med befordringstjänster tillfälligt minskats. Det provisoriska arbetskraftstillskott, som utverkats, när Kungl. Maj:t lämnat utan beaktande länsstyrelsens framställning den 19 augusti 1952 om ändrad klassificering av landskontoret, hade måst utnyttjas till förmån för det stora antalet senare inkomna mål till skattedomstolarna. Nu förevarande mål hade därför kommit att ingå i en ej obetydlig grupp av äldre vidlyftiga mål, som successivt i relativt långsamt tempo

kunnat redovisas. Emellertid kunde Psilander nu ej bestämt angiva vid vilka tider han haft tillfälle ägna sig åt Boströmsmålen, bland annat i form av överläggningar med länsrevisorerna. Den omslagspärm, vari målen förvarats och varå vissa anteckningar gjorts bland annat om en förfrågan från finansdepartementets regeringsrättsbyrå rörande målen, som Psilander kunde erinra sig, hade nämligen förstörts omedelbart efter det handlingarna i början av juli 1955 insänts till departementet. Psilanders bevakande av det allmännas rätt hade föranlett, att de av kammarrätten undanröjda eftertaxeringarna för år 1941 fastställts till vad prövningsnämnden beslutat. Då Psilanders talan avsett även 1938—1940 års eftertaxeringar, men talan därutinnan ogillats, kunde ej göras gällande, att Boström undgått någon skatt. — Däremot kunde ej bestridas, att målens fördröjda redovisning kunde ha medverkat till att Boström icke kunnat fällas till ansvar för förseelse, som avsåges i 143 § taxeringsförordningen i dess äldre lydelse. Emellertid vore det i tidningsartikeln gjorda påståendet, att en fällande dom varit ofrånkomlig, icke sakligt befogad. Sedan landsfiskalen i början av år 1956 fått Kungl. Maj:ts utslag och handlingarna i skattemålen till sig överlämnade, hade han haft att föranstalta om fullständigande av den tidigare polisutredningen. När denna efter av Boström påkallade uppskov skolat fullföljas hade befunnits, att Boström bland annat gjort gällande, att hans ombud i skatteprocessen icke framlagt allt material eller åberopat alla omständigheter, som kunnat tala till Boströms förmån. Kompletteringen av polisutredningen hade alltså skolat bliva vidlyftig och utgången av ansvarsålet hade även framstått som oviss. Att så varit fallet hade framkommit vid en konferens inför landsfogden i länet, där Boström och hans advokat samt länsrevisorerna och Psilander deltagit. En därvid gjord hemställan av landsfiskalen att få nedlägga målet hade ej bifallits av landsfogden, eftersom den ursprungligen gjorda åtalsanmälan från Psilanders sida ej kunde anses obefogad. Framställningen om nedläggandet av målet hade därefter gjorts hos riksåklagarämbetet med i tidningsartikeln angivet resultat.

Beträffande sitt i tidningsartikeln återgivna uttalande, att arbetsförhållandena på taxeringssektionen åberopats som förklaring till att målen icke expedierats inom rimlig tid, ville Psilander hänvisa till vad länsstyrelsen anfört *dels* i yttrande den 17 mars 1951 till JO i anledning av anmälan av leg. läkaren Oscar J. Andersson (71/1951), *dels* i ovannämnda framställning den 19 augusti 1952 till Kungl. Maj:t och senare framställningar och utlåtanden om personalbehovet på taxeringssektionen, *dels* vid översändande till justitiekanslersämbetet av redogörelserna för balanserade mål åren 1952—1954.

Länsstyrelsen uppehöll sig i sitt yttrande till en början vid taxeringsintendentens huvudsakliga arbetsuppgifter, särskilt hans befattning med besvärsmålen, och anförde härutinnan följande.

Taxeringsintendentens huvudsakliga uppgifter vore att *dels* bereda och färdigställa de taxeringsmål, som skulle handläggas av prövningsnämnden, d. v. s. mål, som han själv anhängiggjorde där genom framställande av yrkanden om påföring eller ändring av taxering, samt mål, som anhängiggjorts genom besvär av skattskyldig, och *dels* besvara sig över prövningsnämndens respektive kammarrättens beslut i de fall han ansåge detta

erforderligt samt att å kronans vägnar förklara sig över dylika besvär av skattskyldig. Såvitt anginge målen hos prövningsnämnden måste arbetet fullgöras utan större tidsutdräkt, eftersom jämlikt 97 a § taxeringsförordningen samtliga hos prövningsnämnden anhängiggjorda mål angående visst års taxering skulle vara avgjorda senast den 30 juni året näst efter taxeringsåret. Beträffande målen i överinstanserna hade intendenten större frihet att välja tiden för målens handläggning. Visserligen stadgades i 122 § 2 mom. taxeringsförordningen att besvär till kammarrätten, som inkommit till länsstyrelsen, skulle med inkomna förklaringar m. m. överlämnas till kammarrätten inom sex månader efter det att besvären inkommit till länsstyrelsen, men denna bestämmelse torde icke alltid iakttagas och i övrigt saknades lagstadgade tidsfrister för intendentens avlämnande av dessa mål. En anledning till att det icke ansetts vara alltför brådskande med yttrandena till skattedomstolarna torde vara, att balanserna och därmed målens liggstider i skattedomstolarna efter hand blivit sådana att det för ett måls avgörande icke spelade någon roll, om det dröjde ett eller annat år med dess insändande till domstolen. — Eftersom numera prövningsnämnden arbetade praktiskt taget hela året, måste taxeringsintendenten organisera sitt arbete så att han under det så att säga löpande sysslandet med prövningsnämndsmål kunde taga sig tid för avgivande av remissyttrandena till skattedomstolarna. Med den omfattning, taxeringsintendentens arbete med prövningsnämndsmålen tagit, hade detta visat sig besvärligt, och i flera län hade därför speciella anordningar för arbetet med remissyttrandena måst vidtagas. Dessa besvärligheter hade efter hand accentuerats genom att prövningsnämndsmålen antal de senare åren tenderat att öka. I Jönköpings län exempelvis hade antalet av prövningsnämnden avgjorda mål ökat från 2 267 för taxeringsåret 1947 till 3 274 för taxeringsåret 1955 eller med nära 50 procent.

I anslutning härtill berörde länsstyrelsen frågan om arbetsförhållandena och balanssituationen på taxeringssektionen och lämnade i detta hänseende följande redogörelse.

Tyvärre hade i Jönköpings län uppkommit en balans av besvärsmål, som med yttrandena skulle redovisas till kammarrätten respektive regeringsrätten. Såsom framginge av länsstyrelsens av Psilander omnämnda yttrande till JO den 17 mars 1951 berodde detta ursprungligen i huvudsak på den extra belastning, som taxeringen till krigskonjunkturskatt under och omedelbart efter kriget medfört. Som av detta yttrande också framginge hade länsstyrelsen icke lämnat förhållandet opåttalt. Länsstyrelsen hade för tiden från och med budgetåret 1945/46 hos Kungl. Maj:t gjort upprepade framställningar om personalförstärkning för taxeringsarbetet. Så sent som i sin av Psilander återopade framställning den 19 augusti 1952 hade länsstyrelsen anhållit att i samband med viss omklassificering av landskontoret en tjänst som biträdande taxeringsintendent måtte inrättas från och med ingången av budgetåret 1953/54. Alla dessa framställningar hade lämnats utan åtgärd, men på senare tid hade viss tillfällig hjälp för just den ifrågasvarande balansens avarbetande erhållits. Sålunda hade Kungl. Maj:t den 17 april 1953 efter därom av länsstyrelsen gjord särskild framställning förordnat en ordinarie länsassessor på landskontoret i annat län att från och med den 15 maj 1953 viss tid framåt vid länsstyrelsen beträffande de taxeringsärenden eller grupper av sådana ärenden, som länsstyrelsen för sådant

ändamål till honom överlämnade, fullgöra de åtgärder, som enligt taxeringsförordningen åvilade taxeringsintendenten. Denne länsassessor, åt vilken länsstyrelsen speciellt uppdragit att i taxeringsintendentens ställe avgiva förklaringar till skattedomstolarna i besvärsmål, hade därefter haft två efterföljare med liknande tillfälliga förordnanden så att dylik arbetshjälp funnits hos länsstyrelsen sammanlagt under tiden den 15 maj 1953—den 14 februari 1954, den 16 oktober 1954—den 15 mars 1955, den 24 oktober—den 31 december 1955, den 16 april—den 31 augusti 1956 samt från och med den 3 september 1956, därvid den nu tjänstgörande länsassessorns förordnande löpte till och med den 31 augusti 1957. — Under den tid särskild tjänsteman varit förordnad att avgiva förklaringar till skattedomstolarna hade visserligen balansen av sådana mål minskat, men ännu finnes åtskilliga kvar, vilket visade att detta arbete i och för sig vore betydande. Till jämförelse kunde nämnas, att då länsstyrelsen i början av mars 1953 första gången begärde tillfällig hjälp just för överrättsmålen avarbetande, utgjorde balansen av sådana mål 49 regeringsrättsmål, därav 20 inkomna före år 1952, samt 464 kammarrättsmål, därav 121 inkomna före år 1952. Motsvarande balans vore i april 1957 64 regeringsrättsmål, varav 43 inkomna före år 1956 (alla under 1955), och 285 kammarrättsmål, varav 125 inkomna före år 1956 (intet tidigare än 1954).

Beträffande handläggningen av de i tidningsartikeln åsyftade taxeringsmålen rörande Boström anförde länsstyrelsen.

Att balans av mål, däri förklaringar till skattedomstolarna skolat avgivas, uppstått och att till följd därav målen insändande till domstolarna försejats, kunde enligt länsstyrelsens uppfattning knappast lastas vare sig Psilander eller länsstyrelsen, vilken såsom av det förut sagda framginge gjort upprepade framställningar om personalförstärkning för att kunna få balansen avarbetad. Däremot syntes det svårare att bemöta anmärkningen, att just ifrågavarande mål fått ligga längre än andra, helst som den skattskyldige i målen stått under åtal. Förutvarande landskamreraren i länet C. R. Lundberg hade meddelat, att Psilander vid flera tillfällen erinrats om att sådan eftersläpning av vissa mål ej borde förekomma. Psilander syntes emellertid under trycket av den ständigt stigande balansen ha i viss utsträckning fallit för frestelsen att låta större och mera tidsödande mål ligga för att hinna med så många flera mindre. Att Psilanders arbetsbörda varit mycket stor ville dock länsstyrelsen även i detta sammanhang understryka. — Uppgiften i tidningsartikeln att den skattskyldige i målet sluppit ifrån en skatt på 18 000—20 000 kronor torde, som Psilander påvisat, vara felaktig. Huruvida den skattskyldige undgått straff för felaktiga deklARATIONER och i så fall om detta berott på dröjsmålet med målen återställande till finansdepartementet, undandroge sig länsstyrelsens bedömande.

Med anledning av Psilanders hänvisning till de balansförteckningar, som insänts till justitiekanslersämbetet — vilka icke berörts i länsstyrelsens yttrande — införskaffade jag dessa förteckningar med tillhörande handlingar och inhämtade därav bland annat följande beträffande balanssituationen i allmänhet vad angår taxeringssektionen.

I den år 1952 för landskontoret upprättade balansredovisningen förekom följande av t. f. landskamreraren Sten Hydén gjorda anteckning:

Vid det avarbetande av balansen å mål hos skattedomstolarna, vilket trots bristande arbetskrafter och pågående allmän fastighetstaxering ägt rum under tiden juni 1951—maj 1952, huvudsakligen med tillhjälp av personal å annan avdelning än taxeringsavdelningen, hava vissa äldre mål icke kunnat medtagas. Dessa komma om möjligt att redovisas i augusti 1952.

I 1953 års motsvarande redogörelse hade landskamreraren Lundberg antecknat följande:

Till följd av tillfällig minskning i stället för avsedd förstärkning av personalen kunde till augusti 1952 utlovade åtgärder endast i begränsad mån vidtagas. På grund härav och då vissa äldre ärenden alltjämt i början av år 1953 kvarstodo oredovisade undersökte taxeringsintendenten vid uppvaktning i inrikesdepartementet i februari 1953 möjligheten av tillfälligt förordnande av bitr. taxeringsintendent. Efter framställning från länsstyrelsen har Kungl. Maj:t sedermera för tiden 15/5—15/11 1953 ställt tjänsteman i annat län till länsstyrelsens förfogande att som bitr. taxeringsintendent avarbeta balansen. Utsikter finnes därför att under höstens lopp samtliga ovan upptagna besvärsmål kunna expedieras.

Vidare hade Lundberg i den år 1954 lämnade balansredogörelsen antecknat:

Den i nästföregående balansförteckning angivna personalförstärkningen har ej möjliggjort helt avarbetande av äldre balans. Den tillfällige bitr. taxeringsintendenten, som fick förordnande förlängt till 15/2 1954, tilldelades i syfte att antalet av honom handlagda mål skulle bli så stort som möjligt endast kammarrättsmål rörande inkomsttaxering utom aktievärderingsmål. Ordinarie taxeringsintendenten har till följd av löpande taxeringsarbetets ansvällning endast under kortare perioder kunnat ägna sig åt balansen i övrigt, därvid inkomna enklare mål i första hand expedierats. Nytt förordnande för bitr. taxeringsintendent från annat län har utverkats för tiden 16/8—15/12 1954.

En anteckning av i tillämpliga delar samma innehåll som den år 1954 gjorda anteckningen förekom i 1955 års balansredovisning.

Här må antecknas, att frågor om dröjsmål med avgivande av yttranden i taxeringsmål hos länsstyrelsen tidigare behandlats av min företrädare i ämbetet, dåvarande justitieombudsmannen Rudewall, dels i en den 12 december 1949 till Konungen avlåten framställning angående åtgärder för åstadkommande av snabbare behandling och avgörande av vissa taxeringsmål (ämbetsberättelsen 1950 s. 191 o. f.) och dels i skrivelser till chefen för inrikesdepartementet och till länsstyrelsen den 31 maj 1951 i anledning av klagomål av leg. läkaren Oscar J. Andersson.

Med anledning av vad sålunda förekommit beslöt jag låta verkställa närmare utredning hos länsstyrelsen samt uppdrog den 10 maj 1957 åt assessorn Georg Blomqvist att verkställa denna utredning. Till fullgörande av det sålunda meddelade uppdraget avlämnade Blomqvist till mig protokoll över undersökning, som den 13—den 16 maj 1957 företagits på landskontoret i Jönköping. I detta protokoll redovisades, med ledning av förda

diarier, till en början utförligt balanssituationen beträffande regeringsrätts- och kammarrättsmål inom taxeringssektionen åren 1948—1956 ävensom en översikt över antalet på sektionen slutbehandlade överrättsmål för denna tidrymd.

De av Blomqvist upprättade balansförteckningarna utvisa följande.

I. Balans av regeringsrättsmål

<i>År 1947.</i>	Inkomna	24	
	Avgjorda	23	
	Balans	1	till avgörande år 1948 1
<i>År 1948.</i>	Inkomna	47	
	Avgjorda	38	
	Balans	9;	därav till avgörande år 1949 1
				1954 3
				(Sederblad)
				1955 5
				(Boström)
<i>År 1949.</i>	Inkomna	40	
	Avgjorda	15	
	Balans	25;	därav till avgörande år 1950 13
				1951 8
				1952 1
				1955 1
				1956 2
<i>År 1950.</i>	Inkomna	32	
	Avgjorda	21	
	Balans	11;	därav till avgörande år 1951 8
				1956 3
<i>År 1951.</i>	Inkomna	18	
	Avgjorda	6	
	Balans	12;	därav till avgörande år 1952 6
				1956 6
<i>År 1952.</i>	Inkomna	25	
	Avgjorda	2	
	Balans	23;	därav till avgörande år 1953 21
				1956 2
<i>År 1953.</i>	Inkomna	27	
	Avgjorda	20	
	Balans	7;	därav till avgörande år 1956 6
				1957 1
<i>År 1954.</i>	Inkomna	76	
	Avgjorda	70	
	Balans	6;	därav till avgörande år 1955 5
				1957 1

<i>År 1955.</i>	Inkomna	53							
	Avgjorda	8							
	Balans	45;	därav till avgörande år	1956	1				
					1957	1				
					ännu icke avgjorda	43,	varav	30		
					hänförde sig till	6	skattskyldiga,			
					beträffande vilka	eftertaxeringar				
					skett för	5	år.			
<i>År 1956.</i>	Inkomna	25							
	Avgjorda	1							
	Balans	24;	därav till avgörande år	1957	11				
					ännu icke avgjorda	13			

II. Balans av kammarrättsmål

År 1947.

	Ink.	Avgj.	Bal.	därav till avgörande år							
				1948	1949	1950	1951	1952	1953	1955	1956
Besvär över tax. till ink. o. förmögenhet	75	47	28	14	3	2	8	—	1	—	—
Remisser	7	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Annat ¹	126	13	113	77	24	5	4	1	—	1	1
											(Boström)
Summa	208	67	141	91	27	7	12	1	1	1	1

¹ 111 krigskonj.-skatt; 13 omsättningsskatt; 1 fastighetstax.; 1 skogsaccis.

År 1948.

	Ink.	Avgj.	Bal.	därav till avgörande år					
				1949	1950	1951	1952	1953	1954
Besvär över tax. till ink. o. förmögenhet	88	23	65	15	22	13	11	4	—
Remisser	12	9	3	3	—	—	—	—	—
Annat ¹	109	25	84	39	30	9	—	1	5
Summa	209	57	152	57	52	22	11	5	5

¹ 79 merinkomst ögbest. till UF; 20 omsättningsskatt; 6 krigskonjunkturskatt; 3 fastighetstaxering; 1 övr.

År 1949.

	Ink.	Avgj.	Bal.	därav till avgörande år					
				1950	1951	1952	1953	1954	1955
Besvär över tax. till ink. o. förmögenhet	175	39	136	25	49	30	28	3	1
Remisser	9	4	5	2	1	2	—	—	—
Annat	8	3	5	4	1	—	—	—	—
Summa	192	46	146	31	51	32	28	3	1

År 1950.

	Ink.	Avgj.	Bal.	därav till avgörande år				
				1951	1952	1953	1954	1955
Besvär över tax. till ink. o. förmögenhet	187	20	167	91	55	11	9	1
Remisser	11	6	5	5	—	—	—	—
Annat	3	1	2	2	—	—	—	—
Summa	201	27	174	98	55	11	9	1

	År 1951.			därav till avgörande år			
	Ink.	Avgj.	Bal.	1952	1953	1954	1955
	Besvär över tax. till ink. och förmögenhet	184	52	132	76	41	4
Remisser	5	4	1	—	—	1	—
Annat	4	2	2	2	—	—	—
Summa	193	58	135	78	41	5	11

	År 1952.			därav till avgörande år			
	Ink.	Avgj.	Bal.	1953	1954	1955	1956
	Besvär över tax. till ink. och förmögenhet	159	37	122	99	8	9
Remisser	9	5	4	—	3	1	—
Annat ¹	178	4	174	142	28	1	3
Summa	346	46	300	241	39	11	9

¹ Samtliga avse fastighetstaxeringsmål.

	År 1953.			därav till avgörande år			
	Ink.	Avgj.	Bal.	1954	1955	1956	1957
	Besvär över tax. till ink. och förmögenhet	244	106	138	98	28	12
Remisser	13	8	5	3	—	—	2
Annat ¹	25	23	2	2	—	—	—
Summa	282	137	145	103	28	12	2

¹ 24 avse fastighetstaxering och 1 konjunkturskatt.

	År 1954.			därav till avgörande år			
	Ink.	Avgj.	Bal.	1955	1956	1957	Ej avgjorda
	Besvär över tax. till ink. och förmögenhet	312	111	201	140	24	15
Remisser	7	6	1	—	1	—	—
Annat	2	1	1	1	—	—	—
Summa	321	118	203	141	25	15	22

	År 1955.			därav till avgörande år		
	Ink.	Avgj.	Bal.	1956	1957	Ej avgjorda
	Besvär över tax. till ink. och förmögenhet	332	28	304	180	27
Remisser	4	3	1	—	—	1
Annat ¹	11	2	9	2	7	—
Summa	347	33	314	182	34	98

¹ Därav 10 fastighetstaxering.

	År 1956.			därav till avgörande år	
	Ink.	Avgj.	Bal.	1957	Ej avgjorda
Besvär över tax. till ink. och förmögenhet	203	67	136	28	108
Remisser	13	—	13	2	11
Annat	2	—	2	2	—
Summa	218	67	151	32	119

III. Under åren 1948—1956 slutbehandlade besvärssaker rörande regeringsrätts- och kammarrättsmål

(Tablån utgör en sammanställning av ovan redovisade uppgifter samt med beaktande tillika av tillhoppa 52 under åren 1943—1946 inkomna ärenden som slutbehandlats åren 1948—1951.)

År	Ing. balans	Inkomna under året	Summa	Slutbehandlade		Summa slutbehandlade
				balans-ärenden	under året inkomna	
1948	194	256	450	119	95	214
1949	236	232	468	94	61	155
1950	313	233	546	111	48	159
1951	387	211	598	207	64	271
1952	327	371	698	184	48	232
1953	466	309	775	348	157	505
1954	270	397	667	167	188	355
1955	312	400	712	205	41	246
1956	466	243	709	249	68	317
1957	392 ¹	—				

¹ Därav från år 1953 3
1954 38
1955 176
1956 175

Vid sin undersökning upprättade Blomqvist vidare en vid protokollet såsom bilaga fogad specifikation av överrättsmål, vilkas behandling uppskjutits mera avsevärd tid. För att erhålla en lämplig avgränsning medtogos i specifikationen i princip endast sådana mål, som redovisats tidigast under femte året efter det, under vilket de inkommit till länsstyrelsen. Specifikationen upptager ett femtiotal sådana under åren 1943—1951 inkomna mål. Förutom denna inventering av balanssituationen vad avser överrättsmålen redovisas i protokollet jämväl ett femtontal andra efter samma grund utvalda mål och ärenden såsom resultat av en stickprovskontroll beträffande taxeringsdiariernas innehåll i övrigt — inbegripet diariet över besvär till prövningsnämnden. Av det sålunda redovisade materialet, i viss utsträckning kompletterat med ur tillgängliga handlingar hämtade uppgifter, må här beträffande handläggningen av taxeringsmål rörande nedannämnda fem skattskyldiga återgivas följande.

2) *Folke Sederblad.*

Beträffande sjukhusläkaren Folke Sederblad antecknades följande. Se-

derblad blev genom beslut av Jönköpings läns prövningsnämnd vid sammanträde den 23 och den 24 april 1945 taxerad år 1944 i Tranås till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt för 26 640 kronor, taxerat belopp, med ett för Sederblad och hans hustru — som taxerats till sådan skatt för ett taxerat belopp av 110 kronor — gemensamt beskattningsbart belopp av 24 830 kronor samt till kommunal inkomstskatt för 26 330 kronor, taxerad inkomst, med beskattningsbar inkomst av 25 520 kronor. Därvid hade prövningsnämnden, som verkställt taxeringen med ledning av en av Sunnerstam den 5 mars 1945 upprättad promemoria angående beräkning av Sederblads praktikinkomst under år 1943, bland annat uppskattat Sederblads inkomst av rörelse (läkarverksamhet) till 16 285 kronor mot i deklarationen uppgivna 7 785 kronor. Vidare hade prövningsnämnden den 17 oktober 1945 beslutat taxera Sederblad år 1945 i Tranås till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt för 26 780 kronor, taxerat belopp, med beskattningsbart belopp av 24 110 kronor samt till kommunal inkomstskatt för 26 880 kronor, taxerad inkomst, med beskattningsbar inkomst av 25 830 kronor. Därvid hade prövningsnämnden bland annat beräknat Sederblads inkomst av rörelse till 18 000 kronor mot uppgivna 13 833 kronor.

Över angivna taxeringsbeslut anförde Sederblad besvär hos kammarrätten i besvärsskrifter, som inkommo till länsstyrelsen den 11 juli och den 22 december 1945, med yrkande att bli taxerad i enlighet med avgivna deklARATIONER.

Med skrivelse den 5 februari 1946 överlämnade Psilander i egenskap av taxeringsintendent till landsfiskalen i Tranås distrikt samtliga handlingar rörande Sederblads taxering år 1944 samt ifrågasatte, huruvida icke Sederblad gjort sig skyldig till sådan förseelse, som omförmäldes i skattestrafflagen. Därjämte hemställde Psilander om skyndsammast möjliga utredning samt om återredovisning av handlingarna jämte besked om vidtagna åtgärder. Landsfiskalen yrkade efter stämning, som delgavs Sederblad den 7 februari 1946, vid Norra Vedbo häradsrätt ansvar å Sederblad enligt 2 § skattestrafflagen för det han i sin år 1944 för taxering i Tranås avlämnade självdeklaration av grov oaktsamhet lämnat oriktiga uppgifter angående sin inkomst av läkarverksamhet under år 1943, vilka uppgifter varit ägnade att för honom leda till för låg skatt.

Åtalet ogillades av häradsrätten genom utslag den 23 september 1946, § 71. Göta hovrätt, varest åklagaren fullföljde talan, förklarade genom beslut den 19 mars 1947 målet vilande i avvaktan på laga kraft ägande utslag i taxeringsmålet.

Den 12 december 1947 avgav Psilander förklaringar över taxeringsbesvären, vilka av länsstyrelsen med skrivelse samma dag redovisades till kammarrätten med upplysning tillika om det mot Sederblad anhängiggjorda åtalet beträffande 1944 års deklARATION. Kammarrätten meddelade utslag i taxeringsmålen, såvitt avser 1944 års taxering, den 17 juni 1948 och, såvitt

avser 1945 års taxering, påföljande dag, den 18 juni 1948. Rörande den förstnämnda taxeringen fann kammarrätten, som uppskattade rörelseinkomsten till belopp icke överstigande 13 000 kronor, skäligt nedsätta taxeringen för statlig inkomst- och förmögenhetsskatt till ett taxerat belopp av 23 350 kronor med ett för Sederblad och hans hustru gemensamt beskattningsbart belopp av 21 540 kronor samt taxeringen för kommunal inkomstskatt till en taxerad inkomst av 23 040 kronor med beskattningsbar inkomst av 22 230 kronor. Vad angår 1945 års taxering beslöt kammarrätten, med godtagande av den av Sederblad avgivna självdeklarationen såvitt avser rörelseinkomsten, nedsätta taxeringen till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt till ett taxerat belopp av 22 610 kronor med beskattningsbart belopp av 19 940 kronor samt taxeringen för kommunal inkomstskatt till en taxerad inkomst av 22 710 kronor med beskattningsbar inkomst av 21 660 kronor.

Sedan Psilander och Sederblad var för sig anförde besvär över kammarrättens utslag genom besvärsskrifter, som inkommo till finansdepartementet, från den förre den 11 och den 13 augusti samt från den senare den 1 oktober 1948, anmodades länsstyrelsen genom den 5 och den 6 oktober 1948 dagtecknade remisser, som inkommo till landskontoret den 9 oktober 1948, att över de anförda besvären inhämta vederbörandes förklaringar. Sådana inkommo från Sederblad den 22 november 1948, innefattande jämväl ytterligare utveckling av hans fullföljda talan. Psilander återredovisade målen den 2 februari 1954 till länsstyrelsen, som samma dag översände desamma till finansdepartementet, dit de inkommo den 4 i samma månad. Den 3 mars 1954 meddelade regeringsrätten utslag i målen, varvid regeringsrätten icke gjorde ändring i kammarrättens utslag beträffande 1944 års taxering men däremot företog viss höjning av 1945 års taxering.

Sedan därefter det vid Göta hovrätt vilande målet återupptagits, meddelade hovrätten utslag i målet den 3 juli 1954, vari hovrätten ej fann skäl att göra ändring i häradsrättens beslut att lämna åtalet mot Sederblad utan bifall. Hovrättens utslag vann laga kraft.

3) *Boström.*

Rörande Boström åsatta taxeringar iakttofs ytterligare följande. Boström blev genom beslut av Jönköpings läns prövningsnämnd den 30 juni 1947 taxerad till krigskonjunkturskatt för år 1946 i Tranås för 71 310 kronor uppskattad merinkomst av rörelse med taxerad merinkomst av 60 613 kronor, beskattningsbar merinkomst av 57 600 kronor och uträknad krigskonjunkturskatt av 35 894 kronor 99 öre. Boström anförde hos kammarrätten besvär över beslutet i en den 19 september 1947 till länsstyrelsen inkommen besvärsskrift. Målet redovisades av länsstyrelsen den 24 april 1956 med biträdande taxeringsintendenten Sven Villners samma dag avgivna förklaring över besvären. Genom utslag den 26 oktober 1956 fann kammarrätten ej skäl att göra ändring i prövningsnämndens beslut.

4) *Kaleb Pettersson.*

Genom beslut av Jönköpings läns prövningsnämnd vid sammanträde den 27 och den 28 juni 1947 taxerades trävaruhandlaren Kaleb Pettersson till krigskonjunkturskatt år 1946 i Villstads socken för 4 888 kronor, taxerad merinkomst av realisationsvinst, med beskattningsbar merinkomst av 1 800 kronor och uträknad krigskonjunkturskatt av 802 kronor 12 öre. I en den 31 juli 1947 till länsstyrelsen inkommen, till kammarrätten ställd besvärsskrift anförde Pettersson besvär över nämnda taxering (T.D. I: Ok 55; 1947). Vidare påfördes Pettersson genom prövningsnämndens beslut den 2 april 1948 för inkomstökning enligt övergångsbestämmelserna till uppbördsförordningen för taxeringsåret 1946 i nämnda socken statlig inkomst- och förmögenhetsskatt samt värnskatt med tillhoppa 1 747 kronor 2 öre. Detta beslut överklagades icke. Ytterligare beslöt samma prövningsnämnd den 30 juni 1949 angående Petterssons taxering för inkomst och förmögenhet år 1948 i Villstads socken samt angående eftertaxering av Pettersson för inkomst och förmögenhet för åren 1944—1946 i samma socken. Över detta beslut anförde Pettersson besvär hos kammarrätten i en den 29 juli 1949 till länsstyrelsen inkommen skrift (T.D. I: Oi 85; 1949).

Den 25 november 1955 redovisade länsstyrelsen besvärsmålen till kammarrätten med biträdande taxeringsintendenten Sven Villners samma dag avgivna förklaringar. Målen avgjordes av kammarrätten genom fem olika den 25 oktober 1956 meddelade utslag, som vunno laga kraft. Såvitt avsåg taxeringen till krigskonjunkturskatt fann kammarrätten, enär med avseende å vad i målet förekommit det finge antagas att klaganden icke haft någon till krigskonjunkturskatt år 1946 beskattningsbar merinkomst, skäligt att med ändring av prövningsnämndens beslut undanröja den överklagade taxeringen, i följd varav det belopp, klaganden hade att jämlikt övergångsbestämmelserna till uppbördsförordningen utgiva i statlig inkomst- och förmögenhetsskatt samt värnskatt, författningsenligt höjdes till 2 006 kronor 90 öre. Beträffande överklagade taxeringarna i övrigt beslöt kammarrätten dels fastställa prövningsnämndens beslut i fråga om 1948 års taxering och dels medgiva viss nedsättning i de av prövningsnämnden beslutade eftertaxeringarna.

5) *Josef Larsson.*

Den 10 oktober 1946 inkom till länsstyrelsen anhållan av Josef Larsson om restitution av år 1944 påfordrad krigskonjunkturskatt (T.D. I: 370/5; 1946). Ärendet var vid inspektionstillfället den 13—den 16 maj 1957 icke avgjort.

6) *Jakob Miller.*

Den 16 april 1951 inkom till länsstyrelsen en framställning från Jakob Miller om undanröjande av dubbeltaxering år 1949. Ärendet, som den 19 april 1951 remitterats till vederbörande taxeringsnämndsordförande för

yttrande men återkommit först den 2 oktober 1956, avgjordes av prövningsnämnden den 18 i samma månad, § 427, och redovisades såsom avfört den 5 november 1956 (T. D. I: T 5; 1951).

Vid undersökningstillfället hördes Psilander, Lundberg samt förste taxeringsinspektörerna E. Stork och Kjell Persson.

Psilander uppgav på frågor följande.

a) *Beträffande balanserna och sättet för deras avarbetande.*

Vad först beträffade balanserna hade han givetvis observerat den alltmåra växande eftersläpningen i ärendenas avarbetande. Han hade för sin del den uppfattningen, att förhållandena skulle ha rätt upp sig om man på ett relativt tidigt stadium lyckats utverka ytterligare en kvalificerad tjänsteman till hjälp å taxeringsavdelningen. Sedan en biträdande taxeringsintendent ställts till förfogande för handläggningen av överrättsmålen, hade balanssituationen beträffande dessa mål avsevärt förbättrats. Ansträngningarna att erhålla mera arbetskraft hade emellertid länge varit förgäves, och under tiden hade anhopningen av arbetsuppgifter ökat. Några mera generellt verkande lösningar utöver inriktningen på att få till stånd personalförstärkning hade han icke övervägt. I viss mån medvetet och även tvingad av den uppkomna situationen hade han emellertid måst inskränka den fiskaliska verksamheten i första hand beträffande framläggande för prövningsnämnden av förslag till ändrade taxeringar och i någon mån även när det gällde utredningen av besvärsmålen hos överrätterna. Något särskilt system för påminnelser om eller bevakning av äldre ärenden hade icke genomförts. Ej heller hade balanssituationens utveckling fortlöpande följts genom speciella anordningar utöver den årliga redovisningen av arbetsbalanserna till justitiekanslersämbetet och de förteckningar av kammarrättsmål, som jämlikt 122 § 2 mom. taxeringsförordningen skulle insändas till kammarrätten. Vid framställningar om personalförstärkningar, som emellanåt skett, hade balanssituationen närmare utretts. I övrigt hade han själv på olika sätt såsom genom anteckningar o. dyl. haft balanserna under observans. Någon annan, honom underställd befattningshavare hade icke haft något ansvar i detta hänseende.

Länsstyrelsens uppgift i yttrandet över Boströmsaken, att han tid efter annan erinrats om att eftersläpning av mål icke borde förekomma, vore riktig, dock med vissa modifikationer. Väl hade erinringarna i allmänhet avsett eftersläpningarna över hela linjen, men i valet av metoder att bemästra situationen hade Psilander i enlighet med vad han trott sig uppfatta som ett önskemål från dåvarande landskamrerarens sida i första hand inriktat sig på prövningsnämndsärendena, beträffande vilka trycket varit störst och olägenheterna av en eftersläpning mest påtagliga. Den stora arbetsbördan hade ytterligt beskurit möjligheterna till alternativa lösningar. Överhuvudtaget hade han bibragts uppfattningen att påstötningarna riktat sig mer till att nedbringa balansen kvantitativt än till att få bort särskilda ärenden eller grupper av sådana. Denna uppfattning hade stärkts av det förhållandet att den biträdande intendent, som småningom erhållits för att syssla med överrättsmål, i början fått länsstyrelsens direktiv att inrikta sig på en kvantitetsmässig avarbetning. Psilander kunde icke erinra sig, att någon av de påstötningar som skett haft någon speciell bakgrund.

De hade skett inom ramen för det samråd, som normalt brukat ske mellan landskamreraren och taxeringsintendenten om olika spörsmål berörande landskontorets och prövningsnämndens verksamhet.

b) *Beträffande samordningen av taxeringsmål och åtalsmål.*

Något resonemang om förtursbehandling av beskattningsmål, av vars slutliga prövning mål om deklarationsbrott vore beroende, hade icke förts såvitt Psilander kände till. Någon särskild påstötning om Boströms mål, vilka landskamreraren måste ha känt till, eller andra enskilda mål, däri inbegripet sådana vari åtal förekommit, hade alltså icke skett, vilket för övrigt kunde utläsas av Psilanders förklaring i den föreliggande saken, varav framginge, att påminnelse om Boströms mål kommit från Stockholm och icke från länsstyrelsen. Utlåtandet från länsstyrelsen på ifrågavarande punkt hade mot bakgrunden av angivna förhållanden något förvånat Psilander. — — — — —

Några speciella bevakningsanordningar beträffande de mål om åtal för deklarationsbrott, som föranleddes av länsstyrelsens initiativ, funnos icke, utan hade det ansetts tillräckligt i detta hänseende med den kännedom om fallen som befattningshavarna, i första hand Psilander själv, hade. Ett särskilt kortregister fördes visserligen sedan mitten av 1940-talet över personer beträffande vilka hemställts om åtal. Detta register hade karaktär av "avgångsregister" d. v. s. diarium över avlätna framställningar i dylika angelägenheter. Småningom och med tiden mer markerat hade registret även kommit att fylla funktionen som källa till upplysning om det resultat som framställningarna lett till. Boströms åtalsmål hade tillkommit innan registret upplagts, och han funnes följaktligen ej med i förteckningen. Beträffande åtalssaker, som tillkommit i början av registrets uppläggande, funnes ofta ingen anteckning om resultatet. På senare tid hade man emellertid i möjligaste mån sökt hålla registret à jour. Några särskilda anordningar för bevakning genom ryttare eller dylikt funnes icke och hade ej heller övervägts. I taxeringsmål, vari taxeringsintendenten avgav yttrande, angavs regelmässigt i den skrivelse varmed länsstyrelsen redovisade målet i förekommande fall att den skattskyldige stode under åtal. Såvitt Psilander hade sig bekant hade kammarrätten skyldighet att översända utslag i taxeringsmålet till vederbörande åklagare eller domstol i fall, där den skattskyldige veterligen stode under åtal och målet förklarats vilande i avbidan å utgången av taxeringsmålet.

c) *Beträffande Boströms i tidningsartikeln åsyftade mål.*

Vad närmare anginge Boströms mål hade Psilander handlagt dessa själv och därmed också haft att avgöra vilken utredning som skulle förebibras och i vilken ordning detta skulle ske. Psilander hade hela tiden haft alldeles klart för sig, att åtal mot Boström väckts och att brottmålet vilade i avvaktan å utgången i beskattningsmålen; något förbiseende härav vore det icke fråga om. Förhållandet att Boström stode under åtal hade i och för sig icke påverkat den takt, i vilken utredningen av målen bedrivits. Boströms mål hade sålunda "fått gå som vanligt". Vad särskilt anginge handläggningen av Boströms sak efter det kammarrätten år 1948 meddelat sina utslag däröver, hade enligt Psilanders bedömning ytterligare utredning varit erforderlig. Med hänsyn till bevisbördefördelningen och de tämligen stränga krav på utredning, som ställdes på den fiskaliska sidan i mål om eftertaxering, hade han emellertid svävat i ovisshet om hur mycket hans

talans skatteinlägg förstärkas för att vinna bifall i regeringsrätten. Ytterligare granskning av Boströms räkenskaper, utöver vad som tidigare skett, hade Psilander ansett icke kunna företagas. Förutom ytterligare skriftväxling, som kommit till stånd under år 1949, hade Psilander övervägt möjligheten att via åklagaren i åtalsmålet kunna införskaffa ytterligare material, bland annat rörande vissa ekonomiska transaktioner av Boströms fader, vilka kunde ha betydelse för bedömningen av de föreliggande taxeringsmålen. Psilander hade emellertid icke "vågat sig på" att påkalla en sådan utredning, enär han kanske icke haft rätt därtill. Här antydda överväganden av process-taktisk art jämte den stora arbetsbördan hade varit den huvudsakliga anledningen till dröjsmålet med målens återredovisning till finansdepartementet. Saken kunde på detta stadium icke anses ha varit av vidlyftig beskaffenhet, ehuru den i ett tidigare skede krävt mycket arbete. Den huvudsakliga argumenteringen hade skett hos kammarrätten. — — — — —

Inför påpekandet att yttrandet i målet mot A. G. Johansson, vilken jämväl stått under åtal och vars besvär till regeringsrätten inkommit ungefär samtidigt med Boströms besvär, avgivits tämligen snabbt, uppgav Psilander att detta berott på att Johansson ensam överklagat, att någon ytterligare utredning ej bedömts vara erforderlig och att det "vore bara att expediera". Den omständigheten att Johansson stått under åtal, som förklarats vilande i avvaktan å utgången av taxeringsfrågan, hade i och för sig intet avgörande samband med snabbheten med yttrandets avgivande. Johanssons mål hade icke expedierats med förtursrätt. Givetvis hade det vilande åtalet haft sin betydelse för expeditionssättet, men det väsentliga hade varit, att saken gällt ett från taxeringsintendentens synpunkt alldeles klart fall.

d) *Beträffande målen rörande Sederblad.*

Med anledning av dröjsmålet med avgivande av yttrande till finansdepartementet i målen angående Sederblad, vilken liksom Boström stått under åtal, förklarade Psilander att vad han anfört beträffande målen rörande Boström i huvudsak även gällde målen rörande Sederblad, i vilka sistnämnda mål dock icke varit fråga om eftertaxering. Psilander, som i målen rörande Sederblad haft mer biträde av länsrevisorn vid utredningen än fallet varit beträffande utredningen av Boströms mål, hade sålunda haft klart för sig, att Sederblad stått under åtal och att saken förklarats vilande i avvaktan å slutligt utslag i taxeringsmålen. Dröjsmålet med redovisningen hade i huvudsak berott på överväganden om vad som ytterligare erforderades i utredningshänseende i förening med den stora arbetsbördan.

e) *Beträffande målet om Boströms taxering till krigskonjunkturskatt.*

Rörande frågan om Boströms taxering till krigskonjunkturskatt år 1946 hade målet härom kvarlegat hos länsstyrelsen i avvaktan å utgången beträffande Boströms övriga mål, som rörde tidigare års taxeringar. Målet om 1946 års krigskonjunkturskatt hade numera avgjorts av kammarrätten genom utslag den 26 oktober 1956, varöver Boström anfört besvär. Ett dylikt tillvägagångssätt, att avvakta utgången av mål om tidigare års taxering innan yttrande avgavs i fråga om besvärsmål avseende senare års taxering, hade i viss utsträckning förekommit, ehuru Psilander sökt undvika det med hänsyn bland annat till den balansering av mål som därigenom uppkom. Överblick över olika besvärsmål rörande samma person hade Psilander sökt upprätthålla genom anteckningar, upprättandet

av bokstavsserier över kammarrättsmålen och liknande åtgärder. Alldeles klart vore, att Boströms krigskonjunkturskattemål rörande 1946 års taxering funnits med bland handlingarna, då de övriga målen övervägdes.

Lundberg uppgav följande.

Han vitsordade vad länsstyrelsen i sitt yttrande anført därom att Psilander vid flera tillfällen erinrats om att eftersläpning av ärenden ej borde förekomma. Lundberg hade varit "ked" på balanser varje år, som skulle redovisas till justitiekanslersämbetet, och att man där icke hade reagerat hade förvånat honom. Lundbergs påpekanden hade gällt inte bara balanssituationen i allmänhet utan även särskilda mål, såväl Boströms mål som "andra surdegar". Särskilt hade Lundberg framhållit angelägenheten av att eftersläpningar beträffande prövningsnämndsmaålen icke finge förekomma. Mot slutet av sin ämbets tid — i synnerhet sista året — hade Lundberg betraktat det som "hopplöst" för honom att få en ändring till stånd.

Diskussionerna om balanserna hade företrädesvis aktualiserats i anledning av *dels* upprättandet av balansförteckningarna, vilket i tiden ungefär sammanfallit med prövningsnämndsarbetets avslutande på försommaren, *dels* framställningar om personalförstärkningar samt *dels* behandlingen av anmålningar till JO i fallen Berggren och Andersson. Vid något tillfälle hade balanserna å taxeringsavdelningen påtalats av dåvarande landshövdingen.

Enligt Lundbergs uppfattning ägde dröjsmålen med handläggningen av vissa ärenden huvudsakligen samband med Psilanders benägenhet att "gå för djupt i målen".

Stork upplyste följande.

Han hade sedan början av 1930-talet haft sin verksamhet hos länsstyrelsen förlagd till taxeringsavdelningen. Sedan 1950 hade han enligt särskilda för vissa perioder meddelade förordnanden av Kungl. Maj:t tjänstgjort som biträdande taxeringsintendent. I denna egenskap hade han enligt länsstyrelsens bestämmande haft att med biträde av tjänstemän vid taxeringsavdelningen handlägga mål och ärenden för prövningsnämnden. Enligt senaste protokoll den 27 december 1956 hade Stork att handlägga *dels* ärenden avseende anstånd med avlämnande av självdeklarationer och *dels* hos prövningsnämnden anhängiga mål och ärenden angående inkomsttaxering av fysiska personer, i den mån taxeringsintendenten ej själv toge befattning därmed. Dessutom hade Stork att handlägga vissa andra med hans tjänst enligt arbetsordningen förenade arbetsuppgifter, bland annat beredningen av frågor rörande förordnande av ordförande och kronombud i taxeringsnämnderna.

Före år 1950 hade Stork även sysslat med avgivande av yttranden i beskattningsmål till skattedomstolarna. Någon befattning med Boströms mål hade han icke haft och ej heller, såvitt han kunde erinra sig, med annat mål vari vederbörande skattskyldig stått under åtal. Ej heller kunde han erinra sig, att han med någon inom länsstyrelsen direkt diskuterat frågan om handläggningen av beskattningsmål i fall där den skattskyldige stått under åtal. Lundberg hade någon gång med Stork eller i hans närvaro påtalat balanserna på taxeringsavdelningen. Detta hade huvudsakligen skett i anslutning till överläggningar om personalfrågor och prövningsnämndsarbetets bedrivande samt uteslutande rört prövningsnämndsmaålen. Någon diskussion rörande dröjsmål med handläggningen av enskilda ären-

den kunde Stork ej erinra sig ha deltagit i. Ej heller hade han kännedom om vad som i det hänseendet förekommit mellan Lundberg och Psilander.

Persson uppgav följande.

Han hade sedan 1952 sysslat bland annat med frågor om anmälan till åtal av deklara-tionsbrott. I sådant avseende ankom det på honom att då anledning därtill förekomme sortera ut deklara-tioner och annat material, som erfordrades för åtalsfrågans bedömning, samt att svara för expedition och diarieföring av åtalsframställningar. Diarieföringen skedde i ett omkring mitten av 1940-talet för ändamålet upplagt kortregister, vari även antecknades inkomna uppgifter om de åtgärder framställningarna föranlett. Någon direkt funktion utöver den att tjäna som avgångsdiarium och upplysningskälla hade registret icke. Bevakning av åtalsärendena eller deras samordning i övrigt med taxeringsfrågorna skedde icke genom särskilda anordningar med avseende å registret. I övrigt kände Persson icke till annat än att åklagarna till länsstyrelsen återredovisade deklara-tioner och andra taxeringshandlingar sedan brottmålsfrågan avgjorts eller mål om deklara-tionsbrott förklarats vilande i avvaktan å slutligt beslut i taxeringsfrågan. Direktiv om att de av åklagarna återredovisade handlingarna skulle passera åtalsregistret funnes icke och några diskussioner om samordningsspörsmål i angivna hänseenden kände Persson icke till. Vad anginge Boström förekomme han icke i registret, enär detta upplagts efter det att åtalet mot Boström väckts.

Sedan jag med anledning av vad vid den företagna undersökningen förekommit hemställt, att länsstyrelsen ville — efter hörande av f. d. landshövdingen O. Ekblom, Lundberg och Psilander — inkomma med yttrande rörande dröjsmål med handläggningen av ovannämnda och vissa andra i protokollet angivna beskattningsmål, redovisade länsstyrelsen den 31 augusti 1957, med förmälan att Lundberg på grund av sjukdom icke kunnat höras, begärda yttranden av Ekblom och Psilander samt uttalade för egen del, att beträffande handläggningen av de ifrågavarande målen intet annat vore för länsstyrelsen känt än som framginge av handlingarna, samt att länsstyrelsen icke hade något att tillägga utöver vad länsstyrelsen förut andragit.

Ekblom anförde i sitt yttrande följande.

Vid skilda tillfällen hade han haft anledning att uppmärksamma fortgången av arbetsuppgifterna på landskontorets taxeringsavdelning och att i samråd med landskamreraren eftersträva utvägar att minska konstaterad eftersläpning i fråga om ärendenas redovisning. Han kunde i sådant hänseende inskränka sig till att åberopa, vad länsstyrelsen i sitt yttrande den 17 april 1957 anfört. Det kunde icke förnekas, att den stora balansen av mål väsentligen vore att hänföra till knappheten på arbetskraft, vilket dock icke uteslöte att i speciella fall andra omständigheter bidragit till exceptionellt långa dröjsmål med ärendens expediering. — Handläggningen av de särskilda mål, som vore förtecknade i JO:s skrivelse, hade han icke haft tillfälle att följa. De vore av sådan beskaffenhet, att föredragning inför landshövdingen icke ifrågakommit. Med den kännedom han hade om taxeringsintendenten syntes det emellertid uppenbart, att tidsutdräkten i

berörda fall icke berott på bristande energi och arbetsvilja hos taxeringsintendenten. Fastmera torde det förhålla sig så, att taxeringsintendentens fiskaliska nit föranlett, att vissa mål hållits gående till det yttersta även när det syntes ovisst om förnyade, tidskrävande undersökningar kunnat väntas i påtaglig mån påverka målens utgång. Det sade sig självt, att man med dylika arbetsmetoder löpte risken av onormalt långa dröjsmål med ärendenas slutbehandling. Vid en mera vidsynt bedömning och rationell vägning av samtliga i taxeringsmål betydelsefulla faktorer — dit hörde även tidsmomentet — hade sådana förhållanden, som i vissa av här ifrågasvarande mål förekommit, bort kunna undvikas. — Ekblom hade för sin del alltmera kommit till den övertygelsen, att organisationen av taxeringsväsendet delvis vore sådan, att den icke lämnade betryggande garantier för att ett ur skilda synpunkter försvarligt arbetsresultat alltid skulle uppnås. För länsstyrelsen som sådan, vilken med hänsyn till konstruktionen av taxeringsintendentens kompetensområde hade minimala möjligheter att ingripa i utredningar och undersökningar i samband med taxeringsmål, syntes den nuvarande ordningen icke vara tillfredsställande.

Psilander anförde följande.

Under hela den tidrymd, som Blomqvists undersökning omfattade, hade förefunnits balans å till taxeringssektionen hörande ärenden. Balansen hade främst avsett mål hos skattedomstolarna, men även mål och ärenden till prövningsnämnden hade släpat efter. Genom detta sistnämnda förhållande hade knappast under någon del av året förefunnits den arbetsro, som måst krävas för en tillfredsställande handläggning av till skattedomstolarna fullföljda mål. Behovet av denna arbetsro hade varit särskilt markant i sådana mål, där taxeringsintendenten icke allenast haft att yttra sig över klagandenas skrifter och utredningar utan jämväl haft att förebringa egen utredning och bevisning. Det torde icke råda någon tvekan därom, att därest tillgången på erfaren och kvalificerad arbetskraft å sektionen på ett tidigare stadium varit bättre, balansen å de äldre målen icke behövt få sådan omfattning, som tyvärr varit fallet. I viss utsträckning hade arbetsförhållandena — t. ex. tjänstledigheter, vakanser, kurser o. dyl. — å landskontoret i övrigt påverkat förhållandena å taxeringssektionen. Varken därom eller om den reduktion av taxeringssektionens egna arbetskrafter, som under tidsperioden skett för kurser o. dyl., kunde utan vidlyftiga arkivundersökningar förebringas någon utredning. Ej heller kunde vad som åtgjorts i särskilda mål med någon större grad av säkerhet utrönas utöver vad diariet och akter utvisade. Säkerligen hade särskilda i målen uppkomna frågor varit föremål för överläggningar, studium eller undersökningar utan att handlingarna nu visade detta. — Av Blomqvists redogörelse för balansen växlingar i vad avsåge mål hos skattedomstolarna torde framgå, att eftersläpningen periodvis minskat och att antalet varje särskilt år slutredovisade mål icke varit ringa ens när arbetskraftsförstärkning icke erhållits. Till förfogande hade nämligen vissa tider kunnat friställas viss personal, som ej tillhört taxeringssektionen. Denna personal hade liksom de från annat län lånade biträdande taxeringsintendenterna till en början måst handlägga enklare ärenden. De största och till synes besvärligaste hade genom denna metod blivit över och i den mån Psilander ej medhunnit dem måst komma på balans. Att Psilander därvid i vissa fall missbedömt respektive måls vidlyftighet eller tvekat att taga hand om mål, vilka vid i efterhand gjord granskning icke tett sig särskilt vidlyftiga och

besvärliga, torde vara förklarligt. Även om Psilander beträffande målen rörande Boström och Sederblad icke tagit den hänsyn till att vederbörande stått under åtal som omständigheterna rätteligen påkallat, hade Psilander icke handlat i annat uppsåt än att hålla balansens storlek siffermässigt inom skäliga gränser. I båda de senare målen hade det gällt att söka åstadkomma sådan utredning, att de av prövningsnämnden åsatta taxeringarna icke i mindre men väl om möjligt i *större* utsträckning än som skett i kammarrätten, skulle bliva slutgiltigt gällande. Vad därutinnan vunnits hade visserligen ej berört just de mål, som varit vilande, men målen hade haft sådant samband att särskild redovisning icke lämpligen kunnat ske. Ovissheten om vilka krav på bevisning som regeringsrätten skulle ställa i målen — det gällde i ena fallet eftertaxering och i andra fallet en praktiserande läkare — hade medfört, att Psilander betraktat vardera målserien som vidlyftig och måst vid expedieringen ha respektive serie fullständigt inläst. Med hänsyn till den tid, som förflutit sedan målen slutredovisats, kunde Psilander icke närmare erinra sig särskilda hinder, som mött för redovisningen, eller vilka tider han eller honom underställd tjänsteman kunnat ägna åt målens handläggning.

Psilander lämnade tillika närmare upplysningar beträffande ett antal mål och ärenden, mot vilkas handläggning erinran framställt eller närmare uppgifter önskats. Av dessa upplysningar må här återgivas följande beträffande de ovan berörda ärendena rörande Larsson, Pettersson, Boström (1946 års krigskonjunkturskatt) och Miller.

T. D. I: 370/5; 1946 (Larsson):

Ansökningen av Larsson om restitution av för år 1944 påförd skatt avgjordes av prövningsnämnden den 29 juni 1957, därvid restitution medgavs av ett belopp av kronor 1 415:87. Som krigskonjunkturskattedeclarationen 1946 visade en betydande inkomstminskning, åsattes sökanden ej taxering till krigskonjunkturskatt för år 1946. Den taxering, för vilken restitution yrkades, var ej lagakraftvunnen den 30 juni 1947, då beslut angående 1946 års krigskonjunkturskattedeclarationer skolat vara meddelade. Angående 1944 års taxering pågick utredning och avgav taxeringsintendenten yttrande till kammarrätten den 26 augusti 1947. På grund av extraordinära besvär blev 1944 års inkomsttaxering ändrad av prövningsnämnden den 29 oktober 1947, varom anmälan gjordes hos kammarrätten. Utslag rörande 1944 års krigskonjunkturskattetaxering meddelades av kammarrätten den 19 december 1947 och vann laga kraft. — Utredningen i samband med de extraordinära besvären hade visat, att tidigare års taxeringar varit för låga, och åsattes sökanden genom beslut den 19 december 1947 eftertaxeringar för åren 1942 och 1943. Dessa eftertaxeringar skulle rätteligen ha bort föranleda eftertaxering jämväl beträffande krigskonjunkturskattetaxeringen. Emellertid erfordrades för dylik eftertaxering jämväl utredningar rörande storleken av sökandens merinkomst av skogsbruk. Det visade sig bland annat på grund av att äldre deklarationshandlingar dämera förkommit och sökanden jämväl avlidit svårt att fullfölja dessa undersökningar. Frågan om eftertaxering fick därför förfalla, varigenom indirekt även ansökningen om restitution delvis bifölls. På grund av felaktig minnesanteckning antogs frågan om 1944 års krigskonjunkturskattetaxering ej vara slutligen prövad och fick i följd därav ansökningsärendet i övrigt vila. När misstaget upptäcktes, förelåg andra till synes mera

brådskande balansärenden att behandla, i följd varav akten ånyo blev lagd åsido. — I juni 1957 lät taxeringsintendenten en tjänsteman å revisionsdetaljen, som sysslat med 1946 års krigskonjunkturskatttaxering, granska handlingarna och uppgöra förslag till yttrande. Sådant avgavs den 26 juni och ligger till grund för prövningsnämndens beslut.

T. D. I: Ok 55; 1947 (Pettersson):

Besvären till kammarrätten av Kaleb Pettersson rörande 1946 års taxering till krigskonjunkturskatt i Villstads socken inkommo den 31 juli 1947; yttrande över desamma avgavs den 25 november 1955 (av bitr. taxeringsintendenten Sven Villner) i samband med yttrande i annat mål rörande samme person. — Den skattskyldige hade år 1945 inkomstökning av beskaffenhet att föranleda skattepåföring enligt övergångsbestämmelserna till uppbördsförordningen. Beslut om sådan skattepåföring meddelades den 2 april 1948. I samband med besvär över 1948 års inkomsttaxering framkommo omständigheter, som föranledde eftertaxering bland annat för taxeringsåret 1946. Efter bokföringsgranskning, avseende flera beskattningår, meddelade prövningsnämnden beslut om denna eftertaxering den 30 juni 1949. Besvär över prövningsnämndens beslut inkom den 29 juli 1949 (Oi 85; 1949). På grundval av eftertaxeringsbeslutet uppsattes förslag till ändrad beräkning av skattepåföring enligt övergångsbestämmelserna till uppbördsförordningen, vilket förslag den 10 september 1949 tillställdes den skattskyldige. — Förslag till yttrande över 1946 års krigskonjunkturskatttaxering hade uppsatts, men med dess expedierande fick anstå med hänsyn till sambandet med övriga taxeringsärenden rörande Pettersson. Ytterligare mål kommo att handläggas hos prövningsnämnden, för vilka de äldre akterna ansågos hava betydelse. Besvär över 1950 års taxering, inkomna den 29 juli 1950, avgjordes den 13 juni 1951 genom beslut, som icke överklagades. Besvär över 1952 års taxering, inkomna den 21 juli 1952, föranledde bokföringsgranskning och avgjordes den 27 juni 1953. Även detta beslut vann laga kraft; det föranledde åtalsanmälan och fällande dom för falskdeklaration.

T. D. I: Ok 105; 1947 (Boström):

Besvären till kammarrätten av Boström rörande 1946 års taxering till krigskonjunkturskatt inkommo den 19 september 1947; yttrande över desamma avgavs den 24 april 1956 (av bitr. taxeringsintendenten Villner). Den rutinmässiga kompletteringen av besvären var icke verkställd, när taxeringsintendenten den 19 november 1947 avgav yttrande rörande Boströms seriemål. För nu ifrågavarande mål voro handlingarna i seriemålen av betydelse men ansågos icke kunna återrekvireras. När sedermera kammarrätten dömde i seriemålen och akterna på hösten 1948 blivit tillgängliga, kom akten i nu förevarande mål att biläggas seriemålen. Att så var förhållandet bemärktes visserligen, när desamma redovisades till finansdepartementet. Som förklaring skulle avgivas till skilda instanser och vissa speciella frågor rörande krigskonjunkturskatttaxeringen, som syntes oklara, ej kunde få upphålla seriemålens redovisning, blev yttrande ej expedierat i juni 1955 utan först efter det Kungl. Maj:t den 18 november 1955 avgjort seriemålen.

T. D. I: T 5; 1951 (Miller):

Besvären av Miller rörande dubbelbeskattning för inkomst i Linköpings och Grämma städer år 1949 inkommo den 16 april 1951 och redovisades i

diariet som tillhörande mellankommunala prövningsnämnden. De avgjordes av länsprövningsnämnden den 18 oktober 1956 (taxeringen i Gränna undanröjd). Remiss till taxeringsnämndens ordförande i Gränna skedde den 19 april 1951. Enligt diariet sändes påminnelser å blankett om målets redovisning den 20 maj 1952, den 13 februari 1953 samt den 24 juli och den 19 november 1954. Den 13 september 1956 förelades ordföranden i särskild skrivelse av taxeringsintendenten att redovisa ärendet. Akten inkom den 2 oktober 1956. Yttrande avgavs av taxeringsintendenten omedelbart därefter, varvid tillstyrktes, att länsprövningsnämnden skulle undanröja taxeringen i Gränna.

Genom remiss den 26 september 1957 underrättades Psilander, att han vore misstänkt för tjänstefel avseende dröjsmål vid handläggningen av vissa ärenden, varjämte han anmodades angiva den ytterligare utredning som han ville påkalla ävensom anföra allt vad han aktade nödigt. I anledning därav inkom Psilander med slutligt yttrande.

Beträffande handläggningen av besvärsmålen rörande Miller och Pettersson anförde Psilander följande.

I fråga om målet rörande Miller — i vilket mål dröjsmålet med handläggningen uppenbarligen vållats av vederbörande taxeringsnämndsordförande — hade landskamreraren enligt 93 § femte stycket taxeringsförordningen att sörja för införskaffande av erforderliga yttranden över hos prövningsnämnden anförda besvär. Detta stadgande hade tillämpats i länet även beträffande mål, om vilka det vore ovisst, huruvida länsprövningsnämnden eller mellankommunala prövningsnämnden skulle fatta beslut. Nu ifrågavarande ärende hade i enlighet härmed av dåvarande landskamreraren Lundberg remitterats till taxeringsnämndens ordförande. De påminnelser, som åren 1952—1954 utgått i ärendet, torde hava skett rutinmässigt, den i juli 1954 troligen i samband med att vederbörande diarietjänsteman uppgjort stomme till balansförteckning. År 1955 syntes någon åtgärd i anslutning till balansredogörelsen ej ha vidtagits för att få in handlingarna i ifrågavarande mål. Däremot hade den omständigheten, att målet alltjämt den 1 juli 1956 kvarstått oredovisat, föranlett överläggningar mellan dåvarande landskamreraren Wilkens och Psilander. Därvid hade bestämts att, om av Psilander avlätna skriftliga påminnelser ej föranledde målets redovisning inom en vecka, landskamreraren skulle per telefon erinra vederbörande om saken. Så torde också hava skett. Det kunde tilläggas, att den i Gränna påförda kvarstående skatten ej blivit indriven, enär den skattskyldige på grund av dubbeltaxering fått betalningsanstånd. Att prövningsnämndens beslut att undanröja taxeringen till följd av målets förse-nade redovisning fattats först efter det flera år gått efter taxeringens åsättande hade därför icke för den skattskyldige medfört någon olägenhet.

Angående målen rörande Pettersson ville Psilander hävda, att sammankopplingen av målen med varandra varit befogad. Eftertaxeringen och det sedermera återtagna förslaget till ytterligare skattepåföring enligt övergångsbestämmelserna till uppbördsförordningen hade haft direkt samband med krigskonjunkturskattmålet, eftersom de gällt samma år. Målen hade avgjorts samtidigt i kammarrätten. Det yttrande, som i målet avgivits av

Villner, hade enligt vad Psilander erinrade sig föregåtts av en omfattande undersökning bland annat i äldre deklarationer till vinnande av klarhet i en tvistepunkt, som gällt eftertaxeringen för år 1944. Målen hade även påtagligt samband med de i redogörelsen omförmälda senare årens mål, vilka dock ej fullföljts från prövningsnämnden.

I det slutliga yttrandet androg Psilander ytterligare.

Såsom tidigare i ärendet upplysts, funnes i regel icke bevarade några minnesanteckningar utvisande vid vilka tider han sysslat med ifrågavarande mål och ärenden. Då därjämte, i den mån det kunde vara av betydelse, utredningen skulle avse förhållanden, som i tiden numera vore så avlägsna, att tydliga minnesbilder icke kunde förväntas hos dem, som jämte Psilander till äventyrs vore initierade, kunde Psilander icke anvisa ytterligare utredning därom. Väl hade Psilander tidigare antytt, att vissa frågor om tillgång och disposition av personal såväl å taxeringsavdelningen som å landskontoret i dess helhet kunde ytterligare utredas. Emellertid torde i ärendet vara vitsordat av länsstyrelsen, att Psilanders arbetsbörda varit av den storleksordning, att balanseringen av vissa mål blivit en nödvändighet. Att nämnda förhållande *enbart* förorsakat, att i nu ifrågakomna mål och ärenden förekommit dröjsmål av anmärkningsvärd beskaffenhet, kunde Psilander icke göra gällande. Utredningen om personaltillgången och dess verkan på Psilanders handläggning av olika mål och ärenden syntes därför ej nu påkallad. Skulle tillämpning av 4 § instruktionen för riksdagens ombudsmän icke anses tillämplig i förevarande fall med hänsyn till den långa tidsutdräkt, som vållats i vissa fall, och den uppmärksamhet ett av dröjsmålen fått, syntes till vinnande av en klarare bild i ett eventuellt åtalsmål utredning därom kunna ifrågasättas. Därvid torde även de personer från annat län, som varit förordnade att i Psilanders ställe handlägga skattedomstolsyttranden, höras om omfattningen av deras arbetsuppgifter. — Vad anginge själva saken ville Psilander anföra följande. Den 1 juli 1957 hade på taxeringssektionen icke funnits andra ärenden av beskaffenhet att skola specifikt omförmälas i balansredogörelsen till justitiekanslersämbetet än vissa arkivlån. Några mål och ärenden till skattedomstolarna eller till prövningsnämnden hade sålunda i motsats till tidigare år icke funnits att på detta sätt anmäla. Denna förbättring i balanssituationen trots pågående allmänna fastighetstaxering vore givetvis beroende på att biträdande taxeringsintendent varit ställd till länsstyrelsens förfogande. Balansen hade emellertid icke kunnat i sådan grad nedbringas, att redovisning till kammarrätten inom föreskriven tidsfrist kunnat ske annat än i enstaka fall. — Psilander vitsordade, att det huvudsakliga ansvaret för att i remissen angivna mål och ärenden blivit fördröjda åvilade honom, ehuru man näppeligen kunde påstå, att länsstyrelsen vidtagit några bestämda åtgärder för snabbare redovisning. Hade sådana vidtagits skulle Psilander icke bibragts den uppfattningen att han icke saknade länsstyrelsens stöd i sin strävan att söka i första hand hindra balansering av mål till prövningsnämnden eller numerär ökning av sådana hos skattedomstolarna. — Under trycket av växande balans hade Psilander säkerligen i vissa fall missbedömt vissa måls vidlyftighet och angelägenheten av deras redovisning, vilket gällde ej enbart en del av de i remissen angivna utan även andra, som av omständigheterna, exempelvis påminnelser från skattskyldiga eller skattedomstolar, blivit redovisade inom fem år. Någon vräng av-

sikt med dröjsmålen i de påtalade fallen hade icke förelegat. Denna omständighet gjorde, att Psilander ansåge sig kunna ifrågasätta, om ej förutberörda paragraf i instruktionen för riksdagens ombudsmän kunde i förevarande fall tillämpas. Skulle så likväl ej kunna ske, ville Psilander dock hemställa, att från förteckningen över de mål, vari dröjsmål skulle beivras, undantoges målen rörande Miller och Pettersson.

Med anledning av dröjsmålet med handläggningen av ärendet rörande Miller inkom vidare taxeringsnämndsordföranden Bertil Nordenankar med infortrat yttrande, vari denne anförde.

Första gången Nordenankar fått påminnelse i ärendet hade varit i samband med pågående taxeringsarbete. Han hade kommit väl ihåg ärendet och hade blivit litet förvånad, ty han hade trott, att han hade expedierat detsamma. När han undersökt sina papper, hade han inte kunnat finna ärendet genast, varför han låtit bero för tillfället i tanke att han senare skulle ta fram ärendet, men hade detta i samband med övrigt taxeringsarbete då blivit avglömt. Vid nästa påminnelse hade Nordenankar gjort en noggrann undersökning men hade icke kunnat finna ärendet. Han hade tyckt förhållandet vara egendomligt men hade icke vidtagit några åtgärder utan låtit bero, övertygad om att han hade expedierat ärendet och att det väl skulle komma till rätta. Efter några påminnelser i ärendet hade dåvarande landskamreraren ringt och frågat, hur det hängt ihop med ärendet och varför Nordenankar icke redovisat detsamma. Nordenankar hade då meddelat, att han icke hade ärendet och vore övertygad om att han expedierat detsamma. Landskamreraren hade förklarat, att något sådant vore omöjligt och att Nordenankar måste göra ytterligare ett försök att få fram ärendet, som måste finnas hos honom. Det hade varit rätt länge sedan Nordenankar sist sökt efter ärendet, men Nordenankar beslöt ånyo göra en grundlig undersökning. På grund av taxeringsarbetets natur av kvällsarbete utfördes detta i Nordenankars bostad. När Nordenankar börjat undersökningen, hade han kommit att tänka på att han överst i en garderob hade lagt undan en del mer eller mindre föråldrade handlingar av diverse slag. Nordenankar hade beslutat att även där göra en noggrann undersökning och hade funnit ärendet under en bunt föråldrade uppgiftsblanketter. — Nordenankar beklagade livligt det skedda och hade intet att undanskylla sin försummelse på utöver vad som framginge av ovanstående faktiska förhållanden.

På grund av vad sålunda förekommit uppdrog jag åt numera byråchefen Blomqvist att vid Göta hovrätt anhängiggöra och utföra åtal mot Psilander för tjänstefel. I den därvid utfärdade åtalsinstruktionen anförde jag följande.

Den reform av beskattningsorganisationen som genomfördes år 1943 och trädde i tillämpning från och med 1944 års ingång innebar bland annat, att landskamrerarens dittillsvarande åliggande att bevaka det allmännas rätt vid taxeringen överflyttades på en ny befattningshavare vid länsstyrelsen, taxeringsintendenten. Dennes arbetsuppgifter — såsom de

framträdde i 1928 års taxeringsförordning enligt de sålunda vidtagna ändringarna jämfört med landshövdinginstruktionen (länsstyrelseinstruktionen) — kunna hänföras till tre grupper, nämligen *dels* uppgifter som på beskattningstväsandets område enligt därom meddelade bestämmelser tillkommer länsstyrelsen — dit hör exempelvis indelning i taxeringsdistrikt samt förordnande av ordförande och kronoombud i taxeringsnämnderna — *dels* uppgiften att närmast under landshövdingen tillse, att taxeringsarbetet i länet ordnas och bedrivs på ett ändamålsenligt sätt, *dels ock* slutligen sådana uppgifter som äga samband med taxeringsintendentens ställning som företrädare för det allmänna i skattemål. Den sistnämnda gruppen arbetsuppgifter, som sammanfattningsvis bruka betecknas de fiskaliska, utgör huvuddelen av taxeringsintendentens arbetsböda. Därunder räknas främst taxeringsintendentens uppgift att företräda det allmänna vid provningsnämnden och vid skattedomstolarna. I sådant avseende ankommer det på honom att utreda och avgiva yttrande över taxeringsbesvär, att granska taxeringarna i första instans och framställa av granskningen föranledda yrkanden hos provningsnämnden samt att på det allmännas vägnar anföra besvär i taxeringsmål, i den mån han finner så böra ske, och utföra sådan talan. En väsentlig uppgift för taxeringsintendenten är också att till vederbörande åklagare anmäla skattskyldiga, som han finner böra åtalas för brott mot skattestrafflagen.

För fullgörande av sina uppgifter enligt taxeringsförfattningarna har taxeringsintendenten till sitt förfogande befattningshavare i olika grader vid länsstyrelsens taxeringssektion; ansvaret för uppgifternas fullgörande åvilar emellertid taxeringsintendenten. Denne intar i tjänsten allmänt sett en tämligen självständig ställning. I fråga om den huvudsakliga verksamheten, den fiskaliska, handhaves denna av taxeringsintendenten ensam, ett förhållande som kommit till synes bland annat i utformningen av 16 § andra stycket länsstyrelseinstruktionen, varest taxeringsintendentens fiskaliska verksamhet uttryckligen undantagits från den tillsyn som landskamreraren i egenskap av förman utövar över arbetet och befattningshavarna på landskontoret. Såsom nyss antytts svarar taxeringsintendenten direkt inför landshövdingen för taxeringsarbetets ordnande och bedrivande i länet, och även i övrigt är taxeringsintendenten, liksom varje annan befattningshavare vid länsstyrelsen, underkastad landshövdingens tillsyn över ärendenas gång inom länsstyrelsen och dennes övervakning av det sätt, på vilket befattningshavarna fullgöra sina åligganden.

Beträffande taxeringsintendentens handläggning av taxeringsmålen innehålla specialförfattningarna endast ett fåtal regler, som i förevarande sammanhang äro av intresse. Givet är att sysslandet med provningsnämndsmaålen framstår såsom den dominerande uppgiften och att övriga arbetsuppgifter i stor utsträckning måste anpassas härtill. I fråga om handläggningen av provningsnämndsmaålen innehöll 97 a § 1928 års taxeringsför-

ordning en regel rörande bland annat den tid, inom vilken taxeringsintendenten hade att framställa yrkanden hos prövningsnämnden om ändring i årets taxeringar; sådana yrkanden skulle åtminstone reservationsvis ha framställts före taxeringsårets utgång. Vidare meddelades i samma lagrum föreskrifter om bedrivandet av nämndens arbete, varav framgår att hos nämnden anhängiggjorda mål och ärenden — som icke avsåg extraordinära besvär — skulle vara avgjorda senast den 30 juni året efter taxeringsåret. Med hänsyn till den i 93 § angivna förordning stadgade skyldigheten för taxeringsintendenten att förebringa för prövningsnämndsmålen erforderlig utredning är det uppenbart, att berörda bundenhet beträffande tiden för prövningsnämndsarbetets bedrivande kommit att utgöra en påtagligt dominerande faktor för taxeringsintendentens disposition av arbetet inom taxeringssektionen.

I 122 § 1928 års taxeringsförordning stadgades vidare rörande besvär över prövningsnämnds beslut bland annat, att besvären skulle ingivas till länsstyrelsen samt att denna — sedan handlingarna kompletterats och förklaringar och eventuella påminnelser infordrats — hade att inom sex månader efter det besvären inkommit överlämna handlingarna till kammarrätten. Några motsvarande bestämmelser om handläggningen av besvär över kammarrättens beslut funnos icke i nämnda förordning. Det må emellertid anmärkas, att enligt cirkuläret den 5 juni 1931 till statens förvaltande myndigheter angående remissers verkställande och besvarande (nr 213/1931) remissvar städse skola avgivas så skyndsamt förhållandena det medgiva. Det åligger enligt cirkuläret vidare vederbörande befattningshavare att genom påminnelser eller eljest tillse, att svaren inkomma inom föreskriven tid eller, då tid för svars avgivande ej är utsatt i remissbeslutet, inom skäligen tid efter beslutets dag.

Av särskild betydelse i förevarande sammanhang är föreskriften angående förtursrätt för vissa skattemål i 26 § instruktionen den 18 december 1942 för kammarrätten. Enligt detta lagrum skola, med avvikelse från stadgad föredragningsordning, framför andra mål föredragas, bland andra, beskattningsmål, vars utgång är av betydelse för bedömandet av vid allmän domstol anhängigt åtal. Anmärkas må även att enligt kammarrättens arbetsordning bland beskattningsmålen en liknande förtursrätt tillerkänts dubbeltaxeringsmålen. Någon uttrycklig föreskrift av likartat innehåll finnes icke beträffande taxeringsmål, som dragits under regeringsrättens prövning. Enligt 4 § stadgan den 18 juni 1926 angående behandlingen inom statsdepartementen av ärenden, som tillhöra regeringsrätten, gäller, att målen skola av föredraganden, enligt fastställd föredragningsordning de olika departementen emellan, anmälas till föredragningsordning efter tiden, då de inkommit, därest icke särskilda omständigheter påkalla avvikelse därifrån. Såsom sådan omständighet torde, i enlighet med vad justitieombudsmanen Rudewall i anledning av ett inom Jönköpings län på sin tid uppmärk-

sammat fall uttalat (ämbetsberättelsen 1950 s. 191 o. f.), böra anses det förhållandet, att brottmål av ovan nämnt slag vilade i avbidan på utslag i beskattningsmålet.

Det är ett sedan länge uppmärksammat förhållande att skattemålens avgörande i allmänhet dragit alltför långt ut på tiden. Olika åtgärder ha tid efter annan vidtagits i syfte att råda bot på angivna missförhållande, men skattemålens ökning i antal och tilltagande komplicering ha icke kunnat i tillräcklig omfattning mötas med utbyggnad av den administrativa apparaten. Det anförda gäller inte minst länsstyrelsernas taxeringsavdelningar, som trots utvidgningar haft att kämpa med en alltför stor arbetsbörda. På sina håll ha därför besvärande arbetsbalanser uppkommit. På taxeringsavdelningen (taxeringssektionen) i Jönköpings län har länge rått en mycket bekymmersam balanssituation. Den i ärendet företagna undersökningen visar, att det i detta hänseende förelegat missförhållanden av allvarlig karaktär. Förhållandena synas dock på senaste tid ha undergått en icke oväsentlig förbättring. Jag är medveten om de faktorer, som medverkat till uppkomsten av svårigheterna. Det må härvid vara tillräckligt att erinra om de under och efter krigsåren utgående extra pålagorna, som i mycket betydande grad berört länsstyrelserna. Omläggningen av uppbördssystemet, ansvällningen av deklarationsmaterialet, den ökande besvärshäufigheten samt utvecklingen på skatteområdet i övrigt ha även varit omständigheter, som i förening med behovet av effektiv deklarationskontroll bidragit till en komplicering av arbetsförhållandena och ställt stora krav på personalens förmåga att bemästra föreliggande arbetsuppgifter.

Den omständigheten att balans av taxeringsmål uppkommit behöver sålunda i och för sig icke innebära, att vederbörande befattningshavare låtit försummelse i tjänsten komma sig till last. I en balanssituation sådan som den, vilken förelegat på taxeringssektionen hos länsstyrelsen i Jönköpings län, är det emellertid uppenbarligen i hög grad angeläget, att alla till buds stående åtgärder vidtagas, som äro ägnade att nedbringa balansen eller att eljest förebygga därav härflytande olägenheter i särskilda hänseenden.

Av redogörelsen för de i ärendet avgivna yttrandena framgår, att länsstyrelsen i anledning av eftersläpningen i handläggningen av ärenden på taxeringssektionen tid efter annan tagit initiativ till personalförstärkningar. Det saknas således helt fog för att göra gällande, att balanssituationen har samband med underlåtenhet att i tid fästa statsmakternas uppmärksamhet vid rådande otillfredsställande förhållanden och svårigheten eller rent av omöjligheten att med tillgängliga resurser hindra uppkomsten av besvärande balans.

Då de arbetskrafter som stått till förfogande icke varit tillräckliga för den ökade arbetsbördan, har det emellertid ålegat taxeringsintendenten att vid arbetets bedrivande söka disponera den tillgängliga arbetskraften på

det sätt, som i den förhandenvarande situationen varit ägnat att bäst tillvarataga allmänna och enskilda intressen. I en dylik situation är det uppenbarligen av stor vikt, att arbetet inom taxeringssektionen bedrivs enligt metoder som — förutom att de arbetstekniskt och organisatoriskt äro rationella — tillgodose behovet av en behörig avvägning av fiskaliska intressen och tillbörlig hänsyn till enskilda rättssökande. Anhopning av göromål får sålunda icke leda till att viktiga enskilda intressen sättas tillbaka för fiskaliska överväganden av mindre betydande styrka. I den å taxeringssektionen rådande balanssituationen var det särskilt angeläget att denna intresseavvägning beaktades.

Den i ärendet verkställda utredningen visar, att Psilander — i strid med vad nu anförts om en behörig avvägning mellan enskilda och fiskaliska intressen — i ett flertal, i det följande närmare angivna fall vid arbetets bedrivande eftersatt tillbörlig hänsyn till viktiga enskilda intressen utan att detta kan ursäktas av den föreliggande balanssituationen. I samtliga dessa fall ha omständigheterna varit sådana, att Psilander icke kunnat undgå att uppmärksamma, att en skyndsam handläggning varit i hög grad påkallad i den skattskyldiges intresse på grund av att vederbörande stått under åtal, vars utgång varit beroende av skatteärendet, eller blivit dubbeltaxerad eller av annat viktigt skäl. Innan jag närmare berör dessa fall vill jag framhålla, att den av mig verkställda utredningen icke lämpligen ansetts böra taga sikte på en mera fullständig genomgång av de av Psilander handlagda ärendena utan begränsats till allenast vissa stickprovsvis uttagna skatteärenden, beträffande vilka dröjsmål med handläggningen förekommit mera avsevärd tid.

1) *Handläggningen av de s. k. seriemålen rörande Boström*

Beträffande Psilanders handläggning av de s. k. seriemålen rörande Boström framgår av utredningen sammanfattningsvis följande.

Efter en av taxeringsmyndigheterna under år 1943 verkställd granskning av Boströms räkenskaper påfördes denne av Jönköpings läns prövningsnämnd avsevärda skattebelopp, bland annat genom eftertaxering till såväl inkomstskatt m. m. som krigskonjunkturskatt för år 1942. Häröver anförde Boström besvär hos kammarrätten. Tillika blev Boström, efter angivelse av Psilander i egenskap av t. f. taxeringsintendent, i början av år 1944 ställd under åtal för det han i 1942 års allmänna självdeklaration lämnat oriktiga uppgifter, ägnade att leda till för låg taxering. Åtalsmålet förklarades den 3 april 1944 vilande i avbidan på laga kraft ägande beslut angående Boströms taxering för år 1942. Sedan kammarrätten den 4 mars 1948 meddelat beslut i de Boström berörande beskattningsmålen, anfördes besvär hos Kungl. Maj:t såväl av Boström som av Psilander i egenskap av taxeringsintendent. Genom den 12 juli 1948 dagtecknade remisser från finansdepartementets regeringsrättsbyrå, vilka inkommo till länsstyrelsen den 14 i samma månad, anmodades länsstyrelsen att över besvären inhämta veder-

börandes förklaringar. Sedan Boström och taxeringsnämndsordföranden avgivit dem avfordrade yttranden, överlämnades någon dag omedelbart efter den 16 november 1948 samtliga handlingar till Psilander för avgivande av förklaring. Denne redovisade målen först den 30 juni 1955, varefter handlingarna av länsstyrelsen återställdes till finansdepartementet, dit de inkommo den 12 juli 1955. Målen avgjordes därefter av regeringsrätten genom utslag den 18 november 1955. Åtalet mot Boström om ansvar för deklara-tionsbrott blev sedermera enligt beslut av riksåklagarämbetet nedlagt, och det vilandeförklarade målet härom avskrevs från handläggning i början av år 1957.

Av det anförda framgår, att handläggningen av ifrågavarande skattemål dragit osedvanligt långt ut på tiden och att, om man ser endast till processen i regeringsrätten, icke mindre än sju år — så när som på två dagar — förflutit från det besvärsmålen inkommo till länsstyrelsen från finansdepartementets regeringsrättsbyrå och till dess att de återkommo till departementet. Av nämnda tid ha målen drygt sex och ett halvt år befunnit sig hos Psilander för avgivande av förklaring. Under denna tid synes intet annat ha förekommit i målen än att Psilander hösten 1949 framställt vissa frågor till Boström, vilka denne inom kort besvarat. Psilander har som orsak till dröjsmålet uppgivit, att målen rörande Boström kommit att ingå i en grupp av äldre vidlyftiga mål, som endast i relativt långsamt tempo kunnat avarbetas. Bortsett från att den påstådda, vidlyftiga beskaffenheten över huvud icke kan vara ett godtagbart skäl för så avsevärda dröjsmål med målens företagande till behandling, som här förelupit, kan knappast vitsordas, att fråga alls varit om vidlyftiga mål. Jag har visserligen icke någon anledning ifrågasätta annat än att målen ursprungligen varit arbetskrävande såsom fallet ofta är vid ingående granskning av svårkontrollerbara inkomster och utgifter. Handlingarna ge emellertid icke anledning antaga, att målen även efter tidigare handläggning i två instanser varit så komplicerade att saken påkallat ställningstaganden av tidsödande beskaffenhet. Att på grundval uteslutande av handlingarna i skattemålen avgiva de infordrade förklaringarna har därför icke varit någon svår uppgift. De av Psilander sent omsider avgivna, korta förklaringarna kunna därför icke ha tagit lång tid att utarbeta. En förklaring till dröjsmålet kan ha varit, att Psilander velat i det längsta hålla möjlighet öppen att föreb-ringa ytterligare material som stöd för sin talan. Enligt Psilander torde sålunda olika åtgärder ha övervägts, ehuru han i brist på bevarade anteckningar icke numera kan erinra sig vilka. Något försök att framskaffa ytterligare material för taxeringsfrågornas belysning har emellertid icke gjorts. Även om ett sådant försök kan anses ha framstätt såsom angeläget ur fiskalisk synpunkt, är det dock uppenbart, att ett ställningstagande till frågan om ytterligare utredning borde företagas icke fått uppskjutas huru länge som helst. Psilander har nämligen varit pliktig att beakta jämväl in-

tresset av att skattemålen företogs till handläggning utan oskäligt dröjsmål. Angelägenheten härav, som kan hävdas såsom ett i hög grad berättigat anspråk från de skattskyldigas sida, har av Psilander sålunda icke tillbörligen iakttagits.

Givet är att intresset av att skattemål behandlas utan oskäligt dröjsmål måste hävdas med särskild styrka, när det såsom här är fallet gäller mål, vilkas avgörande har betydelse för bedömandet av anhängiggjort åtal för deklaraionsbrott. Såsom inledningsvis framhållits skola dylika mål behandlas med förtur, och vägande skäl ha andragits för att de böra handläggas med yttersta skyndsamhet. Angivna synpunkter hade bort föranleda till att målen rörande de Boström åsatta eftertaxeringarna för år 1942 — och därmed jämväl övriga samtidigt anhängiggjorda besvärsmål rörande Boström — handlagts som förtursmål och alltså med skyndsamhet. Det måste anses ha ålegat Psilander som en tjänsteplikt att tillse att så skett, vilket skulle ha medfört, att målen kunnat avgöras betydligt tidigare än som nu blivit fallet. Åtalsmålet mot Boström hade därvid kommit att gestalta sig väsentligt annorlunda, därigenom att målet sannolikt kommit under saklig prövning av domstol. Psilander, som varit medveten om att Boström stått under åtal för deklaraionsbrott, har så långt ifrån iakttagit förtursbehandling av målen rörande Boström som de tvärtom lagts till den grupp av mål, som kommit att behandlas långt senare än övriga mål. Förfarandet framstår såsom synnerligen anmärkningsvärt med hänsyn till att Psilander måste ha insett angelägenheten av snabbast möjliga behandling av sådana taxeringsbesvär, i avbidan på vilkas avgörande mål om brott mot skattestrafflagen förklarats vilande. De förut omnämnda uttalandena av förutvarande JO i denna fråga avsågo nämligen just ett fall, som på sin tid handlagts av Psilander i egenskap av taxeringsintendent.

Även med beaktande av förhandenvarande balanssituation finner jag av anförda skäl uppenbart, att Psilander genom det långvariga dröjsmålet med avgivandet av de infordrade förklaringarna på ett allvarligt sätt åsidosatt honom åliggande tjänsteplikt.

2) *Handläggningen av målen rörande Sederblad*

I fråga om handläggningen av målen mot Sederblad är följande utrett.

Efter en av taxeringsmyndigheterna under år 1945 verkställd granskning av Sederblads inkomst av läkarpraktik under år 1943 blev denne för åren 1944 och 1945 på yrkande av Psilander i egenskap av taxeringsintendent påförd vissa taxeringar av Jönköpings läns prövningsnämnd, varöver Sederblad anförde besvär hos kammarrätten. I anslutning härtill blev Sederblad, efter angivelse av Psilander, i början av år 1946 ställd under åtal för att han med avseende å 1944 års allmänna självdeklaration gjort sig skyldig till brott mot 2 § skattestrafflagen. Åtalet ogillades av underrätten. Sedan åklagaren fullföljt målet till Göta hovrätt, blev detsamma den 19 mars 1947 förklarad vilande i avvaktan på laga kraft ägande utslag i målet rö-

rande 1944 års taxering. Efter det kammarrätten meddelat utslag i taxeringsmålen, anfördes besvär över utslagen hos Kungl. Maj:t av såväl Sederblad som Psilander i vad utslagen gått dem emot. Genom den 5 och den 6 oktober 1948 dagtecknade remisser från finansdepartementets regeringsrättsbyrå, som inkommo till länsstyrelsen den 9 oktober 1948, anmodades denna att över besvärerna inhämta vederbörandes förklaringar. Sederblad avgav den 22 november 1948 infortrad förklaring, under det att Psilander först den 2 februari 1954 återredovisade målen till länsstyrelsen, som samma dag översände desamma till finansdepartementet, dit de inkommo den 4 i samma månad. Den 3 mars 1954 meddelade regeringsrätten utslag i målen. Sedan det vilandeförklarade åtalsmålet återupptagits i hovrätten, meddelade denna utslag den 3 juli 1954, därvid hovrätten fastställde underrättens beslut att ogilla åtalet.

Även om Psilanders dröjsmål — drygt fem år — med handläggningen av besvärsmålen rörande Sederblad icke är fullt lika långvarigt som med avseende å målen rörande Boström, lärer detsamma dock vara att bedöma på väsentligen samma sätt som Psilanders handläggning av Boströmmålen. Vad därom anförts äger således i tillämpliga delar giltighet även med avseende å målen rörande Sederblad. Jag vill emellertid tillägga, att enligt vad handlingarna utvisa någon särskild utredning icke synes ha företagits under den tid handlingarna befunnit sig hos Psilander för förklaring, samt att icke heller beträffande Sederblads mål avgivandet av de infortrade förklaringarna innefattat någon tidsödande eller svår uppgift. Vidare må framhållas, att en friande hovrättsdom på ett betydligt tidigare stadium givetvis varit av synnerligen stor betydelse för Sederblad. Jag finner alltså, att även dröjsmålet med avgivandet av förklaringar i Sederblads mål innefattat åsidosättande av Psilander åvilande tjänsteplikt.

3) *Handläggningen av målet rörande Boströms taxering till krigskonjunkturskatt för år 1946*

Vad angår Boströms taxering till krigskonjunkturskatt för år 1946, som gällt ett förhållandevis stort skattebelopp, är upplyst, att Boström den 19 september 1947 till länsstyrelsen inkom med sina till kammarrätten ställda besvär över taxeringen. Först den 24 april 1956 eller efter mera än åtta och ett halvt år redovisades målen till kammarrätten. Efter det denna meddelat beslut i målet den 26 oktober 1956 har Boström anført besvär, som enligt vad jag inhämtat den 21 januari 1958 avgjorts av regeringsrätten.

Anledningen till det avsevärda dröjsmålet — mera än åtta år — med målets redovisning till kammarrätten, för vilket Psilander såsom chef för taxeringssektionen bär ansvaret, har varit, att man velat avvakta laga kraft ägande beslut i de ovan under 1:o) omförmälda seriemålen rörande Boströms taxeringar för tidigare år. Taxeringen till krigskonjunkturskatt för år 1946 har emellertid uppenbarligen icke haft sådant samband med seriemålen, att utgången av desamma behövt avvaktas för avgivandet av för-

klaring över Boströms besvär rörande skattetvisten om 1946 års krigskonjunkturskatt. Hinder för en tidigare redovisning har alltså icke förelegat. Icke heller sistnämnda skattetvist var av den komplicerade natur, att avgivandet av förklaring var en tidsödande uppgift. Vid nu angivna förhållanden och då skattetvisten rört ett betydande belopp samt Boström därför haft ett starkt intresse av ett snabbt avgörande av skattetvisten, har Psilander genom det långa dröjsmålet, för vilket godtagbar förklaring icke finnes, på ett ytterst anmärkningsvärt sätt åsidosatt honom åliggande tjänsteplikt att tillse att skattemålet handlagts utan oskäligt dröjsmål.

4) *Handläggningen av målen rörande Petterssons taxeringar*

Beträffande Petterssons taxeringar är följande utrett.

Pettersson åsattes genom beslut av Jönköpings läns prövningsnämnd vid sammanträde den 27 och den 28 juni 1947 taxering till krigskonjunkturskatt för år 1946, varöver Pettersson anförde besvär i en den 31 juli 1947 till länsstyrelsen inkommen, till kammarrätten ställd skrift. Vidare påförde samma prövningsnämnd den 2 april 1948 Pettersson för taxeringsåret 1946 skatt för inkomstökning enligt övergångsbestämmelserna till uppbördsförordningen. Ytterligare beslöt samma prövningsnämnd den 30 juni 1949 angående Petterssons eftertaxering för inkomst och förmögenhet för åren 1944—1946 samt hans taxering år 1948, varöver Pettersson anförde besvär i en till länsstyrelsen den 29 juli 1949 inkommen, till kammarrätten ställd skrift. Först den 25 november 1955 blevo här angivna besvärsmål — rörande 1946 års krigskonjunkturskatt samt nyssnämnda eftertaxeringar m. m. — av länsstyrelsen redovisade till kammarrätten, som meddelade utslag i målen den 25 oktober 1956.

Åtgärden att sammankoppla handläggningen av målen vid den tidpunkt, då de sistnämnda besvären inkommo, kan givetvis icke bli föremål för kritik. Det synes dock uppenbart, att krigskonjunkturskattemålets ålder och angelägenheten av att snarast möjligt avveckla krisbeskattningen bort föranleda särskild uppmärksamhet på möjligheten och nödvändigheten att så snart sig göra låtit redovisa målen till kammarrätten. Som skäl för dröjsmålet med målens redovisning — mera än sex år — har i huvudsak endast anförts, att handlingarna i besvärsmålen måst vara tillgängliga vid utredning av Petterssons taxeringar för åren 1950 och 1952. Anförda omständigheter utgöra icke något godtagbart skäl för dröjsmål med målens redovisning, eftersom behovet av upplysning ur akterna hade kunnat tillgodoses genom rekvisition av handlingarna hos kammarrätten; än mindre utgöra de något skäl för dröjsmål med redovisningen av målen till hösten 1955. Vål kan vad som från Psilanders sida andragits som försvar för dröjsmålet för honom ursprungligen ha framstått som ett bärande motiv för uppskov med redovisningen av målen, men Psilander måste ha insett, att detta motiv med tiden så förlorat i betydelse att det slutligen endast framstått som en förevändning för målens ytterligare undanskjutande. Det må tilläggas, att

periodiciteten i taxeringsproceduren visserligen stundom medför behov av tillgång till tidigare års deklarationsmaterial men å andra sidan nödvändiggör tillämpandet av arbetsmetoder, som tillförsäkra handläggningen av taxeringsfrågorna en i möjligaste mån smidig gång. Bevakandet av att dessa synpunkter riktigt avvägas, vilket icke minst av hänsyn till de skattskyldiga tillhör de mera angelägna uppgifterna när det gäller besvärprocessen i skattemål, synes i förevarande fall ha i anmärkningsvärd grad eftersatts. Ansvar för målens handläggning har åvilat Psilander, som genom att dröja oskäligt länge med målens redovisning gjort sig skyldig till försummelse.

5) *Handläggningen av Larssons ansökan om restitution av krigskonjunkturskatt*

Vad angår Larssons anhållan om restitution av för år 1944 påfordrad krigskonjunkturskatt är upplyst, att detta ärende, som inkom till länsstyrelsen den 10 oktober 1946, behandlats av länsprövningsnämnden först den 29 juni 1957, därvid nämnden på grundval av ett av taxeringsintendenten framlagt förslag medgav restitution med 1 415 kronor 87 öre. Detta ärende har, på sätt framgår av handlingarna, varit av enkel beskaffenhet och hade bort kunna av taxeringsintendenten föreläggas prövningsnämnden under år 1948. Dröjsmålet med ärendets behandling får anses anmärkningsvärt icke endast med hänsyn till den orimliga utsträckningen i tiden — mera än tio år — utan även på grund av att den skattskyldige avlidit, vilket förhållande opåmint bort påkalla särskilt hänsynstagande, så att ärendet, som var av enkel beskaffenhet, bragts till ett slut utan oskäligt dröjsmål. Att så ej skett har, såsom framgår av utredningen, icke sin grund i ett ursäktligt förbiseende, utan måste läggas Psilander till last såsom försummelse.

6) *Handläggningen av Millers besvär om undanröjande av dubbeltaxering*

Vad slutligen angår handläggningen av Millers besvär rörande dubbeltaxering är följande utrett.

Miller anförde den 16 april 1951 besvär över ågången dubbeltaxering år 1949. Efter viss komplettering blev ärendet genom en av dåvarande landskamreraren Lundberg den 19 april 1951 dagtecknad remiss översänt till taxeringsnämndsordföranden i Gränna stads taxeringsdistrikt för yttrande inom åtta dagar. Handlingarna återredovisades till länsstyrelsen först den 2 oktober 1956, varefter länsprövningsnämnden den 18 oktober 1956, med bifall till Millers besvär, undanröjde en Miller i Gränna år 1949 åsatt taxering.

Det måste betecknas som synnerligen anmärkningsvärt, att en skattskyldigs begäran om undanröjande av en dubbeltaxering behandlas på sätt som här skett. Dylika ärenden böra självfallet handläggas med största skyndsamt, och detta alldeles oavsett att den skattskyldige med de möjligheter uppbördsförfattningarna erbjuda — såsom i förevarande fall synes ha

skett — må ha medgivits uppskov med erläggandet av den skatt, som obehörigen påförts honom. Kravet på skyndsamt handläggning i förevarande fall har så långt ifrån beaktats, som beslut i ärendet fattats först sedan skatten, enligt vad handlingarna härstädes synas ge vid handen, redan preskriberats. Givetvis ligger en omedelbar anledning till dröjsmålet däri, att — såsom Psilander framhållit — taxeringsnämndsordföranden icke återredovisat ärendet till länsstyrelsen. Det är dock länsstyrelsen som ytterst bär ansvaret för att där anhängiga ärenden handläggas på tillfredsställande sätt. Det måste därför anses anmärkningsvärt, att effektiva åtgärder för handlingarnas återställande till länsstyrelsen icke vidtagits. Av den förklaring som taxeringsnämndsordföranden lämnat torde framgå, att sådana åtgärder med säkerhet skulle ha lett till resultat.

När det gäller att bedöma vem som inom länsstyrelsen bär ansvaret för berörda underlåtenhet — och därmed även för ärendets fördröjande — bör beaktas, att fråga varit om extraordinära besvär enligt 123 § 2 mom. 1928 års taxeringsförordning samt att jämlikt 124 § samma förordning det ankommer på länsstyrelsen att föranstalta om erforderlig utredning och därefter överlämna ärendet till vederbörande prövningsnämnd eller kammarrätten. Enligt vad Psilander synes vilja göra gällande, ha ärenden av ifrågasvarande art pläгат handläggas av landskamreraren. Oavsett frågan i vad mån landskamreraren må kunna anses delaktig i ansvaret för ärendets handläggning, är emellertid tydligt, att ärendet tillhört och även diarieförts å taxeringsavdelningen (taxeringssektionen) och att Psilander såsom chef för denna varit den i första hand ansvarige. I enlighet härmed hade det ålegat Psilander att tillse, att verk samma åtgärder vidtagits för ärendets redovisning till länsstyrelsen samt för dess avgörande i vederbörlig ordning långt tidigare än som nu skett eller först efter fem år. Sådan skyldighet synes även ha åvilat honom på den grund, att han såsom den närmast under landshövdingen ansvarige för taxeringsarbetets bedrivande bort inskrida för att förhindra uppkomsten av företeelser inom länets taxeringsväsen av det slag, varom här varit fråga. Likväl har Psilander helt litat till de rent slentrianmässiga påminnelser, som automatiskt utgingo från expeditionen, och synes ha vidtagit åtgärd för ärendets redovisning först hösten 1956 efter dåvarande landskamrerarens bestämda anmodan därom, dock utan att lyckas införskaffa handlingarna. Psilanders försumlighet med avseende å ärendets handläggning måste betraktas såsom allvarlig ej minst ur synpunkten, att den varit ägnad att undergräva respekten för ledningen av länets taxeringsväsen.

På sätt framgår av det anförda visar den företagna utredningen, att Psilander i flera fall gjort sig skyldig till förfarande, som innefattat åsidosättande av vad Psilander varit pliktig att iakttaga i sin tjänst som taxeringsintendent. Vad Psilander härutinnan låtit komma sig till last utgör icke

enstaka företeelser eller eljest yttringar av speciella förhållanden. Tvärtom framstå Psilanders försummelse som en fortsättning av vissa tidigare uppmärksammade, här ovan omnämnda missförhållanden av principiellt likartat slag — ehuru av icke fullt så anmärkningsvärd skärpa — som de nu ifrågavarande. De här påtalade dröjsmålen kunna icke ursäktas av den balanssituation som förelagat och äro alla av den beskaffenhet att de icke heller i övrigt kunna godtagas från någon synpunkt.

Att Psilander vid ärendenas handläggning i stor utsträckning åsidosatt intresset av att rimliga redovisningstider iakttagas, synes i viss mån ha sin grund i en benägenhet hos honom att "gå för djupt i målen" och att planlägga arbetet på ett sätt, som innefattat alltför optimistisk uppfattning av den utredningskapacitet som stått till förfogande. En dylik benägenhet kan emellertid icke ursäktas så allvarliga åsidosättanden av de skattskyldigas intressen, som de orimligt långa dröjsmålen inneburit. Den för Psilander betecknande underskattningen av tidsfaktorn kan ha befrämjats av den kända långsamheten i skatteprocessen, som på sina håll medverkat till inställningen att redovisningen av skattemålen icke brådskade, eftersom målen vid en tidigare redovisning ändock skulle ha blivit liggande i avvaktan på föredragning. En sådan inställning, i den mån den funnits, kan själfallet icke godtagas.

När det gäller frågan om vad som lagts Psilander till last i ärendet är av beskaffenhet att böra beivras, måste hänsyn vidare tagas till att Psilander uppenbarligen icke handlat i annat syfte än att åstadkomma ur hans synpunkt bästa möjliga resultat. Även med skäligt hänsynstagande härtill synas mig de upprepade dröjsmål med handläggningen av skatteärenden, som Psilander låtit komma sig till last, vara av den långvarighet och innefatta ett sådant åsidosättande av tillbörlig hänsyn till enskildas berättigade intressen, att försummelserna måste betraktas såsom mycket allvarliga. Härtill kommer, att Psilander icke låtit sig rätta av tidigare erinringar mot dröjsmål från hans sida med avseende å handläggningen av taxeringsmål i anledning av klagomål från skattskyldiga. I ärendet är också upplyst, att Psilander vid flera tillfällen erinrats om att eftersläpning av taxeringsmål icke finge förekomma. Med hänsyn till vikten från allmän synpunkt av bevarat förtroende för taxeringsmyndigheterna framstår det vidare som i hög grad angeläget att med kraft inskräpa, att taxeringstjänstemännen icke få åsidosätta kravet på att taxeringsmålen handläggas utan oskäligt dröjsmål, och att gränsen för vad som kan godtagas måste sättas så, att hos de rättssökande icke uppkommer föreställningen att det allmänna begagnar sin ställning till att trötta ut de klagande med orimligt uttänjd processföring eller eljest till att använda tidsmomentet för att ernå fördelar av process-taktisk eller annan art.

Under åberopande av det anförda beslutar jag, att åtal skall väckas mot Psilander. Åtalet skall avse följande förhållanden.

1) Psilander har i egenskap av taxeringsintendent haft att i anledning av den 12 juli 1948 dagtecknade, till länsstyrelsen den 14 i samma månad inkomna remisser från finansdepartementet avgiva förklaring över de besvär, som Boström hos Kungl. Maj:t anført över kammarrättens utslag den 4 mars 1948 angående följande honom ågångna taxeringar, nämligen eftertaxeringar till kommunal inkomstskatt m. m. och till krigskonjunkturskatt för år 1942 samt taxering till krigskonjunkturskatt för år 1943, ävensom inkomma med samtliga till målen hörande handlingar. Psilander, som avgivit de infortrade yttrandena först den 30 juni 1955, har eftersatt sin skyldighet att tillse, att målen — tillika med samtidigt handlagda, av Psilander fullföljda mål rörande Boströms eftertaxering till kommunal inkomstskatt m. m. för åren 1938—1941 samt till krigskonjunkturskatt för år 1941 — redovisats inom tillbörlig tid efter det remisserna överlämnats till honom för besvarande.

2) Psilander har i egenskap av taxeringsintendent haft att i anledning av en den 5 oktober 1948 dagtecknad, till länsstyrelsen den 9 i samma månad inkommen remiss från finansdepartementet avgiva förklaring över de besvär, som Sederblad hos Kungl. Maj:t anført över kammarrättens utslag den 17 juni 1948 angående hans taxering år 1944 ävensom inkomma med samtliga till målet hörande handlingar. Psilander, som avgivit förklaringen först den 2 februari 1954, har eftersatt sin skyldighet att tillse, att målet — tillika med ett samtidigt handlagt, av Psilander fullföljt mål angående Sederblads taxering år 1945 — redovisats inom tillbörlig tid efter det remissen överlämnats till honom för besvarande.

3) Psilander har i egenskap av taxeringsintendent haft att avgiva förklaring över de besvär som hos kammarrätten anförts av Boström över Jönköpings läns prövningsnämnds beslut den 30 juni 1947 angående Boströms taxering till krigskonjunkturskatt för år 1946. Förklaringen avgavs av Villner den 24 april 1956. Psilander har med avseende å detta skattemål eftersatt honom såsom taxeringsintendent åvilande skyldighet att tillse, att förklaringen avgavs inom tillbörlig tid.

4) Psilander har i egenskap av taxeringsintendent haft att avgiva förklaring över de besvär som hos kammarrätten anförts av Pettersson över Jönköpings läns prövningsnämnds beslut dels vid sammanträde den 27 och den 28 juni 1947 angående Petterssons taxering till krigskonjunkturskatt för år 1946 och dels den 30 juni 1949 angående Petterssons eftertaxering för åren 1944—1946 och hans taxering år 1948. Förklaringarna avgåvos av Villner den 25 november 1955. Psilander har med avseende å dessa skattemål eftersatt honom såsom taxeringsintendent åvilande skyldighet att tillse, att förklaringarna avgåvos inom tillbörlig tid.

5) Psilander har i egenskap av taxeringsintendent haft att efter verkställd utredning avgiva yttrande angående Larssons den 10 oktober 1946 till länsstyrelsen inkomna anhållan om restitution av år 1944 påförd krigs-

konjunkturskatt. Sedan yttrande avgivits den 26 juni 1957, avgjordes ärendet av prövningsnämnden den 29 juni 1957. Psilander har eftersatt sin skyldighet att inom tillbörlig tid till prövningsnämnden avgiva yttrande i ärendet.

6) Psilander har i egenskap av taxeringsintendent haft att tillse, att utredning verkställdes och att förslag avgavs rörande Millers den 16 april 1951 till länsstyrelsen inkomna besvär över honom ågången dubbeltaxering år 1949. Ärendet avgjordes av prövningsnämnden den 18 oktober 1956. Psilander har försummat att i enlighet med honom såsom taxeringsintendent åvilande tjänsteplikt vidtaga effektiva åtgärder för att ärendet, efter remiss till taxeringsnämndsordföranden, återställts till länsstyrelsen och företagits till avgörande inom tillbörlig tid.

Ansvar skall yrkas jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel.

Göta hovrätt yttrade i dom den 3 december 1958 följande.

Psilander har i fråga om de med åtalspunkterna 1)–5) avsedda gärningarna vitsordat de angivna faktiska förhållandena och vidgått, att förklaringarna respektive yttrandet icke avgivits inom skäligen tid, men bestritt ansvar härför och andragit, bland annat: Länsstyrelsen hade länge förgäves sökt utverka erforderlig personalförstärkning, och anhopningen av arbetsuppgifter på taxeringsavdelningen hade ökat mycket svårt. Under press av arbetsbördan hade han därför måst inskränka den på honom ankommande fiskaliska verksamheten. Ett betydande antal reservationsvis framställda yrkanden hade årligen måst avskrivas. För att undgå eftersläpning hade han i första hand ägnat sig åt arbetet med mål, anhängiga hos prövningsnämnden, och därjämte sökt hindra, att antalet balanserade mål hos skattedomstolarna ökat. Den balans, som uppkommit, hade främst omfattat mål hos skattedomstolarna. Han hade knappast under någon del av året haft den arbetsro, som erfordrats särskilt i sådana mål, i vilka han haft att förebbringa egen utredning och bevisning. Omfattningen av det arbete, som utförts i målen, kunde numera icke med säkerhet tillfullo utrönas. Säkerligen hade särskilda i målen uppkomna frågor varit föremål för överläggningar, studium eller undersökningar utan att det framginge av handlingarna. Antalet slutredovisade mål hade icke något år varit ringa. De största och till synes besvärligaste målen hade dock fått anstå. Han hade icke handlat i annat uppsåt än att hålla balansens storlek siffermässigt inom skäliga gränser. Det huvudsakliga ansvaret för uppkomna dröjsmål åvilade honom. Länsstyrelsen hade emellertid genom sin ringa aktivitet givit honom indirekt stöd för uppfattningen att avarbetningen av de äldsta målen finge ske i den mån det löpande arbetet medgäve. En tidigare redovisning av dessa mål skulle ha medfört en förskjutning till nackdel för andra mål.

Vidkommande den under åtalspunkten 6) upptagna gärningen har Psilander bestritt ansvar och uppgivit: Någon försummelse, för vilken han

hade att svara, hade icke förelupit. Enligt 93 § femte stycket äldre taxeringsförordningen hade landskamreraren att sörja för införskaffande av erforderliga yttranden över besvär, anförda hos prövningsnämnden. Detta stadgande hade i länet tillämpats även i fall, då det varit ovisst huruvida länsprövningsnämnden eller — såsom i förevarande fall — mellankommunala prövningsnämnden skulle fatta beslut. Ärendet rörande Millers besvär hade av dåvarande landskamreraren remitterats till vederbörande taxeringsnämnds ordförande. Med föranledande av dröjsmål med att återredovisa ärendet till länsstyrelsen hade under vart och ett av åren 1952—1954 till taxeringsnämndsordföranden utgått påminnelse från länsstyrelsen. Påminnelserna torde ha skett rutinmässigt. Vid överläggningar mellan landskamreraren och Psilander sommaren 1956 hade på Psilanders förslag bestämts, att Psilander skulle avlåta skriftlig påminnelse och att, om påminnelsen icke föranledde redovisning inom en vecka, landskamreraren skulle telefonledes erinra taxeringsnämndens ordförande om saken. Psilander hade i enlighet härmed avlåtit dylik påminnelse. Bestämmelsen i 124 § äldre taxeringsförordningen innebure icke, att den landskamreraren åvilande skyldigheten att införskaffa yttranden överförts på taxeringsintendenten. Nyssnämnda skriftliga påminnelse hade underskrivits av Psilander, trots att dylika allvarliga påminnelser om remissvar i prövningsnämndsmål brukade göras av landskamreraren. Det åvilade ytterst landskamreraren att tillse, att yttrande inkomme. Psilander hade icke haft tillgång till vare sig besvärsskriften eller handlingarna och hade därför icke kunnat ingripa för att få en rättelse till stånd.

Frågor om dröjsmål med avgivande av yttranden och vidtagande av andra åtgärder i taxeringsmål hos länsstyrelsen ha tidigare behandlats av JO dels — på sätt framgår av dennes ämbetsberättelse 1950 — i en den 12 december 1949 till Konungen avlåten framställning angående åtgärder för åstadkommande av snabbare behandling och avgörande av vissa taxeringsmål och dels i skrivelser till chefen för inrikesdepartementet och till länsstyrelsen den 31 maj 1951 i anledning av klagomål av en läkare. JO har därvid, sedan Psilander jämte andra avgivit yttranden, i båda fallen erinrat om angelägenheten av att taxeringsbesvär insändas utan dröjsmål.

Utredningen i målet giver vid handen att taxeringsavdelningen haft en mycket betydande arbetsbörda. Omläggningen av uppördssystemet, ansvällningen av deklarationsmaterialet, den ökande besvärshäufigheten och utvecklingen på skatteområdet i övrigt ha i förening med behovet av effektiv deklarationskontroll bidragit till en komplicering av arbetsförhållandena och ställt stora krav på personalens förmåga att bemästra arbetsuppgifterna. Även med beaktande av dessa svårigheter och den uppkomna målbalansen måste det dock anses ha ålegat Psilander att tillse, att skattemålen i görligaste mån företogos till handläggning utan oskäligt dröjsmål, och att

icke eftersätta tillbörlig hänsyn till viktiga enskilda intressen. Särskilt i fall, då den skattskyldige blivit dubbeltaxerad eller stått under åtal, vars utgång varit beroende av skatteärendet, har en skyndsam handläggning varit påkallad. Om en skattetvist rört ett betydande belopp, har kravet på ett snabbt avgörande jämväl bort beaktas.

Psilander måste — icke minst med hänsyn till JO:s förut omnämnda uttalanden 1949 och 1951 — ha insett angelägenheten av en snabb behandling av skattemålen.

I målet är beträffande åtalspunkterna 1) och 2) upplyst: Boström blev i början av år 1944 ställd under åtal för att han i sin år 1942 avgivna allmänna självdeklaration lämnat oriktiga uppgifter, ägnade att leda till för låg taxering. Åtalsmålet förklarades i april 1944 vilande i avbidan på laga kraft ägande beslut angående Boströms taxering år 1942. Enligt beslut av riksåklagarämbetet i januari 1957 blev åtalet nedlagt, och målet avskrevs därefter från vidare handläggning. — Sederblad åtalades i början av år 1946 vid häradsrätt för att han med avseende å sin år 1944 avgivna allmänna självdeklaration gjort sig skyldig till brott mot 2 § skattestrafflagen. Åtalet ogillades av häradsrätten. Sedan åklagaren fullföljt talan mot häradsrättens utslag, förklarade vederbörande hovrätt i mars 1947 målet vilande i avvaktan på laga kraft ägande utslag i målet rörande 1944 års taxering. Hovrätten meddelade utslag den 3 juli 1954 och fann därvid icke skäl att göra ändring i det slut, häradsrättens utslag innehåller.

De under åtalspunkterna 1) och 2) angivna målen ha, trots att de bort handläggas med förtur, kommit att i de avseenden åtalet gäller behandlas betydligt senare än övriga mål. För Psilander ha oöverkomliga hinder icke förelegat att vidtaga erforderliga åtgärder långt tidigare än som skett.

Boströms i åtalspunkten 3) omtalade taxering till krigskonjunkturskatt för år 1946 gällde ett så betydande belopp, att Psilander bort ombesörja att målet rörande denna taxering redovisats till kammarrätten avsevärt tidigare än som skett. Möjlighet därtill har funnits.

Som skäl för dröjsmålet med redovisningen till kammarrätten av målen rörande Petterssons taxeringar — åtalspunkten 4) — har Psilander i huvudsak anfört, att handlingarna i samma mål måst vara tillgängliga vid utredningen av Petterssons taxeringar för åren 1950 och 1952. Behovet av upplysning ur de äldre akterna hade emellertid kunnat tillgodoses genom att handlingarna tillfälligt rekviderats hos kammarrätten. Vad Psilander enligt det förestående anfört utgör således icke något godtagbart skäl för ett dröjsmål av betydenhet med redovisningen till kammarrätten, och än mindre för ett så långvarigt dröjsmål som det inträffade. Ej heller i övrigt föreligga skäl, som kunna göra detta försvarligt.

Ärendet angående Larssons under åtalspunkten 5) omförmälda ansökan om restitution av krigskonjunkturskatt har icke varit av så invecklad beskaffenhet, att Psilander kan ha varit i behov av något mera betydande

anstånd med sin ifrågavarande befattning därmed. Dessutom har Psilander bort särskilt beakta att Larsson år 1947 avlidit. Att Psilander icke tagit hänsyn härtill har, såsom framgår av utredningen, icke sin grund i ett ursäktligt förbiseende. Några bärande skäl för det förelupna dröjsmålet ha icke förelegat.

Genom de långvariga dröjsmålen med avgivande av de infordrade förklaringarna — åtalspunkterna 1)–4) — och yttrandet — åtalspunkten 5) — har Psilander åsidosatt honom åliggande tjänsteplikt. Han är därigenom förvunnen till ansvar för tjänstefel.

Millers under åtalspunkten 6) angivna begäran om undanröjande av dubbeltaxeringen borde med hänsyn till ärendets beskaffenhet ha handlagts med största skyndsamhet. Ärendet har — enligt vad som upplysts — tillhört taxeringsavdelningen och blivit där diariefört. Handläggningen av ärendet har därför ytterst ankommit på Psilander. Oavsett att ärendet till sin natur varit mellankommunalt, har länsstyrelsen — efter föregående utredning — hänskjutit detsamma till länsprövningsnämnden, som omsider prövat detsamma. Änskönt ansvar för ärendets behandling i viss del må ha åvilat landskamreraren, måste — med hänsyn särskilt till de i 1928 års taxeringsförfordning och i länsstyrelseinstruktionen angivna föreskrifterna rörande taxeringsintendentens skyldigheter — Psilander anses ha varit ansvarig för ärendets handläggning. I enlighet härmed har det ålegat honom att tillse, att ärendet ej blivit under lång tid lämnat utan effektiv åtgärd för dess slutliga behandling. Då han försummat sin skyldighet härutinnan, finner hovrätten honom icke heller i förevarande del av målet kunna undgå ansvar för tjänstefel.

Vid straffmätningen bör beaktas, att den tillgängliga arbetskraften på taxeringsavdelningen icke svarat mot arbetsmängden och att Psilander uppenbarligen icke handlat i annat syfte än att åstadkomma enligt hans bedömande bästa möjliga resultat.

Hovrätten dömer Psilander jämlikt 25 kap. 4 § samt 4 kap. 1 och 2 §§ strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 30 dagsböter å 25 kronor.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

*B. Vissa ärenden som föranlett erinringar och
andra uttalanden*

**1. Innebörden av regeln i 4 § tredje stycket expropriationslagen
om att, då rätt till expropriation blivit sökt, tillfälle skall
lämnas bland andra fastighetens ägare att yttra
sig över ansökningen**

I 4 § tredje stycket lagen den 12 maj 1917 om expropriation stadgas att, då rätt till expropriation blivit sökt, tillfälle skall lämnas fastighetens ägare och innehavare så ock annan, som kan av expropriationen lida men, att avgiva yttrande, huruvida den avsedda markens avstående eller upplåtande är med särskild olägenhet förenat, eller annan lämplig mark kan med mindre olägenhet tagas i anspråk, eller eljest något är att erinra i anledning av ansökningen.

Hos Kungl. Maj:t anhöll Töre kommun, i enlighet med kommunalfullmäktiges beslut den 9 mars 1957, om tillstånd att expropriera ett område om 2 377 m² av fastigheten Töre 4⁴ i kommunen. Till stöd för ansökningen åberopades — förutom utdrag ur fullmäktiges protokoll — karta, äganderättsbevis, utdrag ur fastighetsregistret och en av distriktslantmätaren K. E. Sandström upprättad redogörelse för verkställd utredning om expropriationsanledning föreläge. Av sistnämnda redogörelse framgick, bland annat, att fastigheten ägdes till hälften vardera av Karl Rönquist och Signe Björkman, att ägarna voro bosatta å annan ort, den förre i Avesta och den senare i Chicago, U.S.A., samt att Signe Björkman och hennes make uppdragit åt hemmansägaren J. W. Lind att företräda dem beträffande fastigheten.

Genom remiss den 28 maj 1957 anmodade Kungl. Maj:t länsstyrelsen i Norrbottens län att lämna tillfälle åt vederbörande ägare att avgiva yttrande över expropriationsansökningen och att inkomma med utlåtande. I anledning därav utfärdade länsstyrelsen en den 5 juni 1957 dagtecknad kungörelse rörande ansökningen med upplysning att vederbörande ägare och innehavare av mark, som berördes av den ifrågasatta expropriationen, så ock annan, som därav kunde lida men, hade tillfälle att inom tjugu dagar från den 5 juni 1957 inkomma till landskansliet med yttrande över framställningen, under vilken tid handlingarna i ärendet skulle hållas tillgängliga å landsfiskalskontoret i Töre. Kungörelsen infördes i två ortstidningar — Norrländska Socialdemokraten och Norrbottens-Kuriren — samt i länskungörelserna, varjämte kungörelsen anslogs i Töre kyrka den 16 juni 1957.

Med utlåtande den 13 november 1957, däri länsstyrelsen sade sig icke ha något att erinra mot bifall till framställningen, återställdes ansöknings-

handlingarna till kommunikationsdepartementet "med publikationsbevis jämte yttranden av överlantmätaren samt länsarkitekten och vägförvaltningen i länet".

Sedan även byggnadsstyrelsen efter hörande av byggnadsnämnden i Töre kommun avgivit infordrat utlåtande, fann Kungl. Maj:t genom resolution den 10 januari 1958 — efter antecknande att länsstyrelsen överlämnat "handlingar, utvisande att ägare och innehavare av mark, som av den ifrågasatta expropriationen beröres, så ock annan, som därav kan lida men, beretts tillfälle att avgiva yttrande över ansökningen" — jämlikt 1 § punkt 16 expropriationslagen gott meddela kommunen rätt att, för säkerställande av att mark på skäliga villkor vore tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar, expropriera förenämnda mark. Tillika föreskrevs, att det skulle åligga kommunen att inom ett år fullfölja frågan genom ansökning om stämning till domstol vid äventyr att expropriationsrätten upphörde.

I en den 17 mars 1958 hit inkommen klagoskrift påtalade advokaten Torsten Ljungquist i egenskap av ombud för Rönnquist, att expropriations-tillståndet meddelats utan att Rönnquist underrättats om expropriations-ansökningen eller eljest haft kännedom om vad som i det hänseendet förekommit. Med anledning därav ifrågasatte Ljungquist, om icke vid ärendets behandling förelupit fel av beskaffenhet att föranleda ansvar. Därest emellertid myndigheterna förfarit riktigt, syntes erforderligt med en lagändring i syfte att bereda ökat skydd för enskild rätt i de hänseenden, varom här vore fråga.

I infordrat yttrande vitsordade länsstyrelsen — efter en redogörelse för ärendets handläggning — att ägarna av fastigheten icke personligen delgivits den av länsstyrelsen utfärdade kungörelsen. Trots att uttrycklig föreskrift om sättet för delgivning av expropriationsansökan icke funnes i expropriationslagen, ansågo länsstyrelsen emellertid, att fastighetsägare om möjligt borde delgivas ansökan om expropriation genom rekommenderad försändelse. Att länsstyrelsen i detta fall vid utfärdandet av kungörelsen icke försökt att genom brev underrätta fastighetsägarna om kommunens framställning syntes ha berott på ett förbiseende, som icke observerats vid ärendets överlämnande till Kungl. Maj:t. Av utredningen i ärendet framginge emellertid, att kommunens behov av ifrågavarande mark för tätbebyggelse ådagalagts. Med hänsyn därtill torde ett bestridande från Rönnquist icke ha medfört en annan utgång av ärendet.

Efter remiss med anmodan att — mot bakgrunden av omständigheterna i det föreliggande fallet — till mig avgiva yttrande i fråga om den praxis, som inom kommunikationsdepartementet följdes med avseende å sättet för

delgivning av expropriationsansökning med vederbörande ägare, därvid av yttrandet borde framgå huruvida lagändring eller skärpning av praxis kunde anses påkallad, inkom expeditionschefen i nämnda departement med sådant yttrande. I detta meddelade expeditionschefen, att departementet vid tillämpning av förenämnda stadgande i 4 § tredje stycket expropriationslagen regelmässigt krävde åtminstone ett underrättelseförfarande från länsstyrelsernas sida, som innebure dels offentlig kungörelse innehållande uppgift om de registerfastigheter ansökningen om expropriation avsåge, dels ock meddelande till varje berörd markägare med känd inrikes adress, i regel genom rekommenderat brev, i vissa fall genom stämningsman. Att endast offentlig kungörelse men icke personlig underrättelse förekommit i nu ifrågavarande ärende innebure sålunda ett avsteg från eljest följd praxis, vilket genom ett beklagligt förbiseende icke uppmärksamrats. Anledning till lagändring eller åtgärder rörande av departementet tillämpad praxis syntes expeditionschefen icke föreligga.

Klaganden inkom med påminnelser.

I ärendet tog jag tillika del av handlingarna till Kungl. Maj:ts ovan nämnda resolution den 10 januari 1958.

Vid prövning av klagomålen den 26 juli 1958 gjorde jag följande uttalanden.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen skall fastighetsägaren beredas tillfälle att yttra sig över ansökning om expropriation. Expropriationslagen innehåller dock icke några detaljerade regler beträffande formerna för fastighetsägarens hörande, utan har utformningen av förfarandet härutinnan överlåtits åt myndigheternas bedömande i det särskilda fallet.

Den kommitté, genom vilken det ursprungliga förslaget till gällande expropriationslag utarbetades, uttalade (se prop. nr 95/1916 s. 54 o. f.), att det knappast vore möjligt att meddela några för alla fall lika regler om huru sakägarna skulle höras. Utan tvivel vore det önskvärt att de, så långt lämpligen kunde ske, genom direkt delgivning av ansökningshandlingarna var för sig erhöle anmaning att bevaka sina intressen. Men om sakägarnas antal vore mycket stort och sådant därför icke läte sig göra utan oskäligen kostnad och tidsutdräkt, finge man för delgivningen anlita offentlig kungörelse. Huruvida den ena eller den andra utvägen borde väljas bestämdes bäst efter förhållandena i det särskilda fallet. De expropriationsärenden, av vilka kommittén tagit del, hade givit kommittén den uppfattningen att personlig delgivning förekomme i så stor utsträckning som gärna kunde anses möjligt.

Departementschefen, dåvarande statsrådet Hasselrot, fann i likhet med

kommittén, att några mera detaljerade föreskrifter om det sätt, varpå sakägarna skulle höras, icke lämpligen kunde meddelas i lag. Han ansåg visserligen delgivning av ansökningshandlingarna med sakägarna var för sig vara den bästa formen. Att alltid iakttaga detta förfarande vore emellertid omöjligt. I vissa fall måste man nöja sig med att under viss tid hålla handlingarna tillgängliga för sakägarna å lämplig plats samt genom offentlig kungörelse giva dem meddelande härom (se prop. nr 95/1916 s. 56).

I förevarande ärende är utrett, att åtgärd för att bringa expropriationsansökningen till intressenternas kännedom vidtagits endast genom offentligt kungörande; personlig underrättelse till fastighetsägarna om expropriationsansökningen har däremot icke förekommit.

Av de återgivna uttalandena från lagens förarbeten framgår tydligt, att det från lagstiftarnas sida förutsatts, att i ett fall sådant som det förevarande med endast två kända sakägare personlig delgivning av ansökningshandlingarna med sakägarna skolat ske. Statsmakternas inställning till hithörande spörsmål har måhända klarast kommit till uttryck i 20 § i 1943 års vägstadga, däri föreskrives att envar ägare av fastighet, över vilken allmän väg skall framdragas, skall, därest han är känd och inom riket boende, genom rekommenderad försändelse underrättas om bland annat upprättad arbetsplan, om vad av hans mark, som tages i anspråk för vägen, om att lagakraftägende beslut om fastställd arbetsplan medför skyldighet att upplåta marken till väghållaren mot ersättning och om den tid inom vilken anmärkningar skola vara till länsstyrelsen inkomna.

Mot bakgrunden av vad nu sagts finner jag det uppenbart, att i detta fall — för att tillgodose syftet med stadgandet i 4 § tredje stycket expropriationslagen — även personlig delgivning av kungörelsen och ansökningshandlingarna bort ske med Rönquist och med Signe Björkmans ombud i Sverige. Särskilt i ett fall som det förevarande, där fråga var om att expropriera ett litet tomtområde om 2 377 m² ”för att säkerställa att mark på skäliga villkor är tillgänglig för tätbebyggelse” och man alltså hade att räkna med möjligheten att även andra markområden kunde användas för bebyggelsen, var det av intresse att höra markägarnas synpunkter. Det av länsstyrelsen valda delgivningsförfarandet var icke ägnat att tillgodose detta behov och måste därför anses synnerligen olämpligt.

Som emellertid expropriationslagen saknar uttryckliga bestämmelser om sättet för delgivning samt det av länsstyrelsen tillämpade förfarandet i detta hänseende måste komma till användning i vissa expropriationsfall, finner jag länsstyrelsens handläggning av denna sak — ehuru uppenbart otillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt — icke vara av beskaffenhet att kunna läggas vederbörande tjänstemän vid länsstyrelsen till last såsom tjänstefel.

Av samma skäl kan det icke heller läggas den tjänsteman, som berett och föredragit ärendet inom kommunikationsdepartementet, till last såsom

tjänstefel, att han icke föranstaltat om personlig delgivning med ägarna. Jag kan dock icke underlåta att framhålla, att jag finner det synnerligen anmärkningsvärt att ett dylikt "förbiseende" kunnat inträffa. I detta fall förefanns, såsom nämnts, ett påtagligt behov av att höra ägarnas synpunkter — distriktslantmätaren hade nämligen i sin redogörelse uttalat att det inom den vidsträckta kyrkbyn givetvis fanns möjligheter att genom planändring erhålla tomtplatser på fler ställen — och detta hade bort fästa vederbörandes uppmärksamhet på det förhållandet att ägarna icke yttrat sig över ansökningen och anledningen härtill. Om inte förr borde förhållandet ha uppmärksammats vid uppsättandet av förslag till Kungl. Maj:ts resolution, däri uttryckligen angives att ägare och innehavare av mark, som beröras av den ifrågasatta expropriationen, beretts tillfälle att avgiva yttrande. Resolutionens uttalande om att tillfälle beretts ägarna att yttra sig framstår nämligen — då det icke utan vidare kan förutsättas att personer, bosatta i Avesta och Chicago, läsa kungörelser i norrbottenstidningar — såsom ett så inadekvat uttryck för de verkligen vidtagna åtgärderna, att vederbörande tjänsteman åtminstone vid utformningen av nämnda uttalande bort ha kommit att tänka på att det tillämpade delgivningsförfarandet var otillfredsställande.

Jag har i anledning av det inträffade övervägt att hos Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av expropriationslagen, att däri upptoges ett uttryckligt stadgande av innebörd att, i fall som det nu förevarande, sakägare skulle personligen delgivas underrättelse om expropriationsansökning. Expeditionschefen i kommunikationsdepartementet har emellertid i sitt yttrande upplyst, att departementet vid tillämpning av stadgandet i 4 § tredje stycket expropriationslagen regelmässigt kräver åtminstone ett underrättelseförfarande från länsstyrelsernas sida, som innebär dels offentlig kungörelse innehållande uppgift om de registerfastigheter ansökningen om expropriation avser, dels ock meddelande till varje berörd markägare med känd inrikes adress, i regel genom rekommenderat brev, i vissa fall genom stämningssman. Angivna praxis synes mig fylla de krav man kan ställa på ett ändamålsenligt underrättelseförfarande. Vid sådant förhållande och då man icke torde behöva räkna med ett uppreparande av det inträffade, synes någon lagändring icke påkallad.

Med dessa uttalanden, vilka upptogos i en till expeditionschefen i kommunikationsdepartementet avlåten skrivelse och jämväl delgavos länsstyrelsen i Norrbottens län, ansåg jag mig kunna låta bero vid vad i saken förevarit.

2. Om anställningsförhållandena för extra polisman, beträffande vilken tvivel uppkommit huruvida hans medborgerliga inställning är sådan, att han kan antagas komma att städse tillförlitligen fullgöra sin tjänsteplikt

Av handlingarna i ett genom klagomål av en extra poliskonstapel i Stockholm härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

I ett till ÖÄ den 23 april 1956 avgivet förslag angående tillsättning av vissa tjänster såsom poliskonstapel i lönegrad Ca 15 anförde polismästaren Erik Ros beträffande klaganden — vilken är född år 1917 och som antogs såsom extra poliskonstapel i Stockholms polisdistrikt från och med den 3 december 1945 — att utredning om klagandens lämplighet för ordinarie befattning påginge, varför klaganden icke föresloges till erhållande av sådan befattning. Genom beslut den 30 juni 1956 förordnade ÖÄ — som samtidigt tillsatte ett antal befattningar som förste poliskonstapel i lönegrad Ca 17 — att en av tjänsterna som poliskonstapel i lönegrad Ca 15 tillsvidare skulle hållas vakant i anledning av viss prövning beträffande klaganden.

Över ÖÄ:s beslut den 30 juni 1956 angående tillsättning av befattningar som förste poliskonstapel anfördes besvär av bland andra klaganden. I ett den 16 februari 1957 till ÖÄ avgivet yttrande över dennes besvär anförde Ros följande.

Genom ämbetsskrivelse den 2 april 1948 från inrikesdepartementet till samtliga länsstyrelser hade Kungl. Maj:t föreskrivit, att endast sådana personer, som erhållit goda vitsord om sin allmänna lämplighet och befunnits ha en sådan inställning till vår demokratiska samhällsordning att de kunde förväntas under alla förhållanden komma att tillförlitligen fullgöra sin tjänsteplikt, borde vid nyanställning godtagas som polismän. Vid den undersökning, som i huvudsaklig överensstämmelse med dessa grunder verkställdes före klagandens anställning vid poliskåren, hade icke framkommit någon omständighet, som borde utesluta honom därifrån. Under årens lopp hade emellertid vid skilda tillfällen olika omständigheter kommit till Ros' kännedom, vilka sammantagna grundat den bestämda uppfattningen hos Ros att klaganden icke hade sådan inställning till vår samhällsordning, som ovan angivits. Han hade därför icke blivit av Ros förordnad att vara tillförordnad konstapel, ehuru han stått i tur därtill enligt sin tjänsteålder. Han kunde därför icke heller av Ros förordas till erhållande av ordinarie befattning såsom poliskonstapel i Ca 15 och än mindre såsom förste poliskonstapel i Ca 17.

Under förmålan tillika, att klaganden icke tidigare anfört besvär över att han blivit förbigången, avstyrkte därför Ros bifall till de anförda besvären.

Jämväl direktionen för Stockholms stads rätts- och polisväsen samt ÖÄ avstyrkte i yttranden den 27 mars respektive den 11 april 1957 bifall till besvären under hänvisning till Ros' yttrande. Direktionen uttalade därjämte, att den icke heller kunde förorda klaganden till erhållande av den tjänst såsom poliskonstapel i lönegrad Ca 15, som hållits vakant i avbidan

på viss utredning angående klagandens lämplighet som ordinarie befattningshavare.

Genom beslut den 27 september 1957 fann Kungl. Maj:t, såvitt angick klagandens besvär, dessa icke föranleda någon åtgärd.

Den poliskonstapelstjänst, som enligt vad ovan sagts hållits vakant, tillsattes av ÖÅ den 7 december 1957 med annan person än klaganden.

Det må vidare här anmärkas, att klaganden med stöd av övergångsbestämmelserna till 1954 års polislönereglemente kvarstod å äldre tjänstereglemente intill den 1 januari 1956, från och med vilken dag han är underkastad polislönereglementets bestämmelser.

I en den 29 januari 1957 hit inkommen klagoskrift anförde klaganden bland annat följande: Trots elva års tjänstgöring vore klaganden fortfarande extra poliskonstapel. Något besked om orsaken till att han förbigåtts hade klaganden aldrig erhållit. Antydningssvis hade han dock erfarit, att förhållandet kunde äga samband med att han år 1947 företagit en semesterresa till Finland i sällskap med en kollega, vilken sedermera misstänkts för kommunistiska sympatier och avskedats. Klaganden hade emellertid icke delgivits misstankar om att han skulle ha gjort sig skyldig till något otillbörligt. Då han likväl blivit förbigången i tjänsten, torde detta ej kunna förklaras på annat sätt än att det uppstått tvivel om hans medborgerliga pålitlighet. Han ville därför försäkra, att han aldrig företagit sig något, som varit ägnat att uppväcka sådant tvivel. Han varken vore eller hade varit kommunist. Även om vederbörande hade fått den uppfattningen att klaganden icke vore pålitlig, hade handläggningen av hans fall varit huvudlös. Ur samhällets synpunkt borde det nämligen ha varit betänkligt att — i all synnerhet under de känsliga efterkrigsåren — i ordningsmakten kvarhålla en person, som ansåges opålitlig. Och ur hans egen synpunkt som anställd måste han finna det vara oförsvarligt, att man låte honom gå kvar i tjänsten under årtal med risk att bli avskedad vid en tidpunkt, då han med hänsyn till sin ålder hade svårighet att byta yrke. Han hemställde därför, att JO måtte låta utvärdera hans lämplighet för ordinarie tjänst, samt yrkade att — därest han icke befunnes olämplig — han måtte erhålla tjänst som förste poliskonstapel i enlighet med den turordning som skulle ha gällt, om han ej blivit förbigången. Tillika hemställde han om gottgörelse för lidna ekonomiska förluster.

Det må här anmärkas, att den polisman som var placerad i tjänsten närmast efter klaganden, blev tillförordnad ordinarie poliskonstapel från och med den 1 juni 1948 samt erhöll ständigt förordnande som poliskonstapel den 22 juni 1949 och som förste poliskonstapel den 30 juni 1956.

I ärendet inkom vidare en skrift från förutvarande ordföranden i styrelsen för polisföreningen Kamraterna, förste poliskonstapeln Gunnar Isaksson.

I skrivelse till ÖÅ hemställde jag därefter, att ÖÅ ville, efter hörande av polismästaren i Stockholm, avgiva yttrande rörande anledningen till att klaganden vid den utredning om dennes medborgerliga pålitlighet, som företagits av polismästaren, icke själv syntes ha blivit hörd eller eljest fått tillfälle framlägga sina synpunkter.

Vid sitt remissvar fogade ÖÅ ett av Ros avgivet yttrande, däri Ros anförde följande.

Rörande anledningen till att klaganden vid den utredning, som företagits om hans medborgerliga pålitlighet, icke blivit hörd eller eljest fått tillfälle framlägga sina synpunkter får Ros inledningsvis framhålla, att Ros givetvis i princip delar den uppfattning, som synes utgöra bakgrunden till JO:s remiss i ärendet, nämligen att det i allmänhet, enligt vedertagna regler för tillvaratagande av enskilda rätt, icke bör fattas beslut av genomgripande natur utan att den som beslutet gäller beretts tillfälle att i ärendet avgiva yttrande. I det nu aktuella fallet har utredningen och det därpå grundade beslutet hänfört sig till frågan om polismannens medborgerliga pålitlighet. För polischefen i rikets huvudstad har det framstått som en tvingande tjänsteplikt att med synnerlig omsorg aktgiva på de förhållanden, som närmare angivas i inrikesdepartementets ämbetsskrivelse till samtliga länsstyrelser den 2 april 1948. Upplysning härutinnan kan uppenbarligen som regel icke vinnas med sedvanliga utredningsmetoder. Endast om en sagesman kan påräkna skydd för sin anonymitet, har polisledningen möjlighet att få kännedom om förekomsten av ytterlighetsmän inom kåren och att få del av sådana upplysningar rörande enskild polisman, som kunna tjäna till vägledning vid bedömning av hans vilja att i alla lägen fullgöra sin tjänsteplikt. Utredningen rörande klaganden består i sin helhet av förtroliga upplysningar, lämnade av personer, som av polischefen bedömas såsom vederhäftiga och pålitliga. Det har icke varit och är ej heller nu möjligt för polischefen att utan äventyrande av vitala säkerhetsintressen på längre sikt delgiva klaganden dessa upplysningar. Ett förhör med klaganden utifrån den nu angivna förutsättningen, nämligen att utredningens innehåll ej kunnat delgivas honom, hade icke i nämnvärd mån kunnat bidra till ytterligare utredning i ärendet. Förhöret skulle visserligen därutöver ha kunnat tjäna syftet att underrätta denne om att misstroende till hans medborgerliga pålitlighet utgjorde grunden till att han icke av polischefen föreslagits till befordran och härigenom bereda honom tillfälle att förklara sig. Uppenbarligen har klaganden emellertid varit fullt underkunnig om anledningen, och han har icke tidigare vid något av de tillfällen, då han under en följd av år förbigåtts, begärt någon upplysning hos polischefen om orsaken härtill.

I sitt yttrande anförde ÖÅ följande.

Ämbetet delar uppfattningen att, med hänsyn till de av polismästaren åberopade förhållandena, klagandens hörande icke kunnat väntas i nämnvärd mån bidra till utredningen. Med hänsyn särskilt till den långa tid klaganden tjänstgjort vid polisväsendet och styrkan av hans intresse i saken vill det dock synas, att ifrågakomna utredning ej bort avslutas utan att klaganden underrättats om den bristande tilltron till hans medborgerliga pålitlighet — utan närmare ingående på de omständigheter, som grundat omdömet — samt klaganden i anslutning därtill beretts tillfälle att

yttra sig. Det bör emellertid beaktas, att klaganden under en lång följd av år förbigåtts vid förordnanden, som av polismästaren meddelats, och jämväl blivit förbigången vid tillsättningar, som efter förslag av polismästaren ankommit å ÖÅ, utan att klaganden — förrän i det i klagoskriften omförmälda tillsättningsärendet, däri ÖÅ meddelade beslut den 30 juni 1956 — besvärat sig däröver eller ens hos polismästaren eller ÖÅ efterhört skälen härtill; denna underlåtenhet har otvivelaktigt — ej minst vid det förhållandet att någon anmärkning ej riktats mot klagandens tjänstgöring i och för sig — bibragt polismästaren den uppfattningen att klaganden insett anledningen till polismästarens inställning i fråga om klaganden. I förevarande läge och med beaktande jämväl av innehållet i klagoskriften har ÖÅ ej ansett någon åtgärd böra av ämbetet nu vidtagas för klagandens hörande i saken.

I därefter avgivna påminnelser anförde klaganden bland annat: Anledningen till att han icke tidigare besvärat sig över tjänstetillsättningar hade varit, att han hyst förhoppning om att han genom sitt sätt att sköta tjänsten och sitt personliga uppträdande i övrigt skulle låta misstankarna mot honom framstå som orimliga och att han sålunda skulle kunna få upprättelse. Dessutom hade hans särställning tidigare icke haft några ekonomiska konsekvenser av betydelse. Så vore emellertid numera fallet. Klaganden funne anmärkningsvärt, att han icke blivit hörd vid den ifrågasvarande utredningen. Även om det skulle finnas vissa skäl för att uppgiftslämnare i ett dylikt ärende finge bli anonyma, kunde han icke finna något skäl varför den misstänkte skulle hållas i okunnighet om misstankarnas innehåll. Såsom han tidigare framhållit tillhörde han icke och hade aldrig tillhört någon politisk ytterlighetsriktning, och han vore överhuvudtaget föga intresserad av partipolitik. Däremot vore han varmt intresserad av sociala problem, varmed han i polistjänsten även komme i praktisk kontakt, och han hade i sådana frågor en inställning, som närmast kunde betecknas som radikal. Han förmodade, att det vore av honom i sådana ämnen fällda yttranden som framförts till polismästaren. Om så vore fallet, torde sagesmännen icke ha kunnat skilja mellan frågor av politisk och social karaktär. Det säkraste sättet att erhålla rättvis bedömning av hans person torde vara att anställa förtroliga förhör med samtliga polismän inom det polisdistrikt, där han nu sedan mer än tio år tjänstgjort. Arbetskamraternas uppfattning om honom torde framgå därav, att han under ett flertal år enhälligt invalts i styrelsen för personalklubben i distriktet.

I påminnelserna uppehöll sig klaganden vidare, bland annat, vid innebörden av 21 § polisreglementet i dess före den 1 juli 1954 gällande lydelse, vilket stadgande enligt klagandens mening blivit åsidosatt vid handläggningen av anställningsärendet.

På hemställan av polisföreningen Kamraterna överlämnade därefter notarius publicus Clas Östberg femtio skriftliga uttalanden angående klaganden. Dessa uttalanden hade formen av svar på frågor, som framstälts i en

av ordföranden i vederbörande polisdistrikts diskussionsklubb utsänd stencilerad skrivelse. I denna framhölls, att ett antal av klagandens kolleger, utvalda efter ett visst system, skulle tillfrågas rörande sin uppfattning om klaganden i syfte att erhålla en objektiv och rättvisande bedömning av honom, samt att svaren på frågorna kunde insändas utan namnunderskrift för möjliggörande av fullt fritt yttrande. Beträffande en i skrivelsen angiven fråga, huruvida klaganden ansåges ha "sådan medborgerlig inställning att han kan antagas komma att städse tillförlitligen fullgöra sin tjänsteplikt", framgår av de gjorda uttalandena att — bortsett från ett svar som innebar att klaganden för omkring tio år sedan fällt yttranden som synas ha ingivit uppgiftslämnaren tvivel om klagandens medborgerliga pålitlighet — frågan i tre fall besvarats nekande (i dessa tre fall hade dock med nej besvarats frågor om vederbörande kände till några av klaganden utförda handlingar eller fälda yttranden, som tydde på opålitlighet), i fem fall lämnats helt obesvarad eller eljest ansetts icke kunna besvaras samt i återstående fyrtioen fall besvarats jakande eller eljest i för klaganden positiv riktning.

Av den i Ros' yttrande omförmälda utredningen rörande klaganden tog jag del.

Vid ärendets avgörande den 5 mars 1958 gjorde jag följande i skrivelse till ÖA upptagna uttalanden.

För att kunna förordnas till ordinarie poliskonstapel — liksom för erhållande av varje annan polismanstjänst — erfordras enligt 23 § polisreglementet den 4 juni 1948, att sökanden skall ha sådan medborgerlig inställning att han kan antagas komma att städse tillförlitligen fullgöra sin tjänsteplikt.

Kan vederbörandes pålitlighet i angivet hänseende med fog sättas i fråga, föreligger möjlighet att, såvitt angår ordinarie befattningshavare med ständigt förordnande, överföra denne på särskild avgångsstat. Härom stadgas i kungörelsen den 20 december 1946 om avgångsstat för befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet. Beslut om sådant överförande meddelas av Kungl. Maj:t efter hörande av vederbörande länsstyrelse och polisdistrikt. Befattningshavaren skall jämväl beredas tillfälle att yttra sig i ärendet. Enligt förarbetena till kungörelsen (prop. nr 353/1946 s. 33) bör överförande på avgångsstat icke tillgripas annat än i fall, då så finnes oundgängligen påkallat, och bör föregås av en omsorgsfull och objektiv prövning.

När det gäller polisman, som icke erhållit ordinarie befattning, kan denne av nyss angiven anledning ävenledes skiljas från tjänsten i administrativ ordning. Enligt 20 § jämförd med 18 § polisreglementet i dessa författningsrums före den 1 juli 1954 gällande lydelse — bestämmelserna äga även därefter tillämpning å polisman, som icke är underkastad polislöneregle-

mentet — kunde sålunda extra polisman skiljas från sin anställning under förutsättning, såvitt angick den som under minst två år i följd varit anställd vid polisväsendet, att han på grund av mindre gott uppförande eller av annan anledning fanns olämplig för tjänsten; extra polisman, som varit anställd kortare tid än nyss sagts, kunde skiljas från anställningen, när helst tjänsten det krävde. Enligt de nya anställningsformerna för polismän, som tillkommit genom 1954 års polislönereglemente, gäller numera för extra ordinarie polisman vad tidigare i förevarande hänseende gällt för extra polisman med minst två års anställning (21 § polisreglementet). Polisaspirant och extra polisman må enligt samma författningsrum skiljas från anställningen, när helst tjänsten det kräver.

Vidare må framhållas, att 21 § polisreglementet i dess före den 1 juli 1954 gällande lydelse innehöll bestämmelser om vissa tidsfrister vid tillsättning av ordinarie tjänst. Sålunda stadgades, att tillsättning av ordinarie polismanstjänst skulle ske genom ständigt förordnande, därest den som funnes böra erhålla befattningen under minst två år i följd tjänstgjort vid polisväsendet. Härifrån kunde dock länsstyrelsen göra undantag, därest frågan om sådant förordnande funnes böra uppskjutas. Beslut om sådant uppskov fick ej avse kortare tid än ett år, ej heller längre tid än sammanlagt tre år. Stadgande av motsvarande innehåll har icke upptagits i polisreglementet enligt dess nu gällande lydelse.

Av handlingarna i förevarande ärende framgår att Ros, efter det klaganden år 1945 anställdes som extra poliskonstapel, på grundval av till Ros lämnade, förtroliga upplysningar bibragts den bestämda uppfattningen att klaganden icke ägde den medborgerliga inställning, varom i polisreglementet sägs. Ros, som år 1956 föranstaltat om ny utredning i detta hänseende, har därför icke heller ansett sig kunna giva klaganden förordnande å ordinarie poliskonstapelstjänst eller förorda denne till erhållande av sådan tjänst. På samma grund ha polis- och rättsdirektionen samt ÖA icke heller funnit klaganden böra erhålla ordinarie anställning.

Å andra sidan har tydligen vad mot klaganden förekommit icke ansetts vara av den styrka, att klaganden kunnat på grund av visad olämplighet skiljas från sin anställning som extra befattningshavare. Då vidare klaganden — oaktat han gång efter annan förbigåtts vid tillsättning av ordinarie tjänst — själv föredragit att kvarstanna i den otrygga anställningen som extra befattningshavare, har den situationen uppkommit att klaganden, på grund av befarad opålitlighet ur medborgerlig synpunkt, ännu efter tolv års tjänstgöring alltjämt saknar ordinarie anställning.

Det är uppenbart, att en situation som den förevarande varken ur samhällets eller den enskildes synpunkt är tillfredsställande. Även om den numera upphävd föreskriften i 21 § polisreglementet rörande viss längsta tid för uppskov med tillsättning av ordinarie tjänst icke haft avseende å det föreliggande fallet — där fråga är om befattningshavare som funnits

icke böra erhålla ordinarie anställning — synes mig frågan om klagandens anställningsförhållanden ha handlagts på ett sätt, som stått i mindre god överensstämmelse med grunderna för nämnda författningsrum och vad för övrigt ur allmänna anställningssynpunkter framstår som en önskvärd ordning. I anslutning till nyssnämnda föreskrift torde sålunda enligt min mening, därest hinder av organisatorisk art icke föreligger, frågan om vederbörandes lämplighet för fortsatt anställning i regel böra kunna definitivt avgöras ungefärligen inom en tid av tre år, räknat från det befattningshavaren enligt sedvanlig tjänstetur skolat erhålla ordinarie anställning. Det är härvid att märka, att ju längre tid vederbörande varit knuten till polisväsendet som icke-ordinarie befattningshavare, desto svårare lär det vara för myndigheten att helt obunden pröva frågan om hans lämplighet för fortsatt tjänstgöring. Och för polismannen är det ett berättigat intresse att så snart ske kan få besked i saken, så att han — om myndigheterna hysa tvivel om hans pålitlighet — får tillfälle att söka sig till annat yrke.

Enligt min mening bör alltså i fall av förevarande slag i princip gälla, att vederbörande myndighet har att inom nyssnämnda tid söka taga definitiv ställning till fråga om icke-ordinarie poliskonstapels medborgerliga inställning. Om det vid den härför erforderliga utredningen visar sig, att befattningshavaren på grund av sin inställning måste anses olämplig som polisman, bör myndigheten genast upptaga frågan om hans entledigande. Visar utredningen åter, att tillräckligt fog för anmärkning mot polismannen i förevarande hänseende icke är för handen, bör han snarast givas ordinarie anställning. Därest genom utredningen visserligen icke blir styrkt, att polismannens medborgerliga inställning är så opålitlig, att han kan entledigas, men vad i saken förekommit ger anledning till tvivel om hans pålitlighet, bör polismannen — vars hörande vid utredningen, såsom i det följande skall närmare beröras, ingår som ett nödvändigt led däri — underrättas om att han, så länge dessa tvivel kvarstå, icke kan förordnas till ordinarie befattningshavare.

Ehuru jag i enlighet härmed anser, att frågan om klagandens lämplighet såsom polisman i nu angivet hänseende bort långt tidigare än som skett upptagas till slutligt ställningstagande — antingen genom att klaganden förordnats å ordinarie tjänst eller skilts från sin extra anställning eller i varje fall erhållit uttryckligt besked om att han, så länge tvivel om hans pålitlighet kvarstode, icke kunde erhålla förordnande å ordinarie tjänst — kan det å andra sidan, då några uttryckliga bestämmelser härom icke meddelats, icke läggas någon myndighet till last såsom fel att klagandens anställningsfråga behandlats på sätt som skett. Det bör härvid framhållas att, om klaganden ansett sig ha blivit utan fog förbigången, han utan svårighet själv kunnat hos vederbörande instanser påkalla prövning härav.

Vad härefter angår förfarandet vid utredningen rörande klagandens medborgerliga pålitlighet har Ros som skäl för att klaganden därvid icke blivit

hörd eller eljest fått tillfälle framlägga sina synpunkter anført, att de vid utredningen inhämtade upplysningarna angående klaganden vore av beskaffenhet att icke kunna delgivas denne och att ett förhör med honom därför icke kunnat i nämnvärd mån bidra till ytterligare utredning i ärendet. Det måste emellertid enligt min mening vara ett klart rättssäkerhetsintresse, att utredningen i en fråga som den förevarande, därest den går i en för befattningshavaren negativ riktning, icke bör, lika litet som då fråga är om att av motsvarande skäl överföra ordinarie polisman på avgångsstat, avslutas utan att tillfälle beretts befattningshavaren att yttra sig. Ingen möjlighet bör nämligen lämnas obegagnad att i dessa ärenden — och särskilt i de fall misstankarna för opålitlighet icke äro så starkt grundade att befattningshavaren anses kunna skiljas från tjänsten — få saken allsidigt utredd och belyst. Det är uppenbart, att befattningshavarens egna synpunkter härvid kunna vara av betydelse för en objektivt riktig bedömning, även om det icke låter sig göra att i alla detaljer höra honom över det material, som framkommit vid utredningen. I detta material torde ofta ingå av befattningshavaren i olika sammanhang fällda yttranden, vilka uppfattats som uttryck för visst politiskt ställningstagande av honom. Det synes mig i regel vara möjligt att, utan att man därigenom behöver röja sagemännen eller eljest äventyra något sekretessintresse, låta befattningshavaren yttra sig mot bakgrunden av vad sålunda upplysts och därigenom giva honom tillfälle att lämna närmare förklaringar och att göra erforderliga tillrättalägganden. Att sådant tillfälle gives är icke blott av betydelse för den enskildes egen tilltro till utredningens objektivitet utan framför allt av vikt för att de ömtåliga ärenden, varom här är fråga, skola kunna bedömas på grundval av en så fullständig utredning som möjligt. Icke minst med tanke på samhällets eget intresse att opålitliga befattningshavare icke bibehållas i polistjänst, framstår ett dylikt förhör med den polisman, om vars pålitlighet tvivel yppats, såsom nödvändigt för att vinna största möjliga klarhet huruvida sådant fog finnes för misstanken om opålitlighet, att vederbörande kan entledigas.

Vid min granskning av den av Ros verkställda utredningen — som icke utan fog ingivit Ros tvivel om klagandens pålitlighet i förevarande hänseende — har jag icke kunnat finna, att klagandens hörande om åtskilliga vid utredningen framkomna omständigheter, därest förhöret skedde på lämpligt sätt, skulle ha behövt medföra risker ur sekretessynpunkt.

I enlighet med det nu anförda finner jag, att det varit en brist i den verkställda utredningen att klaganden därvid icke hörts. Jag anser följaktligen, i likhet med ÖÅ, att utredningen — med hänsyn icke minst till den långa tid klaganden varit i tjänst — icke bort avslutas utan klagandens hörande. Därest klaganden ånyo anmäler sig till erhållande av ordinarie tjänst vid polisväsendet, bör sålunda enligt min mening utredningen röran-

de hans medborgerliga pålitlighet fullständigas med beaktande av vad nyss anförts.

Med dessa uttalanden, vilka delgåvos Ros ävensom klaganden, var ärendet av mig slutbehandlat.

3. Förhör i ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare

Vid min inspektion av länsstyrelsen i Malmöhus län den 26—den 28 november 1956 iaktogs, att i flertalet hos länsstyrelsen handlagda ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare förhör hållits med den person ansökningen avsåg och i vissa fall även med dennes hustru eller andra personer. Vid förhören hade regelmässigt varit tillstädes representanter för nykterhetsnämnden och ibland jämväl för polismyndigheten, vilka plägat lämna upplysningar i saken. I samtliga granskade ärenden hade förhören hållits allenast inför den tjänsteman, som hos länsstyrelsen var föredragande i sådana ärenden; den befattningshavare som senare — i allmänhet inom en vecka efter förhören — meddelat beslut i saken, hade sålunda icke närvarit. Vad vid förhören förekommit hade upptagits av en stenograf efter diktamen av förhørsledaren. Förhørsprotokollen kunde ibland uppgå till ett 15-tal maskinskrivna sidor. I ett fall, där förhör hållits å ort utom Malmö, hade beslut om återintagning av en såsom farlig ansedd alkoholmissbrukare fattats omedelbart efter förhöret vid ett telefonsamtal mellan föredraganden och tillförordnade landssekreteraren.

I anledning av vad sålunda iakttagits anförde jag vid inspektionen följande: I de fall, då länsstyrelsen funne erforderligt att — oberoende av vederbörandes egna önskemål — hålla förhör för vinnande av ytterligare utredning i saken, syntes i princip den ordningen böra iakttagas, att länsstyrelsens sammansättning vore densamma vid förhöret som vid ärendets slutliga avgörande. En sådan ordning möjliggjorde även, att beslut kunde meddelas i omedelbar anslutning till förhören. I åtskilliga fall kunde uppkomma svårbedömbara bevisfrågor, avseende t. ex. huruvida alkoholmissbrukaren kunde anses vara farlig för sin hustrus personliga säkerhet, därvid ej sällan annan utredning icke stode till buds än makarnas mot varandra stridande uppgifter. Det vore uppenbarligen icke tillfredsställande, att den beslutande befattningshavaren i sådana fall icke själv kunde bilda sig en uppfattning om de hörda personernas trovärdighet. Att beslut meddelades allenast efter föredragning vid ett telefonsamtal vore en handläggningsordning, som icke borde få förekomma i dessa ömtåliga ärenden.

Efter remiss avgav länsstyrelsen yttrande, däri länsstyrelsen förklarade sig dela uppfattningen att länsstyrelsens sammansättning i princip borde